

Α. ΜΑΚΡΗ — Σ. ΛΑΓΟΝΑΤΗ — Π. ΠΑΤΡΑ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ
ΙΣΤΟΡΙΑ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ - ΑΘΗΝΑΙ 1951

Μονασσι
Ζητήμα
πρὸς τὸν Πάτριον
αὐτῶν Βασιλικῶν
μεταδεδωκότο ἐξ ἑσ
1937. ~~ἡμερῶν~~
ἐξ ἡμερῶν 2 Νοεμβρίου.
ἐξ ἡμερῶν 15 ἡμῶν 7.
μενῶν

πρόν Μασίχο Ζειρρόρι
? Ερρολ - Φλόυν.
Μαρξίν - Ικαρόλ

ανάπτυξη και Εδαφολογία
στην Ελλάδα 99.

Σπύρος Ι. Παπασπύρου
Ζωγράφος
Καθηγητής Εφαρμογών ΤΕΙ/ΗΠ.

17799

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ
ΑΝΑΡΤΗΣΕΩΣ

Διαφ. Βιβλίου 99 έως 102, ^{και}
 " " " 91 ως 99
 " " " 102 ως 109
 " " " 909 " 913
 " " " 121 - 121
 Σύνολο 1000 κειμ.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

6, 265

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Βιβλιογραφία

Αρ. Εισ. 17799

ΑΘ. Γ. ΜΑΚΡΗ — ΣΠ. Ν. ΔΑΓΟΠΑΤΗ — Π. Δ. ΠΑΤΡΑ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΔΙΑ ΤΗΝ Δ' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1951

76
27
Δεσφαινα: 42
Μαρία 58

Εικόνη 25

Ἰησοῦς Χριστός, ὁ καλὸς ποιμὴν τοῦ Χριστιανικοῦ ποιμνίου

11-7054

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ λέγεται τὸ σύνολον ὄλων τῶν ἀνθρώπων, οἵτινες πιστεύουν εἰς τὸν Κύριον Ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς ἰδρυτὴν καὶ ἀρχηγὸν τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ὡς Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Ἐχουσι δὲ τὴν αὐτὴν πίστιν καὶ τὰ αὐτὰ μυστήρια καὶ διοικούνται ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων, οἵτινες εἶναι οἱ κανονικοὶ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων. Ἡ Ἐκκλησία, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυρίου,

ἔχει θεῖαν τὴν προέλευσίν της καὶ περιλαμβάνει εἰς τοὺς κόλπους της καὶ τοὺς ζῶντας, ὁπότε λέγεται *στρατευομένη*, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν ἀποθανόντων, ὁπότε λέγεται *θριαμβύουσα*.

Πλὴν τῆς καθολικῆς ταύτης σημασίας ἡ λέξις **Ἐκκλησία** σημαίνει καὶ τὸ σύνολον τῶν χριστιανῶν ἑνὸς κράτους ἢ μιᾶς πόλεως, π.χ. Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἀγγλίας, τῆς Σμύρνης, τῆς Θεσσαλονίκης, τῆς Κορίνθου κτλ. «Ἀσπάζονται ὑμᾶς αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀσίας», ἔγραφεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τοὺς Κορινθίους (Α΄ Κορινθ. ΙΣΤ΄, 19).

Κατὰ τοὺς Ἀποστολικούς δὲ χρόνους γίνεται χρῆσις τῆς λέξεως Ἐκκλησία μὲ στενωτέραν ἔννοιαν, ἥτοι «κατ' οἶκον Ἐκκλησίας», ὅπως πολλάκις ἀπεκάλει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τοὺς συνεργομένους εἰς τὰ ὑπερῶα τῶν οἰκιῶν χριστιανούς: «Ἀσπάζονται ὑμᾶς ἐν Κυρίῳ πολλὰ Ἀκύλας καὶ Πρίσκιλλα, σὺν τῇ κατ' οἶκον αὐτῶν Ἐκκλησίᾳ», ἔγραφε πρὸς τοὺς Κορινθίους (Α΄ Κορ. ΙΣΤ΄, 19).

Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία λέγεται ἡ ἐπιστήμη ἢ τὸ μάθημα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον μᾶς περιγράφει συστηματικῶς καὶ μᾶς διδά-

σκει τὸν βίον τῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἰδρύσεώς της ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὅφ' ὅλας τὰς ἀπόψεις: ἦτοι πῶς ἰδρύθη, πῶς ἐπεκράτησε, πῶς ἐξηπλώθη, πῶς ἀνέπτυξε καὶ καθώρισε τὴν διδασκαλίαν της καὶ ἐν γένει πῶς ἤνοιξε τὸν δρόμον τοῦ ἠθικοῦ βίου εἰς τοὺς πιστοὺς της.

ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Διὰ τὰ σπουδᾶση τις λεπτομερῶς τὸν βίον τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της μέχρι σήμερον, ὀφείλει ἀπαραιτήτως νὰ ἔχη ὑπ' ὄψει τὰς πηγὰς αὐτῆς. (Πηγαι δὲ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας λέγονται πάντα τὰ ἀδιαμφισβήτητα στοιχεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ὅλαι αἱ περὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ἀλήθειαι). Αὗται δὲ εἶναι αἱ ἑξῆς:

Α) Αἱ Ἅγιοι Γραφαί, ἦτοι ἡ Παλαιὰ καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη.

Β) Τὰ Δημόσια καὶ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας, ἦτοι τὰ πρακτικὰ τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ αἱ διατάξεις καὶ οἱ νόμοι τῶν αὐτοκρατόρων καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων, οἵτινες ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας.

Γ) Αἱ ἰδιωτικαὶ μαρτυρίαι, ἦτοι αἱ θρησκευτικαὶ καὶ ἄλλαι ἱστορικαὶ ἀλήθειαι, αἵτινες περιλαμβάνονται εἰς τὰ ἀξιόπιστα συγγράμματα τῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐν γένει ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἱστορικῶν συγγραφέων, οἵτινες ἦσαν σύγχρονοι πρὸς τὰ ἐκτιθέμενα γεγονότα.

Δ) Τὰ μνημεῖα καὶ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα, ἦτοι οἱ χριστιανικοὶ τάφοι, οἱ χριστιανικοὶ ναοί, αἱ εἰκόνες, τὰ νομίσματα, αἱ ἐπιγραφαὶ καὶ ἐν γένει πᾶν ὅ,τι ἀνεκαλύφθη ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ζωὴν τῶν χριστιανικῶν λαῶν.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἐπειδὴ κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα ἐμεσολάβησαν διάφορα σοβαρὰ γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐνεκαινίασαν νέας ἐποχὰς καὶ ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν χριστιανικῶν λαῶν, δι' αὐτὸ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν διαιροῦμεν εἰς τέσσαρας κυρίως περιόδους.

Ἡ πρώτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων καὶ φθάνει μέχρι τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου (1 — 313 μ. Χ.). Ἡ δευτέρα περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ φθάνει μέχρι τοῦ χωρισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν, ἤτοι μέχρι τοῦ σχίσματος (313 — 867 μ. Χ.). Ἡ τρίτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ σχίσματος καὶ φθάνει μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων (867 — 1453 μ.Χ.). Καὶ ἡ τετάρτη περίοδος ἀρχίζει ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ φθάνει μέχρι σήμερον. X 71-70-54.

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Ἐπειδὴ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία ἀποτελεῖ τμῆμα τῆς γενικῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος, εἶναι ὠφέλιμος εἰς πάντα ἄνθρωπον, ὅστις θέλει καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ σπουδάσῃ τὴν ἱστορίαν τοῦ πολιτισμοῦ. Πολὺ δὲ περισσότερο ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία εἶναι ὠφέλιμος εἰς πάντα χριστιανόν. Διότι, σπουδάζων αὐτήν, μαθαίνει τὴν ἱστορίαν τῆς πίστεως του καὶ πόσον ὁ Χριστιανισμός, διὰ τῆς διδασκαλίας του, ἐπέδρασεν εἰς τὴν ἐξημέρωσιν τῶν ἠθῶν καὶ εἰς τὸν ἐξευγενισμόν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἐπίσης, πλὴν τῶν ποικίλων γνώσεων, τὰς ὁποίας παρέχει εἰς πάντα ἄνθρωπον καὶ εἰδικῶς εἰς πάντα χριστιανόν ἡ ἀπαραίτητος μελέτη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, συγχρόνως διεγείρει καὶ αὐξάνει τὰ αἰσθήματα τῆς εὐλαβείας καὶ εὐσεβείας καὶ παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν εὐχέρειαν καὶ ἰκανότητα νὰ διακρίνῃ τὴν ὠφέλειαν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Τὸ σπουδαιότερον δέ, τοῦ παρέχει τὴν δύναμιν νὰ ἐξευρίσκη μόνος του καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ τὸν τρόπον, μὲ τὸν ὅποιον θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν ἰδικὴν του εὐτυχίαν καὶ εἰς τὴν εὐτυχίαν τῶν ἄλλων πιστῶν συνανθρώπων του.

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (33-313)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΑΠΟ ΤΗΣ ΣΤΑΥΡΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ

ΤΑΝ κατὰ τὴν ἑσπέραν τῆς μεγάλης Πέμπτης συνελήφθη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν κῆπον τῆς Γεθσημανῆ ἀπὸ ὑπηρέτας τοῦ Συνεδρίου καὶ Ρωμαίου στρατιώτας, οἱ μαθηταὶ του, φοβηθέντες, διασκορπίσθησαν (Ματθ. ΚΣΤ', 56). Ἔμειναν μόνον, διὰ νὰ παρακολουθήσουν τὰ γινόμενα, ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης. Ὁ Ἰωάννης μάλιστα παρευρέθη καὶ εἰς τὴν σταύρωσιν τοῦ Διδασκάλου του, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ τοῦ ἐνεπιστεύθη τὴν μητέρα του (Ἰωάν. ΙΘ', 26).

Τὸν θάνατον ὄμως τοῦ Ἰησοῦ ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ συνόδευσαν ὑπερφυσικὰ φαινόμενα. Ἐκτὸς ἄλλων, τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ἐσχίσθη εἰς δύο ἀπὸ ἄνωθεν ἕως κάτω (Ματθ. ΚΖ', 51). Τὸ θαῦμα αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι ἡ παλαιὰ συμφωνία ἢ συνθήκη—ἡ Παλαιὰ Διαθήκη—εἶχε λήξει. Ἦρχιζε πλέον μία νέα συμφωνία—Καينὴ Διαθήκη—ὄχι μεταξὺ Θεοῦ καὶ Ἰουδαίων μόνον, ἀλλὰ μεταξὺ Θεοῦ καὶ ὄλων τῶν ἀνθρώπων. Ἡ καινὴ αὐτὴ διαθήκη εἶχεν ἐπισφραγισθῆ μετὰ τὴν σταυρικὴν θυσίαν τοῦ Θεανθρώπου. Τὰ συμβάντα αὐτά, γνωσθέντα εἰς τοὺς μαθητάς, συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' ἀναλάβουν οὗτοι ὄλιγον τὸ θάρρος των. Ἦρ-

χισαν μάλιστα ν' ἀνακαλοῦν εἰς τὴν μνήμην των τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους πρὸ τῆς σταυρώσεώς του ἀκόμη τοὺς εἶχεν εἶπει ὁ Διδάσκαλός των διὰ τὸ ἐκούσιον πάθος του (Ματθ. ΙΣΤ', 21).

Τὸ γεγονός δὴμος ἐκείνο, τὸ ὁποῖον μετέβαλε τὴν λύπην καὶ ὀδύνην τῶν μαθητῶν εἰς χαρὰν καὶ ἀγαλλίασιν, τὸν φόβον των εἰς θάρρος, τὴν ἀπελπισίαν εἰς βεβαίαν ἐλπίδα, ὑπῆρξεν ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάστασις τοῦ Διδασκάλου των. Χωρὶς τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν αἰφνιδίαν καὶ ριζικὴν μεταβολὴν τῶν μαθητῶν καὶ τὴν θαρραλέαν ἀπόφασίν των νὰ παραμείνουν συγκεντρωμένοι ὡς ὄμιλος ὁπαδῶν τοῦ Ἰησοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα, εἰς τὴν πόλιν ἐκείνην, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Ἰουδαϊκὸς ὄχλος, πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἡμερῶν, μὲ ζωνρὰς κραυγὰς ἀπῆτει τὴν ἄμεσον ἐκτέλεσιν τῆς ἐπιβληθείσης εἰς τὸν Ἰησοῦν σταυρικῆς ποινῆς.

Ἄναστὰς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τοῦ τάφου, παρέμεινεν ἐπὶ τῆς γῆς ἐπὶ 40 ἡμέρας. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ ἐπανειλημμένως ἐνεφανίσθη εἰς τοὺς συγκεντρωμένους μαθητὰς του, ἄλλοτε εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ ἄλλοτε εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ὅλοι οἱ μαθηταὶ εἶδον τὸν ἀναστάντα καὶ συνωμίλησαν μὲ αὐτόν, ἀκόμη καὶ αὐτὸς ὁ δὺσπιστος Θωμᾶς. Ὅλοι ἐβεβαιώθησαν διὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασίν του.

Κατὰ τὰς συναντήσεις του αὐτὰς μὲ τοὺς μαθητὰς του, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὰς τελευταίας ὁδηγίας διὰ τὴν ἀποστολὴν καὶ τὸ ἔργον των εἰς τὸν κόσμον. Τοὺς διεβεβαίωσεν ὅτι ταχέως θὰ ἐνδυθοῦν μὲ δύναμιν ἐξ ὕψους (Λουκ. ΚΔ', 49). Ἀπήτησεν ἀπὸ αὐτοὺς νὰ μὴ ἀποχωρισθοῦν ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα, ἀλλὰ ν' ἀναμένουν εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν τὴν ἔλευσιν εἰς αὐτοὺς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον θὰ εἶναι δι' αὐτοὺς παρήγορος (παράκλητος) καὶ καθοδηγός. «Ἐὰν ὁ Ἰωάννης, τοὺς εἶπεν, ἐβάπτισε τοὺς ἀνθρώπους εἰς τὸ ὕδωρ, σεῖς ὕστερον ἀπὸ ὄχι πολλὰς ἡμέρας θὰ βαπτισθῆτε μὲ ἅγιον πνεῦμα» (Πράξεις Α', 5).

Τὴν τεσσαρακοστὴν τέλος ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἀναστάσεώς του παρέλαβε τὴν μητέρα του, τοὺς μαθητὰς του καὶ ἄλλους ὁπαδοὺς του καὶ ὠδήγησεν ὄλους ἐξω τῶν Ἱεροσολύμων εἰς Βηθανίαν. Ἐκεῖ ἤρχισαν καὶ πάλιν οἱ μαθηταί, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὰς Ἰουδαϊκὰς ἰδέας περὶ Μεσσίου, νὰ τὸν ἐρωτοῦν, μήπως ἐ-

πρόκειτο νά ἐγκαταστήσῃ ἀμέσως τὴν παγκόσμιον βασιλείαν τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ Ἰησοῦς τοὺς ἀπήντησε : « Δὲν ἀνήκει εἰς σᾶς νὰ γνωρίζετε τοὺς καιροὺς, τοὺς ὁποίους ἐξουσιάζει μόνον ὁ οὐράνιος πατήρ. Ἄφ' οὗ ὅμως κατέλθῃ εἰς σᾶς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, θὰ λάβετε δύναμιν καὶ θὰ κηρύξῃτε περὶ ἐμοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ὅλην τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Σαμάρειαν καὶ μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς γῆς » (Πράξων Α', 7—8).

Ἐπιπλέον ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐξέτεινε τὰς χεῖράς του καὶ ἠλόγησε τοὺς μαθητάς του. Ἄλλ' ἐνῶ τοὺς ἠλόγει, ἀπεμακρύνετο βραδέως ὑπεράνω τοῦ ἐδάφους. Ἐχωρίσθη ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἀνέβαινεν εἰς τὸν οὐρανόν, ἕως οὗ μίαν νεφέλη ἀνέλαβεν αὐτὸν καὶ ἐχάθη ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμούς των. Ἐκεῖνοι ἐξηκολούθουν νὰ βλέπουν πρὸς τὰ ἄνω. Τότε ὅμως ἐνεφανίσθησαν εἰς αὐτοὺς δύο ἄνδρες μὲ λευκὴν ἐνδυμασίαν καὶ εἶπον : « Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί στέκεσθε βλέποντες πρὸς τοὺς οὐρανοὺς ; Οὗτος εἶναι ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἀναληφθεὶς ἀπ' ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανόν. Θὰ ἔλθῃ καὶ πάλιν, καθ' ὃν τρόπον τὸν εἶδατε πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν » (Πράξ. Α', 11).

Μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνάβασιν τοῦ Κυρίου, οἱ μαθηταὶ του ἐπέστρεψαν εἰς Ἱεροσόλυμα ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν, ὅπου ἔγινεν ἡ ἀνάληψις τοῦ Σωτῆρος. Κατείχοντο ἀπὸ χαρὰν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ λύπην. Συνεκεντρώθησαν ὅλοι — καὶ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ μὲ τοὺς ἐξαδέλφους του — εἰς ἓν ὑπερφῶν, πιθανῶς εἰς τὸ ἴδιον ὑπερφῶν, εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε τελεσθῆ ὁ μυστικὸς δεῖπνος. Ἀνέμενον μὲ βεβαιότητα ὅτι θὰ ἤρχετο εἰς αὐτοὺς ἡ ἐξ ὕψους δύναμις, τὴν ὁποίαν τοὺς εἶχεν ὑποσχεθῆ ὁ ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανοὺς.

Εἰς μίαν τῶν συναθροίσεων ἐπὶ τοῦ ὑπερφῶου καὶ ἐνῶ ἦσαν συγκεντρωμένοι περίπου 120 μαθηταί, ἔλαβε τὸν λόγον ὁ Πέτρος καὶ ἐπρότεινε νὰ γίνῃ ἀντικατάστασις τοῦ μαθητοῦ ἐκείνου, ὁ ὁποῖος εἶχε προδώσει τὸν διδάσκαλόν του καὶ εἶχεν ἀποθάνει οἰκτρὸν θάνατον. Οἱ παριστάμενοι συνεφώνησαν μὲ τὴν πρότασιν τοῦ Πέτρου. Ἄφ' οὗ δὲ συνεσκέφθησαν, εὗρον ὅτι δύο ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι συνεκέντρωναν τὰ προσόντα, διὰ νὰ καταλάβουν τὴν θέσιν τοῦ δωδεκάτου Ἀποστόλου : ὁ Ἰούστος καὶ ὁ Ματθίας. Αὐτοὺς παρουσίασαν εἰς τοὺς Ἀποστό-

λους. Ἐκεῖνοι προσευχηθέντες παρεκάλεσαν τὸν Θεὸν ν' ἀναδείξῃ αὐτὸς τὸν ἄξιον. Ἔβαλον λοιπὸν δύο κλήρους «καὶ ἔπεσεν ὁ κλῆρος εἰς τὸν Ματθίαν καὶ συγκατηριθμήθη οὗτος μὲ τὸς ἕνδεκα Ἀποστόλους» (Πράξ. Α', 26). Ἐκτοτε ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια εἰς τὴν Ἐκκλησίαν οἱ ἀναλαμβάνοντες ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα νὰ ὀνομαζῶνται κληρικοί, διότι κληροῦνται, ἐκλέγονται διὰ τὸ ὑψηλὸν τῶν ἔργων ἀπ' αὐτὸν τὸν Θεόν.

18-20-54

Η ΕΠΙΦΟΙΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΗΜΕΡΑΝ
ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ ΚΑΙ Η ΙΔΡΥΣΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.

Ι ΜΑΘΗΤΑΙ ἐξηκολούθουν τὰς συγκεντρώσεις των, μέχρις οὗτο ἔφθασεν ἡ ἡμέρα τῆς Πεντηκοστής. Τὸ Πάσχα καὶ ἡ Πεντηκοστή ἦσαν ἀπὸ τὰς μεγάλας Ἰουδαϊκὰς ἑορτάς. Κατ' αὐτάς, πλήθῃ εὐλαβῶν προσκυνητῶν ἀπὸ ὅλην τὴν Παλαιστίνην καὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, ὅπου ἦσαν ἐγκατεστημένοι Ἰουδαῖοι, συνηθορίζοντο εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Οἱ Ἀπόστολοι παρέμειναν

καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν εἰς τὸ ὑπερφῶν.

Αἴφνης, κατὰ τὴν ἐνάτην περίπου προμεσημβρινὴν ὥραν (Πράξ. Β', 15), ἠκούσθη μία βοή, ὡς ἐάν ἔπνεεν ἰσχυρὸς ἄνεμος. Ὁ ἤχος αὐτὸς ἐγένευσεν ὅλον τὸν οἶκον, εἰς τὸν ὅποιον εἶχον συγκεντρωθῆ οἱ μαθηταί. Συγχρόνως ἐνεφανίσθησαν κομμάτια πυρὸς σὰν γλώσσαι, αἱ ὅποια ἐκάθησαν εἰς τὴν κεφαλὴν ἑνὸς ἐκάστου τῶν Ἀποστόλων. Ἀντελήφθησαν πλέον οὗτοι ὅτι εἶχε φθάσει ἡ στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐξεπληροῦτο ἡ ὑπόσχῃς τοῦ Διδασκάλου των. Συνεκλονίσθησαν μέχρι βάθους τῆς ψυχῆς των ἀπὸ μίαν ἱεράν συγκίνησιν. Ἀφ' οὗ δ' ἐπλήσθησαν πνεύματος ἁγίου, ἤρχισαν νὰ ὀμιλοῦν διὰ τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ εἰς διαφόρους γλώσσας, τὰς ὁποίας προηγουμένως δὲν ἐγνώριζαν.

Εἶναι φανερόν ὅτι κάθε ἓν ἀπὸ τὰ θαυμαστά αὐτὰ συμβάντα εἶχε καὶ τὸ νόημά του. Ἡ βοή, μὲ τὴν ὁποίαν κατὰ πρῶτον ἔγινεν ἀντιληπτὸν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐφανέρωνε τὸ καθῆκον τῶν

μαθητῶν νά βοήσουν, νά κηρύξουν καί αὐτοί τήν νέαν θρησκείαν εἰς ὅλον τόν κόσμον.

Ἰδιαιτέραν ὁμως σημασίαν εἶχε καί τὸ γεγονός ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεφανίσθη μὲ τὴν μορφήν πυρίνων γλωσσῶν. Τὸ πῦρ φωτίζει, καθαρίζει, θερμαίνει. Καί τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε τὸν νοῦν τῶν Ἀποστόλων. Ἀπέβαλον οὗτοι τὰς πλάνας, τὰς ὁποίας εἶχον ἕως τότε, καί κατεῖχον ἕκτοτε ὀλόκληρον τὴν ἀλήθειαν. Ἐκαθαρίσθησαν ἀπὸ κάθε ἀμαρτίαν. Ἐπὶ πλέον δὲ ἤναψεν εἰς τὰς καρδίας των ἐνθουσιασμός καί ἱερός ζήλος διὰ τὸ ἔργον των. Τὸ γεγονός δ' ὅτι πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπῆρξε νά λαλοῦν διαφόρους γλώσσας, πρέπει νά θεωρηθῆ ὡς μία προφητεία διὰ τὸ μέλλον τῆς Ἐκκλησίας. Ἄνθρωποι ὁμιλοῦντες διαφόρους γλώσσας καί ἀνήκοντες εἰς διάφορα ἔθνη θά ἐγίνοντο μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χριστιανισμός ἦτο προωρισμένος ν' ἀποβῆ παγκόσμιος θρησκεία. Ὅπως δὴποτε ἡ κάθοδος καί ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἰς τοὺς Ἀποστόλους εἶναι τὸ δεύτερον μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ γεγονός, τὸ ὁποῖον δύναται νά μᾶς ἐξηγήσῃ τὴν πλήρη μεταβολὴν καί τὰς θαρραλέας ἀποφάσεις τῶν μαθητῶν.

Ὁ ἤχος ὁμως ἠκούσθη εἰς ὅλην τὴν πόλιν καί ὅλοι ἀντελήφθησαν τὸ σημεῖον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον τὸ πρῶτον ἠκούσθη οὗτος. Συνέρρευσαν λοιπὸν εἰς τὸν τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον εὐρίσκοντο οἱ Ἀπόστολοι. Ἀμέσως τοὺς κατέλαβεν ἔκπληξις. Προερχόμενοι οἱ Ἰουδαῖοι οὗτοι ἀπὸ διάφορα μέρη τοῦ κόσμου, ἐγνώριζον διαφόρους ξένας γλώσσας, κάθε ξένος ἀναλόγως τοῦ τύπου, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχεν ἔλθει. Ἐξέφραζον διὰ τοῦτο τὸν θαυμασμόν των, πῶς ἦτο δυνατόν οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου, ἄνθρωποι ἄπλοῖ καὶ ἀπαιδευτοὶ Γαλιλαῖοι, νά ὁμιλοῦν διὰ τὰ μεγάλα τοῦ Θεοῦ, εἰς ξένας γλώσσας, τὰς ὁποίας προηγουμένως θά ἦτο ἀδύνατον νά γνωρίζουν. Τὸ γεγονός ἦτο βέβαιον, ἀλλ' ἐφαίνετο εἰς αὐτοὺς ἀνεξήγητον. Ἦρχισαν νά τὸ συζητοῦν ἀναμεταξύ των καί ἕκαστος ἔλεγε τὴν γνώμην του.

Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος τότε ἐστάθη εἰς τὸ μέσον τῶν 11 μαθητῶν καί ὠμίλησε πρὸς τὰ συγκεντρωθέντα πλήθη. Τὸ θάρρος του πρέπει νά προκαλέσῃ καί σήμερον ἀκόμη τὴν ἔκπληξιν μας, ἂν ἀναλογισθῶμεν ὅτι ἐτόλμησε νά ὁμιλήσῃ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα

καί εἰς Ἰουδαίους διὰ τὸν Διδάσκαλόν Του, τὸν ὅποιον οὗτοι πρὸ 53 μόλις ἡμερῶν καὶ μὲ μεγάλην μανίαν εἶχον καταδικάσει εἰς τὸν ἀτιμωτικὸν διὰ τοῦ σταυροῦ θάνατον, ὅστις, ὄχι μόνον δὲν ἀπεθάρρυνεν ἐκείνους, οὔτινες ἦσαν προωρισμένοι νὰ συνεχίσουν τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον τοῦ Διδασκάλου των, ἀλλὰ τούναντίον τοὺς ἐνεδυναμάωσε πνευματικῶς καὶ ψυχικῶς, ὥστε νὰ ἐμφανίζονται κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν κηρύττοντες μὲ πίστιν καὶ αὐταπάρνησιν τὸ Εὐαγγέλιον τῆς Χριστιανικῆς ἀληθείας.

Μὲ ἤρεμον τόνον ἀνέπτυξεν ὁ Ἀπόστολος Πέτρος εἰς τοὺς ἀκροατάς του ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ἐκπλήττωνται διὰ τὰ θαύματα, τὰ ὅποια ἔβλεπον. Τὰ εἶχον προεῖπει οἱ προφήται, καὶ μάλιστα ὁ Ἰωήλ: «Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός Μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα καὶ προφητεύσουσιν οἱ υἱοὶ ὑμῶν καὶ αἱ θυγατέρες ὑμῶν καὶ οἱ νεανίσκοι ὑμῶν ὁράσεις ὄψονται, καὶ οἱ πρεσβύτεροι ὑμῶν ἐνύπνια ἐνυπνιασθήσονται κ.τ.λ.». (Πράξ. Ἀποστ. Β', 17 καὶ ἐφεξῆς).

Τὸ θάρρος καὶ ἡ βεβαιότης, μὲ τὴν ὁποῖαν ὠμίλει ὁ Πέτρος, ἐπροξένησε ζωηράν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς ἀκροατάς του. Ἐπίσθησαν πραγματικῶς ὅτι εἶχον δειχθῆ σκληροὶ καὶ ἀγνώμονες πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἐθεώρουν πράγματι τὸν ἑαυτὸν τους ἔνοχον διὰ τὴν εἰς θάνατον καταδίκην τοῦ Σωτήρος, διὰ τοῦτο δὲ ἠσθάνοντο βαρὺν τὸν ἔλεγχον τῆς συνειδήσεώς των. Συνεκινήθησαν ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου καὶ εἶπον πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους μαθητάς: «Τί νὰ πράξωμεν, ἄνδρες ἀδελφοί;» «Μετανοήσατε, τοὺς ἀπήντησεν ὁ Πέτρος, καὶ βαπτισθῆτε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, διὰ νὰ σᾶς ἀφεθοῦν αἱ ἁμαρτίαι.»

Μὲ χαρὰν οἱ συγκεντρωθέντες παρεδέχθησαν τοὺς λόγους τοῦ Πέτρου καὶ ἐβαπτίσθησαν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τρεῖς χιλιάδες περίπου. Ἀπ' αὐτοὺς ἀπετελέσθη ἡ πρώτη ἐκκλησία.

Οἱ πρῶτοι πιστεύσαντες καὶ βαπτισθέντες προήρχοντο ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν καὶ ὠνομάσθησαν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν «Χριστιανοὶ ἐξ Ἰουδαίων». Ἀργότερον προσετέθησαν εἰς αὐτοὺς καὶ ἄλλοι, οἱ ὅποιοι προηγούμενως ἦσαν εἰδωλολάτραι. Αὐτοὶ ἐκλήθησαν «Χριστιανοὶ ἐξ ἐθνῶν», διότι ἔθνη ἢ ἐθνικοὺς ὠνόμαζον οἱ Ἰουδαῖοι γενικῶς τοὺς εἰδωλολάτρας.

Ἀπὸ τοὺς πιστεύσαντας οἱ ὀλιγώτεροι ἦσαν μόνιμοι κάτοι-

κοι τῆς Ἱερουσαλήμ ἢ τῆς Παλαιστίνης ἐν γένει· οἱ περισσότεροι προήρχοντο ἀπὸ διαφόρους χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν ἐγκατεστημένοι. Ἦσαν Ἰουδαῖοι τῆς διασπορᾶς. Ἡ διαμονή των εἰς Ἱερουσαλήμ ἦτο προσωρινή. Ἐπιστρέψαντες οὗτοι εἰς τοὺς τόπους τῆς διαμονῆς των, ἔφεραν ἐκεῖ τὸ μήνυμα τῆς νέας θρησκείας. Ὑπῆρξαν Εὐαγγελισταὶ καὶ ἰδρυταὶ ἐκκλησιῶν ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης. Ἀπὸ τὸ γεγονός αὐτὸ δυνάμεθα ν' ἀναπαραστήσωμεν μὲ τὴν φαντασίαν μας τὴν καταπληκτικὴν ταχύτητα, μὲ τὴν ὁποίαν διεδίδετο ἡ νέα θρησκεία. Δὲν εἶχον παρέλθει δέκα ἔτη ἀπὸ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου καὶ εἶχε σημειωθῆ ἡ παρουσία ἀριθμοῦ Χριστιανῶν εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. (Διὰ τὰ συμβάντα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς βλ. Πράξ. Β', 2-14 καὶ 37-41· τὸν λόγον τοῦ Πέτρου βλ. ἐν Πράξ. Β', 15-36).

Ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνέστη ἐκ νεκρῶν ὁ Κύριος, ἦτο ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς ἑβδομάδος, ἡ ὁποία ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν Ἀποστόλων ὠνομάσθη ἡμέρα τοῦ Κυρίου ἢ Κυριακὴ ἡμέρα (Πράξ. Κ', 7. Ἀποκαλ. Α', 10). Αὐτῇ, ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Ἀποστόλων, ἀντικατέστησε τὸ Ἰουδαϊκὸν Σάββατον, τὴν 7ην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς μεγάλας Ἰουδαϊκὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα καὶ τῆς Πεντηκοστῆς συνεδύαζον ἄλλας ἀναμνήσεις οἱ πρῶτοι Χριστιανοί. Αἱ ἡμέραι αὗται τοὺς ὑπενθύμιζον ἢ μὲν πρώτη τὰ πάθη καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ἢ δὲ δευτέρα τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μετεβλήθησαν λοιπὸν βραδύτερον καὶ αἱ ἀρχικῶς Ἰουδαϊκαὶ αὗται ἑορταὶ εἰς Χριστιανικὰς.

Αὐτὰ τὰ γεγονότα διεδραματίσθησαν εἰς μίαν ἀπομακρυσμένην γωνίαν τῆς γῆς κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀπὸ αὐτὰ ὅμως ἐπρόκειτο ἐντὸς ὀλίγου νὰ μεταβληθῆ ἡ ὄψις ὅλου τοῦ κόσμου.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐπιφοιτῆσαν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, παρέμεινεν ἔκτοτε καὶ θὰ παραμένῃ αἰώνιως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Αὐτὸ τὴν προφυλάττει ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ τὴν καθοδηγεῖ εἰς τὴν ἀλήθειαν. Αὐτὸ ἐπλήρωσε καὶ θὰ πληροῖ πάντοτε μὲ ἱερὸν ζῆλον τὰς καρδίας τῶν γνησίων Χριστιανῶν. 18-10-54

27-70-54

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ
ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΤΩΝ ΙΟΥΔΑΙΩΝ. ΘΑΡΡΑΛΕΟΙ ΛΟΓΟΙ ΤΟΥ ΠΕΤΡΟΥ
ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΤΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΡΑΒΒΙΝΟΥ ΓΑΜΑΛΙΛΗ

ΙΗΣΟΥΣ εἶχε προείπει ὅτι οἱ μαθηταὶ του, ἄφ' οὗ θὰ κατήρχετο εἰς αὐτοὺς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, θὰ ἐλάμβανον τὴν δύναμιν καὶ θαύματα ἀκόμη νὰ τελοῦν. « Ἐπὶ ἀρρώστους χεῖρας ἐπιθήσουσι καὶ καλῶς ἔξουσι » (Μάρκ. ΙΣΤ' 18) εἶχεν εἶπει δι' αὐτοὺς. Ἡ προφητεία αὐτὴ ἐπραγματοποιήθη. Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὰ συμβάντα κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς, ἔγινε τὸ πρῶτον θαῦμα.

Μίαν ἡμέραν ὁ Πέτρος μαζί με τὸν Ἰωάννην ἀνέβησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, διὰ νὰ προσευχηθοῦν. Ἐκεῖ ὁ Πέτρος, ἄφ' οὗ ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Ἰησοῦ, ἔθεράπευσεν ἓνα ἐκ γενετῆς χωλόν, ἡλικίας ἄνω τῶν 40 ἐτῶν καὶ γνωστὸν εἰς ὅλους τοὺς προσκυνητάς, οἱ ὅποιοι ἐσύχναζον εἰς τὸν ναόν. Ὁ λαὸς συνεκεντρώθη γύρω ἀπὸ τὸν θεραπευθέντα καὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ ὁ Πέτρος ὡμίλησε μετὰ θάρρος πρὸς αὐτόν.

Συνέστησε καὶ πάλιν μετάνοιαν καὶ πίστιν εἰς τὸν ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα. Ἡ ἀγγελία ὅμως τῶν γεγονότων αὐτῶν ἐθορύβησε τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἰουδαίων. Διέταξαν λοιπὸν νὰ συλληφθοῦν οἱ δύο Ἀπόστολοι καὶ νὰ ὀδηγηθοῦν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, τὸ ὅποιον ἦτο τὸ ἀνώτατον θρησκευτικὸν δικαστήριον τῶν Ἰουδαίων. Αὐτὸ εἶχε καταδικάσει καὶ τὸν Ἰησοῦν μετὰ τὴν ποινὴν τοῦ σταυρικοῦ θανάτου. Ἡ ἐπιθυμία τῶν ἦτο νὰ ἐπιβάλουν βαρεῖαν ποινὴν εἰς τοὺς Ἀποστόλους. Δὲν ἠδύναντο ὅμως ν' ἀρνηθοῦν τὸ θαῦμα, τὸ ὅποιον ἦτο γεγονός, δὲν ἤθελον δὲ νὰ δυσαρεστήσουν καὶ τὸν λαόν, ὁ ὅποιος αὐτὴν τὴν φορὰν εἶχε ταχθῆ μετὰ τὸ μέρος τῶν Ἀποστόλων. Ἦναγκάσθησαν διὰ τοῦτο νὰ τοὺς ἀπολύσουν, ἄφ' οὗ ὅμως προηγουμένως τοὺς ἠπειλήσαν ὅτι θὰ εἶχον καὶ αὐτοὶ τὴν τύχην τοῦ Ναζωραίου, ἂν ἐξηκολούθουν νὰ ὀμιλοῦν εἰς τὸν λαόν δι' αὐτόν κατὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασίν του. Οἱ Σαδδουκαῖοι ἰδίως, οἱ ἀποτελοῦντες τὴν ἱερατικὴν ἀριστοκρατίαν, δὲν ἐπίστευον εἰς ἀνάστασιν ἐκ νεκρῶν καὶ διὰ τοῦτο ἐξωργίζοντο, ὡσάκις ἤκουον ὅτι οἱ μαθη-

ται έβεβαίωσαν ότι ύπήρξαν αυτόπται μάρτυρες τής έκ νεκρών αναστάσεως του διδασκάλου των (Πράξ. Γ' και Δ' 2-22).

'Αλλ' οί 'Απόστολοι έξηκολούθουν να θαυματουργοϋν, ή άγγελία δέ διά τά θαύματά των διεδόθη εις όλην τήν Παλαιστίην. 'Από όλας τās πόλεις και τās κώμας μετέφερον άρρώστους εις 'Ιερουσαλήμ, διά να τούς θεραπεύσωσιν οί 'Απόστολοι. Οί θρησκευτικοί άρχηγοί των 'Ιουδαίων, πληροφορηθέντες τά συμβάντα, άνησύχησαν και ένόμισαν πρέπον να λάβουν δραστηκώτερα μέτρα. Διέταξαν να συλληφθοϋν όλοι οί 'Απόστολοι. "Όταν οϋτοι ένεφανίσθησαν πρό του Συεδριου, ό άρχιερεύς τούς επέπληξε, διότι δέν συνεμορφώθησαν με τήν διαταγήν του να μη όμιλοϋν πλέον εις τόν λαόν διά τόν 'Ιησοϋν. 'Ο Πέτρος ειπε τότε με θάρρος. «Πειθαρχείν δεί Θεώ μάλλον ή άνθρωποις. Δέν δυνάμεθα, αυτό τώ όποιον είδομεν και ήκουσαμεν και του όποιου είμεθα αυτόπται μάρτυρες, να μη τώ διακηρύξωμεν εις όλους». 'Η θαραλέα άπάντησης του Πέτρου έξώργισε τόν άρχιερέα και τούς άλλους δικαστάς.

Τήν στιγμήν όμως αυτήν επενέβη ό συνετός νομοδιδάσκαλος Γαμαλιήλ, ό όποιος έξετιμάτο από όλον τόν λαόν. Διέταξε ν' άπομακρυνθοϋν από τήν αίθουσαν του δικαστηριου οί 'Απόστολοι και κατόπιν ώμίλησε πρός τούς δικαστάς: «Προσέξατε, τούς ειπε, διά τήν άπόφασιν, τήν όποιαν θά λάβετε διά τούς άνθρωπους αυτούς. Και άλλοτε ένεφανίσθησαν μερικοί, οί όποιοι δισχυρίσθησαν ότι ήσαν θεόπεμπτοι Μεσσίαί. Προσείλκυσαν όπαδούς και έπροκάλεσαν ταραχάς. 'Αλλά και αυτοί έφανεύθησαν και οί όπαδοί των διεσκορπίσθησαν. Προσέξατε λοιπόν τώρα διά τούς άνθρωπους αυτούς. 'Εάν τώ έργον των είναι άνθρωπινον, μόνον του θά έξαφανισθί: εάν όμως προέρχεται από τόν Θεόν, δέν θά δυνηθίτε να τώ καταργήσητε και μόνον θεομάχοι θ' άποβίητε».

Οί λόγοι του Γαμαλιήλ έπεισαν τούς συνέδρους ν' άπολύσουν τούς 'Αποστόλους. Διά να τούς έκφοβίσουν όμως, διέταξαν πρό τής άπολύσεως να τούς δείρουν. Τά βίαια όμως αυτά μέτρα δέν έπτόησαν τούς 'Αποστόλους. 'Ενεθυμήθησαν τούς λόγους του Διδασκάλου των, ότι πρέπει να χαίρωνται, όσάκις διώκονται ένεκα του όνόματός του (Ματθ. Ε' 11-12). Αί πεποι-

θήσεις δὲν ἐπιβάλλονται οὔτε ἐξαλείφονται μὲ τὴν βίαν. Μᾶλλον ἐνισχύονται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁπαδῶν τῆς νέας θρησκείας ἠῤῥξανεν ἐν τῷ μεταξὺ καὶ μετὰ τὴν θεραπείαν τοῦ χλωοῦ ἀνήλθεν εἰς 5 χιλιάδας (Πράξ. Ε' 12-42).

25-70154
Ο ΒΙΟΣ ΤΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ

ΟΙ ΠΡΩΤΟΙ Χριστιανοὶ τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων δὲν διέκοψαν τὸν σύνδεσμόν των μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν. Ἐξηκολούθησαν νὰ μεταβαίνουν τὰς κανονισμένας ὥρας εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος καὶ νὰ προσεύχωνται ἐκεῖ μὲ τοὺς ὁμοεθνεῖς των. Συνηθροίζοντο ὁμοῦ τὰς μεταμεσημβρινὰς ἰδίως ὥρας εἰς ἰδιαιτέρας συγκεντρώσεις. Αὗται ἐγίνοντο εἰς ἰδιωτικὰς οἰκίας, ὅπως π. χ. τὸν οἶκον τοῦ Ἰακώβου, πρώτου ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, διὰ τὸν ὁποῖον θὰ γίνῃ λόγος βραδύτερον, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς Μαρίας, μητρός τοῦ εὐαγγελιστοῦ Μάρκου (Πράξ. ΙΒ' 12) καὶ προφανῶς καὶ ἀλλαχοῦ, διότι ὄλγαι μόνον οἰκίαι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπαρκέσουν δι' ὄλους τοὺς Χριστιανούς.

Κατὰ τὰς συγκεντρώσεις αὐτάς, οἱ Χριστιανοὶ ἤκουον μὲ ἰδιαιτέραν προσοχὴν καὶ συγκίνησιν τὴν διδασκαλίαν τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου. Εἰς τὰς ὁμιλίαις των οὗτοι ἐτόνιζον μὲ ἰδιαιτέραν ἔμφασιν τὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρξαν αὐτόπται μάρτυρες τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ. Διηγούντο τὰς ἀναμνήσεις των ἀπὸ τὴν συναναστροφὴν των μετ' αὐτοῦ. Ὁμοίως εἰς τὰς συγκεντρώσεις αὐτάς ἠρμηνεύοντο τὰ χωρία τῆς Π. Δ., εἰς τὰ ὁποῖα ἐγένετο λόγος περὶ Μεσσίου. Ἀπεδεικνύετο δὲ ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ προφητεῖαι ἐπραγματοποιήθησαν, καὶ ἐξεπληρώθησαν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ. Προσηύχοντο ὅλοι ὁμοῦ καὶ ἀνεπεμπον ὕμνους πρὸς τὸν Θεόν.

Τέλος ἐγίνοντο δύο καθαρῶς θρησκευτικαὶ τελεταὶ : Αἱ ἀγάπαι καὶ αἱ εὐχαριστίαι. Ἀ γ ά π α ι ὠνομάζοντο κοινὰ δεῖπνα, εἰς τὰ ὁποῖα μὲ κοσμιότητα καὶ ἐγκαρδιότητα παρεκάθητο οἱ πρῶτοι Χριστιανοί, διὰ νὰ δείξουν ὅτι ἀπετέλουν μίαν οἰκογένειαν καὶ ὅτι ἀδελφικὴ σχέσηισ τοὺς συνέδεεν ἀναμεταξὺ των.

Ἐπιπλέον ἀπὸ τῆν ἀγάπην ἐγένετο ἡ εὐχαριστία, τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο μυστήριον, τὸ ὁποῖον εἶχε συστήσει ὁ Σωτὴρ κατὰ τὴν ἐσπέραν τοῦ μυστικοῦ δειπνοῦ. Ἀνεπέμπετο κατὰ πρῶτον εὐχαριστήριος προσευχὴ πρὸς τὸν Θεόν. Ἐπιπλέον ἐκόπτετο ὁ ἄρτος εἰς τεμάχια καὶ ἠύλογεῖτο, ἠύλογεῖτο δὲ καὶ ὁ οἶνος. Ἀπὸ τὸν εὐλογημένον δὲ καὶ ἀγιασμένον ἄρτον καὶ οἶνον μετελάμβανον ὅλοι οἱ παρευρισκόμενοι εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ ζωὴν αἰώνιον. Μὲν ἐν ἀδελφικὸν φίλημα διελύοντο αἱ συναθροίσεις αὐταί. Ὁλίγον βραδύτερον καὶ αἱ δύο τελεταὶ — αἱ ἀγάπαι καὶ ἡ εὐχαριστία — ἐγένοντο μόνον τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, τὴν Κυριακὴν, ἡ ὁποία, ὅπως εἶδομεν, ἀπὸ τὰς ἡμέρας τῶν Ἀποστόλων εἶχεν ἀποβῆ ἡ ἑβδομαδιαία ἑορτὴ τῶν Χριστιανῶν. Καὶ αἱ μὲν προσευχαί, οἱ ὕμνοι καὶ αἱ εὐχαρισταὶ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τὰς ἀγάπας καὶ ἐγένοντο τὴν πρωίαν, αἱ δὲ ἀγάπαι ἐτελοῦντο τὴν ἐσπέραν.

Διὰ τὴν γίνῃ κανεὶς μέλος τῆς ἐκκλησίας, ἔπρεπε νὰ μετανοήσῃ, νὰ πιστεύσῃ καὶ νὰ βαπτισθῇ. Κατόπιν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν μετεδίδοτο εἰς τοὺς βαπτισθέντας τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἐπιπλέον ὅτου ὁ Ἰησοῦς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, οἱ μαθηταὶ του, ὁσάκις ὠμίλουν περὶ αὐτοῦ, δὲν τὸν ὠνόμαζον πλέον Διδάσκασκαλον, ἀλλὰ μόνον «Κύριον». Ὁ Ἰησοῦς ἦτο δι' αὐτοὺς ὁ ἀνυψωθείς εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς καθήμενος, ὁ νικητὴς τοῦ θανάτου του, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς, ἡ δύναμις διὰ μίαν νέαν ὑπαρξιν, ἡ Ὁδὸς, ἡ Ἀλήθεια καὶ ἡ Ζωὴ (Ἰωάν. ΙΔ' 6).

Ἡ πνευματικὴ χαρὰ, ἡ ὁποία ἦτο ζωγραφισμένη εἰς τὸ πρόσωπόν των, ἡ ἀγνότης εἰς τὴν ζωὴν των, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ἀδελφικὴ ἀγάπη ἀναμεταξύ των — ὅλαι αἱ χριστιανικαὶ ἰδιότητες—ἦσαν χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὡς ἐξαιρετικὰ δὲ χαρίσματα ἐνομίζοντο ἡ ἰκανότης μερικῶν Χριστιανῶν νὰ διδάσκουν, νὰ προφητεύουν (Πράξ. ΙΑ' 28), νὰ κάμουν θαύματα· ὁ θρησκευτικὸς ἐνθουσιασμὸς των γενικῶς. Ὅλοι εἶχον πεισθῆ ὅτι εἶχον δοθῆ εἰς αὐτοὺς ὡς δῶρα τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅτι ἦσαν κάτοχοι αὐτῶν, χαρίσματα τοῦ Θεοῦ. Ὁ λαὸς παρετήρει τὴν μεταβολὴν εἰς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐγένοντο Χριστιανοί, καὶ τοὺς ἐξετίμα. Τὸ γεγονός δ' αὐτὸ συν-

ετέλει εἰς τὸ ν' αὐξάνη καθ' ἑκάστην ὁ ἀριθμὸς τῶν ὀπαδῶν τῆς νέας θρησκείας.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς διηγεῖται ὅτι ὅλοι οἱ πιστεύσαντες εἶχον τὰς ἰδίας σκέψεις, τὰ ἴδια αἰσθήματα, τοὺς ἰδίους πόθους, ὡς ἐάν ἦσαν εἷς ἄνθρωπος. «Τοῦ πλήθους δὲ τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχὴ μία». Τόσην ἀδελφικὴν ἀγάπην εἶχον ἀναμεταξύ των, ὥστε δὲν ἠνείχοντο νὰ ὑπάρχη κανεὶς, ὁ ὁποῖος νὰ ὑποφέρῃ ἀπὸ στερήσεις. Πρὸς τοῦτο εἶχον συγκροτηθῆ διάφοροι ὀμάδες Χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι σκοπὸν καὶ κύριον ἔργον εἶχον νὰ ἐπισκέπτωνται τοὺς πάσχοντας καὶ νὰ παρέχουν εἰς αὐτοὺς οἰκονομικὴν βοήθειαν, ἰατρικὴν καὶ φαρμακευτικὴν περίθαλψιν καὶ ἐν γένει παρηγορίαν Χριστιανικὴν. Ἄπειραι Χριστιανικαὶ ψυχαὶ εὔρισκον πάσης φύσεως ἀνακούφισιν ἀπὸ τὸ πραγματικὸν ἐνδιαφέρον καὶ τὴν Χριστιανικὴν συμπαράστασιν τῶν συνανθρώπων των. Ἐπειδὴ δὲ μετὰ τῶν Χριστιανῶν ἦσαν καὶ ἄρκετοὶ πτωχοί, διὰ τοῦτο ἄλλοι εὔποροι, χωρὶς κανεὶς νὰ τοὺς ἐξαναγκάσῃ, ἀλλὰ μόνοι των καὶ παρακινούμενοι ἀπὸ τὴν ἀδελφικὴν τῶν ἀγάπην, ἐπώλουν τὰ κτήματά των καὶ ἔδιδον τὸ ἀντίτιμον εἰς τοὺς Ἀποστόλους, διὰ νὰ τὸ διανεῖμουν ἀναλόγως τῶν ἀναγκῶν ἑκάστου. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πρώτους, οἱ ὁποῖοι ἔδωσαν τὸ παράδειγμα τῆς φιλανθρωπίας αὐτῆς, ἦτο καὶ ὁ Ἰουδαῖος τῆς διασποράς Ἰωσήφ ἡ Βαρνάβας, προερχόμενος ἀπὸ τὴν Κύπρον καὶ καταγόμενος ἀπὸ τὴν φυλὴν τοῦ Λευὶ (Πράξ. Β' 42-47 καὶ Δ' 32-37).

Οἱ Ἰουδαῖοι δὲν ἐθεώρουν ἀκόμη τοὺς Χριστιανοὺς ὡς ὀριστικῶς ἀποσπασθέντας ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν, ἀλλ' ὡς ὄμιλον ὁμοφρόνων ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο, ἀπὸ τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς τοῦ Ἰησοῦ τοὺς ὀνομάζουσαν Γαλιλαίους ἢ Ναζωραίους (Πράξ. Α' 11, ΚΔ' 5). Οἱ ἴδιοι οἱ Χριστιανοὶ ὀνόμαζον τοὺς ἑαυτοὺς των «ἀδελφούς», «ἁγίους», «πιστοὺς» ἢ «πιστεύσαντας», «μαθητὰς τοῦ Κυρίου» ἢ ἀπλῶς «μαθητὰς», «ἁγίους», «κλητοὺς» (καλεσμένους ἀπὸ τὸν Θεόν), «ἐκλεκτοὺς» κλπ. (Πράξ. Α' 15, ΣΤ' 1, 2, 7, Ρωμ. Α' 7, Ἐφεσ. Α' 1 κ. ἀ.). Τὸ ὄνομα «Χριστιανοὶ» ἐδόθη εἰς αὐτοὺς βραδύτερον εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀπὸ τοὺς ἔθνικοὺς (Πράξ. ΙΑ' 26). 25-70-84.

ΑΡΙΘΜΟΣ τῶν Χριστιανῶν ἤϋξανε διαρκῶς καὶ οἱ πτωχοί, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ συντηροῦνται ἀπὸ τὸ κοινὸν ταμεῖον, ἐγίνοντο ὁλονὲν περισσότεροι. Κατ' αὐτὸν ὁμῶς τὸν τρόπον τὸ φιλανθρωπικὸν ἔργον τῆς ἐκκλησίας ἀπέβαινε δύσκολον. Ἦρχισαν μάλιστα νὰ ἐγείρωνται παράπονα καὶ διαμαρτυραὶ ἐκ μέρους τῶν Ἑλληνιστῶν καὶ τῶν Ἑβραίων. Καὶ Ἑλληισταὶ μὲν ἐλέγοντο

οἱ Ἰουδαῖοι ἐκεῖνοι τῆς διασπορᾶς, οἱ ὅποιοι ἐπὶ πολὺν χρόνον εἶχαν ζήσει, ἴσως δὲ καὶ εἶχον γεννηθῆ εἰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ἐπεκράτει ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς. Αὐτοὶ ἤρχοντο εἰς Παλαιστίνην καὶ ἰδίως εἰς Ἱερουσόλυμα ἢ πρὸς μόνιμον ἐγκατάστασιν ἢ καὶ δι' ὀλίγον καιρὸν. Ἐγνώριζον τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ κατὰ τὸ θρησκευμα ἦσαν Ἰουδαῖοι καὶ ἔμενον πιστοὶ εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων των. Ἑβραῖοι δὲ ἦσαν οἱ Ἰουδαῖοι οἱ αὐτόχθονες καὶ μόνιμοι κάτοικοι τῆς Παλαιστίνης. Παρεπονοῦντο λοιπὸν οἱ Ἑλληνισταὶ ὅτι κατὰ τὴν καθημερινὴν διανομὴν τῶν τροφίμων παρημελοῦντο αἱ χήραι τῶν Ἑλληνιστῶν καὶ ἐπροτιμῶντο αἱ τῶν Ἑβραίων.

Διὰ νὰ θέσουν ὀριστικὸν τέρμα εἰς τὴν ἀνωμαλίαν αὐτὴν οἱ Ἀπόστολοι, συνεκάλεσαν εἰς σύσκεψιν ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς καὶ εἶπον πρὸς αὐτούς. « Δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν διδασκαλίαν τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία εἶναι τὸ κύριον ἔργον μας, καὶ νὰ καταγινώμεθα μὲ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν τραπεζῶν. Σκεφθῆτε λοιπὸν καὶ ἐκλέξατε ἀναμεταξύ σας ἄνδρας ἑπτὰ, εἰς τοὺς ὁποίους θ' ἀναθέσωμεν τὴν φροντίδα αὐτὴν. Ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποίους θὰ ἐκλέξετε, πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ ἐκτιμῶνται ἀπὸ ὅλους, νὰ ἔχουν καλὴν μαρτυρίαν (φήμην). Ἐπειτα πρέπει νὰ εἶναι πλήρεις Πνεύματος Ἁγίου καὶ σοφίας, νὰ ἔχουν δηλαδὴ ἐνθουσιασμὸν διὰ τὸ ἔργον, τὸ ὅποῖον ἀναλαμβάνουν, ἀλλὰ καὶ νὰ εἶναι συνετοὶ καὶ πεπαιδευμένοι ». Ἡ πρότασις ἐγίνε δεκτὴ, ἐξελέγησαν δὲ ἀπὸ τοὺς παρευρεθέντας 7 ἄνδρες. Αὐτοὺς τοὺς παρουσίασαν ἐνώπιον τῶν Ἀποστόλων. Οὗτοι, προσ-

ευχρηθέντες, ἐπέθεσαν εἰς τοὺς ἐκλεχθέντας τὰς χεῖρας, διὰ νὰ τοὺς μεταδώσουν τὸ ἰδιαίτερον ἐκεῖνο χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς καθίστα ἱκανοὺς νὰ ἐκτελέσουν τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβον. Μεταξὺ τῶν ἐκλεχθέντων διεκρίθησαν διὰ τὸν ζῆλόν των, ὅπως θὰ ἴδωμεν ἀπὸ τὴν συνέχειαν τῆς διηγήσεως, δύο, ὁ Στέφανος καὶ ὁ Φίλιππος (Πράξ. ΣΤ΄ 2 - 7).

Ἀπὸ τὴν διήγησιν τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ μανθάνομεν ὅτι, ὁσάκις προέκυπτε σπουδαῖον ζήτημα, οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες —καὶ αὐτοὶ ἦσαν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν οἱ 12 μαθηταὶ τοῦ Κυρίου— ἐζήτησαν καὶ τὴν γνώμην τῆς ἐκκλησίας, τοῦ συνόλου τῶν Χριστιανῶν. Οἱ ἐκλεχθέντες δὲν ὀνομάζονται μὲν εἰς τὴν ἀφήγησιν τοῦ Λουκᾶ διάκονοι (βοηθοί), εἶναι ὅμως φανερόν ὅτι οἱ Ἀπόστολοι εἶχον ἀνάγκην βοηθῶν εἰς τὸ ἔργον των. Διὰ τοῦτο, ὀρθῶς ἡ ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις δέχεται ὅτι μὲ τὴν πρότασιν τῶν Ἀποστόλων καὶ τὴν ἐκλογὴν τῶν 7 καθιερώθη κατὰ πρῶτον τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα τῶν διακόνων. Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὑπάρχει μέχρι σήμερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Εἶναι δὲ οἱ διάκονοι βοηθοὶ τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἐπισκόπων. Οἱ πρῶτοι λοιπὸν ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες ἐξελέχθησαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ Ἀπόστολοι ἐχειροτόνησαν αὐτούς, διὰ προσευχῆς δηλαδὴ καὶ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοὺς μετέδωσαν τὸ ἰδιαίτερον χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς καθίστα ἱκανοὺς διὰ τὸ ἔργον των. Οἱ Ἀπόστολοι ἐπρότειναν νὰ ἐκλεχθοῦν 7, ἴσως διότι 7 ἦσαν αἱ περιοχαὶ τῆς Ἱερουσαλήμ, εἰς τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ ἐποπτεύσουν διὰ τὰς τραπέζας. Τὰ φιλανθρωπικὰ ὅμως ἔργα δὲν ἀπετέλουν τὴν μοναδικὴν ἀπασχόλησιν τῶν ἐκλεχθέντων. Διὰ δύο τοῦλάχιστον ἐξ αὐτῶν, διὰ τὸν Φίλιππον καὶ τὸν Στέφανον, θὰ ἴδωμεν ὅτι κατεγίνοντο μὲ ἄλλα ἔργα. Ὁ Φίλιππος ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπαρχίας ἐκτὸς τῆς Ἱερουσαλήμ, ὁ δὲ Στέφανος μὲ ἐξαιρετικὴν σοφίαν καὶ πειστικότητα ἐδίδασκε τὸν λαὸν καὶ συνεζήτει μὲ τοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι δὲν παρεδέχοντο τὸν Ἰησοῦν ὡς θεόπεμπτον Μεσσίαν. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὰ ὀνόματα τῶν διακόνων, ὅλοι σχεδὸν ἦσαν Ἑλληνισταί, ἴσως διότι ἐκ μέρους αὐτῶν εἶχον διατυπωθῆ παράπονα. Σπουδαῖον σημεῖον εἰς ὅλην τὴν διήγησιν εἶναι ὅτι διαγράφονται εἰς αὐτὴν καὶ τὰ προσόντα ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι πρό-

κειται νά καταλάβουν ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα : μαρτυρία (καλή φήμη) ζήλος καί σοφία.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ Ο ΠΡΩΤΟΜΑΡΤΥΣ

Στέφανος διεκρίνετο διὰ τὴν βαθεῖαν πίστιν καὶ τὸν ζήλόν του. Εἶχε καὶ τὸ χάρισμα τῆς θαυματουργίας, ὅλοι δὲ διηγοῦντο διὰ τὰ θαύματά του. Κατέβαλε πολλὰς προσπάθειάς, διὰ νὰ ἐλύσει ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρους εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἐκήρυττεν ὅπου τοῦ ἐδίδετο εὐκαιρία. Εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, ἐκτὸς τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, ὑπῆρχον καὶ πολλὰ συναγωγαί. Εἰς μερικὰς ἀπ' αὐτὰς ἐσύχναζον ἀποκλειστικῶς Ἰουδαῖοι τῆς διασπορᾶς, Ἑλληνισταί, ὅπως ἦτο καὶ ὁ Στέφανος. Καὶ αὐτὰς τὰς ἐπεσκέφθη ὁ Στέφανος. Ἀπὸ τὰς Γραφὰς ἀπεδείκνυεν εἰς τοὺς συγκεντρωμένους ἐκεῖ Ἑλληνιστὰς ὅτι ὁ σταυρωθεὶς ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους Ἰησοῦς ἦτο ὁ Λυτρωτὴς καὶ Σωτήρ, τὴν ἔλευσιν τοῦ ὁποίου εἶχον προαναγγεῖλαι οἱ προφῆται. Μερικοὶ ἠθέλησαν νὰ τοῦ φέρουν ἀντιρρήσεις. Ὁ Στέφανος ὁμως ὠμίλει μὲ τόσῃν εὐγλωττίαν καὶ πειστικότητι, ὥστε ἀπέβαινε πάντοτε νικητὴς εἰς τὰς συζητήσεις αὐτὰς. Ἦτο φανερόν ὅτι εἰς τοὺς λόγους του καθωδηγεῖτο ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Οἱ ἀντιλέγοντες εἰς τὸν Στέφανον, ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑπερσχύσουν εἰς τὴν συζήτησιν, ἐκυριεύθησαν ἀπὸ φθόνου καὶ ἀπεφάσισαν νὰ τὸν ἐδικηθοῦν. Ἀνέθεσαν λοιπὸν εἰς ἰδικούς των ἀνθρώπους νὰ διασπαροῦν εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ διαδώσουν ὅτι ὁ Στέφανος ὠμίλει μὲ ἀνευλάβειαν διὰ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸ Θεόν. Ἡ συκοφαντία αὕτη ἔγινε πιστευτὴ ὄχι μόνον ἀπὸ τὸ πλῆθος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς θρησκευτικούς ἀρχηγούς τοῦ λαοῦ, τοὺς ραββίνους καὶ ἄλλους. Μίαν ἡμέραν, συναχθέντες ὅλοι, ὠρμησαν ἐναντίον τοῦ Στεφάνου, τὸν συνέλαβον καὶ τὸν ὠδήγησαν ἐνώπιον τοῦ Συνεδρίου, διὰ νὰ δικασθῆ. Ἡ ἐσύλληψις αὕτη ἦτο παράνομος, διότι δὲν ἔγινε κατ' ἐντολὴν τῆς θρησκευτικῆς Ἀρχῆς, ἀλλ' αὐθαιρέτως ἀπὸ τὸν ὄχλον. Οὔτε προηγήθη προανάκρισις, διὰ νὰ ἀποδειχθῆ τὸ βάσιμον ἢ ὄχι τῆς κατηγορίας. Εἰς τὸ Συνέδριον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου τὸν ὠδήγησαν, προσήγαγον ψευ-

ἡμεῖς αὐτοὶ
ἡμεῖς αὐτοὶ
ἡμεῖς αὐτοὶ
δομάρτυρας, ὅπως καὶ εἰς τὴν δίκην τοῦ Ἰησοῦ. Αὐτοὶ ἐβεβαίωσαν ὅτι ἤκουσαν τὸν Στέφανον νὰ διδάσκη ὅτι ὁ Ἰησοῦς θὰ καταστρέψῃ τὸν ναὸν καὶ θὰ καταργήσῃ τὸν Μωσαϊκὸν νόμον. Οἱ ψευδομάρτυρες διέστρεφον τὴν προφητείαν τοῦ Ἰησοῦ διὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομώντος, ἡ ὁποία ἐγίνε βραδύτερον τὸ 70 μ.Χ. Διέστρεφον καὶ τοὺς λόγους τοῦ Ναζωραίου εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίαν, ὅτι δὲν ἦλθε διὰ νὰ καταργήσῃ τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ διὰ νὰ συμπληρώσῃ τὸν νόμον καὶ νὰ ἐκπληρώσῃ ὅσα εἶχον προεῖπει οἱ προφῆται.

Ὁ Στέφανος ἤκουε τὰς κατηγορίας μὲ ἀταραξίαν. Ἡ ψυχικὴ του καλλονὴ ἀπεικονίζετο εἰς τὴν ὄψιν του. Ὅλοι οἱ σύνεδροι — ἀναφέρουν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων — εἶδον τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ἄν πρόσωπον ἀγγέλου.

Ὁ ἀρχιερεὺς ἠρώτησε τότε τὸν Στέφανον, ἂν αἱ κατηγορίαι αὐταὶ ἦσαν ἀληθεῖς καὶ ἀνέμενε ν' ἀκούσῃ τὴν ἀπολογίαν του. Ἐκεῖνος ὅμως, ἀντὶ νὰ ἀπολογηθῇ, ἀνατρέξας εἰς τὸ παρελθόν, ἐξέφρασε τὸ παράπονόν του διὰ τὴν ἔναντι τοῦ Θεοῦ διαγωγὴν τῶν Ἰουδαίων. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ἀβραάμ, ἀνέπτυξε, μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰησοῦ ἐδέχθησαν οὗτοι πλήθος εὐεργεσιῶν ἀπὸ τὸν Θεόν, τὰς ἀντήμειψαν ὅμως πάντοτε μὲ ἀνυπακοήν, σκληρότητα καὶ ἀγνωμοσύνην. Ἐπύκρναν καὶ αὐτὸν τὸν Μωϋσέα. Ἐλάτρευαν τὸν Μολῶχ καὶ τὰς στρατιάς τῶν ἀστέρων... Ἐκυμαίνοντο πάντοτε μεταξὺ εἰδωλολατρείας καὶ λατρείας τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ. Ἐναντιώθησαν διαρκῶς πρὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ὠμίλει διὰ τῶν προφητῶν. Οἱ πρόγονοὶ των ἐφόνευσαν τοὺς προφήτας, οἱ ὁποῖοι προανήγγειλαν τὴν ἔλευσιν τοῦ Ἰησοῦ, αὐτοὶ δὲ οἱ ἴδιοι ὑπῆρξαν προδόται καὶ φονεῖς τοῦ Λυτρωτοῦ καὶ Σωτῆρος. Ὁ ναὸς τοῦ Σολομώντος εἶναι μὲν ἱερός, πλανῶνται ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι, ἂν νομίζουν ὅτι ὁ Θεὸς κατοικεῖ εἰς χειροποιήτους ναοὺς. Καὶ τέλος: Διὰ τῆς μεσιτείας τῶν ἀγγέλων ἔλαβον παρὰ τοῦ Θεοῦ τὸν νόμον, οὐδέποτε ὅμως εἰλικρινῶς τὸν ἐτήρησαν.

Ἀκούοντες τοὺς λόγους τοῦ Στεφάνου οἱ Ἰουδαῖοι, κατελήφθησαν ἀπὸ ὀργὴν καὶ ἔτριζον τοὺς ὀδόντας των ἔναντίον του, ἀναφέρουν αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων.

Τὴν στιγμὴν ὅμως αὐτὴν ὁ Στέφανος ἐνισχύθη ἀπὸ τὸν Θεόν

δι' ὄραματος. Τὴν ὄπτασίαν δ' αὐτήν, τὴν ὁποίαν ἔβλεπεν ἐνώπιόν του, τὴν ἐφάνερωσε πρὸς τοὺς παρισταμένους καὶ ἀνεφώνησε: «Βλέπω τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ νὰ ἴσταται ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς».

Τοὺς λόγους αὐτοὺς τοῦ Στεφάνου τοὺς ἐθεώρησαν οἱ Ἰουδαῖοι ὡς βλασφημίαν καὶ ἔφραξαν τὰ ὄτιά των, διὰ νὰ μὴ τοὺς ἀκούσουν. Ὁρμησαν ὅλοι ὁμοῦ ἐναντίον του καὶ τὸν ἀπήγαγον ἔξω τῆς πόλεως, διὰ νὰ τὸν λιθοβολήσουν. Ἡ ἀπαγωγή αὐτὴ τοῦ Στεφάνου ἦτο παράνομος, διότι ἔγινε πρὶν τὸ Συνέδριον ἐκδῶση ἀπόφασιν καὶ ἄνευ ἐγκρίσεως τοῦ Ρωμαίου ἐπιτρόπου, ἡ ὁποία ἦτο ἀπαραίτητος διὰ τὴν θανατικὴν ποινήν. Ἦθελον ὁμῶς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἰουδαῖοι νὰ παραστήσουν ὅτι ὁ Στέφανος δὲν κατεδικάσθη ἀπὸ τὸ δικαστήριον, ἀλλ' ἐφονεύθη ἀπὸ λαϊκὴν ἀγανάκτησιν, ἕνεκα τῆς ἀνευλαβείας του κατὰ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας.

Ὁ λιθοβολισμὸς ἦτο ποινὴ τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου, ἐπιβαλλομένη κατ' ἐκείνων τῶν Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι περιέπιπτον εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν (Δευτερον. ΙΖ' 7). Ὁρῖζε δ' ὁ νόμος ὅτι αἱ χεῖρες τῶν μαρτύρων ἔπρεπε νὰ ρίψουν τοὺς πρώτους λίθους καὶ αἱ χεῖρες τοῦ λαοῦ τοὺς ἐσχάτους. Οἱ μάρτυρες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνελάμβανον τὴν εὐθύνην δι' ὅσα εἶχον καταθέσει εἰς τὸ δικαστήριον.

Καὶ οἱ κατὰ τοῦ Στεφάνου ψευδομάρτυρες ἤρχισαν νὰ ρίπτουν τοὺς πρώτους λίθους. Διὰ νὰ ἔχουν δ' ἐλευθέρας τὰς χεῖράς των διὰ τὴν ἐκσφενδόνισιν τῶν λίθων, ἔξέβαλον τὰ ἱμάτιά των. Ἐνας νεανίσκος, ὀνομαζόμενος Σαῦλος — ὁ κατόπιν Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος — θανάσιμος τότε ἐχθρὸς τῶν Χριστιανῶν—διὰ νὰ διευκολύνη τοὺς μάρτυρας εἰς τὸ ἔργον των, ἀνέλαβε νὰ φυλάττῃ τὰ ἱμάτιά των.

Οἱ λίθοι ἔπιπτον βροχηδὸν ἐναντίον τοῦ Στεφάνου, ὁ ὁποῖος ἔλεγε: «Κύριε Ἰησοῦ, δέξαι τὸ πνεῦμα μου!». Κατόπιν δὲ γονατίσας ἀνεφώνησε: «Κύριε, μὴ καταλογίσης εἰς αὐτοὺς τὴν ἁμαρτίαν αὐτήν». Καὶ μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς ἐξέπνευσεν.

Ἡ παράκλησις του εἰσηκούσθη ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος συνεχωρήθη, ὑπῆρξεν ὁ νεανίσκος Σαῦλος, τὸν ὁποῖον ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς ἐκάλεσε νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη.

Εὐσεβείς Χριστιανοὶ παρέλαβον μετὰ ταῦτα τὸ λείψανον τοῦ Στεφάνου καὶ τὸ ἔθαψαν μεθ' ἑθνήσων.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐχύθη τὸ πρῶτον χριστιανικὸν αἷμα. Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ ἔκτοτε τὸν Στέφανον ὡς πρωτομάρτυρα καὶ ἑορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 27ην Δεκεμβρίου.

Ὁ λιθοβολισμὸς τοῦ Στεφάνου ἔδωκε τὸ σύνθημα δι' ἓνα

«Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην»

γενικὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῶν Ἱεροσολύμων. Μανιώδης διώκτης τῆς ἐκκλησίας ὑπῆρξεν ἰδίως ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς νεανίσκος Σαοὺλ ἢ Σαῦλος. Εἰσδύων οὗτος εἰς τὰς οἰκίας, συνελάμβανε Χριστιανούς, ἄνδρας καὶ γυναῖκας, καὶ παρέδιδεν αὐτοὺς εἰς τοὺς ἄρχοντας, διὰ νὰ τοὺς φυλακίσουν.

Ἄλλὰ τὰ βίαια αὐτὰ μέτρα δὲν ἐπέφερον τὸ ἐπιδικώμενον δι' αὐτῶν ἀποτέλεσμα. Οἱ 12 μαθηταὶ δὲν ἐπτοήθησαν καὶ πα-

ρέμειναν ὅλοι συγκεντρωμένοι εἰς Ἱεροσόλυμα. Πολλοὶ ὁμῶς ἀπὸ τοὺς ἄλλους Χριστιανοὺς διεσπάρησαν εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰουδαίας καὶ εἰς τὴν Σαμάρειαν. Μερικοὶ ἔφθασαν μέχρι τῆς Φοινικικῆς παραλίας, τῆς Κύπρου καὶ τῆς πρωτεύουσας τῆς Συρίας, τῆς μεγάλης πόλεως Ἀντιοχείας. Εἰς ὅλας αὐτάς τὰς χώρας καὶ πόλεις διέδιδον τὸν χριστιανισμόν, ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς μόνον μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων (Πράξ. ΙΑ' 19). Ἀντὶ λοιπὸν νὰ βλάψῃ, ὠφέλησε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ ἐγερθεὶς κατ' αὐτῆς διωγμὸς. Ἡ νέα θρησκεία ἐξηπλώθη πέραν τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ πέραν τῶν ὁρίων τῆς Παλαιστίνης. (Τὰ κατὰ τὸ μαρτύριον τοῦ Στεφάνου βλ. Πράξ. ΣΤ' 8-15 καὶ Ζ' 54-60, τὸν λόγον τοῦ δὲ πρὸ τοῦ Συνεδρίου βλ. ἐν Πράξ. Ζ' 2-53).

87 Ο ΔΙΑΚΟΝΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΣ

ΝΑΣ ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐγκατέλειψαν τὰ Ἱεροσόλυμα μετὰ τὸν λιθοβολισμόν τοῦ Στεφάνου καὶ τὸν ἐγερθέντα γενικὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἦτο καὶ ὁ διάκονος Φίλιππος. Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ κηρυχθῇ τὸ Εὐαγγέλιον πέραν τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Φίλιππος μετέβη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Σαμαρείας, ἡ ὁποία ὠνομάζετο καὶ αὐτὴ Σαμάρεια. Ἐκεῖ τὰ κηρύγματα καὶ τὰ θαύματά του ἐπροκάλεσαν τόσην ἐντύπωσιν καὶ ἐνθουσιασμόν, ὥστε πολλοὶ ἀπὸ τοὺς Σαμαρείτας ἐπίστευσαν καὶ ἐβαπτίσθησαν. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο καὶ ὁ Σίμων ὁ Μάγος, Σαμαρείτης καὶ αὐτός. Μὲ τὰς μαγικὰς του τέχνας, εἶχε κατορθώσει νὰ παραπλανήσῃ πολλοὺς. Παρουσίαζε τὸν ἑαυτὸν του ὡς ἀρχηγὸν νέας θρησκείας, οἱ δὲ ὀπαδοὶ του τὸν ὠνόμαζον «δύναμιν τοῦ θεοῦ τὴν μεγάλην», ὅπως ἀναφέρουν αἱ Πράξεις. Ὁ Σίμων, ἐκπλαγεὶς καὶ αὐτός ἀπὸ τὴν σοφίαν καὶ τὰ θαύματα τοῦ Στεφάνου, ἐπίστευσεν εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ ἐβαπτίσθη.

Ἡ ἀγγελία ὁμῶς διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Φιλίππου ἔφθασε μέχρι τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης ἀπεφάσισαν τότε νὰ μεταβοῦν καὶ αὐτοὶ εἰς Σαμάρειαν, καὶ διὰ νὰ ἐνισχύσουν μὲ τὴν παρουσίαν των τοὺς πιστεύσαντας, ἀλλὰ καὶ

διὰ νὰ τοὺς μεταδώσουν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Φίλιππος δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦτο, διότι ἦτο μόνον διάκονος, βοηθὸς δηλαδὴ τῶν Ἀποστόλων.

Ὅταν ἦλθον οἱ Ἀποστολοὶ καὶ τοὺς εἶδεν ὁ Σίμων, ὅτι ἐπέθετον τὰς χεῖρας εἰς τοὺς βαπτισθέντας καὶ τοὺς μετέδιδον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἠθέλησε νὰ ἔχη καὶ αὐτὸς ἐξουσίαν παρομοίαν πρὸς ἐκείνην, τὴν ὁποίαν εἶχον οἱ μαθηταὶ τοῦ Κυρίου. Ἐνόμισεν ὅμως ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκτήσῃ μὲ χρήματα τὸ χάρισμα αὐτὸ. Διὰ τοῦτο προσέφερεν εἰς τὸν Πέτρον χρηματικὸν ποσόν, μὲ τὴν παράκλησιν νὰ τοῦ μεταβιβάσῃ τὴν δύναμιν νὰ μεταδίδῃ καὶ αὐτὸς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Ὁ Πέτρος ὅμως ἀπέκρουσε μὲ ἀποστροφὴν τὴν πρότασιν αὐτὴν καὶ τοῦ ἐδήλωσεν ὅτι πλανᾶται, ἂν νομίζῃ ὅτι ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ εἶναι δυνατόν ν' ἀποκτηθῇ μὲ χρήματα. Μὲ τὴν πρότασιν του αὐτὴν, τοῦ εἶπεν ὁ Ἀπόστολος, ἐφανέρωσεν ὅτι ἡ πίστις του δὲν ἦτο εἰλικρινής. Δὲν θὰ ἠδύνατο πλέον ν' ἀποτελῇ μέλος τῆς Ἐκκλησίας καὶ μόνον ὁ Θεὸς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ τὸν συγχωρήσῃ διὰ τὸ ἀμάρτημά του αὐτό.

Ἐκτοτε ὅσοι δωροδοκοῦν διὰ νὰ καταλάβουν καὶ δωροδοκοῦνται διὰ νὰ μεταδώσουν ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα ὀνομάζονται Σιμωνιακοί, ἢ δὲ πρᾶξις τῶν Σιμωνία. Οἱ Σιμωνιακοὶ καθαιροῦνται καὶ ἐκπίπτουν τοῦ ἀξιώματός των.

Ἄλλὰ καὶ κατόπιν ὁ Σίμων παρενέβαλε δυσκολίας εἰς τὸ ἔργον τῶν Ἀποστόλων ἐνῶ παρουσιάζεται ὡς Χριστιανός, ἐξηκολούθει νὰ μεταδίδῃ τὰς πεπλανημένας ἰδέας, τὰς ὁποίας ἐκήρυττε καὶ προηγουμένως εἰς τοὺς Σαμαρείτας. Προσεπάθει δὲ νὰ διαδώσῃ αὐτὰς εἰς τοὺς Χριστιανούς καὶ νὰ νοθεύσῃ τοιοῦτοτρόπως τὴν γνησίαν Χριστιανικὴν διδασκαλίαν. Διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη ἀνέκαθεν ὡς ὁ πρῶτος αἰρετικὸς καὶ πρόδρομος ὄλων τῶν μετὰ ταῦτα ἀναφανέντων ἀρχηγῶν τῶν αἱρέσεων.

Ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἰωάννης, ἀφοῦ ἐπεράτωσαν τὸ ἔργον των, ἐπέστρεψαν εἰς Ἱερουσαλήμ, κηρύξαντες τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἰς ἄλλας κώμας τῆς Σαμαρείας. Ὁ Φίλιππος ὅμως ἔλαβε μήνυμα ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ὁδόν, ἣ ἧτο ἔφερον ἀπὸ τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τὴν παραλιακὴν πόλιν τῆς Παλαιστίνης.

νης Γάζαν. Τὸ μήνυμα αὐτὸ ἐσήμαινε προφανῶς ὅτι σπουδαῖον ἔργον ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ Φίλιππος κατὰ τὴν πορείαν του αὐτὴν.

Πραγματικῶς, εἰς τὴν ὁδὸν αὐτὴν ἐπορεύετο, ἐπιβαίνων ἄρματος, ἕνας μέγας ἀξιωματοῦχος εἰς τὸ βασιλεῖον τῆς Αἰθιοπίας, τῆς χώρας δηλαδὴ μεταξὺ Αἰγύπτου καὶ Ἀβησσυνίας. Τὸ ὄνομά του δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰς Πράξεις. Δὲν ἦτο Ἰουδαῖος τὴν καταγωγὴν, ἦτο ὅμως ἕνας ἀπὸ ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι εἶχον κατανοήσει τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρίας καὶ συνεπάθουν πρὸς τὸν Ἰουδαϊκὸν μονοθεϊσμόν. Εἶχε μεταβῆ εἰς Ἱεροσόλυμα, διὰ νὰ προσκυνήσῃ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, καὶ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν πατρίδα του. Καθήμενος εἰς τὸ ἄρμα του, ἀνεγίνωσκε μεγαλοφώνως — προφανῶς ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν τῆς Π. Δ., τὴν καλουμένην μετάφρασιν τῶν ἑβδομήκοντα — τὸ βιβλίον τοῦ προφήτου Ἡσαίου καὶ μάλιστα ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς προφητείας, εἰς τὸ ὁποῖον προελέγοντο τὰ πάθη καὶ ἡ ἀνάστασις τοῦ μέλλοντος νὰ ἔλθῃ Λυτρωτοῦ (Ἡσ. ΝΓ΄ 7). Ὁ Φίλιππος, λαβὼν σημεῖον ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἔτρεξε πρὸς τὸ ἄρμα καὶ ἠρώτησε τὸν Αἰθίοπα ἀξιωματοῦχον, ἂν ἐννοῇ ὅσα μεγαλοφώνως ἀνεγίνωσκεν. Ἐκεῖνος ἀπεκρίθη ὅτι θὰ εἶχε πρὸς τοῦτο ἀνάγκην καθοδηγοῦ. Ὁ Φίλιππος ἐκάθισε τότε εἰς τὸ ἄρμα πλησίον του καὶ τοῦ ἀνέπτυξεν ὅτι ἡ προφητεία τοῦ Ἡσαίου ἐξεπληρώθη εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους σταυρωθέντος καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Ἰησοῦ. Ὁ ἐξ Αἰθιοπίας ἄρχων ἐπίεσθη εἰς τοὺς λόγους τοῦ Φίλιππου καὶ ἐπίστευσεν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦτο ὁ Σωτὴρ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅταν δ' ἔφθασαν εἰς ἕνα τόπον, εἰς τὸν ὁποῖον ὑπῆρχε πηγὴ ὕδατος, κατῆλθεν ἀπὸ τὸ ἄρμα του καὶ ἐδήλωσεν εἰς τὸν Φίλιππον τὴν ἐπιθυμίαν του νὰ βαπτισθῇ. Ὁ Φίλιππος τὸν ἐβάπτισε πράγματι καὶ ἀπὸ τότε ἐξηφανίσθη ἀπὸ τὰ βλέμματά του. Προφανῶς ὁ ἀυλικὸς αὐτὸς τοῦ βασιλείου τῆς Αἰθιοπίας ἔφερεν εἰς τὴν χώραν του τὸ ἄγγελμα τῆς νέας θρησκείας.

Ὁ διάκονος ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν του καὶ μετέβη εἰς τὴν παραθαλασσίαν πόλιν Ἀζωτον. Κατόπιν ἐπεσκέφθη καὶ ἄλλας παραλιακὰς πόλεις, μέχρις ὅτου ἔφθασεν εἰς τὴν Καισάρ-

ρειαν, τὸν σπουδαιότερον λιμένα τῆς Παλαιστίνης εἰς τὴν Μεσόγειον Θάλασσαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἐμεινεν ἔκτοτε ἐκεῖ καί, ὅταν ὁ Παῦλος, κατὰ τὸ τέλος τῆς τρίτης του πορείας, διήλθεν ἐκεῖθεν, ἐφιλοξενήθη ὑπὸ τοῦ Φιλίππου (Πράξ. ΚΑ', 8). Εἶναι ἡ τελευταία φορά, κατὰ τὴν ὁποῖαν ὁ ἐνθουσιώδης Εὐαγγελιστὴς καὶ διάκονος ἀναφέρεται εἰς τὸ ἔργον τοῦ Λουκά. Δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν εἰς πόσους ἄλλους κόπους θὰ ὑπεβλήθη καὶ πόσους κινδύνους θὰ διέτρεξε διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ! Ἡ Ἐκκλησία τὸν τιμᾷ ὡς ἅγιον καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 11ην Ὀκτωβρίου.

18-11-54

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΕΤΡΟΣ

ΑΛΛΟΤΕ ἄσημος ἀλιεὺς εἰς τὴν λίμνην Γεννησαρέτ, ἀλλὰ μετὰ ταῦτα ἠγαπημένος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ, ὁ Πέτρος, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὁ ὁποῖος, μετὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, «ἐξέτεινε τὸ δίκτυόν του καὶ συνέλαβε τρεῖς χιλιάδας πιστῶν»: «Πέτρος δὲ ἔφη πρὸς αὐτοὺς: μετανοήσατε καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν... οἱ μὲν οὖν ἀσμένως ἀποδεξάμενοι τὸν λόγον αὐτοῦ ἐβαπτίσθησαν καὶ προσετέθησαν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ψυχαὶ ὡσεὶ τρισχίλια...»

(Πράξ. Β', 41).

Αἱ Πράξεις ἀναφέρουν περιληπτικῶς τὸ κήρυγμά του κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς. Δυνάμεθα ὁμῶς νὰ φαντασθῶμεν μὲ πόσον ἐνθουσιασμόν καὶ πειστικότητά θὰ ὠμίλησε, πόσας προσπαθείας θὰ κατέβαλε καὶ πόσα ἐμπόδια θὰ ὑπερενίκησε, διὰ νὰ φέρῃ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτό.

Τὸν εἶδομεν κατόπιν διδάσκοντα, ὅπου τοῦ ἐδίδοτο εὐκαιρία, θαυματουργοῦντα, μὴ πτοούμενον ἀπὸ τὰς φυλακίσεις καὶ τοὺς δαρμούς καὶ ὀμιλοῦντα μὲ θάρρος πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῶν Ἰουδαίων. Ὁ διωγμὸς, ὁ ἐγερθεὶς μετὰ τὸν λιθοβολισμόν τοῦ Στεφάνου, δὲν τὸν κατεπτόησε καὶ παρέμεινε μὲ τοὺς ἄλλους 11 μαθητάς εἰς Ἱερουσαλήμ. Τὸν συνητήσαμεν κηρύττοντα μὲ τὸν Ἰωάννην εἰς τὰς κώμας τῆς Σαμαρείας καὶ ἐπιστρέψαντα κατόπιν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ὁ μετὰ τὸν λιθοβολισμόν τοῦ Στεφάνου ἐγερθεὶς διωγμὸς

κατέπαυσε τέλος. Ἡ ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων διήγεν ἐν εἰρήνῃ καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἠΐξανε συνεχῶς (Πράξ. Θ', 31).

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἔκρινε κατάλληλον ὁ Ἀπόστολος Πέτρος, διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ περιοδεῖαν, ἀφοῦ πλέον ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε διαδοθῆ εἰς ὅλην τὴν Παλαιστίνην καὶ τὰς γειτονικὰς χώρας. Κατὰ τὴν περιοδεῖαν τοῦ αὐτὴν ἐπεσκέφθη τὰς πόλεις Λύδδαν, Ἰόπην καὶ Καισάρειαν. Καὶ εἰς τὰς τρεῖς πόλεις ἐτέλεσε θαύματα, ἐκήρυξε καὶ κατώρθωσε νὰ προσελκύσῃ πολλοὺς εἰς τὴν νέαν θρησκείαν. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως γεγονός τῆς περιοδεῖας τοῦ αὐτῆς ὑπῆρξεν ὅτι εἰς τὴν Καισάρειαν ἐβάπτισε τὸν Ρωμαῖον ἐκατόνταρχον Κορνήλιον. Οὗτος ἦτο μὲν ἐθνικός, ἀλλὰ, ὅπως καὶ ὁ ἄρχων εἰς τὸ βασίλειον τῆς Αἰθιοπίας, εἶχεν ἀπαρνηθῆ τὴν πλάνην τῆς πολυθεΐας καὶ ἀπέκλινε πρὸς τὸν μονοθεισμόν τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας. Ὁ Πέτρος εἶχε δισταγμούς, ἂν ἔπρεπε νὰ τὸν βαπτίσῃ, ἐφ' ὅσον ἀκόμη, ἔστω καὶ ἐξωτερικῶς, ἦτο ὀπαδὸς πολυθεϊστικῆς θρησκείας. Δι' ὀράματος ὅμως, τὸ ὁποῖον εἶδεν, ἐνῶ ἀκόμη εὐρίσκετο εἰς Ἰόπην, ὁ Θεὸς τοῦ ἐφάνερωσεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ δεχθῆ εἰς τοὺς κόλπους τῆς ὅλους τοὺς πιστεύοντας, ἀδιαφόρως τοῦ ἂν ἦσαν πρότερον ἐθνικοὶ ἢ Ἰουδαῖοι. Τόσον ἄλλως τε ὁ Κορνήλιος, ὅσον καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ βαπτισθέντες μετ' αὐτοῦ, ἔδειξαν μὲ τὸν ἐνθουσιασμόν των καταφανῶς ὅτι εἶχον μεταδοθῆ εἰς αὐτοὺς τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Πέτρος ἐπέισθη διὰ τοῦτο διὰ τὴν ὀρθότητα τῆς ἐνεργείας του.

Ὁ Χριστιανικὸς κόσμος τοῦ ὀφείλει εὐγνωμοσύνην, διότι αὐτὸς πρῶτος ἔκαμεν ἀρχὴν τῆς διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ἐθνικούς, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν του τὰς ἀντιρρήσεις μερικῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν. (Τὰ κατὰ τὴν περιοδεῖαν τοῦ Πέτρου βλ. ἐν Πράξ. Θ' 32-43, Ι' 2-48 καὶ ΙΑ' 2-18).

Κατὰ τὸ ἔτος 41 μ.Χ. ὁ Ἡρώδης Ἀγρίππας, ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἡρώδου, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποιοῦ ἐγεννήθη ὁ Ἰησοῦς, κατώρθωσε, χάρις εἰς τὴν ὑποστήριξιν καὶ τὴν εὐνοίαν τῶν Ρωμαίων, νὰ ἐξουσιάσῃ ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν Παλαιστίνην καὶ ν' ἀναγορευθῆ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων. Εὐτυχῶς

ἡ βασιλεία του διήρκεσε τρία μόνον ἔτη (41-44). Οἱ Ἰουδαῖοι ἐμίσουν τὸν Ἡρώδη καὶ τοὺς ἀπογόνους του, τοὺς ὁποίους ἐθεώρουν ὡς μὴ γνησίους Ἰουδαίους καὶ ὡς ὄργανα τῶν κατακτητῶν Ρωμαίων. Διὰ τὴν μετριάση τὴν ἀντιπάθειαν αὐτὴν ὁ Ἀγρίππας, προσεπάθει νὰ ἐμφανίζετο ὡς ζηλωτῆς τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας καὶ αὐστηρὸς τηρητῆς τῶν διατάξεων τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Καὶ τέλος, διὰ τὴν ἀποκτήση τὰς συμπαθείας καὶ τῶν πλέον φανατικῶν Ἰουδαίων, ἤρχισε νὰ διώκῃ τοὺς Χριστιανούς.

Κατὰ διαταγὴν του, τὸ ἔτος 44, ἐφυλακίσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη ὁ υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου Ἰάκωβος, ὁ ὁποῖος μὲ τὸν ἀδελφόν του εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην καὶ τὸν Πέτρον ἀνήκεν εἰς τὴν τριάδα τῶν ἡγαπημένων μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ. Μόνον ἡ φυλάκισις καὶ ὁ ἀποκεφαλισμὸς του μνημονεύονται εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, οὐδεμία δ' ἄλλη λεπτομέρεια ἐξιστορεῖται. Δυνάμεθα ὅμως νὰ συμπεράνωμεν μὲ πᾶσαν πιθανότητα ὅτι ὁ δεῦτερος αὐτὸς μετὰ τὸν Στέφανον μάρτυς τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ ἐπέδειξεν ἐξαιρετικὸν ζῆλον καὶ θάρρος, ὥστε νὰ στραφῇ ὁ Ἡρώδης ἀποκλειστικῶς ἐναντίον αὐτοῦ.

18-11-54

25-11-54 Ὀλίγον πρὸ τοῦ Πάσχα τοῦ ἰδίου ἔτους ἐφυλακίσθη καὶ ὁ Πέτρος, ἡ δὲ θανάτωσίς του ἀνεβλήθη, διὰ τὴν γίνῃ μετὰ τὴν ἐορτὴν. Ἐνῶ ὅμως ἦτο φυλακισμένος καὶ ἐφρουρεῖτο αὐστηρῶς, ἄγγελος Κυρίου ἔλυσε τὰ δεσμά του, τὸν ὠδήγησε μέχρι τῆς ἐξωτερικῆς σιδηρᾶς πύλης τοῦ δεσμωτηρίου καὶ κατόπιν ἐξηφανίσθη. Ὁ Πέτρος, εὐρεθεὶς ἐλεύθερος, ἀφοῦ πρῶτον συνῆλθεν ἀπὸ τὴν κατάπληξιν του, ἔδραμεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Μαρίας, ὅπου ἐγνώριζεν ὅτι συνεκεντρῶνοντο οἱ Χριστιανοί. Διηγήθη εἰς ὅσους παρευρίσκοντο ἐκεῖ τὰ τῆς ἀπελευθερώσεώς του καί, βιαζόμενος νὰ ἀναχωρήσῃ, τοὺς παρεκάλεσε νὰ μεταδώσουν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἀδελφοὺς τὴν ἀγγελίαν διὰ τὴν σωτηρίαν του ἀπὸ τὸν βέβαιον θάνατον. Κατόπιν ἀναφέρεται εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὅτι «ἐπορεύθη εἰς ἕτερον τόπον». Ποῦ ἀκριβῶς μετέβη, δὲν γνωρίζομεν. Εἶναι ὅμως πιθανὸν ὅτι θὰ ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Ἀντιόχειαν. Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν οἱ Χριστιανοὶ ἐπληθύνοντο διαρκῶς καὶ εἶχεν ἤδη ἀποβῆ αὕτη τὸ δεῦτερον Χριστιανικὸν κέντρον μετὰ τὰ Ἱεροσό-

λυμα. (Τὰ περί τῆς συλλήψεως καὶ ἀπελευθερώσεως τοῦ Πέτρου ἐξιστοροῦνται εἰς Πράξ. ΙΒ΄, 1-19).

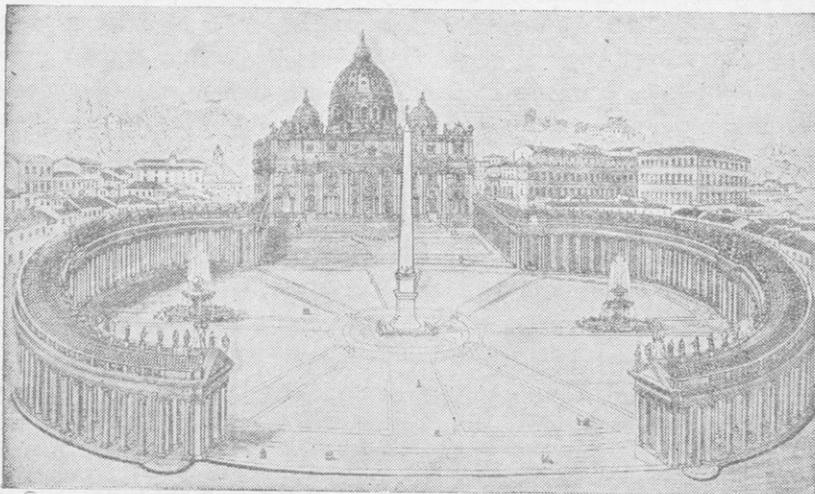
Τὸ θέρος τοῦ ἰδίου ἔτους 44 ἀπέθανεν ὁ Ἑρῳδῆς αἰφνίδιον θάνατον (Πράξ. ΙΒ΄, 20 - 23) καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐγερθεὶς διωγμὸς κατέπαυσε. Κατὰ τὸ ἔτος 50 ἢ 51 εὐρίσκομεν πάλιν τὸν Πέτρον εἰς Ἱεροσόλυμα, ὅπου μετέσχεν εἰς τὴν συγκροτηθεῖσαν ἐκεῖ Ἀποστολικὴν σύνοδον, διὰ τὴν ὁποῖαν θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ βίου τοῦ Παύλου (Πράξ. ΙΕ΄, 7). Ἐκτοτε δὲν μνημονεύεται πλέον ὁ Πέτρος εἰς τὰς Πράξεις. Ὁ Παῦλος ἀναφέρει ὅτι συνηγήθη μετὰ τὸν Πέτρον μετὰ τὴν σύνοδον τῶν Ἱεροσολύμων εἰς Ἀντιόχειαν (Γαλ. Β΄ 11). Ἀπὸ ἀνακοινώσεως δὲ πάλιν τοῦ Παύλου εἰς τὰς ἐπιστολάς του (Α΄ Κορ. Ι΄ 12, Θ΄ 5) προκύπτει ὅτι ὁ Πέτρος περιήρχετο διαφόρους χώρας καὶ πόλεις, κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ὅτι εἰς τὰς περιόδους του αὐτὰς συνωδεύετο καὶ ἀπὸ τὴν συζυγόν του.

Ἀρχαιότατοι Ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς, σύγχρονοι τῶν Ἀποστόλων καὶ μαθητῶν των, μαρτυροῦν, ὅπως ἀναφέρει εἰς τὴν ἱστορίαν του ὁ Εὐσέβιος, ὅτι συνεργὸς τοῦ Πέτρου ἦτο καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος, υἱὸς τῆς Μαρίας, εἰς τὸν οἶκον τῆς ὁποίας, εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, συνεκεντρῶνοντο οἱ Χριστιανοί. Ὁ Μάρκος, παράκολουθῶν τὸν Πέτρον, κατέγραφε τὰ κηρύγματα του, ἀπὸ τὰ σημειώματα δ' αὐτὰ προήλθε τὸ «κατὰ Μάρκον Εὐαγγέλιον», τὸ ὁποῖον διὰ τοῦτο ὠνομάζετο εἰς τὴν ἀρχαιότητα «ἀπομνημονεύματα τοῦ Πέτρου».

Ὁ Πέτρος ἔχει γράψει καὶ δύο ἐπιστολάς. Τὴν πρώτην ἀπ' αὐτὰς ἀπευθύνει εἰς τοὺς «ἐκλεκτοὺς», τοὺς Χριστιανοὺς δηλαδὴ τῶν ἐπαρχιῶν Πόντου, Γαλατίας (τῆς Μικρᾶς Ἀσίας), Καπαδοκίας, Ἀσίας καὶ Βιθυνίας (Α΄ Πέτρου Α΄ 1 - 2). Πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τὰς χώρας αὐτὰς περιήλθεν ὁ Πέτρος, κηρύττων τὸ Εὐαγγέλιον. Ὁμόφωνος τέλος ἡ ἀρχαιοτάτη ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις δεβαιώνει ὅτι ἔσχατος τόπος τῆς δράσεώς του ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ τότε κόσμου, ἡ Ρώμη.

Αὐτοκράτωρ ἦτο τότε ὁ διαβόητος Νέρων (54 - 68), ὁ ὁποῖος διέταξε διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ρώμης. Θύματα τοῦ διωγμοῦ αὐτοῦ ὑπῆρξαν καὶ οἱ δύο κορυφαῖοι Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Καὶ ὁ μὲν Παῦλος, ὡς Ρωμαῖος πολίτης, ἀπεκεφα-

λίσθη, ὁ δὲ Πέτρος κατεδικάσθη εἰς τὸν ἀτιμωτικὸν διὰ σταυροῦ θάνατον. Σύμφωνα μὲ ἀρχαίαν παράδοσιν, ὅταν ἤρχισεν ὁ διωγμός, ὁ Πέτρος παρεκλήθη ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς νὰ φύγη. Μόλις ὁμως ἐξήλθε τῶν τειχῶν, τοῦ ἐνεφανίσθη ὁ Ἰησοῦς. «Ποῦ πηγαίνεις Κύριε ;» (Quo vadis, Domine?) τὸν ἠρώτησε τότε ὁ μαθητῆς του. Καὶ ὁ Ἰησοῦς τοῦ ἀπήντησε : «Μεταβαίνω εἰς Ρώμην, διὰ νὰ σταυρωθῶ καὶ πάλιν». Βαθύτατα συγκινημένος ἐπέστρεψε τότε εἰς τὴν πόλιν ὁ Ἀπόστολος καὶ ὑπέστη τὸν σταυρικὸν θάνατον. Ὅπως δὲ μαρτυρεῖ ὁ ἀρχαῖος συγγραφεὺς Ὁριγένης (185-

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἁγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ, ὡς ἔχει σήμερον

352), ἐζήτησε, διὰ νὰ μὴ ἀξιωθῆ τῆς τιμῆς ν' ἀποθάνῃ τὸν ἴδιον θάνατον μὲ τὸν μέγαν Διδάσκαλόν του, νὰ σταυρωθῆ μὲ τὴν κεφαλὴν πρὸς τὰ κάτω καὶ τοὺς πόδας πρὸς τὰ ἄνω. Ἐτάφησαν δὲ ὁ μὲν Πέτρος εἰς τὸν Βατικανὸν λόφον, ὁ δὲ Παῦλος εἰς τὴν Ὁστίαν ὁδόν. Ὁ μαρτυρικὸς θάνατος τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων πρέπει νὰ τοποθετηθῆ μεταξὺ τῶν ἐτῶν 64-67 μ.Χ.

Ἡ δὲ τὸν δεύτερον αἰῶνα ἐδεικνύοντο οἱ τάφοι τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων, ὅπως μαρτυρεῖ ὁ πρεσβύτερος τῆς ἐν Ρώμῃ Ἐκκλησίας Γάϊος : «Ἐγὼ δὲ τὰ τρόπαια τῶν Ἀποστόλων ἔχω

δειξαι· ἐὰν θελήσης ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸν Βατικανὸν ἢ ἐπὶ τὴν ὁδὸν τὴν Ὁστίαν, εὐρήσεις τὰ τροπαια τῶν ταύτην ἰδρουσαμένων τὴν Ἐκκλησίαν».

Ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Πέτρου ἦτο ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἰδρυμένος ναός, φέρων τὸ ὄνομά του, ὁ ὁποῖος, ἀνακαινισθεὶς βραδύτερον, ἀπέβη ὁ γνωστός μέγας ναὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Ἡ Ἐκκλησία ἐορτάζει ἰδιαίτερώς τὴν μνήμην τῶν δύο κορυφαίων Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τὴν 29ην Ἰουνίου, ἐνῶ ἡ ἐπομένη ἡμέρα, ἡ 30ῆ Ἰουνίου, εἶναι ἀφιερωμένη εἰς ὄλους τοὺς Ἀποστόλους. 25-11-54

20/11 Αὐτὰς μόνον τὰς μαρτυρίας κατέχομεν διὰ τὸν βίον τοῦ ἑνὸς ἀπὸ τοὺς δύο Μεγάλους Ἀποστόλους. Ὁ Λουκάς εἰς τὰς «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων», τὴν σύντομον αὐτὴν ἐξιστόρησιν τοῦ ἔργου τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου, εἰς μὲν τὸ πρῶτον μέρος τῆς ἱστορίας του (κεφ. 1-12) διηγεῖται τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων καὶ φέρει πρωταγωνιστοῦντα εἰς τὴν προσπάθειαν αὐτὴν τὸν Πέτρον, χωρὶς ν' ἀναφέρῃ καὶ τῶν λοιπῶν μαθητῶν τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἀγῶνας, εἰς δὲ τὸ δεῦτερον μέρος ἐξιστορεῖ, πῶς τὸ Εὐαγγέλιον ἐκηρύχθη καὶ πέραν τῆς Παλαιστίνης, εἰς τὰς χώρας περίξ τῆς Μεσογείου θαλάσσης, καὶ πῶς εἰλικύσθησαν εἰς τὴν νέαν θρησκείαν καὶ ἔθνη. Ἐπειδὴ δὲ πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν τὰς μεγαλειτέρας προσπάθειας κατέβαλεν ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος, διὰ τοῦτο μόνον αὐτοῦ οἱ ἀγῶνες περιγράφονται λεπτομερέστερον (κεφ. 13-28), δὲν μνημονεύονται δὲ καὶ τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἄλλων μαθητῶν αἱ προσπάθειαι διὰ τὴν ἐκχριστιάνισιν τῶν ἐθνικῶν. Ἄλλως τε ὁ Λουκάς ἀναφέρει εἰς τὸ ἔργον του μόνον ὅσα περιῆλθον εἰς τὴν ἄμεσον ἀντίληψίν του, ἐφ' ὅσον, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὑπῆρξε κυρίως μαθητὴς καὶ συνεργὸς τοῦ Παύλου. Οὐδὲν ὅμως εἶναι ὀρθὸν νὰ παρασυρθῶμεν ἀπὸ τὴν πενιχρότητα αὐτὴν τῶν μαρτυριῶν καὶ νὰ υποτιμήσωμεν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἔργου τοῦ Πέτρου καὶ τῶν λοιπῶν 11 μαθητῶν, τῶν ἀφανῶν αὐτῶν ἡρώων καὶ συνεχιστῶν τοῦ ἔργου τοῦ Ναζωραίου. Ἐὰν ὅλοι δὲν διεπνέοντο ἀπὸ τὸν ἴδιον ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ δὲν κατέβαλλον συγκεντρωμένας προσπάθειας, ἡ διάδοσις καὶ ἐπικράτησις τοῦ Χριστιανισμοῦ θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ συντελεσθῇ. 20/11

25-11-54 ✓

1. ΑΙ ΠΗΓΑΙ

Ι ΠΗΓΑΙ διὰ τὴν ζωὴν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ Παύλου ρέουν ἀφθόνως. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ 15 τελευταῖα κεφάλαια τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων (τὰ κεφ. 13-28), εἰς τὰ ὁποῖα ὁ μαθητὴς του Λουκᾶς ἐξιστορεῖ μὲ εὐλάβειαν τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου του, ἔχομεν καὶ 14 ἐπιστολάς, γραμμένες ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Ἀπόστολον. Δι' οὐδένα ἄλλον ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους ἐκκλησιαστικούς

ἄνδρας μέχρι τῶν μέσων τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος (μέχρι τοῦ 150 μ.Χ.) γνωρίζομεν περισσότερα ἀπὸ ὅσα διὰ τὸν Παῦλον.

Χάρις εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (ἐν συνδυασμῷ βέβαια μὲ τὰς ἐπιστολάς) εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ παρακολουθήσωμεν βῆμα πρὸς βῆμα τὰς ὑπερανθρώπους προσπαθείας του διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὰς γύρω ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν χώρας, ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας μέχρι Ρώμης. Χάρις δὲ εἰς τὰς ἐπιστολάς του, γνωρίζομεν καὶ τὸν ἐσωτερικόν του κόσμον. Πολλοὶ θεολόγοι τῶν νεωτέρων χρόνων, ἀντλήσαντες ἀπὸ τὰς πηγὰς αὐτάς, ἔγραψαν ἑκτενεῖς βιογραφίας τοῦ Παύλου.

25-11-54

29-11-54

2. Ἡ ζωὴ τοῦ Παύλου μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη

ΝΑΣ ἀπὸ τοὺς Ἰουδαίους τῆς διασποράς, οἱ ὁποῖοι ἐγεννήθησαν καὶ ἠνδρώθησαν ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης καὶ ἐντὸς τοῦ Ἑλληνορωμαϊκοῦ κόσμου, ἦτο καὶ ὁ Παῦλος. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Ταρσὸν τῆς Κιλικίας, πιθανῶς τὸ 5 μ.Χ. Ὁ πατὴρ του κατήγετο ἀπὸ τὴν φυλὴν Βενιαμίν, ἦτο εὖπορος καὶ εἶχεν ἀποκτήσει τὸ προνόμιον τοῦ Ῥωμαίου πολίτου, τὸ ὁποῖον κληρονομικῶς περιήρχετο

εἰς τοὺς ἄρρενας ἀπογόνους. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ υἱὸς του ἔφερε δύο ὀνόματα: ἐν Ἑβραϊκόν, τὸ ὄνομα Σαοὺλ ἢ Σαῦλος, τὸ ὁποῖον εἶχε ὁ πρῶτος βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ, καταγόμενος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν φυλὴν Βενιαμίν, καὶ τὸ ἀντίστοιχον Ῥωμαϊ-

κόν Παῦλος (Paulus). Ἐάν ἡ οἰκογένεια εἶχε καί ἄλλα ἄρρενα τέκνα, δέν γνωρίζομεν· εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων (Πράξ. ΚΓ' 16) ἀναφέρεται ἀδελφή τοῦ Παύλου ἐγκατεστημένη εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ἡ Ταρσός ἐφημιζέτο ὄχι μόνον διὰ τὸν πλοῦτον, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιοτεχνίαν της, ἀλλὰ καὶ ὡς πνευματικὸν κέντρον. Ὑπῆρχον εἰς αὐτὴν ἐξακουσμένοι ρητορικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ σχολαί, εἰς τὰς ὁποίας ὅμως εἶναι ἀμφίβολον ἂν ἐφοίτησεν ὁ Παῦλος. Βέβαια ἦτο οὗτος τέλειος κάτοχος τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἡ μόρφωσις του ὅμως ἦτο ραββινική. Ραββίνος, διδάσκαλος δηλαδὴ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, ἤθελον οἱ γονεῖς του νὰ γίνῃ ὁ υἱός των καὶ διὰ τοῦτο νεαρῶτατον τὴν ἡλικίαν τὸν ἔστειλαν εἰς Ἱεροσόλυμα. Σύμφωνα με ἔθιμον τῆς ἐποχῆς, τὸν ἐξέμαθον καὶ μίαν πρακτικὴν τέχνην, τὴν τέχνην τοῦ σκηνοποιοῦ, νὰ κατασκευάζῃ δηλαδὴ, συρράπτων μάλλινα ὑφάσματα ἢ δέρματα, σκηνάς, αἱ ὁποῖαι, λόγῳ ἐλλείψεως καταλυμάτων, ἦσαν ἀπαραίτητοι διὰ τοὺς ταξιδεύοντας κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους. Τὸ ἔθιμον αὐτὸ εἶχε καθιερωθῆ, διὰ νὰ ἐξασφαλισθῇ ἡ ἀνεξαρτησία τῶν ραββίνων. Ἐάν ἡ ἀνάγκη τὸ ἐπέβαλεν, θὰ ἠδύνατο οὗτοι νὰ ἀποζοῦν ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τους, χωρὶς νὰ ἐπιβαρύνουν τοὺς μαθητάς των.

Εἰς Ἱερουσαλήμ ὁ Παῦλος ἐγένετο μαθητῆς τοῦ διασήμου νομοδιδασκάλου Γαμαλιήλ. Ὅπως ὁ ἴδιος λέγει (Γαλατ. Α' 14), ἐπρόκοπτεν εἰς τὰς σπουδὰς αὐτὰς περισσότερον ὄλων τῶν συμμαθητῶν του καὶ ἀπέβη ζηλωτῆς τῶν πατρικῶν παραδόσεων. Ἡσπάσθη τὰς Φαρισαϊκὰς ἀντιλήψεις, σύμφωνα με τὰς ὁποίας ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ ἀποκτᾶται μόνον με τὴν ἀυστηρὰν καὶ ἀκριβῆ τήρησιν τῶν διατάξεων τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. « Πολλὴ σάξ, πολλοὶ σκόληκες, πολλοὶ θησαυροί, πολλαὶ μέριμναι . . . πολὺς ὅμως Νόμος, πολλὴ ζωὴ. Ἐάν κατέστησας κτήμᾳ σου τοὺς λόγους τοῦ Νόμου, ἔχεις κατακτήσει τὴν ζωὴν τοῦ μελλοντικοῦ κόσμου » (Ραββίνος Χιλλέλ). Οὐδεμία διάκρισις ὅμως ἐγένετο μεταξύ τελετουργικῶν καὶ πολιτικῶν διατάξεων, αἱ ὁποῖαι εἶχον προσωρινὸν κῦρος, καὶ ἠθικῶν, τῶν ὁποίων τὸ κῦρος ἦτο αἰώνιον. Ἐκτὸς τούτου, ἐδίδοτο ἐξαιρετικὴ σημασία εἰς τὴν μηχανικὴν, ἐξωτερικὴν ἐκπλήρωσιν τῶν λατρευτικῶν

διατάξεων, οὐδόλως δ' ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν ἡ ἐσωτερικὴ διά-
θεσις ἢ τὸ φρόνημα. Ἄλλὰ καὶ τὰς περὶ Μεσσίου ἐθνικιστικὰς
προσδοκίας τῶν Φαρισαίων θὰ συνεμερίζετο ὁ Παῦλος.

Τὸ κήρυγμα τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ ἀπετέλει ἐν πάσῃ πε-
ριπτώσει δι' αὐτὸν ἕνα αἰρετικὸν νεωτερισμόν, ὁ ὁποῖος τὸν
ἐξηρέθειζε. Ὁ ἴδιος λέγει (Γαλάτ. Α' 13) ὅτι «ἐδίδωκε καὶ ἐπόρθει
τὴν ἐκκλησίαν». Τὸν εἶδομεν ὄχι μόνον νὰ μετέχη, ἀλλὰ καὶ νὰ
πρωταγωνιστῇ εἰς τοὺς διωγμοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Ἄλλ' ἂν ὁ Παῦλος ἠσπάζετο τὰς ιδέας τῶν Φαρισαίων,
δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι εἶχε καὶ φαρισαϊκὸν χαρακτήρα. Δὲν
ἦτο ἀπὸ τοὺς ὑποκριτὰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀρέσκονται νὰ νο-
μίζονται ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ ὄχι νὰ εἶναι πραγματικῶς τέ-
λειοι καὶ ἅγιοι. Ἡ ἀνάγκη νὰ ζῆ σύμφωνα μὲ τὸ θέλημα τοῦ
Θεοῦ ἦτο ἐπιτακτικὴ δι' αὐτόν. Ἔβλεπεν ὅμως ὅτι ἀπεῖχε πολὺ
ἀπὸ τὸ ἰδανικόν του. Ἀναμφιβόλως δὲ θὰ ἐπροξένησαν εἰς αὐ-
τὸν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἡ σταθερότης, ἡ καρτερικότης, τὸ
θάρρος, ἡ γαλήνη, ἡ ἀταραξία τῶν Χριστιανῶν, οἱ τελευταῖοι
λόγοι τοῦ Στεφάνου, ἡ ριζικὴ μεταβολή, ἡ ὁποία ἐπήρχετο εἰς
τὴν ζωὴν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐβαπτίζοντο, τὰ ἀγνά καὶ αὐστηρά
ἦθη τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ἀδελφικῆ ἀγάπῃ.

2-72-54
3. Ἡ διὰ θαύματος μεταστροφή τοῦ Παύλου ἀπὸ διώκτου
εἰς ἐνθουσιώδη κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου

AN κανεὶς εἰλικρινῶς καὶ πραγματικῶς ποθῇ νὰ
ἀποκτήσῃ τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ, τότε, καὶ ἂν
ἀκόμη ἔχη παραπλανηθῇ εἰς τὸν δρόμον του, θὰ
ἔλθῃ πρὸς αὐτόν ὁ Θεὸς καὶ θὰ τοῦ ὑποδείξῃ
τὴν ὁδόν, ἡ ὁποία φέρει εἰς τὴν σωτηρίαν. Αὐτὸ
συνέβη μὲ τὸν Παῦλον.

Ἐπιβόλως δὲ θὰ ἐπροξένησαν εἰς αὐ-
τὸν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἡ σταθερότης, ἡ καρτερικότης, τὸ
θάρρος, ἡ γαλήνη, ἡ ἀταραξία τῶν Χριστιανῶν, οἱ τελευταῖοι
λόγοι τοῦ Στεφάνου, ἡ ριζικὴ μεταβολή, ἡ ὁποία ἐπήρχετο εἰς
τὴν ζωὴν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐβαπτίζοντο, τὰ ἀγνά καὶ αὐστηρά
ἦθη τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ἀδελφικῆ ἀγάπῃ.

Ἐπιβόλως δὲ θὰ ἐπροξένησαν εἰς αὐ-
τὸν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἡ σταθερότης, ἡ καρτερικότης, τὸ
θάρρος, ἡ γαλήνη, ἡ ἀταραξία τῶν Χριστιανῶν, οἱ τελευταῖοι
λόγοι τοῦ Στεφάνου, ἡ ριζικὴ μεταβολή, ἡ ὁποία ἐπήρχετο εἰς
τὴν ζωὴν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐβαπτίζοντο, τὰ ἀγνά καὶ αὐστηρά
ἦθη τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ἀδελφικῆ ἀγάπῃ.

Ἐπιβόλως δὲ θὰ ἐπροξένησαν εἰς αὐ-
τὸν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἡ σταθερότης, ἡ καρτερικότης, τὸ
θάρρος, ἡ γαλήνη, ἡ ἀταραξία τῶν Χριστιανῶν, οἱ τελευταῖοι
λόγοι τοῦ Στεφάνου, ἡ ριζικὴ μεταβολή, ἡ ὁποία ἐπήρχετο εἰς
τὴν ζωὴν ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἐβαπτίζοντο, τὰ ἀγνά καὶ αὐστηρά
ἦθη τῶν χριστιανῶν καὶ ἡ μεταξὺ τῶν ἀδελφικῆ ἀγάπῃ.

ρέα και έλαβε παρ' αὐτοῦ συστατικά γράμματα πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν ἐν Δαμασκῶ συναγωγῶν. Σκοπὸς τοῦ ἦτο νὰ ἐξακριβώσῃ ἀπὸ τοὺς ἀρχισυναγώγους ποῖοι Ἰουδαῖοι, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, εἶχον ἀσπασθῆ τὴν νέαν θρησκείαν. Αὐτοὺς θὰ τοὺς συνελάμβανε καὶ δεμένους θὰ τοὺς μετέφερεν εἰς Ἱεροσόλυμα.

Ἦρχισε τὸ ταξιδιὸν τοῦ συνοδευόμενος ἀπὸ ὁδηγούς, ὅπως ἐσυνειθίζετο τότε. Ἡ μακρυνὴ πορεία εὗρίσκετο εἰς τὸ τέρμα

Σαούλ, Σαούλ! Τί με διώκεις;

της καὶ ἐφαίνοντο πλέον αἱ πύλαι τῆς Δαμασκοῦ. Ἦτο περίπου μεσημβρία. Αἴφνης ἔλαμψεν ἐπάνω τοῦ φῶς τόσον ἰσχυρόν, ὥστε ἔπεσεν εἰς τὴν γῆν. Ἀμέσως κατόπιν ἤκουσε φωνήν, ἡ ὁποία ἔλεγε πρὸς αὐτόν: «Σαούλ, Σαούλ, τί με διώκεις;» Καὶ αὐτὸς ἠρώτησε: «Τίς εἶσαι, Κύριε;» Καὶ ὁ Κύριος —διότι αὐτὸς ἦτο— τοῦ ἀπεκρίθη: «Ἐγὼ εἶμι ὁ Ἰησοῦς, ὃν σὺ διώκεις. Σκληρόν σοι πρὸς κέντρα λακτίζειν»

Ὁ Παῦλος, ἔκθαμβος καὶ τρέμων, ἠρώτησε τότε τί πρέπει νὰ πράξῃ, ὁ δὲ Ἰησοῦς τοῦ ἐζήτησε νὰ ἐγερθῇ καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Ἐκεῖ θὰ ἐφανερώνητο εἰς αὐτὸν τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ.

Οἱ συνοδεύοντες τὸν Παῦλον ἴσταντο κατάπληκτοι, διότι ἤκουον μὲν τὴν φωνήν, οὐδένα ὁμῶς ἔβλεπον. Τέλος ἠγέρθη ὁ Ἀπόστολος καὶ, ἐνῶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἦσαν ἀνοικτοί, οὐδένα ἔβλεπεν. Οἱ ὁδηγοὶ του τότε, κρατοῦντες αὐτὸν ἀπὸ τὰς χεῖρας, τὸν εἰσήγαγον εἰς Δαμασκόν. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας δὲν ἔβλεπε καὶ οὔτε ἔφαγεν, οὐδ' ἔπιεν.

Εἰς τὴν Δαμασκὸν ἕνας ἀπὸ τοὺς «μαθητὰς», ὁ Ἀννανίας, ἔλαβε δι' ὀράματος ἐντολήν νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ὁδὸν τὴν καλουμένην εὐθεΐαν καὶ νὰ ζητήσῃ εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰούδα τὸν ἐκ Ταρσοῦ Σαῦλον. Εἰς αὐτὸν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιθέσῃ τὰς χεῖρας, διὰ ν' ἀναβλέψῃ, καὶ κατόπιν θὰ τὸν ἐβάπτιζεν.

Ὁ Ἀννανίας ἐξετέλεσε τὸ πρόσταγμα τοῦ Κυρίου, ὁ δὲ Παῦλος μετὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν χειρῶν ἀνέβλεψεν. Ἀμέσως κατόπιν ἐβαπτίσθη καὶ λαβὼν τροφὴν ἐδυνάμωσεν. Ἦρχισεν ἀμέσως νὰ κηρύττῃ εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ νὰ καλῇ τοὺς Ἰουδαίους νὰ πιστεύσουν εἰς τὸν Ἰησοῦν. Ἡ αἰφνιδία ὁμῶς μεταβολὴ του ἐπροκάλεσε τὴν ἀντίδρασιν τῶν φανατικῶν, οἱ ὅποιοι, εἰδοποιημένοι, τὸν ἀνέμενον ὡς διώκτην τῶν Χριστιανῶν καὶ ὄχι ὡς κήρυκα τῆς νέας θρησκείας. Ἦναγκάσθη τότε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Δαμασκὸν καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν Ἀραβικὴν ἔρημον. Ἦθελεν, ἀπομονωμένος ἐκεῖ, συγκεντρῶνων τὰς ψυχικὰς του δυνάμεις καὶ βυθιζόμενος εἰς τοὺς στοχασμοὺς του, νὰ προπαρασκευασθῇ διὰ τὸ νέον του ἔργον. Ἀφοῦ διέρρευσαν ἐν τῷ μεταξὺ τρία ἔτη, ἐπανήλθεν εἰς Δαμασκὸν καὶ ἤρχισε καὶ πάλιν νὰ κηρύττῃ εἰς τὰς συναγωγὰς. Τὴν φορὰν ὁμῶς αὐτὴν ἡ ἀντίδρασις τῶν φανατικῶν ἦτο μεγαλυτέρα. Ὑποπτευθέντες ὅτι ὁ Παῦλος θὰ ἔφευγε, παρεμόνευον εἰς τὰ τεῖχη ἡμέραν καὶ νύκτα, διὰ νὰ τὸν φονεύσουν. Οἱ Χριστιανοί, συνεννοηθέντες τότε, κατῴρθωσαν ἐν καιρῷ νυκτὸς νὰ καταβιβάσουν τὸν Παῦλον ἀπὸ τὰ τεῖχη μέσα εἰς ἕνα κάλαθον καὶ νὰ τὸν φυγαδεύσουν.

Ἀπὸ τῆς Δαμασκοῦ μετέβη ὁ Παῦλος εἰς Ἱεροσόλυμα, διὰ νὰ γνωρίσῃ ἐκεῖ τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου καὶ νὰ τοὺς ἀνακοινώσῃ τὴν ἐξ οὐρανοῦ κλησίαν του καὶ τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν

ε
έλαβε παρά του Κυρίου, να κηρύξη τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη.
Ἐκεῖνοι ἐδυσπίστουν. Ὁ Βαρνάβας ὅμως, εὐρισκόμενος τότε
εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ γνωρίζων καλῶς τὸν Παῦλον, τοὺς διεβε-
βαίωσε διὰ τὴν καλὴν του πίστιν.

Δὲν ἠδυνήθη ὅμως νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν πλέον
τῶν 15 ἡμερῶν (Γαλάτ. Α' 19), διότι ἐξηγέρθησαν ἐναντίον του
οἱ Ἕλληνισταί, οἱ ὁποῖοι ἐπεβουλεύοντο τὴν ζωὴν του. Ἐγκατα-
λείψας τὰ Ἱεροσόλυμα ὁ Παῦλος, μετέβη εἰς τὴν πατρίδα του
Ταρσόν. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ἔφθασεν ἀγγελία εἰς τὰ Ἱεροσό-
λυμα ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀντιοχείας ἠὲξάνετο
συνεχῶς. Ἀπεφασίσθη τότε νὰ σταλῆ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ὁ
Βαρνάβας, διὰ νὰ ἐποπτεύσῃ καὶ ὀργανώσῃ τὴν ἐκκλησίαν της.
Ὁ Βαρνάβας μετέβη πράγματι καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ ὀλίγον χρό-
νον. Ἐκρινεν ὅμως ὅτι πολὺ θὰ τὸν ἐβοήθει διὰ τὴν ἐκπλήρω-
σιν τῆς ἀποστολῆς του ὁ Παῦλος. Διὰ τοῦτο, ἔσπευσεν εἰς τὴν
Ταρσόν καὶ τὸν παρέλαβεν. Εἰς τὴν πόλιν πλέον αὐτὴν ἤρχισε
τὸ κοσμοϊστορικόν του ἔργον ὁ Παῦλος. X

κα
u
u
u
Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνετελέσθη ἡ διὰ θαύματος μετα-
στροφή τοῦ Παύλου ἀπὸ διώκτου εἰς ἐνθουσιώδη κήρυκα τοῦ
Εὐαγγελίου. Πάντοτε ἐπανέφερον εἰς τὴν μνήμην του τὸ γεγο-
νὸς αὐτὸ καὶ πάντοτε ὠμίλει περὶ αὐτοῦ, ὄχι διὰ νὰ καυχῆθῃ,
ἀλλὰ διὰ ν' ἀποδείξῃ τὴν ἄπειρον ἀγαθότητα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἰη-
σοῦς ὁ ἴδιος ἐνεφανίσθη εἰς αὐτόν, ὅπως εἶχεν ἐμφανισθῆ καὶ
εἰς τοὺς μαθητάς του μετὰ τὴν ἀνάστασιν του (Α' Κορινθ. ΙΕ',
8), καὶ τὸν ἐκάλεσεν εἰς τὴν σωτηρίαν του ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν,
κατὰ τὴν ὁποῖαν μετέβαινε διὰ νὰ καταδιώξῃ τοὺς μαθητάς του.
Ἐπίσθη πλέον ὅτι εἶχεν εἰσακουσθῆ ἡ δέησις τοῦ Στεφάνου
καὶ ὅτι «ἐχθροὶ ὄντες, κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ διὰ τοῦ θανάτου του»
(Ρωμ. Ε' 10). Ἀφ' οὗτο ἐδέχθη τὴν κλησιν αὐτὴν, ὁ πα-
λαιὸς Παῦλος, ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὴν πλάνην καὶ τὴν ἀμαρτί-
αν, εἶχε πλέον δι' αὐτόν ἀποθάνει· εἰς τὴν θέσιν του ἦλθεν εἰς
τὸν κόσμον «καινὴ κτίσις» (Γαλάτ. ΣΤ' 15), νέον δημιούργημα,
νέος ἄνθρωπος. Εἰς τὸν ἀναγεννηθέντα αὐτόν νέον ἄνθρωπον
εἶχον πλέον ἐκχυθῆ τὰ χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (Ρωμ.
Ε' 5). Ἀλλὰ τὸ εὐεργέτημα αὐτὸ ἤθελε νὰ τὸ μεταδώσῃ εἰς ὁ-
λους καὶ δι' αὐτὸ μὲ ἀκαταπόνητον ζῆλον ἐκήρυτε παντοῦ τὸ

Εὐαγγέλιον, χωρίς νά κάμπτεται ἀπό τ' ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια καί τοὺς κόπους. (Τὰ περὶ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Παύλου βλ. ἐν Πράξ. Θ', 2-30 καὶ ΙΑ', 22-25). 2-12-54. IA

9-12-54 4. Τὸ σύστημα τῆς ἐνεργείας του

ΙΑ ΤΗΝ διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰργάζετο ὁ Παῦλος ὄχι μόνον με ἔνθεον ζῆλον, ἀλλὰ καί με περίσκεψιν καί σύστημα. Ἐξέλεγεν ὡς κέντρα τῶν ἐνεργειῶν του πολυανθρώπους καί ἐξακουσμένας πόλεις, με ἄρκετον μόνιμον καί κινητὸν πληθυσμόν. Ἦτο πεπεισμένος ὅτι, ἂν ἡ νέα θρησκεία ἔρριπτεν εἰς αὐτάς βαθείας ρίζας, θὰ διεδίδετο πλέον εἰς μεγάλην ἔκτασιν γύρω ἀπ' αὐτάς. Ἐκτὸς τούτου, οἱ παρεπιδημοῦντες εἰς τὰς πόλεις αὐτάς, ἐπιστρέφοντες εἰς τὰς χώρας των, θὰ ἔφερον εἰς αὐτάς τὸ μήνυμα τῆς νέας θρησκείας. Πόλεις τοιαῦται, τὰς ὁποίας ὁ Παῦλος κατέστησε κέντρα τῶν ἐνεργειῶν του, ἀναφέρονται τέσσαρες : Ἡ Ἀντιόχεια εἰς τὴν Ἀσίαν, ἡ Ἔφεσος εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, ἡ Κόρινθος εἰς τὴν Ἀχαΐαν, ὅπως ἐλέγετο τότε ἡ ὑποδουλωμένη εἰς τοὺς Ρωμαίους Ἑλλάς, καί ἡ Ρώμη εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἀναμφιβόλως, ἂν ἔζη μακρότερον χρόνον, θὰ καθίστα κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του καί τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Εἰς ἐκάστην πάλιν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν μετέβαινε, ἐνεφανίζετο καί ἐκήρυττε κατὰ πρῶτον εἰς τὰς Ἰουδαϊκὰς συναγωγὰς, ἂν καί ἐγνώριζεν ὅτι ἐκεῖ θὰ συνήντα ζωηροτάτην ἀντίδρασιν. Ἐν τούτοις, ὤφειλε νά καλέσῃ εἰς σωτηρίαν πρῶτον τοὺς Ἰουδαίους. Ἀπέβλεπεν ὁμως καί εἰς ἕνα ἄλλον σκοπὸν. Αἱ Ἰουδαϊκαὶ συναγωγαί, με τὴν καθαρῶς πνευματικὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐγίνετο εἰς αὐτάς — ἀνάγνωσις περικοπῶν, κήρυγμα, προσευχή — ἐπροξένουν ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν εἰς μερικοὺς ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρως. Ἐπὶ πλέον ἦσαν εἰς θέσιν οὗτοι νά μελετοῦν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασιν τὴν Π.Δ., με τὰς ὑπερόχους θρησκευτικὰς καί ἠθικὰς διδασκαλίαις της. Πολλοί, κατανοήσαντες τὴν πλάνην τῆς πολυθεΐας καί τῆς εἰδωλολατρείας, ἐστρέφοντο πλέον πρὸς τὸν ἠθικὸν μονοθεϊσμόν τῆς Ἰ-

ουδαϊκής θρησκείας. Αὐτοὶ δὲν εἶχον μὲν πλήρως προσχωρήσει εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν, οὐδὲ ἐτήρουν τὰς διατάξεις τοῦ νόμου, ἐφοίτων ὅμως εἰς τὰς συναγωγάς. Ἦσαν πλέον ὄριμοι, διὰ νὰ κατανοήσουν τὸν Χριστιανισμόν. Ἀκούοντες οὗτοι τὰ κηρύγματα τοῦ Παύλου, ἀνέφερον περὶ αὐτῶν εἰς τοὺς τέως ὁμοθησκούς των εἰδωλολάτρας. Ὡστε, ὅταν ὁ Παῦλος, ἐρχόμενος εἰς ῤήξιν μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν συναγωγὴν, ἐστρέφετο πρὸς τοὺς Ἑθνικούς, εὗρισκε πλέον τὸ ἔδαφος προπαρασκευασμένον. Οἱ συμπαθοῦντες αὐτοὶ πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμόν ὀνομάζονται εἰς τὰς Πράξεις «φοβούμενοι ἢ σεβόμενοι τὸν Θεόν» καὶ ἀναφέρονται συχνάκις (Πραξ. ΙΓ' 43 καὶ ΙΖ' 4, 16 κ. ἀ.) εἰς τὴν διήγησιν τοῦ Λουκᾶ.

Εἰς τὰς περιοδείας τοῦ ὁ Παῦλος συνωδεύετο καὶ ἐβοηθεῖτο ἀπὸ πολυτίμους συνεργούς, μερικῶν ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα: Βαρνάβας καὶ Μάρκος ὁ Εὐαγγελιστὴς (ἐπὶ τινὰ χρόνον), Σίλας ἢ Σιλῶσανός, Τίτος, Τιμόθεος, Λουκᾶς καὶ ἄλλοι. Καὶ ἄλλοτε μὲν, ὡσάκις ὁ ἴδιος ἐπέιγετο νὰ μεταβῆ ἄλλοῦ, ἄφινεν εἰς μίαν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε κηρύξει προηγουμένως, ἕνα ἢ δύο ἀπὸ τοὺς συνεργάτας του (Πράξ. ΙΖ' 13), οἱ ὅποιοι ἐσυνέχιζον τὸ ἔργον του καὶ τοῦ μετέδιδον εἰδήσεις διὰ τὴν κατάστασιν τῆς χριστιανικῆς παροικίας μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του, ἄλλοτε δέ, ὡσάκις δὲν ἠδύνατο νὰ μεταβῆ ὁ ἴδιος εἰς μίαν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε προηγουμένως ἰδρύσει ἐκκλησίαν, ἀπέστελλεν ἕνα τῶν συνεργῶν του, διὰ νὰ μεταβιβάσῃ συστάσεις ἐκ μέρους του καὶ νὰ ἐποπτεύσῃ τὴν κατάστασιν τῆς Χριστιανικῆς κοινότητος (Α' Θεσσαλον. Γ' 2).

Εἰς κάθε πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπὸ τοὺς πιστεύσαντας ἐσηματιζέτο ἐκκλησία, ἐγκαθίδρυε συμβούλιον πρεσβυτέρων, μὲ τὸ ὅποιον εὗρίσκετο εἰς διαρκὴ ἐπαφήν. Ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνίαν δὲ αὐτὴν τοῦ Παύλου μὲ τὰς ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθείσας ἐκκλησίας προέκυψαν αἱ ἐπιστολαὶ του, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἀναδίδεται ὅλον τὸ θεῖον ἄρωμα τῆς ψυχῆς τοῦ συγγραφέως καὶ εἰς τὰς ὁποίας διαφαίνεται ἡ θερμὴ ἀγάπη του πρὸς τὸ ποίμνιον τοῦ καὶ ὁ πόθος του διὰ τὴν σωτηρίαν του, ἐκτίθενται δὲ αἱ ἀντιλήψεις του διὰ τὸν παγκόσμιον χαρακτῆρα καὶ προορισμὸν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

9-70-54

ΗΝ ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Παῦλος ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Δαμασκοῦ νὰ κηρύξη τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη, ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε διαδοθῆ μεταξὺ τῶν Ἰουδαίων κυρίως καὶ ὀλίγων ἐθνικῶν μόνον εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ τὴν γειτονικὴν Συρίαν. Ὅταν ὁμως, ὕστερον ἀπὸ τριάκοντα καὶ πλέον ἐτῶν συνεχῆ καὶ ἀκαταπόνητον δρᾶσιν, ἀπέθνησκε μαρτυρικὸν

θάνατον εἰς τὴν Ρώμην, ἐκκλησίαι ὑπῆρχον εἰς ὅλας τὰς γύρω τῆς Μεσογείου θαλάσσης χώρας, «παντοῦ, λέγει ἓνας ἱστορικός, ὅπου θάλλει τὸ δένδρον τῆς ἐλαίας», καὶ μέχρι τῆς Ἰσπανίας ἀκόμη. Διὰ τὸ γιγάντιον αὐτὸ ἔργον προσέφεραν βέβαια τὴν συμβολὴν τῶν καὶ οἱ λοιποὶ Ἀπόστολοι καὶ ἄλλοι ἀφανεῖς ἥρωες τοῦ Εὐαγγελίου. Ἡ δικαιοσύνη ὁμως ἐπιβάλλει νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸ κατὰ μέγα μέρος ὡς ἀποτέλεσμα τῶν προσπαθειῶν καὶ ἀγώνων τοῦ Ἀποστόλου Παύλου.

Ἄλλ' ἡ σπουδαιοτάτη ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσέφεραν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὁ Παῦλος, εἶναι ὅτι διέσωσε τὴν αὐτοτέλειαν τῆς νέας θρησκείας ἔναντι τῆς Ἰουδαϊκῆς. Οἱ ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὶ εἶχον τὴν ἀντίληψιν ὅτι οἱ βαπτιζόμενοι ἐθνικοὶ ἔπρεπε μετὰ τὸ βάπτισμα νὰ τηροῦν αὐστηρῶς τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Κατ' αὐτὸν ὁμως τὸν τρόπον ἢ διὰ δόσεις τοῦ Χριστιανισμοῦ ὄχι μόνον θ' ἀπέβαινε δυσχερὴς, ἀλλὰ θὰ καθίστατο καὶ ἀδύνατος. Ἐπὶ πλέον ὁ Χριστιανισμὸς διέτρεχε κίνδυνον νὰ υποβιβασθῆ εἰς Ἰουδαϊκὴν αἵρεσιν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ν' ἀπορροφηθῆ ὑπὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας. Ἀλλὰ καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου διεστρέφετο καὶ παρεγνωνρίζετο μὲ τὴν ἀπαίτησιν αὐτῆν τῶν ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανῶν. Κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Παύλου, ὁ νόμος τοῦ Μωϋσέως ἐχρησίμευσε μόνον ὡς προπαρασκευὴ καὶ διαπαιδαγώγησις τῆς ἀνθρωπότητος, διὰ νὰ δυνηθῆ αὕτη νὰ κατανοήσῃ τὴν παγκόσμιον θρησκείαν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁ Ἰησοῦς. Ἐπὶ πλέον ὅλη ἡ προηγηθεῖσα τοῦ Ἰησοῦ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐξέλιξις εἶχε σκοπὸν νὰ συναισθανθοῦν ὅλοι οἱ ἄν-

θρωποι τὴν ἀμαρτωλὴν τῶν κατὰστασιν καὶ νὰ πειθοῦν ὅτι μόνον ἀπὸ τὴν εὐσπλαχνίαν τοῦ Θεοῦ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σωθοῦν. Καὶ πράγματι, ὁ Ἰησοῦς ἦλθε διὰ νὰ συνδιαλλάξῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος μετὰ τὸν Θεόν. Ὁ σταυρικός του θάνατος ἦτο ἐξιλαστήριος θυσία πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰ ἀμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων. Ὅσοι λοιπὸν μετανοοῦν καὶ βαπτίζονται, ὅσοι πιστεύουν εἰς τὸν Ἰησοῦν καὶ παραδέχονται τὰς διδασκαλίας του, αὐτοὶ λαμβάνουν ἄφεσιν ἀμαρτιῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀναγεννῶνται, μεταδίδεται εἰς αὐτοὺς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ καθίστανται πλέον ἱκανοί, ἐνισχυόμενοι ἀπ' αὐτά, νὰ ζοῦν σύμφωνα μετὰ τὸ θεῖον θέλημα.

Ἡ ἀπαίτησις αὕτη τῶν ἐξ Ἰουδαίων, ἐὰν ἐγένετο δεκτὴ, θὰ ἐσήμεναι ἐπισθοδρομήσιν καὶ ἄρνησιν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ. Μὲ τὸ τίμιον αἱμά Του ἐχαράχθη ἡ νέα συμφωνία—ἡ Καινὴ Διαθήκη—μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἔπρεπε, ἀφ' οὗ πλέον ἐξεπληρώθη ὁ μέγας προορισμὸς της, νὰ θεωρῆται μόνον ὡς παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν.

Οἱ ἐναντιούμενοι εἰς τὰς ἰδέας τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐνέμενον εἰς τὰς γνώμας τῶν καὶ τοῦ ἔφερον μεγάλα προσκόμματα εἰς τὸ ἔργον του. Ἠναγκάσθη λοιπὸν τότε ὁ Παῦλος νὰ ζητήσῃ τὴν συνδρομὴν τῶν ἄλλων—τῶν παλαιῶν—μαθητῶν τοῦ Κυρίου. Συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Βαρνάβαν καὶ ἄλλους συνεργούς του, μετέβη ἀπὸ Ἀντιοχείας εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἐκεῖ συνεσκέφθη μετὰ τὸν Πέτρον, τὸν Ἰωάννην, τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφόθεον καὶ μετὰ ἄλλα μέλη τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων. Ἡ σύσκεψις αὕτη ὀνομάζεται Ἀποστολικὴ Σύνοδος, συνεκροτήθη δὲ περὶ τὸ 50 ἢ 51 μ.Χ.

Ἡ Σύνοδος ἐνέκρινε τὴν πορείαν, τὴν ὁποίαν ἕως τότε εἶχεν ἀκολουθήσει ὁ Παῦλος, καὶ συνετάχθη μετὰ τὴν γνώμην του. Οἱ ἐξ ἔθνῶν Χριστιανοὶ εἶχον πλήρη ἰσοτιμίαν μετὰ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων καὶ δὲν ὑπεχρεοῦντο νὰ τηροῦν τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου. Συνετάχθη δὲ καὶ ἐπιστολὴ, ἀπευθυνομένη πρὸς τὰς ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, Συρίας καὶ Κιλικίας, τὴν ὁποίαν ὁ Παῦλος καὶ οἱ συνεργάται του, καθὼς καὶ ὁ ἀπεσταλμένος τῆς ἐκκλησίας τῶν Ἱεροσολύμων, ἐκόμισαν εἰς Ἀντιόχειαν. Ἡ χαρὰ τῶν ἐξ ἔθνῶν Χριστιανῶν ὑπῆρξε μεγάλη. (Βλ. Πράξ. ΙΕ' 2-35).

16-12-54 'Αλλά και μετά την απόφασιν αὐτὴν ἐξηκολούθουν ν' ἀντιδροῦν οἱ ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοί. Ἐφθασαν μάλιστα μέχρι τοῦ σημείου ν' ἄρνούνται τὸ ἀποστολικόν του ἀξίωμα. Ὁ Παῦλος ἐκφράζεται μὲ πικρίαν δι' αὐτοὺς καὶ τοὺς ὀνομάζει ψευδαδέλφους (Γαλ. Β' 4 καὶ Β' Κορινθ. ΙΑ' 26). Τὸ ἔτος ὅμως 66 μ. Χ., οἱ Ἰουδαῖοι ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Ρωμαίων καὶ ἐπικολούθησε πόλεμος, ὁ ὁποῖος κατέληξεν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Ἱεροσολύμων (70 μ.Χ.). Ὁ Χριστιανισμὸς ἐγκατέλειψεν ἕκτοτε τὴν Παλαιστίνην, τὴν ἀρχικὴν του κοιτίδα, καὶ ἐξεχύθη πλεόν εἰς ἄλλας χώρας. Τὸ Ἰουδαϊκὸν ἔθνος ἐνέμεινεν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Νόμου καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ κατανοήσῃ τὴν θρησκείαν τῆς ἐλευθερίας, τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀγάπης. Τὸ γεγονός αὐτὸ περισσότερον ἀπὸ ὅλους ἐλύπησε τὸν Παῦλον (Ρωμ. Θ' 2-12, Ι' 2-4 καὶ ΙΑ' 32-36).

Οἱ ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανοὶ ἀπέβησαν σὺν τῷ χρόνῳ ἀσημαντος μειονότης ἔναντι τῶν ἐξ ἐθνῶν Χριστιανῶν. Ἐπειδὴ δ' ἐνέμενον εἰς τὴν πλάνην των, ἀπεσχίσθησαν ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀπέβησαν αἰρετικοί, ὀνομασθέντες Ἰουδαῖζοντες χριστιανοί. Αὐτὴ ὑπῆρξεν ἡ δευτέρα ὑψίστης σημασίας ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσέφερεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ὁ Παῦλος.

Μὲ τὸ συμβούλιον πρεσβυτέρων καὶ ἐπισκόπων, τὸ ὁποῖον ἐγκαθίστα εἰς ἐκάστην ἰδρυομένην ὑπ' αὐτοῦ ἐκκλησίαν, καὶ μὲ τὰς ὁδηγίας, τὰς ὁποίας ἔδιδεν εἰς τὰς ἐπιστολάς του, ἔθεσε τὰς βάσεις διὰ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν διαμόρφωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πολιτεύματος.

Αἱ ἐπιστολαὶ του, ἀπευθυνόμεναι πρὸς Χριστιανικὰς παροικίας διαφόρων πόλεων—ἐκκλησίας—ἀνεγινώσκοντο ἐν συγκεντρώσει ὄλων τῶν Χριστιανῶν. Διεφυλάττοντο ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄρχοντας καὶ ἀντεγράφοντο. Γειτονικαὶ δὲ ἐκκλησίαι παρελάμβανον ἀντίγραφα τῶν ἐπιστολῶν τούτων. Κατηρτίσθη οὕτω εἰς διαφόρους ἐκκλησίας συλλογὴ ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου. Εἰς αὐτὴν προσετέθησαν βραδύτερον καὶ τὰ ἔργα ἄλλων Ἀποστόλων καὶ Ἀποστολικῶν ἀνδρῶν. Ἀπετελέσθη οὕτω βαθμιαίως μία συλλογὴ (κανὼν) Χριστιανικῶν ἔργων, ἡ ὁποία ὠνομάσθη **Καινὴ Διαθήκη**. Τὰς βάσεις διὰ τὴν συγκρότησιν τῆς τὰς ἔθεσεν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Ἄλλὰ δικαίως ἐχαρκτηρίσθη ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν καὶ ὡς ὁ πρῶτος θεολόγος τῆς ἐκκλησίας. Στηριζόμενος εἰς τὰ διδάγματα τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὴν Χριστιανικὴν παράδοσιν, αὐτὸς πρῶτος διετύπωσε τὴν διδασκαλίαν ὅτι ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος ὑπῆρξεν ἡ ἐξίλαστήριος θυσία διὰ τ' ἁμαρτήματα τῶν ἀνθρώπων. Ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀπέρρευσε ἡ χάρις, ἡ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ἡ λύτρωσις ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, ἡ συνδιαλλαγή μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ ἀναγέννησις. Διὰ τοῦ βαπτίσματος μετέχομεν εἰς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τῆς θείας εὐχαριστίας ἐπικοινωνοῦμεν μὲ αὐτὸν καὶ ἐνούμεθα μετ' αὐτοῦ. Ζῶμεν βεβαίως εἰς τὴν γῆν, ἀλλ' ὡς Χριστιανοὶ ἀνήκομεν καὶ εἰς ἓνα ἄλλον πνευματικὸν καὶ αἰώνιον κόσμον. Ἔχει ἐκχυθῆ εἰς ἡμᾶς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἔχομεν ἀνακαινισθῆ δι' αὐτοῦ. Ὁ ἀληθὴς ὅμως Χριστιανὸς θὰ δεῖξῃ ὅτι ἔχει ἀναγεννηθῆ διὰ τοῦ πνεύματος, ἂν διάγῃ νέον βίον καὶ ἀφήσῃ τὰς συνθηλαίας τῆς παλαιᾶς ζωῆς (Γαλ. Ε' 25).

Τὸ ἔργον τοῦ Παύλου θὰ δυνηθῶμεν νὰ τὸ ἐκτιμήσωμεν, ἂν ἀναλογισθῶμεν καὶ τὰ ἐμπόδια, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἠγωνίσθη. Ἐπάλασε πρὸς ἀδυσωπήτους ἐχθρούς, τοὺς Ἰουδαίους καὶ τοὺς ἐξ Ἰουδαίων Χριστιανούς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐθνικούς.

Εἶχεν ἀσθενικὸν σῶμα καὶ πολλάκις κατετρύχετο ὑπὸ ἀσθενείας (Γαλ. Δ' 13, Α' Κορινθ. Β' 3, Β' Κορινθ. ΙΑ' 30). Ἐν τούτοις εἰργάζετο πάντοτε ἀόκνως διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν. Εὗρισκε μάλιστα χρόνον, διὰ νὰ ἐργάζεται, τὰς νύκτας, ὡς σκηνοποίος, ἵνα ἐπαρκῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τὰς ἰδικὰς του καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνεργαζομένων, χωρὶς νὰ ἐνοχλῆ τινα καὶ νὰ διατρέχῃ τὸν κίνδυνον τῆς παρεξηγήσεως (Α' Θεσσαλ. Β' 9): «νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι πρὸς τὸ μὴ ἐπιβαρῆσαι τινα ἡμῶν, ἐκηρύξαμεν εἰς ὑμᾶς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Θεοῦ» (Α' Κορινθ. Δ' 12 καὶ Θ' 6, Β' Κορινθ. ΙΑ' 7, Πράξ. Κ' 32).

Ἄγνος λοιπὸν καὶ ἔνθεος ζῆλος, ἀκατάβλητος θέλησις, μὴ καμπτομένη ἀπὸ τὰ ἐμπόδια, ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ, περίσκεψις, σύστημα, μέθοδος ὑπῆρξαν τὰ ἐφόδια, μὲ τὰ ὁποῖα ὁ Παῦλος ἐπετέλεσε τὸ κοσμοϊστορικὸν ἔργον του. Δι' ὅλα αὐτὰ δὲ οὐδέ-

ποτε έκαυχήθη, διότι πάντοτε ώμολόγει ότι δέν ένεργεί αυτός, άλλ' «ή χάρις του Θεού, ή δοθεΐσα αὐτῷ» (Α' Κορινθ. Γ' 10).

Μόνον άπαξ, δια ν' αντικρούση τας κατηγορίας των έχθρων του, Ισχυρίσθη ότι ούδεις υπέφερε δια τον Χριστον περισσοτερον άπ' αυτόν (Β' Κορινθ. ΙΑ' 22-33). -16-12-54.

20-12-54
6. Αί πορείαι του 'Αποστόλου Παύλου προς διάδοσιν του Χριστιανισμού.
'Η πρώτη και ή δευτέρα πορεία

ΣΤΕΡΟΝ από τά έκτεθέντα, δυνάμεθα συντόμως νά έξιτορήσωμεν τας έξωτερικάς ένεργείας του Παύλου δια τó κήρυγμα του Εύαγγελίου και την όργάνωσιν των εκκλησιών. Κατ' άρχάς εργάσθη επί πολύ, βοηθούμενος από τον Βαρνάβαν, εις την περίφημον και πολυάνθρωπον πρωτεύουσαν της Συρίας, την 'Αντιόχειαν. 'Εκεϊ τó πρώτον οι όπαδοι της νέας θρησκείας ώνομάσθησαν από τους 'Εθνικούς Χριστιανοί.

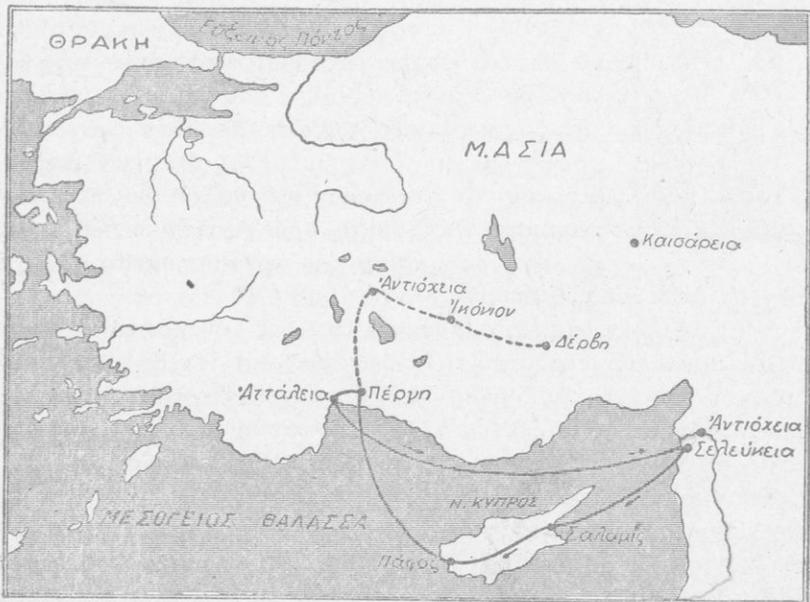
'Εξ 'Αντιοχείας έπεχείρησεν ό Παύλος την πρώτην του πορείαν, συνοδευόμενος από τον Βαρνάβαν και τον Εύαγγελιστήν Μάρκον. Κατ' άρχάς διήλθον άπ' άκρου εις άκρον την μεγαλόνησον Κύπρον, όπου, έκτός άλλων, ήσπάσθη τον Χριστιανισμόν και ό Ρωμαίος άνθύπατος Σέργιος Παύλος. 'Εκειθεν μετέβησαν εις την νότιον περιοχήν της μικράς 'Ασίας, όπου εκήρυξαν εις την Πέργην της Παμφυλίας, εις την 'Αντιόχειαν της Πισιδίας, εις τó 'Ικόνιον, τά Λύστρα και την Δέρβην της Λυκαονίας. Δια της Ιδίας όδοϋ έπέστρεψαν εις την Πέργην και από εκει εις 'Αιτάλειαν, όπουθεν δια θαλάσσης επανήλθον εις την 'Αντιόχειαν (βλ. Πράξ. ΙΔ' και ΙΕ').

'Όταν επανήλθον εις την 'Αντιόχειαν, εϋρον την εκκλησίαν ταρασσομένην από τας άπαιτήσεις των έξ 'Ιουδαίων Χριστιανών. 'Απεφάσισαν τότε νά μεταβούν εις 'Ιεροσόλυμα, όπου, ως είδομεν (σ. 48) ή 'Αποστολική Σύνοδος (50 ή 51 μ. Χ.) έλυσεν όριστικώς τó ζήτημα σύμφωνα με την γνώμην του Παύλου.

10-7-54
Μετά την επάνοδόν του εις 'Αντιόχειαν, απεφάσισεν ό Παύλος νά έπιχειρήση δευτέρα πορεία. Εις αυτήν παρέλαβεν ως συνεργόν του τον Σίλαν, 'Ελληνιστήν 'Ιουδαίον, άσπασθέντα

τὸν Χριστιανισμὸν καὶ διακρινόμενον διὰ τὸν ζῆλόν του (Πράξ. ΙΕ' 22). Ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησία τοῦ εἶχεν ἀναθέσει νὰ συνοδεύσῃ τὸν Βαρνάβαν καὶ τὸν Παῦλον ἐπιστρέφοντας ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς Ἀντιόχειαν, διὰ νὰ πιστοποιήσῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἀπόφασίν της διὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐξ ἔθνῶν Χριστιανῶν (Πράξ. ΙΕ' 22).

Συνοδευόμενος ἀπ' αὐτοῦς, διῆλθεν ὁ Παῦλος τὴν Λυκαονίαν καὶ Πισιδίαν, ἐποπτεύων καὶ ὀργανῶνων τὰς ἐκκλησίας,

Πρώτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

τὰς ὁποίας εἶχεν ἰδρύσει προηγουμένως. Ἀπὸ τὰ Λύστρα παρέλαβεν ὡς συνεργόν του καὶ ἄλλον ἐνθουσιώδη νέον, τὸν Τιμόθεον, καταγόμενον ἀπὸ Ἑλληνα πατέρα καὶ Ἰουδαίαν μητέρα. Κατόπιν διέσχισαν τὴν Φρυγίαν, τὴν Γαλατίαν καὶ τὴν Μυσίαν καὶ ἔφθασαν τέλος εἰς Τρώαδα, εἰς τὴν βορειοδυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας. Ἐκεῖ εἶδεν ὁ Παῦλος καθ' ὕπνον ἄνδρα φοροῦντα Μακεδονικὴν στολήν, ὁ ὁποῖος τὸν ἐκάλει νὰ μεταβῇ εἰς Μακεδονίαν. Ἐξηγήσας τὸ ὄραμα τοῦτο ὡς θεῖαν πρόσκλησιν, ἐπέβη

Κύρις Μαθητρίκας τῆς 26.
τίξεως πημάτω Β. 1953

Πατριάρχου Ἐκκλ. Μαθητρία 27 τάξεως πημάτω Γ
Γ. Συμβαίου Ὁσίων Ἀθηνῶν
1955

Ἐκ τυπογραφικῆς ἀβλεψίας οἱ χάρται τῶν σελίδων 53 καὶ 57
παρουσιάζουν ἐσφαλμένας τὴν δευτέραν καὶ τὴν τρίτην πορείαν τοῦ
Ἀποστόλου Παύλου. Ἡ ὀρθὴ διαδρομὴ τῶν πορειῶν τούτων ἐμφα-
νίζεται εἰς τὸν ἐν τέλει τοῦ βιβλίου ἐγχρωμον πίνακα.

Γ. Συμβαίου Ὁσίων Ἀθηνῶν
Μοναχοὶ Σεμιναρίου

την αυτη γαρ οδον υποβημεδα και εσφικα

πλοίου μετὰ τῶν συνεργῶν του, εἰς τοὺς ὁποίους προσετέθη καὶ ὁ Λουκᾶς, καὶ ἔφθασεν εἰς Σαμοθράκην. Ἐκεῖθεν μετέβησαν εἰς Νεάπολιν, εἰς τὸν Στρυμονικὸν κόλπον, παραλίαν πόλιν, ἣ ὁποία εὐρίσκετο παρὰ τὴν σημερινὴν Καβάλλαν. Ἀπὸ τῆς Νεαπόλεως ἀνήλθον εἰς τοὺς Φιλίππους, σπουδαίαν τότε Μακεδονικὴν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ Ῥωμαῖοι εἶχον δώσει τὸ προνόμιον τῆς ρωμαϊκῆς ἀποικίας. Τῆς πόλεως αὐτῆς σῶζονται σήμερον μόνον τὰ ἑρείπια, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ Δράμας - Καβάλλας.

Δευτέρα πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

Εἰς Φιλίππους, μολονότι ἐφυλακίσθη ὁ Παῦλος, κατῴρθωσε νὰ ἰδρῦσῃ ἐκκλησίαν. Εἰς αὐτὴν ἀπηύθυνε βραδύτερον, ὅταν πλέον εὐρίσκετο εἰς τὴν Ῥώμην, τὴν πρὸς Φιλιππησίους ἐπιστολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκφράζεται μὲ ἱκανοποίησιν διὰ τὴν πίστιν, τὸν ζῆλον καὶ τὴν ἀδελφικὴν ἀγάπην τῶν Χριστιανῶν τῆς πόλεως αὐτῆς. Ἐκεῖθεν ἠκολούθησε τὴν Ἑγνατίαν ὁδόν, μίαν μεγάλην στρατιωτικὴν καὶ ἐμπορικὴν ὁδόν, ἣ ὁποία, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Θράκης καὶ διασχίζουσα τὴν Μακε-

δονίαν ἀπό ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς, ἔφθανε μέχρι Δυρραχίου καὶ ἤνωνε τοιουτοτρόπως τὸν Εὐξείνιον πόντον μετὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν. Εἰς Φιλίππους φαίνεται ὅτι παρέμεινε ὁ Λουκᾶς (Πράξ. ΙΖ΄ 1), ὁ δὲ Παῦλος καὶ οἱ δύο ἄλλοι συνεργοὶ του, ἀφοῦ διηλθον διὰ τῆς Ἀμφιπόλεως καὶ τῆς Ἀπολλωνίας, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκοντο ἐπὶ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, ἔφθασαν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἐκεῖθεν μετέβησαν εἰς Βέρροϊαν, ἀκολουθοῦντες πάντοτε τὴν Ἐγνατίαν. Καὶ εἰς τὰς δύο πόλεις ἔγινε κήρυγμα, ἰδρῦθησαν δὲ καὶ ἐκκλησίαι. Ἡ ἀντίδρασις ὁμῶς τῶν Ἰουδαίων εἰς Βέρροϊαν ἠνάγκασε τὸν Παῦλον νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν αὐτήν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁμῶς ἀφῆκε τοὺς δύο συνεργούς του, τὸν Σίλαν καὶ τὸν Τιμόθεον. Δὲν συνέχισε δὲ πλέον τὴν Ἐγνατίαν, ἀλλ' οἱ ὁδηγοί, τοὺς ὁποίους τοῦ ἔδωσαν οἱ ἐν Βερροῖα Χριστιανοί, τὸν ὠδήγησαν μέχρι τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Μακεδονίας καὶ τὸν συνώδευσαν μέχρις Ἀθηνῶν. Εἰς Ἀθήνας ἀπετόλμησεν ὁ Παῦλος νὰ ὁμιλήσῃ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἐπίστευσαν ὁμῶς εἰς αὐτὸν μόνον ὀλίγοι, ἐκ τῶν ὁποίων ἀναφέρονται μόνον ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος καὶ γυνὴ ὀνομαζομένη Δάμαρις. Ἀπὸ τὰς Ἀθήνας μετέβη ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν εἰς Κόρινθον, πόλιν πολυάνθρωπον, ἐμπορικὴν, μετὰ δύο λιμένας, πρωτεύουσαν τότε τῆς Ἀχαΐας καὶ ἔδραν τοῦ Ῥωμαίου ἀνθυπάτου. Εἰς αὐτὴν παρέμεινε, λόγῳ τῆς μεγάλῃς τῆς σημασίας, ἐπὶ ἓν καὶ ἡμισυ ἔτος. Παρὰ τὴν ἀντίδρασιν τῶν Ἰουδαίων, ἐπίστευσαν πολλοί, ἰδρῦθη δ' οὕτω ἐκκλησία, μετὴν ὁποίαν ὁ Παῦλος εὐρίσκετο εἰς διαρκὴ ἐπικοινωνίαν, ἀπηύθυνε δὲ πρὸς αὐτὴν βραδύτερον καὶ τὰς γνωστὰς δύο πρὸς Κορινθίους ἐπιστολάς του. Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἔγραψε πιθανῶς καὶ τὰς δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολάς του.

Ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἔφθασεν εἰς Ἔφεσον, ἔνθα ἐλάχιστον μόνον χρόνον παρέμεινε. Ἐκεῖθεν κατῆλθεν εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης καὶ κατόπιν ἀνέβη εἰς Ἱεροσόλυμα, διὰ νὰ χαιρετίσῃ τὴν ἐκεῖ μητέρα ἐκκλησίαν. Μετὰ ταῦτα κατέβη εἰς Ἀντιόχειαν, ὅπου ἑτερομάτισε τὴν δευτέραν πορείαν του.

Εἶναι φανερὸν ὅτι ἡ πορεία αὐτὴ ἔχει κοσμοϊστορικὴν σημασίαν. Ὁ σπόρος τοῦ Εὐαγγελίου ἐρρίφθη δι' αὐτῆς ἐπὶ Ἑλληνορωμαϊκοῦ ἐδάφους. Ἀποτελεῖ αὕτη τὴν ἀρχὴν τῆς ἐκχρισ-

στιανίσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης. Αἱ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ (Πράξ. ΙΕ΄ 36-ΙΗ΄ 22) ἐξιστορούμεναι λεπτομέρειαι, ὅσον πενιχραὶ καὶ ἂν εἶναι, εἶναι ἐν τούτοις πολύτιμοι, πρέπει νὰ μελετηθοῦν ἀπὸ κάθε Ἑλληνα καὶ νὰ παραμένουν, ὅπως καὶ παραμένουν, ἀνεξάλειπτοι εἰς τὴν καρδίαν του.

Εἰς τὴν σημερινὴν πόλιν Καβάλλαν, ἣ ὁποία εἶναι πλησίον τῆς ἀρχαίας Νεαπόλεως καὶ τῶν Φιλιππῶν, ὑπάρχει μεγαλοπρε-

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν

πῆς ναὸς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Παύλου. Εἰς τὴν Βέρροϊαν σφύζονται αἱ κλίμακες τοῦ ἀρχαίου βήματος, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ὠμίλουν οἱ ρήτορες, καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ὠμίλησε καὶ ὁ Παῦλος κατὰ τὴν παράδοσιν. Ὀνομάζεται δ' ἕνεκα τούτου «βῆμα τοῦ Παύλου». Εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἢ Ἐγνατία ὁδὸς ὑπενθυμίζει τὴν πορείαν τοῦ ἀκαταπονήτου Ἀποστόλου. Τὴν Κόρινθον κοσμεῖ περικαλλῆς ναὸς τοῦ ἀγίου Παύλου. Εἰς Ἀθήνας τέλος ἀνακαλεῖ εἰς

τὴν μνήμην μας τὴν παρουσίαν τοῦ ὁ Ἄρειος Πάγος, ἔχουν δὲ ἀνεγερθῆ νανοὶ ἐπ' ὀνόματί του καὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Διονυσίου τοῦ Ἀρεοπαγίτου· τὴν παραμονὴν μάλιστα τῆς ἑορτῆς τῶν κορυφαίων Ἀποστόλων γίνεται ἐκκλησιαστικὴ τελετὴ εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον, ἀναγινώσκειται δὲ κατ' αὐτὴν καὶ ὁ λόγος, τὸν ὁποῖον ἐξεφώνησεν ἀπ' αὐτοῦ ὁ Ἀπόστολος (Πράξ. ΙΖ' 22-31), καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ὠμίλησε διὰ τὸν ἄγνωστον Θεόν. 10-1285

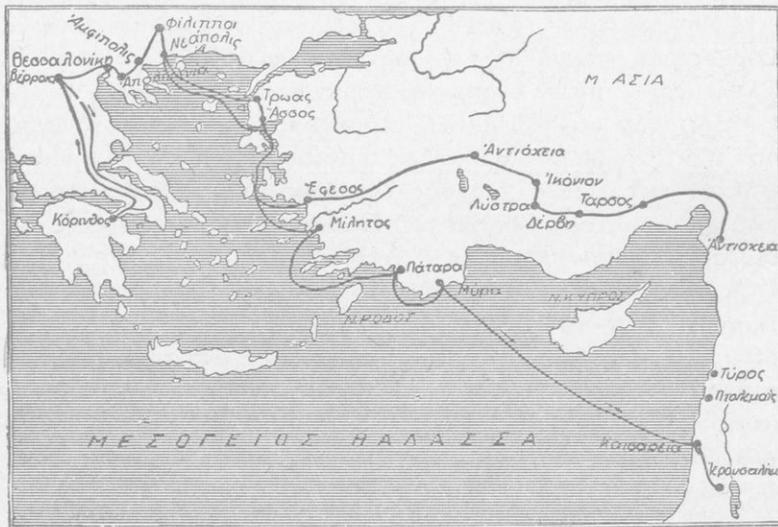
13-1-55

7. Ἡ τρίτη πορεία

Ε ΜΟΡΜΗΤΗΡΙΟΝ καὶ πάλιν τὴν Ἀντιόχειαν, ἐπέχειρσε καὶ τρίτην πορείαν ὁ ἀκαταπόνητος Ἀπόστολος. Ἀφ' οὗ διῆλθε τὴν Γαλατικὴν χώραν καὶ τὴν Φρυγίαν, ἔφθασεν εἰς Ἔφεσον, τὴν πλεον σημαντικὴν Μικρασιατικὴν πόλιν κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ ἔδραν τοῦ Ρωμαίου ἀνθυπάτου. Εἰς αὐτὴν παρέτεινε τὴν διαμονὴν τοῦ ἐπὶ τρία περίπου ἔτη. Ἡ δρᾶσις τοῦ ὑπῆρξε καρποφόρος· ἦδη δὲ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Παύλου χρονολογεῖται ἡ καταπληκτικὴ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀντίδρασις ὅμως, προελθοῦσα ἀπὸ τοὺς ἐθνικοὺς τὴν φοράν αὐτὴν, τὸν ἠνάγκασε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν ἐνωρίτερον ἀπὸ ὅσον ἐσκόπει. Ἐπεσκέφθη καὶ πάλιν τὰς ἐκκλησίας τῆς Μακεδονίας, ἴσως δ' ἐκεῖθεν μετέβη καὶ εἰς Ἰλλυρίαν (Ρωμ. ΙΕ' 19) καὶ τέλος κατήλθεν εἰς Κόρινθον. Κατὰ τὸ τετραετὲς τοῦτο διάστημα συνέγραψε καὶ ἀπέστειλεν ὁ Παῦλος καὶ τὰς δύο πρὸς Κορινθίους ἐπιστολάς (τὴν πρώτην ἐξ Ἐφέσου καὶ τὴν δευτέραν ἐκ Μακεδονίας), τὴν πρὸς Γαλάτας (ἐξ Ἐφέσου) καὶ τὴν πρὸς Ρωμαίους (ἐκ Κορίνθου). Ὑστερον ἀπὸ πολλὰς περιπετείας καὶ προσεγγίσεις εἰς διαφόρους λιμένας ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἑορτὴν τῆς Πεντηκόστης τοῦ ἔτους 58 ἔφθασεν ὁ ἀκατάβλητος κήρυξ τοῦ Εὐαγγελίου εἰς Ἱεροσόλυμα. Ἡ παρουσία τοῦ ὅμως εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν ἐξήγειρεν ἐναντίον τοῦ τὸς φανατικοὺς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι τὸν ἐμίσησαν, διότι τὸν ἐθεώρουν ὡς ἀποστάτην καὶ ἐξωμότην. Μίαν ἡμέραν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος πληθὸς λαοῦ, ἐξερεθισθὲν ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Παύλου, ὤρμησεν ἐναντίον τοῦ με σκοπὸν νὰ τὸν

φονεύση. Μόλις ἐπρόφθασε νὰ τὸν ἀφαρπάσῃ ἀπὸ τὰς χεῖράς των ὁ Ρωμαῖος χιλιάρχος Κλαύδιος Λυσίας. Πρὸς περισσοτέραν ἀσφάλειάν του ἠναγκάσθη νὰ τὸν ἐγκλείσῃ εἰς τὸ δεσμωτήριον. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ἐκεῖ διέτρεχε κίνδυνον ἡ ζωὴ του ἀπὸ συνωμότης Ἰουδαίους, διέταξε τὴν μεταγωγὴν του εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης. Ὁ διαμένων εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν Ρωμαῖος ἐπίτροπος Παλαιστίνης Φῆλιξ ἐκράτησε τὸν Ἀπόστολον ἐγκάθειρκτον ἐπὶ δύο ἔτη. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Φῆστος ἤθελε,

Τρίτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

διὰ νὰ φανῇ ἀρεστὸς εἰς τοὺς Ἰουδαίους, νὰ τὸν παραδώσῃ εἰς αὐτούς, διὰ τὸν νὰ δικάσουν. Ὁ Παῦλος ὅμως, ὡς Ρωμαῖος πολίτης, ἤξισσε νὰ δικάσῃ ἀπὸ αὐτοκρατορικὸν δικαστήριον καὶ ἐπεκαλέσθη τὸν Καίσαρα. Ὁ Φῆστος ἀπήντησε: «Καίσαρα ἐπικέκλησαι, ἐπὶ Καίσαρα πορεύσῃ».

Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ σταλῇ εἰς Ρώμην. Ὁμοῦ μὲ ἄλλους καταδίκους καὶ μὲ στρατιωτικὴν φρουράν, ἐπέβη πλοίου ὁ Ἀπόστολος, συνοδευόμενος καὶ ἀπὸ δύο συνεργούς του, τὸν ἐκ Μακεδονίας Ἀρίσταρχον καὶ τὸν Λουκᾶν. Ὁ ἀφωσιωμένος αὐτὸς

μαθητής τοῦ Παύλου παρέχει εἰς τὰ δύο τελευταῖα κεφάλαια τῶν Πράξεων Ἀποστόλων (27 καὶ 28) ζωηράν καὶ ἀκριβῆ περιγραφὴν τῆς περιπετειώδους καὶ ἐπικινδύνου αὐτῆς θαλασσίας διαδρομῆς ἀπὸ Καισαρείας μέχρι τῆς αἰωνίας πόλεως, τῆς Ρώμης.

Ἡ Καισάρεια, ἡ παραλιακὴ πόλις τῆς Παλαιστίνης, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἀπέπλευσαν ὁ Παῦλος μετὰ τοὺς συνεργάτας του, ἡ Σιδῶν εἰς τὴν Φοινικικὴν παραλίαν, τὰ Μύρρα τῆς Λυκίας, μία τοποθεσία «Καλοὶ λιμένες» εἰς τὴν νότιον παραλίαν τῆς Κρήτης, ἡ νῆσος Μελίτη (Μάλτα), αἱ Συρακοῦσαι τῆς Σικελίας, τὸ Ρήγιον καὶ οἱ Ποτίολοι εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ὑπῆρξαν οἱ κυριώτεροι σταθμοὶ τοῦ περιπετειώδους αὐτοῦ ταξιδίου. Εἰς τὴν τελευταίαν πόλιν εἶδρον καὶ χριστιανικὴν παροικίαν.

Ἡ ἐξιστόρησις τοῦ Λουκᾶ ἐπροκάλεσεν ἀνεκᾶθεν τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἱστορικῶν, διότι ἀπ' αὐτὴν διδασκόμεθα πολλὰ διὰ τὴν ναυτιλίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Ἀλλὰ καὶ ζωντανὴν εἰκόνα τοῦ Παύλου μᾶς προσφέρει ἡ ἀφήγησις αὐτῆ: «Τὸν βλέπομεν ν' ἀπολαύῃ ὄχι μόνον τῆς ἀγάπης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν δοκιμασμένων συνεργῶν του, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερέχῃ πάντοτε εἰς τὸ περιβάλλον, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποῖου εὐρίσκετο ἐκάστοτε. Κατορθώνει νὰ κατακτήσῃ καὶ νὰ αἰχμάλωτισῇ τὰς καρδίας καὶ τὴν θέλησιν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἴσταντο κατ' ἀρχὰς ψυχροὶ καὶ ἀδιάφοροὶ ἔναντι αὐτοῦ. Ὁ αἰχμάλωτος ἐμφανίζεται ὡς καθοδηγὸς τῶν ἄλλων, τῶν ἐλευθέρων. Τοὺς συμβουλεύει, τοὺς διατάσσει, τοὺς ἐμπνέει θάρρος κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ κινδύνου ἀπὸ τὴν τρικυμίαν» (Κιορῆ).

Φθάσας εἰς Ρώμην ὁ Παῦλος, ἐμίσθωσεν οἰκίαν, εἰς τὴν ὁποῖαν παρέμενε φρουρούμενος πάντοτε ἀπὸ στρατιωτῶν. Ἐπὶ δύο ἔτη ἐδέχετο πάντας τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν καὶ μολοντοὶ περιωρισμένοι εἰργάζετο διὰ τὴν διάδοσιν τῆς νέας θρησκείας εἰς αὐτὸ τὸ κέντρον τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, βοηθούμενος βέβαια καὶ ἀπὸ τοὺς συνεργούς του.

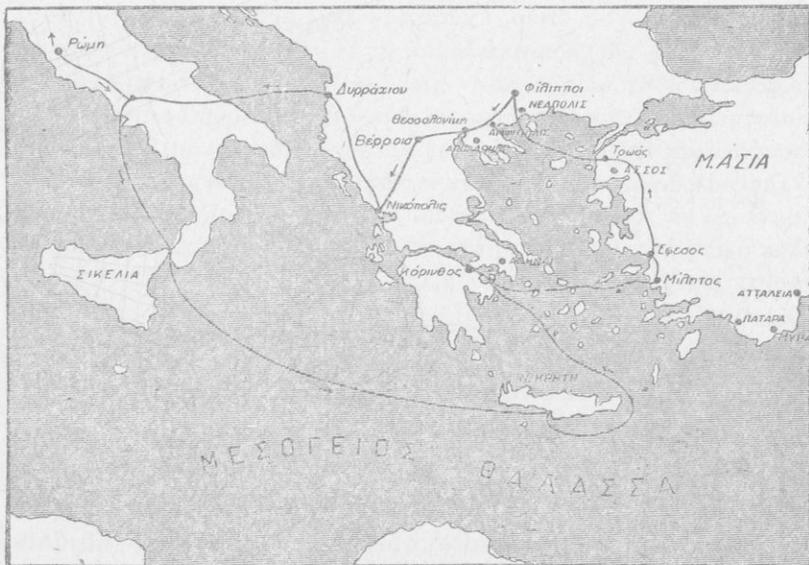
Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ περατώνεται ἡ διήγησις τῶν Πράξεων καὶ ἔκτοτε δὲν ἔχομεν ἀπολύτως ἐξηκριβωμένας καὶ ἀσφαλεῖς μαρτυρίας διὰ τὴν περαιτέρω δρᾶσιν του καὶ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του. Ἡ τρίτη λοιπὸν πορεία ἤρχισεν ἀπὸ Ἀντιοχείας, ἀλλ' αὐτὴν τὴν φορὰν ἐτερματίσθη εἰς τὴν Ρώμην (Πράξ. ΙΗ' 23 - ΚΗ' 31) ἢ (73-1-55)

8. Ἡ τετάρτη πορεία. Ὁ μαρτυρικός θάνατος

ΠΟ ΠΛΕΟΝ ἢ σαφεῖς ὑπαινιγμούς τῶν τελευταίων ἐπιστολῶν τοῦ Παύλου, καθώς καί ἀρχαιοτάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν εἰς ἔργα των, γραφέντα κατὰ τὰ τέλη τοῦ πρώτου καί τὰς ἀρχάς τοῦ δευτέρου μ. Χ. αἰῶνος, δυνάμεθα μὲ πᾶσαν πιθανότητα νὰ συμπεράνωμεν :

- 1) ὅτι μετὰ τὴν παροδὸν τῆς διειτίας ὁ Ἀπόστολος, δικασθεὶς, ἠθώωθη καὶ ἀπηλευθρώθη,
- 2) ὅτι, ἐλευθewρωθεὶς, ἐπεχείρησε καὶ τετάρτην πορείαν, μὲ ἀφετηρίαν καὶ τέρμα τὴν Ρώμην καὶ 3) ὅτι ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὴν Ρώμην ἐπὶ Νέρωνος, μεταξύ τῶν ἐτῶν 64-67 μ.Χ.

Τετάρτη πορεία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου

Ποῦ μετέβη κατὰ τὴν τετάρτην τοῦ πορείαν δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς· πάντως ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς του προκύπτει ὅτι ἐπεσκέφθη καὶ πάλιν τὴν Ἔφεσον, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀφήκεν ὡς Ἐπίσκοπον τὸν συνεργάτην του Τιμόθεον, ἐκήρυξε δὲ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς

Κρήτην καὶ διήλθε καὶ διὰ Νικοπόλεως τῆς Ἠπείρου. Μερικοὶ φρονοῦν ὅτι καὶ μέχρις Ἰσπανίας ἔφθασεν, ὅπως εἶχεν ἐκφράσει τὴν ἐπιθυμίαν εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν (Ρωμ. ΙΕ΄ 24). Πάντως, ἐπιστρέψας εἰς τὴν Ρώμην, ἐφυλακίσθη διὰ δευτέραν φοράν, καταδικασθεὶς δ' εἰς θάνατον ἀπεκεφαλίσθη. Κατὰ τὸ διάστημα ἀπὸ τῆς φυλακισέως του εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τῆς ζωῆς του ἔγραψε τὰς ὑπολοίπους ἐπιστολάς του : πρὸς Φιλιππησίους, Κολοσσαεῖς, Φιλήμονα, 2 πρὸς Τιμόθεον, πρὸς Τίτον καὶ πρὸς Ἑβραίους, χωρὶς νὰ εἶναι δυνατὸν μὲ ἀκρίβειαν νὰ καθορισθῇ ποίας ἐξ αὐτῶν ἔγραψεν ἐκ τοῦ δεσμοτηρίου τῆς Καισαρείας καὶ ποίας κατὰ τὸν χρόνον τῶν δύο φυλακισέων του εἰς Ρώμην.

Εἰς τὴν δευτέραν πρὸς Τιμόθεον ἐπιστολὴν, τὴν ὁποίαν προφανῶς ὁ ὑπέροχος ἀνὴρ ἔγραψε μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του, λέγει : « Ἐγὼ γὰρ ἤδη σπένδομαι, καὶ ὁ καιρὸς τῆς ἐμῆς ἀναλύσεως ἐφῆσθηκε· τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτὴς, οὐ μόνον δ' ἐμοί, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς ἠγαπηκόσι τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ » (Β' Τιμοθ. Δ' 8). Λόγοι ἀληθῶς ἄξιοι ἀνδρός, ὁ ὁποῖος κατηνάλωσε ὀλόκληρον τὴν ζωὴν του, διὰ νὰ πραγματώσῃ τὴν ἐντολὴν, τὴν ὁποίαν ἔλαβε πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Δαμασκοῦ!

20-1-55
B: ἐξ ἀρχῆς
2070/1
208/1
H ΠΡΑΞΙΣ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ

1. Ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης

ΕΠΙ ΤΗΣ δράσεως τῶν ἄλλων Ἀποστόλων ἐλαχίστας ἔχομεν ἀσφαλεῖς μαρτυρίας. Ὁ Ἰωάννης, ὁ υἱὸς τοῦ Ζεβεδαίου, ὁ ἠγαπημένος μαθητὴς τοῦ Κυρίου, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀποκεφαλισθέντος κατ' ἐντολὴν τοῦ Ἠρώδου Ἀγρίππα Α' κατὰ τὸ ἔτος 44, φέρεται εἰς τὰ πρῶτα κεφάλαια τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων ἀχώριστα συνδεδεμένος καὶ στενῶς συνεργαζόμενος μὲ τὸν Πέτρον διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν εἰς τὴν Παλαιστίνην. Ὡσαύτως

παρευρέθη και ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος καὶ εἰς τὴν Ἀποστολικὴν Σύνοδον, τὴν συγκροτηθεῖσαν τὸ ἔτος 50—51 μ. Χ. (Γαλ. Β' 9). Ὅμοίως πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς βέβαιον ὅτι παρέμεινεν εἰς τὴν Ἀγίαν Πόλιν μέχρι τοῦ ἔτους 58 περίπου, ὅτε ἐπήλθεν ὁ θάνατος τῆς Θεοτόκου, τὴν ὁποίαν τοῦ εἶχεν ἐμπιστευθῆ ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ὁ Διδάσκαλός του. Ἀλλὰ καὶ πέρα τοῦ ἔτους τούτου εἶναι πιθανὸν ὅτι διέμεινεν εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰωάννης. Ὅταν ὅμως τὸ ἔτος 66 μ. Χ. ἤρχισεν ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰουδαίων ἐναντίον τῶν Ῥωμαίων, τότε οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Χριστιανοί, καὶ μετ' αὐτῶν καὶ ὁ Ἰωάννης, ἐγκατέλειψε τὴν πόλιν καὶ κατέφυγεν εἰς Νέα Πέλλαν τῆς Περσίας. Ὁμόφωνος δὲ ἡ ἀρχαιοτάτη παράδοσις τῆς ἐκκλησίας μαρτυρεῖ ὅτι μετέβη κατόπιν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Ἔφεσον, ὁπόθεν ἐπώπτευε καὶ διηύθυνε τὰς ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Δομιτιανοῦ (81-96) ὁ Ἰωάννης ἐξωρίσθη εἰς τὴν νῆσον Πάτμον, ὅπου εἶδε τὴν ὀπτασίαν, τὴν ὁποίαν περιέγραψεν εἰς τὸ ἔργον του «Ἀποκάλυψις», τὸ τελευταῖον καὶ μοναδικὸν προφητικὸν τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ αὐτοκράτορος Δομιτιανοῦ, ἐπανῆλθεν ἐκ τῆς ἐξορίας εἰς Ἔφεσον, ἔνθα ἔζησε μέχρι βαθυτάτου γήρατος, ἀποθανὼν κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Τραϊανοῦ (98-117).

Ἡ παράδοσις διηγεῖται συγκινητικὰς ἱστορίας διὰ τὴν στοργὴν του πρὸς τὸ ποίμνιόν του καὶ διὰ τὰ ἀπλᾶ, ἀλλὰ βαθυστόχαστα κηρύγματά του. Ὅταν ἐγήρασε, μὴ δυνάμενος νὰ ὁμιλῆ διὰ μακρῶν, ἔλεγε πάντοτε: «Τεχνία, ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Ἐρωτηθεὶς δὲ διατί ἐπαναλαμβάνει τὸ αὐτό, ἀπήντησεν ὅτι «αὕτη εἶναι ἡ ἐντολὴ τοῦ Κυρίου καὶ ταύτης ἐκτελουμένης τὸ ἱκανὸν ἐκτελεῖται».

Ὁ Ἰωάννης ὅμως κατέλειψε καὶ ἀθάνατα μνημεῖα τοῦ πνεύματός του. Ἐκτὸς τῆς Ἀποκαλύψεως καὶ τριῶν ἐπιστολῶν, ἔγραψε καὶ τὸ φέρον τὸ ὄνομά του Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον ἀνεκαθεν ἐξετιμήθη ἰδιαιτέρως καὶ ὠνομάσθη «πνευματικὸν Εὐαγγέλιον». Εἰς αὐτό, ἀπευθυνόμενος προφανῶς πρὸς τοὺς ἐθνικούς, λέγει ὅτι ἐκεῖνος, τὸν ὁποῖον οἱ φιλόσοφοι αὐτῶν ὠνόμαζον «Νοῦν» ἢ «Λόγον» τοῦ παντός, αὐτὸς εἶναι ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ ἔγινεν

άνθρωπος. Χωρίς νά νοθεύση τήν Χριστιανικήν διδασκαλίαν, συνεδύασε κατ' αὐτόν τόν τρόπον τήν Χριστιανικήν πίστιν περι τοῦ Ἰησοῦ μέ τās φιλοσοφικάς θεωρίας τῆς ἐποχῆς του καί κατέστησεν οὕτω δυνατὸν εἰς τὸν Χριστιανισμόν ν' ἀποβῆ παγκόσμιος θρησκεία. Ἐπειδὴ δὲ πρῶτος αὐτὸς ἀπεκάλεσε τὸν ἑνανθρωπήσαντα Υἱὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, διὰ τοῦτο ὠνομάσθη τιμητικῶς Θεολόγος καί πρέπει νά θεωρηθῆ ὡς δεῦτερος μετὰ τὸν Παῦλον διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας.

22-1-55 2. Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας

Αἰ Ο Ἀνδρέας, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Πέτρου, ὁ πρῶτος κληθεὶς μαθητὴς τοῦ Ἰησοῦ (Ἰωάν. Α' 41), ὀνομασθεὶς δὲ διὰ τοῦτο Πρωτόκλητος, ἔδρασε κατ' ἀρχάς εἰς Παλαιστίνην. Κατόπιν ἐκήρυξε, κατὰ τὴν παράδοσιν, εἰς Σκυθίαν, εἰς Θράκην (ὅπου ἴδρυσεν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἡρακλείας) καί τελευταῖον εἰς Ἀχαΐαν. Ἀπέθανε δὲ μαρτυρικὸν θάνατον εἰς Πάτρας, προσηλωθεὶς ἐπὶ σταυροῦ, ἔχοντος τὸ σχῆμα Χ. Ἡ πόλις τῶν Πατρῶν τὸν τιμᾶ ἀνέκαθεν ὡς πολιοῦχόν της καί ἔχει ἀνεγείρει εἰς μνήμην του περικαλλῆ καί μεγαλοπρεπῆ ναόν.

Ὅταν τὸ 807 μ. Χ. οἱ Σλαῦοι τοῦ «θέματος»¹ τῆς Πελοποννήσου ἐπολιόρκησαν τὰς Πάτρας, τότε οἱ ἥρωικοὶ καί εὐλαβεῖς κάτοικοι, ἐπιχειρήσαντες ἔξοδον, ἔτρεψαν τοὺς πολιορκητάς εἰς φυγὴν καί τοὺς διεσκόρπισαν. Τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως ἀπέδωσαν οἱ εὐσεβεῖς πρόμαχοι αὐτῆς εἰς τὸν Ἅγιον Ἀνδρέαν, τὸν ὁποῖον εἶδον ἔφιππον νά στρατηγῆ τῆς μάχης. Ὁ τότε αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Νικηφόρος Α' (802-811) διέταξεν ὄλα τὰ λάφυρα ν' ἀφιερωθοῦν εἰς τὸν ναόν του, ἡ δὲ Ἐπισκοπὴ Πατρῶν προήχθη τότε εἰς Μητρόπολιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπήχθησαν καί τρεῖς Ἐπισκοπαί: Μεθώνης, Κορώνης καί Λακεδαίμονος.

Ἡ μνήμη τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τιμᾶται ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας τὴν 30ὴν Νοεμβρίου.

¹. Θέματα ἑκαλοῦντο εἰς τὴν Βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν διοικητικὰ περιφέρειαι, ἀνάλογοι πρὸς τοὺς σημερινοὺς νομοὺς.

3. Οι Ἀπόστολοι Ματθαῖος, Φίλιππος, Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος,
Σίμων ὁ ζηλωτῆς καὶ Ματθίας

ΕΡΙ ΤΟΥ Ματθαίου ἀναφέρεται ὅτι, ἀφοῦ ἐκήρυξεν εἰς Παλαιστίνην καὶ συνέγραψεν ἐκεῖ τὸ φέρον τὸ ὄνομά του Εὐαγγέλιον, «μετέβη κατὸ πιν εἰς ἄλλους λαοὺς» (Εὐσέβιος). Διὰ τὸν Ἀπόστολον Φίλιππον—διάφορον τοῦ ὁμωνύμου διακόνου—ὑπάρχει παράδοσις ὅτι, κηρύξας εἰς Μικρὰν Ἀσίαν, ἀπέθανεν εἰς Ἱεράπολιν τῆς Φρυγίας, ὅπου ἔζων καὶ δύο θυγατέρες αὐτοῦ, ἔχουσαι τὸ χάρισμα τῆς προφητείας, ἐν ᾧ ἡ ἄλλη, ἡ τρίτη, αὐτοῦ κόρη διέμενεν εἰς Ἔφεσον (Εὐσέβιος). Διὰ τὸν Θωμᾶν ἀναφέρει ὁ Ὁριγένης ὅτι ἔδρασεν εἰς Παρθίαν. Διὰ τὸν Βαρθολομαῖον ὑπῆρχε, κατὰ τὸν Εὐσέβιον, παράδοσις ὅτι ἐκήρυξεν εἰς Ἰνδίας (νότιον Ἀραβίαν) καὶ βραδύτερον εἰς Ἀρμενίαν. Διὰ τὸν Σίμωνα τὸν ζηλωτὴν καὶ τὸν Ματθίαν οὐδεμία ἀσφαλῆς μαρτυρία ὑπάρχει.

22-15 **Δ** Οι ἀδελφῶθεοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας

Ι ΔΥΟ οὗτοι—διάφοροι τῶν ὁμωνύμων Ἀποστόλων—ὀνομάζονται εἰς τὴν Κ. Δ. «ἀδελφοὶ τοῦ Κυρίου». Κατ' ἄλλους ἦσαν υἱοὶ τοῦ Ἀλφαίου καὶ τῆς Μαρίας, ἀδελφῆς τῆς Θεοτόκου, καὶ συνεπῶς ἑξάδελφοι τοῦ Ἰησοῦ. Ἄλλοι τοὺς νομίζουν ὡς τέκνα τοῦ μνήστορος Ἰωσήφ ἀπὸ γάμου, τὸν ὁποῖον εἶχε συνάψει, πρὶν μνηστευθῆ μετὰ τὴν Μαρίαν. Ὁ Ἰάκωβος ἦτο ἡ κεφαλὴ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησίας καὶ ὁ πρῶτος Ἐπίσκοπος αὐτῆς. Ὁ Παῦλος ὀνομάζει αὐτόν, ὅπως καὶ τοὺς Ἀποστόλους Πέτρον καὶ Ἰωάννην, «στύλους» τῆς Ἐκκλησίας (Γαλ. Β' 9). Ἐγραψε καὶ ἐπιστολήν, ἀπευθυνομένην «πρὸς τὰς δώδεκα φυλάς τὰς ἐν διασπορᾷ» καὶ ἡ ὁποία κατετάχθη εἰς τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. Ἐξετιμᾶτο διὰ τὴν εὐσέβειάν του καὶ τὸ ἡθὸς του καὶ ἀπὸ Χριστιανῶν καὶ ἀπὸ Ἰουδαίων, οἱ ὁποῖοι τὸν ὀνόμαζον «δίκαιον». Ἐν τούτοις μικρὸν πρὸ τῆς πολιορκίας τῶν Ἱεροσολύμων ἔπεσε θύμα τοῦ Ἰουδαϊκοῦ φανατισμοῦ καὶ ἀπέθανεν μαρτυρικὸν θά-

νατον. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ἰακώβου Ἰούδας ἔδρασε καὶ αὐτὸς εἰς Παλαιστίνην καὶ ἔγραψεν ὁμοίως μικρὰν ἐπιστολήν, καταταχθεῖσαν εἰς τὰ βιβλία τῆς Κ.Δ. Κατὰ τὸν Εὐσέβιον, οἱ υἱοὶ του, ζῶντες εἰς Παλαιστίνην, ἐθεωρήθησαν ἐπικίνδυνοι ὡς ἀπόγονοι τοῦ Δαυΐδ καὶ ἤχθησαν εἰς Ρώμην ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Δομιτιανοῦ (81-96). Ἰδὼν ὁμως ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς τύλους εἰς τὰς χεῖράς των καὶ πεισθεὶς ὅτι ἦσαν ἀκίνδυνοι γεωργοὶ τοὺς ἀφῆκεν ἐλευθέρους.

21-255 22-7-55
Στέφος Α. Εξαμίνου 1955
5. Οἱ Εὐαγγέλισται Μάρκος καὶ Λουκᾶς

ΜΑΡΚΟΣ, φέρων καὶ τὸ Ἑβραϊκὸν ὄνομα Ἰωάννης, ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ μνημονευθέντος ἤδη Βαρνάβα καὶ υἱὸς τῆς Μαρίας, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ὁποίας συνεκεντρῶνοντο οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις Χριστιανοί. Ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς συνεργάτας τοῦ Παύλου. Κυρίως ὁμως ἦτο μαθητὴς καὶ ἀκόλουθος τοῦ Πέτρου, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν πρώτην του ἐπιστολήν, τὴν ὁποίαν ἔγραψεν ἀπὸ τῆς Ρώμης, τὸν ἀποκαλεῖ «Υἱὸν» του (Α΄ Πέτρ. Ε΄ 14). Ἐλέχθη ἤδη ὅτι, παρακολουθῶν ὁ Μάρκος τὸν Πέτρον καὶ καταγράφων τὰ κηρύγματά του, συνέγραψε τὸ Εὐαγγέλιόν του, τὸ ὁποῖον ὠνομάζετο «ἀπομνημονεύματα τοῦ Πέτρου». Κατὰ τὴν παράδοσιν, ὁ Μάρκος ὑπῆρξεν ἰδρυτῆς καὶ πρῶτος Ἐπίσκοπος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπου καὶ ἀπέθανε μαρτυρικὸν θάνατον. Τὸ λείψανόν του μετεφέρθη ἀργότερον εἰς Βενετίαν, ἐπὶ τοῦ τάφου του δὲ ἐκτίσθη ὁ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς τοῦ Ἁγίου Μάρκου.

Ὁ Λουκᾶς, ἰατρός τὸ ἐπάγγελμα (Κολοσσ. Δ΄ 10), καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας καὶ εἰδωλολάτρης, πρὶν ἢ γίνῃ Χριστιανός, ἐκατηχῆθη προφανῶς ἀπὸ τὸν Παῦλον, τοῦ ὁποῖου ὑπῆρξε συνεργὸς καὶ ἀκόλουθος, παραμείνας, αὐτὸς μόνος, πλησίον τοῦ διδασκάλου του καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ἀκόμη φυλάκισίν του εἰς τὴν Ρώμην. «Λουκᾶς ἔστι μόνος μετ' ἐμοῦ», γράφει μικρὸν πρὸ τοῦ θανάτου του ὁ Παῦλος (Β΄ Τιμοθ. Δ΄ 11). Εἶναι συγγραφεὺς τοῦ φέροντος τὸ ὄνομά του Εὐαγγελίου καὶ τῶν Πράξεων τῶν Ἀποστόλων. Μετὰ τὸν θάνατον

του διδασκάλου του, ἐκήρυξεν εἰς Ἀχαΐαν καὶ ἀπέθανε, κατὰ τὴν παράδοσιν, μαρτυρικὸν θάνατον εἰς τὰς Θήβας.

Μὲ τὴν ἴδιαν πίστιν καὶ τὸν ἴδιον ἐνθουσιασμόν εἰργάσθησαν καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν Ἀποστόλων. Καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ Ἀπόστολοι, ἦσαν ἄνθρωποι χωρὶς δύναμιν, χωρὶς πλοῦτον, χωρὶς ἀξιώματα. Ἐφόδια εἶχον μόνον τὴν πίστιν των καὶ τὸν φλογερὸν των ζῆλον, μὲ τὰ ὁποῖα κατάρθωσαν νὰ ὑπερικήσουν μεγάλα ἐμπόδια καὶ νὰ διαδώσουν τὸν Χριστιανισμόν εἰς ὅλον τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ ὡς ἀγίους καὶ μάρτυρας τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Ἀποστολικούς μαθητάς καὶ ἔχει ἀφιερῶσει ὀρισμένην ἡμέραν τοῦ ἔτους εἰς τὴν μνήμην ἑνὸς ἐκάστου αὐτῶν. «Καὶ μὴ λησμονοῦμεν τὴν θέσιν τῶν πρώτων ἐκείνων ὀλίγων καὶ ἀσήμων μαθητῶν ἐνώπιον τοῦ διεφθαρμένου κόσμου. Θὰ εὐρισκόμεθα πρὸ αἰνίγματος πῶς κατάρθωσαν ὅ,τι κατάρθωσαν, ἐὰν δὲν ἐγνωρίζαμεν ὅτι ἐκεῖνος τοὺς ἔδωκεν ἐντολήν, ὁ ἔχων πᾶσαν ἐξουσίαν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς» (Δ. Μπαλάνος) 27-255 καὶ ἄλλην σελίδα 69.

Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΓΥΝΑΙΚΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΟΥΣ ΧΡΟΝΟΥΣ

Η ΑΝΤΙΘΕΣΕΙ πρὸς τὰς εἰδωλολατρικὰς θρησκείας καὶ τὸν Ἰουδαϊσμόν, ὁ Χριστιανισμὸς ἐθεώρησεν ἀνέκαθεν τὴν γυναῖκα ὡς ἰσάξιον τοῦ ἀνδρὸς πλάσμα καὶ διεκήρυξε τὴν πλήρη αὐτῆς ἰσοτιμίαν πρὸς τὸν ἄνδρα ἐντὸς τῆς θρησκευτικῆς κοινότητος. Τοιοῦτοτρόπως συνετέλεσεν ἡ νέα θρησκεία εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς γυναικὸς ἀπὸ τῆς καταπτώσεως, εἰς τὴν ὁποίαν αὕτη εἶχε περιέλθει ἐντὸς τῆς ἀρχαίας κοινωνίας. Τὸ σάλπισμα ἢ ἡ κλήσις τοῦ Ἰησοῦ: «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς» (Ματθ. ΙΑ' 28) ἀπηρυθύνετο πρὸς ὅλους ὅσοι ἦσαν διατεθειμένοι νὰ μετανοήσουν καὶ ἐπεδίωκον τὴν λύτρωσιν ἀπὸ τὰς ἀμαρτίας καὶ τὴν σωτηρίαν των, τόσο πρὸς τοὺς ἄνδρας, ὅσον καὶ πρὸς τὰς γυναῖκας.

Ἡδη εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ ἀναφέρονται γυναῖκες, αἱ ὁποῖαι προσέφεραν σημαντικὰς ὑπηρεσίας. Ἡ Θεοτόκος Μαρία

έτιμήθη ανέκαθεν από την Χριστιανωσύνην και εξυμνήθη ως σύμβολον τῆς παρθενικῆς ἀγνόνητος και τῆς μητρικῆς συγχρόνως στοργῆς.

Παραπλεύρως πρὸς τὸν πρεσβύτερον Συμεών, ὁ ὁποῖος προεῖπε τὸ μέλλον τοῦ θεοῦ βρέφους, ἀναφέρεται καὶ ἡ προφήτις Ἄννα (Λουκ. Β' 36-39). Εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον (Η' 1-3) ἀναγινώσκομεν : «Καὶ ἐγένετο ἐν τῷ καθ' ἑξῆς καὶ αὐτὸς διώδευε κατὰ πόλιν καὶ κώμην κηρύσσων καὶ εὐαγγελιζόμενος τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ δώδεκα σὺν αὐτῷ, καὶ γυναῖκες τινες, αἱ ὁποῖαι ἦσαν τεθεραπευμένοι ἀπὸ πνευμάτων πονηρῶν καὶ ἀσθενειῶν, Μαρία ἡ καλουμένη Μαγδαληνή, ἀφ' ἧς δαιμόνια ἑπτὰ ἐξεληλύθει, καὶ Ἰωάννα γυνὴ Χουζᾶ, ἐπιτρόπου Ἡρώδου, καὶ Σουσάννα καὶ ἕτεροι πολλοί, αἵτινες διηκόνουν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ὑπαρχόντων αὐταῖς».

Ἐκτὸς ἄλλων, μνημονεύονται εἰς τὰ Εὐαγγέλια ἡ πενθερὰ τοῦ Πέτρου, θεραπευθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἰησοῦ (Μάρκ. Α' 30-31), ἡ ἁμαρτωλὸς εἰς τὴν οἰκίαν ἑνὸς Φαρισαίου, ἡ ὁποία ἔδωκεν εἰς αὐτὸν ἀφορμὴν νὰ εἴπῃ τὴν παραβολὴν τῶν δύο χρεωφειλετῶν (Λουκ. Ζ' 36-56), αἱ δύο ἀδελφαὶ τοῦ Λαζάρου, ἡ Μαρία καὶ ἡ Μάρθα (Λουκ. Ι' 38-42 καὶ Ἰωάνν. ΙΑ' 17-37 καὶ ΙΒ' 2-8), ἡ Συροφοίνισσα, τῆς ὁποίας ἀνεγνώρισε καὶ ἐξετίμησε τὴν πίστιν (Μάρκ. Ζ' 24-30), ἡ Σαμαρεῖτις, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶπε τοὺς ὠραίους λόγους περὶ πνευματικῆς λατρείας τοῦ Θεοῦ (Ἰω. Δ' 23). Γυναῖκες συνώδυσαν τὸν Ἰησοῦν ἀναβαίνοντα εἰς Ἱεροσόλυμα (Μάρκ. ΙΕ' 41) καὶ ὀδηγούμενον εἰς τὴν σταύρωσιν (Ματθ. ΚΖ' 55-56) καὶ ἴσταντο παρὰ τὸν σταυρὸν του (Ἰωάνν. ΙΘ' 25 κ. ἑξ.). Αἱ μυροφόροι τέλος ὑπῆρξαν αἱ πρῶται μάρτυρες τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ (Μάρκ. ΙΣΤ').

Κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Ἀποστόλων ἀνεγνωρίσθη ὅτι καὶ εἰς αὐτάς ἐδόθη « ἡ ἐξ ὕψους δύναμις », ὅπως καὶ εἰς τοὺς ἄρρενας ὀπαδοὺς. Καὶ αὐταὶ ἦσαν ἀφωσιωμένοι « τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς » (Πράξ. Β' 42). Εἰς τὸν κύκλον τῶν μαθητῶν καὶ τὴν πρώτην ἐκκλησίαν εἶχον σημαντικὴν θέσιν. Αἱ πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου μνημονεύουν πολλὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι εἰργάσθησαν διὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀπή-

λαυον μεγάλης ύπολήψεως. Ἐφιλοξένουν τοὺς Ἀποστόλους καὶ Εὐαγγελιστὰς εἰς τὰς οἰκίας των κατὰ τὰς περιοδείας των καὶ παρεῖχον τοὺς οἴκους των διὰ τὴν συγκέντρωσιν τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν λατρείαν. Τοιαῦται γυναῖκες ἀναφέρονται : ἡ μήτηρ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου Μαρία, εἰς τὴν οἰκίαν τῆς ὁποίας συνεκεντρῶνοντο οἱ Χριστιανοὶ τῶν Ἱεροσολύμων (Πράξ. ΙΒ΄ 12), εἰς τοὺς Φιλίππους ἢ Λυδία, ἡ πορφυρόπωλις ἐκ Θυατείρων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Πράξ. ΙΣΤ΄ 15 καὶ 40), ἡ Πρίσκιλλα (Πράξ. ΙΗ΄ 2, Α΄ Κορινθ. ΙΣΤ΄ 19, Ρωμ. ΙΣΤ΄ 3), ἡ Χλόη εἰς τὴν Κόρινθον (Α΄ Κορινθ. Α΄ 11), ἡ Δάμαρις εἰς Ἀθήνας (Πράξ. ΙΖ΄ 34), ἡ Φοίβη, διάκονος εἰς τὴν ἐν Κεγχρεαῖς τῆς Κορίνθου ἐκκλησίαν (Ρωμ. ΙΣΤ΄ 1), ἡ Εὐοδία καὶ ἡ Συντύχη εἰς τοὺς Φιλίππους (Φιλιπ. Δ΄ 2), ἡ Ἀπφία εἰς Κολοσσᾶς (Φιλήμ. 2), ἡ Εὐνίκη καὶ ἡ Λωῖς, ἡ μήτηρ καὶ ἡ μάμη τοῦ Τιμοθέου (Β΄ Τιμοθ. Α΄ 5).

Πολλαὶ γυναῖκες διεκρίνοντο διὰ τὴν φιλανθρωπικὴν των δρᾶσιν πρὸς πτωχοὺς, χήρας, ὄρφανὰ, ἀσθενεῖς, ὅπως εἰς τὴν Ἰόπην ἢ Ταβιθᾶ (Δορκὰς), τὴν ὁποίαν ἀνέστησεν ἐκ νεκρῶν ὁ Πέτρος (Πράξ. Θ΄ 36 καὶ 40 ... αὕτη ἦν πλήρης ἀγαθῶν ἔργων καὶ ἔλεημοσυνῶν ὧν ἐποίει. Ταβιθᾶ, ἀνάστηθι κλπ.).

Ὅμοίως ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν ὅτι γυναῖκες προσέφερον σημαντικὰς ὑπηρεσίας διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ εἰργάσθησαν διὰ τὸν προσηλυτισμὸν γυναικῶν. Ἀναφέρεται μέγας ἀριθμὸς γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι προσῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμὸν. Ἡ κατήχησις αὐτῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ παρὰ μόνον δι' ὁμοφύλων των, ἐφ' ὅσον οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ Εὐαγγελισταὶ δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσέρχωνται εἰς τοὺς γυναικωνίτας.

Ἄλλὰ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ διδάσκουν καὶ νὰ προφητεύουν ἀνεγνωρίσθη εἰς αὐτάς. Ἡ Πρίσκιλλα ἀναφέρεται μὲ τὸν σύζυγόν της Ἀκύλαν ὡς διδάξασα τὸν ἐξ Ἀλεξανδρείας λόγιον Ἀπολλῶ, ὁ ὁποῖος μόνον τὸ βάπτισμα τοῦ Ἰωάννου ἐγνώριζε καὶ ἀτελῶς τὰ περὶ Ἰησοῦ (Πράξ. ΙΗ΄ 24-26). Ὅμοίως παραδίδεται διὰ τὰς τέσσαρας θυγατέρας τοῦ διακόνου Φιλίππου, ὅτι ἔδρασάν ὡς προφῆτιδες εἰς Μικρὰν Ἀσίαν (Πράξ. ΚΑ΄ 9). Καὶ ὁ Παῦλος (Α΄ Κορινθ. ΙΑ΄ 3-16) ἐπιτρέπει ν' ἀπαγγέλλουν προσευχὰς καὶ νὰ προφητεύουν εἰς συγκεντρώσεις γυναικῶν ἔχουσαι τὸ χάρισμα, ἀπαιτεῖ δὲ μόνον ἡ περιβολὴ καὶ ἡ ἐμφάνισις

των νά εἶναι εὐπρεπής. Καί ἀπαγορεύει μὲν νά διδάσκουν εἰς τὰς ἐκκλησίας αἱ γυναῖκες (Α' Κορινθ. ΙΔ' 33-35), ἡ ἀπαγόρευσις ὁμῶς αὕτη δὲν σημαίνει ὑποτίμησιν τῆς γυναικός.

Τέλος μνημονεύονται ὡς κατέχουσαι εἰς τὴν ἀρχαιοτάτην ἐκκλησίαν ἀξίωμα καὶ διακόνισσαι ἢ χῆραι (Α' Τιμόθ. Ε' 9-13). Ἔργα αὐτῶν ἦσαν νά παρστανταί εἰς τὸ βάπτισμα τῶν γυναικῶν, νά διδάσκουν κατηχουμένας, νά περιποιῶνται τοὺς ἀσθενεῖς, νά ἐπισκέπτωνται τὰς μάρτυρας εἰς τὰς φυλακὰς καὶ νά φέρουν εἰς αὐτὰς ἐλεημοσύνας, συλλεγομένας ὑπὲρ αὐτῶν, νά μένουν εἰς τὴν εἴσοδον τῆς ἐκκλησίας διὰ τὴν τάξιν εἰς τὴν λατρείαν, νά ἔχουν τὴν ἐποπτείαν τῶν γυναικῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἀναφέρονται κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας πλεῖστα ὀνόματα διακονισσῶν, αἱ ὁποῖαι περιεφρόνησαν πλοῦτη, τιμὰς καὶ δόξαν, διὰ ν' ἀφιερωθοῦν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ νά μαρτυρήσουν ὑπὲρ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ὡς, μεταξύ πολλῶν ἄλλων, ἡ ἁγία Θέκλα, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παύλου. 20x8

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ

27-2-55

Η ΗΡΩΪΚΗ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Η ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΤΡΕΙΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ

ΠΟ ΤΗΣ Ἀποστολικῆς ἐποχῆς τὸ Εὐαγγέλιον εἶχεν ἀποκτήσει βαθείας ρίζας εἰς τὰς πλείστας ἐπαρχίας τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Οἱ ὄπαδοί τῆς νέας θρησκείας προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τὴν μέσῃ καὶ κατωτέρῃ τάξιν (χειροτέχνηται, ἔμποροι, δοῦλοι) καὶ ἀπὸ τὸν γυναικεῖον κόσμον. Ἐν τούτοις, ὅπως καταφαίνεται ἀπὸ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου,

δὲν ἔλειψαν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἀπὸ τὰς τάξεις τῶν πιστῶν καὶ πλούσιοι, ἐπιφανεῖς καὶ μορφωμένοι (Φιλιπ. Δ' 22 : «ἀσπάζονται ὑμᾶς πάντας οἱ ἅγιοι, μάλιστα δὲ οἱ ἐκ τῆς Καίσαρος οἰκίας»).

Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ δευτέρου αἰῶνος αὐξάνει συνεχῶς ὁ ἀριθμὸς τῶν εὐπόρων καὶ πεπαιδευμένων Χριστιανῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν Ρωμαϊκὴν ἀριστοκρατίαν, τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν κατεχόντων ἀνώτερα ἀξιώματα. Περὶ τὸ 250 ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε πλέον τόσον σταθεροποιηθῆ, ὥστε οἱ βαρύντατοι καὶ συστηματικοὶ διωγμοί, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν ἀπὸ τοῦ ἔτους αὐτοῦ, νὰ μὴ δύνανται πλέον νὰ ματαιώσουν τὴν ὀριστικὴν του ἐπικράτησιν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τέλος τοῦ τετάρτου αἰῶνος—περὶ τὸ 300 μ.Χ.—ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἀνήρχετο εἰς 7 ἑκατομμύρια ἔναντι τῶν 50 ἑκατομμυρίων, τὰ ὅποια ἀπετέλουν τὸν συνολικὸν πληθυσμὸν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ περισσότεροι τῶν Χριστιανῶν ἦσαν κάτοικοι τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα συνετελέ-

σθη με σχετικήν ταχύτητα, ούτως ὥστε ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Παύλου ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος (Ἀχαΐας) παρίσταται ὡς ὀργανωμένη εἰς ἓν ὄλον (Β΄ Κορινθ. Α΄ 11) καὶ συγκεντρωμένη περὶ τὴν Κόρινθον, τῆς ὁποίας ὁ ἐπίσκοπος κατέλαβε λίαν ταχέως πρωτεύουσαν θέσιν μεταξύ ὄλων τῶν ἐπισκόπων τῆς Ἑλλάδος.

Ἦδη κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα ὑπήγοντο ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Κορίνθου τριάκοντα περίπου ἐπίσκοποι, συνεκροτοῦντο δ' ἔκτοτε τακτικαί σύνοδοι ἐπισκόπων. Περὶ τὸ 250 μ. Χ. ἐπεσκέφθη τὴν ἐκκλησίαν τῶν Ἀθηνῶν ὁ Ὠριγένης καὶ τὴν εὖρεν ἀκμάζουσαν. Μερικοὶ δὲ Ἀθηναῖοι φιλόσοφοι ἀπελογοῦντο ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς Ρωμαίους αὐτοκράτορας.

Ἦδη ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ ὁ Ὠριγένης, ἀκόμη δὲ περισσότερον ἐκκλησιαστικοὶ πατέρες τοῦ τετάρτου καὶ τοῦ πέμπτου αἰῶνος διέβλεπον ὀρθῶς εἰς τὴν ταχεῖαν καὶ εὐρεῖαν—ὄντως δ' ἐκπληκτικὴν—διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἰσχυροτέραν ἀπόδειξιν τῆς θείας προελεύσεώς του.

3 ΕΝΟΤΗΤΑΙ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΣΤΗΛΘΕΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ἐνεφανίσθη εἰς τὸν κόσμον, ὅταν εἶχεν ἔλθει «τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου» (Γαλ. Δ΄ 4). Ὁλη ἡ προηγηθεῖσα θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ ἐξέλιξις ὑπῆρξε μία βαθμιαία προπαρασκευὴ τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ Ἰουδαῖοι παρεσκευάσθησαν διὰ τῆς Π. Δ. Ἡ ὑπαρξίς ἀφ' ἑτέρου εἰς ἐκάστην πόλιν Ἰουδαϊκῆς κοινότητος με κέντρον τὴν συναγωγὴν, ἡ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μετάφρασις τῆς

2
Π. Δ., ἡ ὁποία εἶχεν ἀρχίσει τὸ 280 καὶ εἶχε συμπληρωθῆ τὸ 150 περίπου π.Χ., ὅλα τὰ γεγονότα αὐτὰ ὑπῆρξαν ἡ γέφυρα, διὰ τῆς ὁποίας αἱ ὑπέροχοι διδασκαλαὶ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ μονοθεϊσμοῦ μετεβιβάσθησαν εἰς τὸν εἰδωλολατρικὸν κόσμον. Καὶ αἱ προσδοκίαι τῶν Ἰουδαίων διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσοῦ δὲν ἦσαν ἄγνωστοι εἰς τὸν ἔθνικὸν κόσμον. Ὁ Ρωμαῖος ποιητὴς Βιργίλιος εἰς ἓν ποιήμα του, τὸ ὁποῖον ἀπέστειλεν εἰς φίλον του, ἐπὶ τῇ γεννήσει εἰς αὐτὸν υἱοῦ, εὐχεται ἵνα τὸ γεννηθὲν ἀποβῆ ἑκεῖνος, ὁ ὁποῖος θὰ σώσῃ καὶ θὰ λυτρώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα.

Δίδει κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔκφρασιν εἰς ἓνα γενικὸν πόθον τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του. Τέλος ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία διατυπώσει ἰδέας καὶ θεωρίας, αἱ ὁποῖαι καθίστων τοὺς ἀνθρώπους ὠρίμους διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς γενικῆς αὐτῆς ἐξελιξέως, ὑπῆρξαν καὶ περιστάσεις ἰδιαιτέρως εὐνοϊκαὶ διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς νέας θρησκείας. Ὡς τοιαῦται δὲ θεωροῦνται γενικῶς αἱ ἑξῆς :

7-3-55

1. Ἡ Ρωμαϊκὴ κοσμοκρατορία

ΥΠΗ εἶχε καταργήσει τὰ σύνορα μεταξὺ τῶν λαῶν. Ἐπὶ πλέον εἶχε μετριάσθῃ ἢ ἀντίθεσις τῶν λαῶν πρὸς πᾶν ξένον. Θρησκείαι καὶ ἔθιμα τῆς Ἀνατολῆς μετεδίδοντο εἰς τὴν Δύσιν, ἐνῶ ταυτοχρόνως αἱ ἰδέαι τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας διεισέδυσον ὅλον ἐν βαθύτερον εἰς τὴν Ἀνατολήν. Ἐκτὸς τούτου, οἱ Ρωμαῖοι εἶχον κατασκευάσει καὶ συνετήρουν ἄριστα στρατιωτικὰς καὶ ἔμπορικὰς ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι συνέδεον τὴν Ρώμην μὲ ὄλα τὰ μακρυνὰ σύνορα. Ἡ παροιμία «Πολλοὶ ὁδοὶ ἄγουν εἰς Ρώμην» ἀποδίδει ἐπιτυχῶς τὴν ἀρίστην κατάστασιν τῆς συγκοινωνίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ρωμαϊκῆς κοσμοκρατορίας. Ὁ Ὀργιγένης (κατὰ Κέλσου II, 30) παρατηρεῖ : «Ὁ Θεὸς προπαρασκευάσει τοὺς λαοὺς καὶ ἐνήργησεν, ὥστε ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ νὰ κυριαρχῇ εἰς ὅλον τὸν κόσμον. . . , διότι ἡ ὑπαρξὶς πολλῶν κρατῶν θ' ἀπετέλει ἐμπόδιον διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ».

2. Ἡ ἐξάπλωσις καὶ ἐπικράτησις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ, εἰς τὴν μορφήν μάλιστα τῆς κοινῆς διαλέκτου, εἶχεν ἀποβῆ ἢ γλῶσσα τῶν διανοουμένων καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ὅλοι οἱ ἐπιφανεῖς Ρωμαῖοι ἐγίνωσκον τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἔγραφον πολλάκις εἰς αὐτὴν ἔργα των, ἀπέστελλον δὲ καὶ τὰ τέκνα των πρὸς μόρφωσιν εἰς Ἀθήνας καὶ ἀλλαχοῦ. Καὶ γυναῖκες ἀκόμη ἀνεμείγνυσον εἰς τὴν ὁμιλίαν των Ἑλληνικὰς λέξεις, διὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι ἔτυχον ἀνωτέρας παιδεύσεως. Τὴν Ἑλληνικὴν

ἔχρησιμοποίησεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὁ Χριστιανισμὸς καὶ τὴν κατέστησε γλῶσσάν του. Ὁ Παῦλος ἠδύνατο νὰ κηρύττῃ καὶ νὰ γράφῃ μόνον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν καὶ νὰ γίνεται ἀντιληπτὸς, χωρὶς νὰ ἔχῃ ἀνάγκην διερμηνέων καὶ μεταφραστῶν. Καὶ τὰ 27 βιβλία τῆς Κ. Δ. ἐγράφησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν, ἡ ὁποία ἦτο γενικῶς ἡ γλῶσσα τοῦ κηρύγματος, τῆς κατηχήσεως καὶ τῆς λατρείας. Μόνον ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 2ου αἰῶνος ἤρχισε νὰ διαμορφώνεται Λατινικὴ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα.

3. Ἡ παρακμὴ τῶν ἀρχαίων θρησκειῶν ⁵

Ι ΜΥΘΟΙ περὶ θεῶν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἱκανοποιήσουν τοὺς πόθους καὶ τὰς ἀνάγκας τῶν πραγματικῶς εὐσεβῶν. Ἡ φιλοσοφία πολλοὺς αἰῶνας π. Χ. εἶχεν ἀσκήσει κριτικὴν ἐπὶ τῶν θρησκειῶν αὐτῶν καὶ εἶχε καταδείξει τὴν πλάνην, ἡ ὁποία ὑπῆρχεν εἰς αὐτάς. Ἡ ἀπιστία δὲ ἐπεκράτει παντοῦ. Καὶ ὅμως οὔτε τὰ ἄτομα οὔτε αἱ κοινωνίαι ἤμποροῦν νὰ ζήσουν χωρὶς τὴν πίστιν καὶ τὴν ἐλπίδα εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν. Πολλοὶ προησθάνοντο ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ θρησκεία τελειότερα. Ὁ βωμὸς εἰς τὸν ἄγνωστον θεόν, τὸν ὁποῖον εἶδεν ὁ Παῦλος εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀποτελεῖ ἔκφρασιν τοῦ πόθου αὐτοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς ἦλθεν εἰς κατάλληλον ἐποχὴν, διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν γενικὸν αὐτὸν πόθον.

4. Ἡ ἠθικὴ κατὰπτωσις ¹

ΛΑΟΣ ἔπαυσε νὰ πιστεῦῃ εἰς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς. Ἡ παρακμὴ δ' αὕτη τῶν θρησκειῶν ἐπέφερε καὶ ἠθικὴν κατὰπτωσιν. Ὅχι μόνον ὁ Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν (Α' 24-32), ἀλλὰ καὶ Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Σενέκας, ὁ Τάκιτος καὶ ὁ Ἰουβενάλιος, περιγράφουν μὲ ζοφερά χρώματα τὴν ἠθικὴν κατὰπτωσιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ ἐκφράζουν τὸν ἀποτροπιασμὸν τῶν δι' αὐτήν. Ὅλοι ἐφέροντο ἀκατασχέτως πρὸς τὸ κακὸν καὶ ἠσθάνοντο ὅτι ἦσαν δοῦλοι τῆς ἀμαρτίας. Ἀλλὰ καὶ

ἄλλοι ἐπόθουν τὸν ἐξαγνισμόν, τὴν λύτρωσιν, τὴν ἀναγέννησιν.
Ὁ Χριστός, μετὰ τὴν διδασκαλίαν Του, προσέφερον εἰς τὴν ἀνθρω-
πότητα ἐκεῖνο τὸ ὅποιον αὕτη ἐζητεῖ. 7-3-55.

10-3-55
6
5. Ἡ κοινωνικὴ ἐξαθλίωσις

ΘΕΣΙΣ τῶν δούλων καὶ τῶν γυναικῶν ἦτο ἀ-
θλία. Δὲν ἀνεγνωρίζοντο εἰς αὐτὴν προσωπικὰ
δικαιώματα, ἦτο δ' αὕτη δούλη τοῦ πατρὸς,
τοῦ συζύγου καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ τοῦ
ὑπὸ τοῦ θανόντος ὀρισθέντος ἐπιτρόπου ἢ τοῦ
ἐνγλήκου πρεσβυτέρου υἱοῦ. Αἱ τάξεις αὐταὶ
τῶν καταπιεζομένων δὲν ἦτο δυνατόν εἰμὴ νὰ
ἐλκυσθοῦν ἀπὸ μίαν θρησκείαν, ἡ ὁποία ὡς
βασικὸν ὄρον διὰ τοὺς ὁπαδούς της ἔθετε τὴν ἠθικὴν ἀνύψωσιν
καὶ ἀναγέννησιν. Μόνον δι' αὐτῆς καὶ ὄχι διὰ νομοθετικῶν μέ-
τρων ἦτο δυνατόν καὶ τότε, ὅπως καὶ πάντοτε, νὰ ἐπέλθῃ βελ-
τίωσις τῆς καταστάσεως. Διὰ τὰς ἀδικουμένας αὐτὰς τάξεις οἱ
λόγοι τοῦ Ἰησοῦ : « Δεῦτε πρὸς με πάντας οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορ-
τισμένοι καὶ ἀναπαύσω ὑμᾶς » (Ματθ. ΙΑ' 28) καὶ τοῦ Παύλου
(Γαλάτ. Γ' 27) : « Οὐκ ἔστι Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἕλλην· οὐκ ἔστι δούλος
οὐδ' ἐλεύθερος· οὐκ ἔστι ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἓστε ἐν
Χριστῷ Ἰησοῦ » ἦσαν παρήγορα μηνύματα.

6. Ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ ἠθικὴ ἀνωτερότης τῶν πρώτων Χριστιανῶν

ΙΗΣΟΥΣ ἐφάνερωσεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸν
ἀληθινὸν Θεόν, τὸν πλήρη ἀγάπης ἐπουράνιον
πατέρα τῶν ἀνθρώπων. Ἐδίδαξε τὴν θεϊαν
προέλευσιν καὶ τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν τῆς ἀν-
θρωπίνης υπάρξεως· ὑπεσχέθη εἰς ὅσους θὰ τὸν
ἠκολούθουν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, λύτρωσιν ἀπὸ
τῆς δουλείας εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ἠθικὴν ἀναγέννη-
σιν, κοινωνίαν μετὰ τὸν Θεόν, αἰωνίαν ζωὴν, τε-
λικὸν θρίαμβον τοῦ ἀγαθοῦ. Τὰ διδάγματά του ἔλυον ὅλα τὰ
ἀνίγματα, τὰ ὅποια ἀνέκαθεν ἐβασάνιζον τὸ ἀνθρώπινον πνεῦ-
μα, ἱκανοποιοῦν ὁμῶς συγχρόνως καὶ τὰς ἀπαιτήσεις τῆς καρδί-
ας. Ὁ Ἰουστίνος, ὁ Τατιανός, ὁ Διονύσιος ἐξ Ἀλεξανδρείας

—φιλόσοφοι καὶ οἱ τρεῖς— ἀφοῦ προηγουμένως ματαίως προσεπάθησαν ν' ἀνεύρουν τὴν ἀλήθειαν εἰς τὰ συστήματα τῶν φιλοσόφων, ἀνεκάλυψαν τέλος — ὅπως λέγει ὁ Ἰουστίνος — εἰς τὸν Χριστιανισμόν τὴν «μόνην ἀληθῆ καὶ χρήσιμον φιλοσοφίαν».

Ἐκεῖνο ὅμως, τὸ ὁποῖον ἐπροκάλει τὸν θαυμασμόν τῶν ἐθνικῶν καὶ περισσότερον ἀπὸ κάθε κήρυγμα τοὺς εἴλκυε πρὸς τὸν Χριστιανισμόν, ἦσαν τὰ χριστιανικὰ ἥθη.

Οἱ Χριστιανοὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν ταπεινοφροσύνην των. Ἐπεκράτει εἰς αὐτοὺς αὐστηρότης καὶ ἀγνότης ἡθῶν. Τὴν ἐκδικησιν ἀντικατέστησεν ἡ ἀνεξικακία, ἡ ἀνεκτικότητα, ἡ διαλλακτικότητα, ἡ προθυμία πρὸς συμφιλῶσιν μὲ οἰανδήποτε θυσίαν. Τὸ μῖσος καὶ τὸν φθόνον διεδέχθη ἡ χριστιανικὴ ἀγάπη, τὴν φιλαυτίαν καὶ τὴν ἀδιαφορίαν διὰ τὰς στερήσεις τῶν ἄλλων ἡ χριστιανικὴ φιλανθρωπία καὶ ἀλληλεγγύη. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Ὁριγένης (κατὰ Κέλσου), ἐπαναλαμβάνων λόγους τοῦ Παύλου (Φιλιππ. Β' 15), οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν «ἄμεμπτοι καὶ ἀκέραιοι, τέκνα τοῦ Θεοῦ ἀμώμητα ἐν μέσῳ γενεᾶς σκολιᾶς καὶ διεστραμμένης, φωστῆρες ἐν κόσμῳ». Ὁ Τερτυλλιανὸς λέγει ὅτι οἱ ἐθνικοὶ ἀνεφώνουν: «Ἴδετε πῶς ἀγαποῦν ἀλλήλους οἱ Χριστιανοὶ καὶ πῶς εἶναι ἔτοιμοι ν' ἀποθάνουν ὅ εἷς διὰ τὸν ἄλλον». Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κατηγοροῦς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὅπως ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς, ἐκφεύγει θαυμασμός διὰ τὰ χριστιανικὰ ἥθη (ἐπιστ. 49). Εἰς τοὺς διωγμοὺς ἀντέτασσαν τὴν καρτερίαν καὶ τὴν σταθερότητά των εἰς τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν πίστιν.

Ὁ Τερτυλλιανὸς λέγει: «Σταυρώσατε, βασανίσατε, καταδικάσατε ὅσον περισσότερον θεωρίζομεθα ἀπὸ σᾶς, τόσον περισσότεροι ἀποβαίνομεν. Τὸ αἷμα εἶναι ὁ σπόρος τῶν Χριστιανῶν» (τῆς ἐκκλησίας). Καὶ ὁ Λακτάντιος μαρτυρεῖ «ὅσον περισσότερον πιέζεται ἡ θρησκεία τοῦ Θεοῦ, τόσον αὐξάνει».

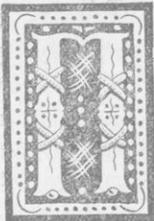
Πολὺ συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ὁ ζῆλος τῆς πίστεως τῶν πρώτων Χριστιανῶν. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ἐπιφανεῖς καὶ ἄσημοι, δοῦλοι καὶ ἐλεύθεροι, πεπαιδευμένοι καὶ ἀπαιδευτοί, πλοῦσιοι καὶ πτωχοί, ὑπάλληλοι, ἔμποροι, στρατιῶται, μετεβάλλοντο εἰς ἐθελοντὰς κήρυκας, προσηλυτιστάς, Εὐαγγελιστάς καὶ Ἀποστόλους, εἰς Παύλους.

Τέλος τὰ θαύματα, τὰ ὁποῖα συνώδευον τὸ κήρυγμα τοῦ

Εὐαγγελίου εἰς ἐκάστην χώραν, ἔπειθον ὅλους διὰ τὴν θείαν
προέλευσιν τῆς νέας θρησκείας. 10-3-55.

ΕΜΠΙΘΙΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΞΑΠΛΩΣΙΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Α) ΤΑ ΑΙΤΙΑ ΤΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ

ΑΡΑΠΛΕΥΡΩΣ πρὸς τὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις,
ὁ Χριστιανισμὸς ἀντεμετώπισεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς
καὶ ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια διὰ τὴν διάδοσίν του.
Ὁ θρίαμβος τελικῶς τῆς χριστιανικῆς πίστεως
μόνον ὡς θαῦμα πρέπει νὰ θεωρηθῆ καὶ ν' ἀπο-
δοθῆ εἰς θείαν ἐπέμβασιν καὶ προστασίαν.

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐξαπελύθησαν ἐναντίον του
οἱ διωγμοί, οἱ ὅποιοι διήρκεσαν ἐπὶ τρεῖς περί-
που αἰῶνας (64-313).

Αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς εἶχε προείπει ὅτι οἱ μαθηταὶ του θὰ προσ-
έκρουον εἰς μεγάλην ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐπρόβαλεν εἰς
αὐτοὺς ἡ ἁμαρτωλὴ ἀνθρωπότης. Τοὺς εἶχεν εἶπει (Ἰωάν. ΙΕ' 18
κ. ἐξ.): «... εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε, ὁ κόσμος ἂν τὸ ἴδιον ἐφίλει, ὅτι δὲ
ἐκ τοῦ κόσμου (τοῦ ἁμαρτωλοῦ) οὐκ ἐστέ, ἀλλ' ἐγὼ ἐξελεξάμην ὑμᾶς
ἐκ τοῦ κόσμου, διὰ τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος... ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν
ἔξετε, ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον».

Ὁ Τερτυλλιανὸς παρατηρεῖ ὅτι ἡ ἀξία τοῦ Χριστιανισμοῦ
προσμετρεῖται μὲ τὸ μῖσος κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Οἱ ἄρχοντες ἀ-
πῆτουν ἀπὸ κάθε Ρωμαῖον ὑπῆκοον νὰ λατρεύῃ καὶ τοὺς θεοὺς τῆς
Ρώμης, εἰς τοὺς ὁποίους, κατὰ τὴν ἀντίληψίν των, ἡ Ρώμη ὄφειλε
τὴν κοσμοκρατορίαν της. Αἱ πολυθεϊστικαὶ θρησκείαι ἦσαν ἀνε-
κτικαὶ καὶ ἐπέτρεπον εἰς τοὺς ὁπαδούς των νὰ λατρεύουν καὶ
ἄλλους θεοὺς. Ἀφ' ὅτου δ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ὀκταβιανοῦ δι-
εσώζοντο μὲν ἐπιφανειακῶς οἱ δημοκρατικοὶ τύποι, ἀλλὰ κατ'
οὐσίαν τὸ πολίτευμα ἀπέβη μοναρχικόν, ὁ Ρωμαῖος αὐτοκράτωρ
ἐθεωρήθη ὄχι πλέον ὡς ἄτομον, ἀλλ' ὡς ἀνώτατος ἄρχων, ὡς
θεῖον πρόσωπον. Οἱ αὐτοκράτορες ἀπεθεώνοντο ἀπὸ τὴν σύγ-
κλητον, ἡ ὁποία ἐπεκύρωνε τὰς πράξεις καὶ τὰ διατάγματά των,
κατ' ἀρχάς μὲν μετὰ τὸν θάνατόν των. Κατόπιν ὁμως ἀνεκη-
ρῦττοντο θεοὶ (dívī) καὶ ἐτιμῶντο ὡς θεοὶ καὶ κατὰ τὴν διάρ-
κειαν ἀκόμη τῆς ἐπιγείου ζωῆς των. Εἰς τ' ἀγάλματα καὶ τὰς

εικόνας των ἔπρεπε ν' ἀποδίδονται θεῖαι τιμαί. Ὁ ἀρνούμενος νὰ πράξη τοῦτο ἔθεωρεῖτο ὡς ἐπαναστάτης, ὡς ἀσεβῶν πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ἡγεμόνος, ὡς ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας. Τὰ αἷτια τῆς ἀρνήσεως δὲν ἠρευνῶντο, ἀλλ' αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἄρνησις ἀπετέλει ἔγκλημα καθοσιώσεως.

Ἡ ἄρνησις τῶν Χριστιανῶν νὰ λατρεύσουν τοὺς Θεοὺς τῆς Ρώμης καὶ τοὺς ἀποθεωθέντας αὐτοκράτορας ἔθεωρήθη ὡς ἐπικίνδυνος. Εἰς μάτην οἱ Χριστιανοὶ διεμαρτύροντο ὅτι ὑποτάσσονται εἰς τὰς «ὑπερεχούσας ἐξουσίας» (Ρωμ. ΙΓ' 1), ὅτι εὐχονται ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ὅλου τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὅτι ἀρνοῦνται ἀπλῶς νὰ λατρεύσουν ψευδεῖς θεοὺς καὶ ν' ἀπονεύμουν θείας τιμὰς εἰς ἀνθρώπους. Ματαίως ὁ Τερτυλλιανὸς διεμαρτύρητο ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τιμοῦν καὶ σέβονται τοὺς αὐτοκράτορας, ἀλλὰ κατὰ διαφορετικὸν τρόπον. Αἱ διαμαρτυρίαι αὐταὶ οὐδόλως ἐλαμβάνοντο ὑπ' ὄψιν. Κατὰ τὴν ἀντ'ληψιν τῶν Ρωμαίων, πᾶς φέρων τὸ ὄνομα Χριστιανὸς ἦτο καὶ μόνον ἕνεκα τοῦ λόγου αὐτοῦ στασιαστῆς κατὰ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους καὶ ἐχθρὸς αὐτοῦ.

Ἀπὸ τὴν ἀρχικὴν αὐτὴν παρεξήγησιν πρόεκυψαν μοιραίως καὶ ἄλλαι. Ἐνομιζέτο ὅτι εἰς τὰς συγκεντρώσεις τῶν Χριστιανῶν, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀνάγκην ἐγίνοντο ἐν κρυπτῷ, ἀφοῦ ὁ Χριστιανισμὸς ἦτο ἀπηγορευμένη θρησκεία, ἐξυφαίνοντο συνωμοσίαι κατὰ τοῦ καθεστῶτος.

Οἱ φιλόσοφοι διετέθησαν δυσμενῶς κατὰ τῆς νέας θρησκείας, διότι ἐθεώρουν ἀνάξιον ἑαυτῶν νὰ προσέξουν εἰς τὴν ἀπὸ τὴν Ἰουδαίαν προερχομένην νέαν σοφίαν. Ὅμοιως οἱ ἀγαματοποιοί, ἀναθηματοποιοί, ἱερεῖς, μάντιες καὶ ὄλοι οἱ συνδεόμενοι μὲ τὴν ἀρχαίαν θρησκείαν διέκειντο ἐχθρικῶς πρὸς τοὺς Χριστιανούς, δι' εὐνοήτους λόγους. Οἱ ἀπανταχοῦ τοῦ κράτους διεσπαρμένοι Ἰουδαῖοι ἐμίσουν τοὺς Χριστιανούς, ὡς ἀποστάτας καὶ διαστροφεῖς τῆς Ἰουδαϊκῆς θρησκείας, καὶ ἐξηρέθιζον ἐναντίον των τοὺς ἐθνικούς.

Ἀπὸ τοὺς κύκλους αὐτοὺς ἐπλάσθησαν ἀστήρικτοι κατηγορίαι κατὰ τῶν Χριστιανῶν, καθαρὰι συκοφαντίαι, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἐγίνοντο πιστευταὶ ἀπὸ τὰς λαϊκὰς μάζας. Τοιαῦται κατηγορίαι ἦσαν κατὰ πρῶτον ἢ τῆς ἀθεΐας. Ἐπειδὴ εἰς τοὺς τό-

πους τῶν συγκεντρώσεων τῶν Χριστιανῶν δὲν ἔβλεπον βωμούς, ἀγάλματα, εἰκόνας, θυσίας, διὰ τοῦτο τοὺς ἐχαρακτήριζον ὡς ἀθέους. Δευτέρα κατηγορία ἦτο ἡ τῆς μισανθρωπίας. Οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἐκόσμουν τὰς οἰκίας των μὲ στεφάνους οὔτε τὰς ἐφωταγῶν κατὰ τὰς εἰδωλολατρικὰς ἑορτάς. Δὲν μετεῖχον καὶ εἰς τὰς διασκεδάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο κατ' αὐτὰς καὶ εἰς τὰς ὁποίας ἐπεκράτει μεγάλη ἀκοσμία καὶ ἐλευθεριότης. Ὡσαύτως ἀπέφευγαν καὶ τὰ θεάτρα, τὰ ὁποῖα εἶχον καταπέσει τότε καὶ εἶχον ἀποβῆ τόποι διαφθορᾶς. Ἀπεστρέφοντο δὲ καὶ τὰ θεάματα τῶν θηριομαχιῶν καὶ τῶν μονομαχιῶν. Διὰ τοὺς λόγους αὐτούς, ἐξελαμβάνοντο ὡς μισάνθρωποι. Διὰ τὸ μυστήριον τῆς θείας εὐχαριστίας ἐλέγετο ὅτι ἦτο τοῦτο Θυέστιον δεῖπνον. Ἐσφαγιάζετο δηλαδὴ βρέφος, τοῦ ὁποίου ἐρροφᾶτο τὸ αἷμα καὶ κατεβροχθίζοντο αἱ σάρκες. Τὰς ἀγάπας, τὰ κοινὰ δεῖπνα εἰς τὰ ὁποῖα παρεκάθηον οἱ Χριστιανοί, τὰς ἐθεώρουν ὡς συμπόσια, διὰ τὰ ὁποῖα διεδίδετο ὅτι ἐγίνοντο κατ' αὐτὰ πολλὰ παρεκτροπαὶ καὶ μάλιστα καὶ Οἰδιπόδειοι μεζεῖς.

Ἐσακίς δ' ἐπληττον τὴν χώραν δυστυχήματα, π. χ. πλημύραι, ξηρασία, λοιμοὶ καὶ λιμοί, ἐκρήξεις ἠφαιστείων, σεισμοὶ κλπ., ἐθεωροῦντο ταῦτα ὡς τιμωρία τῶν θεῶν κατὰ τῶν Ρωμαίων, διότι ἠνείχοντο εἰς τὸ κράτος των τοὺς ἀσεβεῖς Χριστιανούς. Ὁ λαός, ἐξερεθιζόμενος καταλλήλως, ἐξηγείρετο καὶ ἐκραύγαζεν «αἶρε τοὺς ἀθέους!», «τοὺς Χριστιανούς εἰς τοὺς λέοντας!» Εἰς μάτην παρετήρουν οἱ Χριστιανοὶ ὅτι τοιαῦτα φαινόμενα μὲ πλέον καταστρεπτικὰ ἐπακόλουθα εἶχον συμβῆ καὶ εἰς προχριστιανικούς χρόνους.

Τὸ ἀνυπόστατον τῶν διαδόσεων αὐτῶν ἦτο φανερόν. Μορφωμένοι δὲ Χριστιανοί, κληθέντες ἀπολογηταί, συνέτασσαν καὶ ἀπηύθυνον πρὸς τοὺς αὐτοκράτορας ἀπολογίας, διὰ τῶν ὁποίων ἀπεδείκνυον τὸ ἀσύστατον τῶν φημῶν αὐτῶν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν δὲ τοῦ τρίτου αἰῶνος, κα μάλιστα κατὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποῖαν διετάχθησαν γενικοὶ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν, δὲν ἐπαναμβάνονται πλέον αἱ κατηγορίαι αὐταί. Παρέμεινεν ὁμως μέχρι τέλους ἡ πεπλανημένη ἀντίληψις ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὴν ὑπαρξιν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἀληθὲς βέβαια ἦτο τὸ ἀντίθετον, ὅτι

δηλ. ἡ νέα θρησκεία ἀπετέλει ἠθικὴν δύναμιν, ἡ ὁποία μόνον αὐτὴ ἦτο ἱκανὴ ν' ἀναζωογονήσῃ τὴν πρὸ πολλοῦ σοβαρῶς νοσοῦσαν αὐτοκρατορίαν. Ἄλλ' ὁ Χριστιανισμὸς, μὲ τὰς θρησκευτικὰς του διδασκαλίας καὶ τὰς ἠθικὰς του ἀντιλήψεις, ἦτο κοσμοθεωρία μὴ ἀρεστὴ εἰς τὰς κυριάρχους τάξεις. Τὸ μῖσος καὶ ἡ δυσμένεια αὐτῶν κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ μετεπιβάρυντο καὶ εἰς τὰ λαϊκὰ στρώματα.

Αὐταὶ ὑπῆρξαν αἱ αἰτίαι, ἕνεκα τῶν ὁποίων ἐξαπελύθησαν οἱ κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμοί. 10X1

Β) ΣΥΣΤΗΜΑ, ΚΑΤΑ ΤΟ ΟΠΟΙΟΝ ΔΙΕΞΗΧΘΗΣΑΝ ΟΙ ΔΙΩΓΜΟΙ
ΑΙ ΔΥΟ ΠΕΡΙΟΔΟΙ ΑΥΤῶΝ

ΠΟ ΤΟΥ Νέρωνος (64) μέχρι τοῦ 250 δὲν ἐξεδόθησαν εἰδικοί νόμοι κατὰ τῶν Χριστιανῶν οὔτε διετάχθη γενικὸς διωγμὸς αὐτῶν καθ' ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν. Ἐδιώκοντο οὗτοι ἐπὶ τῇ βάσει προϋπαρχόντων νόμων κατὰ τῶν ξένων καὶ μὴ ἀνεγνωρισμένων θρησκείων καὶ κατὰ τῶν ἀπηγορευμένων μυστικῶν ἐταιριῶν. Ἡ ἐφαρμογὴ τῶν νόμων αὐτῶν κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἐξηρ-

τάτο ἐκάστοτε ἀπὸ τὰς διαθέσεις ἄλλοτε μὲν τῶν κατὰ τόπους ἀνθυπάτων, ἄλλοτε δὲ τοῦ λαοῦ. Τὴν πρωτοβουλίαν δηλαδὴ τῶν διώξεων ἀνελάμβανεν ἄλλοτε μὲν ὁ ὄχλος, ἄλλοτε δὲ οἱ κατὰ τόπους ἄρχοντες. Συνέβαινε δ' οὕτω μέχρι τοῦ 250 εἰς μίαν μὲν περιοχὴν νὰ ὑφίστανται σκληροὺς διωγμοὺς οἱ Χριστιανοί, εἰς ἄλλην δὲ νὰ παραμένουν ὄλως ἀνενόχλητοι. Ἐν τούτοις ὀρθῶς παρετηρήθη ὅτι οὐδεμία ἡμέρα διέρρευσε, κατὰ τὴν ὁποίαν νὰ μὴ ἐχύθη χριστιανικὸν αἷμα.

Ἐκτὸς τούτου, ἔλειπεν ἀπὸ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς νέας θρησκείας τὸ αἶσθημα τῆς ἀσφαλείας. Ἡ ζωὴ, τὰ ἀξιώματα καὶ ἡ περιουσία των ἐξηρτῶντο ἀπὸ τὰς διαθέσεις τοῦ ὄχλου.

Ἀπὸ τοῦ 250 μέχρι τοῦ 313 — μὲ διακοπὰς βέβαια ἐν τῷ μεταξύ— ἐξεδόθησαν εἰδικοί νόμοι καὶ διετάχθησαν γενικοὶ διωγμοί, οἱ ὁποῖοι διεξήχθησαν μὲ ἀπερίγραπτον σκληρότητα.

Ἐχομεν οὕτω δύο περιόδους τῶν διωγμῶν: α) ἀπὸ τοῦ 64 μέχρι τοῦ ~~250~~ καὶ β) ἀπὸ τοῦ ~~250~~ μέχρι τοῦ 313.

249

249

1. Ὁ διωγμὸς τοῦ Νέρωνος (64 — 68)

Ο ΘΕΡΟΣ τοῦ 64 ἐξερράγη εἰς τὴν Ρώμην πυρκαϊά, ἡ ὁποία, διαρκέσασα 9 ἡμέρας (19-28 Ἰουλίου), ἀπετέφρωσε τὰ 2/3 τῆς πόλεως. Πολλοὶ εὗρον τὸν θάνατον εἰς τὰς φλόγας. Γενικὴ ἦτο ἡ πεποιθήσις ὅτι ἡ πυρκαϊὰ ἦτο ἐμπρησμός, ὑπαίτιος τοῦ ὁποίου ἐθεωρήθη ὁ Νέρων. Ἦθελε, καταστρεφομένης τῆς παλαιᾶς πόλεως, ν' ἀνοικοδομήσῃ νέαν καὶ ν' ἀνεύρῃ χώρον διὰ μεγαλοπρεπέστερα ἀνάκτορα. Ἡ ἀγανάκτησις τοῦ λαοῦ ἦτο μεγάλη. Τοῦ ὑπεδείχθη τότε — ἴσως ἀπὸ Ἰουδαίους — νὰ διαδώσῃ καταλλήλως ὅτι ὁ ἐμπρησμός ἦτο ἔργον τῶν Χριστιανῶν. Ἡ συκοφαντία ἐγένε πιστευτή, ἀφοῦ οἱ Χριστιανοὶ ἐθεωροῦντο ὡς μισάνθρωποι. Μεταξὺ ἄλλων — «πολὺ πλῆθος ἐκλεκτῶν μαρτύρων» — εὗρον τότε μαρτυρικὸν θάνατον καὶ οἱ κορυφαῖοι Ἀπόστολοι Πέτρος καὶ Παῦλος. Ὁ διωγμὸς διήρκεσεν ἐπὶ μίαν τετραετίαν (64-68), ἐπεξετάθη δ' ἐκ τῆς Ρώμης καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἰταλίας, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχον εἰς αὐτάς πολλοὶ Χριστιανοί. Εἰς ἄλλας περιοχὰς οἱ Χριστιανοὶ παρέμειναν ἀνενόχλητοι.

Τοῦ διωγμοῦ αὐτοῦ ἔχομεν περιγραφὴν ἀπὸ τὸν Ρωμαῖον ἱστορικὸν Τάκιτον (Χρον. ΙΓ' 44). Μολονότι δ' οὗτος, προκατειλημμένος ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν, ἐκφράζεται μὲ ἀποστροφὴν δι' αὐτούς, ἐν τούτοις διὰ μέσου τῶν γραμμῶν του διαφαίνεται ἡ ἀθρότης τῶν, ἡ γαλήνη καὶ ὁ ἥρωισμός των, ἡ σκληρότης καὶ ἀπανθρωπία τῶν διωκτῶν καὶ ἡ ἀποδοκιμασία τῶν τελεσθέντων ἀπὸ κάθε ἀμερόληπτον καὶ εὐσυνείδητον παρατηρητὴν. Ἡ περιγραφὴ τοῦ Τακίτου ἔχει ὡς ἐξῆς:

«Ἄλλ' οὔτε ἀνθρωπίνῃ δύναμις, οὔτε ἡγεμονικῇ δωρεά, οὔτε ξηλαστήριοι θυσίαι πρὸς τοὺς θεοὺς ἦτο δυνατὸν νὰ διασκεδάσουν τὴν καταισχύνουσαν τὸν Νέρωνα ὑποψίαν ὅτι ἡ πυρκαϊὰ ἐγένε κατόπιν διαταγῆς. Διὰ νὰ θέσῃ λοιπὸν ἐν τέραμα εἰς τὰς φήμας αὐτὰς ὁ Νέρων, ὑπέδειξεν ὡς ἐνόχους καὶ διέταξε νὰ ἐπιβληθοῦν αἱ πλέον ἐξεζητημέναι ποιναὶ εἰς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ὁ λαὸς ὠνόμαζε Χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἕμισι διὰ τὰ αἴσχη των. Ὁ δημιουργὸς τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ Χριστὸς

είχε θανατωθῆ ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Τιβερίου ἀπὸ τὸν ἐπίτροπον Πόντιον Πιλάτον. Ἄλλ' ἢ πρὸς στιγμὴν καταπιεσθεῖσα ὀλεθρία αὕτη δεισιδαιμονία ἀνεφάνη ἐκ νέου, ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἰουδαίαν, τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀκόμη καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν (Ρώμην), ὅπου πανταχόθεν ὄλα τὰ αἰσχρὰ καὶ κακοποιὰ στοιχεῖα συρρέουν καὶ εὐρίσκουν ὄπαδοὺς. Καὶ κατ' ἀρχὰς λοιπὸν συνελήφθησαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι φανερὰ ὁμολόγησαν, κατόπιν δὲ τῇ ὑποδείξει αὐτῶν ἐν ἀναριθμητὸν πλῆθος. Ἐν τούτοις οὗτοι δὲν ἀπεδείχθησαν ἔνοχοι τοῦ ἐμπρησμοῦ, ἀλλὰ μᾶλλον τοῦ μίσους, τὸ ὁποῖον ἔτρεφον κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Οἱ μελλοθάνατοι οὗτοι ἐγένοντο ἀντικείμενον ἐνὸς σκληροῦ χλευασμοῦ, οὕτως ὥστε ἄλλοι μὲν ἔξ αὐτῶν, ἐνραπτόμενοι εἰς δέρματα ζώων, κατεσπαράσσοντο ἀπὸ τοὺς κύνας, ἄλλοι προσηλώνοντο εἰς σταυροὺς ἢ ἐκαίοντο, ἄλλοι δὲ πάλιν, ὅταν ἡ ἡμέρα ἔληγεν, ἠνάπτοντο ὡς νυκτερινοὶ φανοί. Ὁ Νέρων παρέσχε τοὺς κήπους του διὰ τὸ θέαμα τοῦτο καὶ διωργάνωσεν ἱπποδρομιακὸν ἀγῶνα, φέρων δὲ στολὴν ἠνιόχου ἀναιμιγνύετο μὲ τὸ πλῆθος ἢ ἐπέβαινεν ἄρματος. Ὅθεν, ἂν καὶ ἔνοχοι οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἄξιοι τῶν ἐσχάτων ποινῶν, ἐν τούτοις διήγειρον τὸν οἶκτον, διότι ἐφρονεύοντο ὄχι πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν σκληρότητα ἐνός».

2. Μάρτυρες καὶ μαρτυρολόγια

ΟΛΛΑΚΙΣ ἐκκλησίαι, διωχθεῖσαι μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν διωγμῶν, συνέταξαν ἐξιτορήσεις τῶν δραματικῶν γεγονότων, τὰς ὁποίας ἐν μορφῇ ἐπιστολῶν ἀπέστειλαν εἰς γειτονικὰς ἐκκλησίας. Ὁ Εὐσέβιος παραθέτει εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν του ἱστορίαν μερικὰς ἀπ' αὐτάς.

Εἰς ὄλας αὐτάς τὰς διηγήσεις βλέπομεν ἐκτυλισσόμενα τὰ ἴδια γεγονότα. Ὁ ὄχλος, παρακινούμενος καταλλήλως ἀπὸ ἀδιαλλάκτους ἐχθροὺς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐξεγείρεται καὶ ἀπαιτεῖ τὴν σύλληψιν καὶ τὴν θανάτωσιν τῶν Χριστιανῶν. Ὁ ἀνθύπατος ἐνδίδει· οἱ Χριστιανοὶ καλοῦνται νὰ θύσουν εἰς τοὺς θεοὺς καὶ νὰ δόξουν εἰς τὴν τύχην τοῦ Καίσαρος, πολλακίς βιάζονται νὰ καταθέσουν διὰ τὰ ἐγκλήματα καὶ τὰς αἰσχρὰς πράξεις, αἱ ὁποῖαι ἐγίνοντο δῆθεν εἰς τὰς συγκεντρώσεις τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ δὲν πείθονται νὰ

ψευσθοῦν. Ἐπακολουθοῦν ὁμαδικαὶ θανατώσεις, τῶν ὁποίων προηγήθησαν φρικώδη βασανιστήρια.

Μερικαὶ ἀπὸ τὰς λεπτομερείας τῶν διηγήσεων αὐτῶν εἶναι ἀξιομνημόνευτοι. Ὁ γηραιὸς Πολύκαρπος, καεῖς ζῶν ἐπὶ πυρᾶς εἰς τὸ ἀμφιθέατρον τῆς Σμύρνης, τὴν 22αν Φεβρουαρίου τοῦ 156, ὅταν ἐκλήθη ἀπὸ τὸν ἀνθύπατον νὰ λοιδορήσῃ τὸν Χριστόν, ἀπεκρίθη : «Ὅγδοήκοντα καὶ ἕξ ἔτη δουλεύω αὐτῷ καὶ οὐδὲν μὲ ἠδίκησεν· καὶ πῶς δύναμαι βλασφημῆσαι τὸν βασιλέα μου, τὸν σώσαντά με». Ὅταν ἠπειλήθη ὅτι θὰ καῖ, εἶπε : «Πῦρ ἀπειλεῖς τὸ πρὸς ὄραν καιόμενον καὶ μετ' ὀλίγον σβεννύμενον, ἀγνοεῖς γὰρ τὸ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως τοῖς ἀσεβέσι τηρούμενον πῦρ. Ἄλλὰ τί βραδύνεις ; φέρε ὃ βούλει».

Εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν πάλιν, περὶ τὸ 203, ἡ Περπέτουα, κατηχουμένη, καταγομένη δ' ἀπὸ ἐπιφανὲς γένος, παρεκαλεῖτο ἀπὸ τὸν πατέρα τῆς ἰκετευτικῶς νὰ ἐξωμόσῃ. Ἡ ἀπάντησίν ἦτο : «Θὰ γίνῃ ὅ,τι θέλει ὁ Θεός», διότι ἐγνώριζεν ὅτι διατελοῦς μεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι τὴν ἰδικήν μας.

Παρὰ τοὺς ἀπανθρώπους διωγμούς, ἡ πίστις τῶν Χριστιανῶν ἐνισχύετο καὶ ἀπεδεικνύοντο ἀληθεῖς οἱ λόγοι τοῦ Τερτυλλιανοῦ : «Τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων εἶναι ὁ σπόρος τῆς ἐκκλησίας». Ἀπὸ τὰς ὀχλοκρατικὰς ὁμῶς αὐτὰς ἐκδηλώσεις κατὰ τῶν Χριστιανῶν διεταιράττετο σοβαρῶς ἡ δημοσία τάξις.

Ἀνέκαθεν ἡ ἐκκλησία —καὶ δικαίως— ἐτίμησε τοὺς μάρτυρας. Τὴν ἐπέτειον ἡμέραν τοῦ θανάτου των συνεκεντρῶνοντο εἰς τοὺς τάφους των οἱ Χριστιανοὶ καὶ ἐκεῖ ἀνεγινώσκετο διήγησις περὶ τῶν ἄθλων των. Ἐντεῦθεν προέκυψαν αἱ λεγόμεναι πράξεις μαρτύρων ἢ μαρτύρια ἢ μαρτυρολόγια. Τὰς πράξεις (acta) αὐτὰς τὰς διαιροῦμεν εἰς ἀρχαιοτέρας καὶ μεταγενεστέρας. Αἱ ἀρχαιότεραι εἶναι ἡ ἀντιγραφὴ πρακτικῶν τῆς δίκης —πρακτικῶν, τὰ ὅποια κατῶρθωνον οἱ χριστιανοὶ νὰ ἐξαγοράζουσιν ἀπὸ τὰς Ἀρχάς— μὲ πρόλογον καὶ ἐπίλογον, γραμμένους διὰ Χριστιανικῆς χειρός, ἢ διηγήσεις συγχρόνων καὶ αὐτοπτῶν περὶ τῶν συμβάντων. Αἱ ἀρχαιότεραι αὐταὶ πράξεις ἐξιστοροῦν ἀπολύτως ἐξηκριβωμένα γεγονότα. Αἱ μεταγενέστεραι ἔχουν γραφῆ πολὺ βραδύτερον, μετὰ τὰ συμβάνα. Τ' ἀναφερόμενα εἰς αὐτὰς στηρίζονται βεβαίως ἐπὶ ἱστορικῆς βάσεως, ἔχει

δμως ἀναμιχθῆ εἰς τὴν περιγραφὴν καὶ ἡ εὐλαβὴς φαντασία τῶν συγγραφέων.

28-3-55 Δ') Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΔΙΩΓΜΩΝ (249 - 313)

1. Ὁ διωγμὸς τοῦ Δεκίου καὶ τοῦ Οὐαλεριανοῦ

Ο 248 ἐωρτάσθη μεγαλοπρεπῶς καθ' ὄλην τὴν αὐτοκρατορίαν ἢ χιλιοστὴ ἐπέτειος ἀπὸ τῆς κτίσεως τῆς Ρώμης. Περί τὸ τέλος τοῦ 249 ἐξέδωκεν ὁ αὐτοκράτωρ Δέκιος διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀπεσκόπει κυρίως τὴν ἐξόντωνσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Δι' αὐτοῦ, ὅλοι οἱ ὑπήκοοι τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, ἀνεξαρτήτως καταγωγῆς καὶ θρησκείας, ὑποχρεοῦνται νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τοὺς θεοὺς τῆς Ρώμης. Τὸ διάταγμα ἀπεστάλη πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθυπάτους. Συνεστήθησαν εἰς ἐκάστην κωμόπολιν καὶ χωρίον ἐπιτροπαί, οἱ δὲ διοικηταὶ διετάχθησαν νὰ ἐποπτεύσουν. Ὅλοι, ἐμφανιζόμενοι ἐνώπιον τῶν Ἀρχῶν, θὰ προσέφερον τὴν νενομισμένην θυσίαν καὶ θὰ ἐλάμβανον πιστοποιητικόν, μὲ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ εἶναι ἐφωδιασμένοι ὅλοι. Αἱ ποιναί, αἱ ἐπιβαλλόμενα κατὰ τῶν δυστροπούντων ἢ ἀρνούμενων, ἦσαν αὐστηρόταται. Δήμεις, ἐξορία, φυλάκισις, καταναγκαστικά ἔργα, βασανιστήρια, θάνατος. Μὲ αὐστηρότητα ἰδιαιτέραν ἔπρεπε νὰ ἐφαρμοσθῆ τὸ μέτρον, εἰς τοὺς κληρικοὺς· ὁ Δέκιος ἄλλως τε εἶχεν εἶπει ὅτι ἐπρωτίμα νὰ ὑπάρχη εἰς τὴν Ρώμην ἀντίπαλος αὐτοῦ αὐτοκράτωρ, παρὰ Χριστιανὸς ἐπίσκοπος.

Τὸ πλῆγμα ὑπῆρξεν ἀπροσδόκητον, ἢ δ' Ἐκκλησία ὑπέστη ἀφνιδισμὸν, δεχθεῖσα αὐτὸ ὕστερον ἀπὸ σχετικῶς μακρὸν χρόνον εἰρήνης. Ἐν τούτοις, ἐλάχιστοι σχετικῶς ἦσαν ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπτοήθησαν καὶ ὑπέκυψαν, ἀπεκλήθησαν δὲ πεπτωκότες. Εἰς τὴν πλειονότητά των οἱ Χριστιανοὶ — κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ — ὑπερησπίσθησαν μὲ ἀξιοθαύμαστον ἡρωϊσμὸν τὴν θρησκευτικὴν των ἐλευθερίαν. Ἐν ἀπὸ τὰ πρῶτα θύματα ὑπῆρξεν ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Φαβιανὸς (236 - 50). Οἱ Χριστιανοὶ τῆς Ρώμης δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἐκλέξουν διαδόχους του, ὁ δ' ἐπισκοπικὸς θρόνος ἔμεινεν ἐπὶ ἓν ἔτος κενός. Οἱ ἐπίσκοποι Βαβύλας Ἀντιοχείας καὶ Ἀλέξανδρος Ἱεροσολύμων ἀπέθανον εἰς τὰς

φυλακάς, ὑποκύψαντες εἰς τὰ βασανιστήρια. Ὁ γηραιὸς Ὠριγένης φυλακισθεὶς ὑπέστη κακώσεις· καὶ ἠλευθερώθη μὲν βραδύτερον, ἀλλ' ἀπέθανε μετ' ὀλίγον (254).

Ἄλλοι, ὅπως ὁ Διονύσιος ὁ Ἀλεξανδρείας καὶ ὁ Καρχηδόνος Κυπριανός, ἐκρύβησαν εἰς γειτονικοὺς τόπους, διὰ νὰ μὴ ἀποστερήσουν τὴν ποιμνὴν τῶν τοῦ ποιμένου, διηύθυνον δ' ἀπὸ τοῦ καταφυγίου τῶν τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις. Ὁ Νεοκαισαρείας Πόντου Γρηγόριος ὁ θαυματουργός, παρακολουθούμενος ἀπὸ πνευματικά του τέκνα, ἀνῆλθεν εἰς τὰ ὄρη. Ὁ πρεσβύτερος Πιόνιος καὶ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ ἐξέπλυναν μὲ τὸ αἷμα τῶν τὴν κηλίδα, τὴν ὁποίαν προσῆψεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Σμύρνης ὁ ἀνάξιος ἐπίσκοπος Σμύρνης Εὐκτῆμων, καέντες ἐπὶ πυρᾶς.

Τὸ θέρος τοῦ 251 ἔπεσεν εἰς τὸν κάτω Δούναβιν ὁ Δέκιος, μαχόμενος κατὰ τῶν Γότθων, καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐγερθεὶς διωγμὸς κατέπαυσεν. 28-3-55.

313-55. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν Γάλλος (251 - 253) δὲν παρηνώχλησε κατ' ἀρχὰς τὴν Ἐκκλησίαν. Ὅταν ὅμως μετ' ὀλίγον ἐνέσκηψεν ἐπιδημία, ἡ ὁποία βαθμιαίως ἐπεξετάθη εἰς ὅλον τὸ κράτος, διέταξε, πρὸς ἀποτροπὴν τῆς νόσου, νὰ προσφερθοῦν ἐξιλαστήριοι θυσίαι εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. Τὸ μέτρον, ὅπως ἦτο ἐπόμενον, ἔπληξε καὶ πάλιν τοὺς Χριστιανούς, ἀλλ' οἱ διωγμοὶ τὴν φορὰν αὐτὴν δὲν ὑπῆρξαν οὔτε τόσοσφοδροὶ οὔτε μεγάλης ἐκτάσεως, ὅπως ἐπὶ Δεκίου.

Μὲ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν θρόνον τοῦ Οὐαλεριανοῦ (253 - 260) ἐπανῆλθε κατ' ἀρχὰς ἡ εἰρήνη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Εἰς τὸ ἄμεσον μάλιστα περιβάλλον τοῦ αὐτοκράτορος ὑπῆρχον ἄρκετοὶ Χριστιανοί. Μετ' ὀλίγον ὅμως παρεπίσθη ἀπὸ τὸν θανάσιμον ἐχθρὸν τῶν Χριστιανῶν στρατηγὸν Μακριανὸν καὶ κατὰ τὰ ἔτη 257 καὶ 258 ἐξέδωκε διατάγματα κατὰ τῶν Χριστιανῶν, τὰ ὁποῖα ὑπερέβαινον εἰς ἀυστηρότητα τὰ μέτρα τοῦ Δεκίου. Ἰδίως ἀπηγορεύετο ἐπὶ ποινῇ θανάτου ἢ ἐπίσκεψις τῶν κοιμητηρίων—τῶν τάφων δηλαδὴ τῶν μαρτύρων—καὶ τῶν τόπων τῶν συγκεντρώσεων τῶν Χριστιανῶν. Οἱ ἀνώτεροι ἰδίως κληρικοὶ, ἀρνούμενοι νὰ θυσιάσουν, ἐτιμωροῦντο παρευθὺς μὲ τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου. Διὰ τῶν διατάξεων αὐτῶν ἀπεσκοπεῖτο ἡ κατάρρευσις τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Ἐκκλησίας. Τὰ θύματα ὑπῆρξαν καὶ πάλιν πολ-

λά· ὁ πάπας Σίξτος Β' (257-258), συλληφθεὶς ἐπ' αὐτοφώρῳ νὰ ἱερουργῇ εἰς τὴν κατακόμβην τοῦ Καλλίστου (218-223), ἀπεκεφαλίσθη ἐπὶ τόπου μὲ τέσσαρας διακόνους· πέντε ἡμέρας κατόπιν συνελήφθη καὶ ὁ ἀρχιδιάκονος Λαυρέντιος. Ὅταν τοῦ ἐζήτησαν νὰ δηλώσῃ ποῦ ἔχουν κρυβῆ οἱ θησαυροὶ τῆς Ἐκκλησίας, αὐτὸς διέταξε νὰ συγκεντρώσουν τὰς χήρας καὶ τὰ ὄρφανά, τὰ ὁποῖα συνετηροῦντο ἀπὸ συνεισφορὰς τῶν Χριστιανῶν, ἐπιδείξας δὲ τὸ πλῆθος αὐτὸ (1500 περίπου) εἶπεν: «Αὐτοὶ εἶναι οἱ θησαυροὶ τῆς Ἐκκλησίας». Ἐτιμωρήθη ὁμοῦ σκληρῶς διὰ τὸ θάρρος τοῦ αὐτοῦ. Ἐδέθη ἐπὶ πυρακτωμένης ἐσχάρας καὶ ἐψήθη ζωντανός. Εἰς τὴν Ἀφρικὴν, εἰς τὴν πόλιν Utica, μέγα πλῆθος Χριστιανῶν ἐκάη ὁμοῦ μὲ τὸν ἐπίσκοπον Quadratus. Ὅμοιος εἰς τὴν Καρχηδόνα ἀπεκεφαλίσθη ὁ ἐπίσκοπος αὐτῆς Κυπριανὸς τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ 258. Ὅταν ἤκουσε τὴν καταδικαστικὴν ἀπόφασιν τοῦ ἀνθυπάτου, εἶπε μὲ ἀταραξίαν: Deo gratias (εὐχαριστίας εἰς τὸν Θεόν). Ἄπειρον πλῆθος παρηκολούθησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποκεφαλίσεως ἐν Sexti. Πρὸ αὐτῆς παρήγγειλεν ὁ μάρτυς ἐπίσκοπος νὰ δώσουν εἰς τὸν δήμιον 25 χρυσᾶ νομίσματα. Ὁ ἄγιος εἶχεν ἀπλώσει ὀθόνας, διὰ νὰ συλλέξῃ τὸ τίμιον αἶμα τοῦ μάρτυρος.

Ὁ Οὐαλεριανός, πολεμὼν κατὰ τῶν Περσῶν, συνελήφθη αἰχμάλωτος, τὸ 259, καὶ ἐφονεύθη. Ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν υἱὸς τοῦ Γαλλιανός (260-268), ὄχι μόνον κατέπαυσε τοὺς διωγμούς, ἀλλ' ἀπέδωκεν εἰς αὐτοὺς τὰ κοιμητήρια καὶ τοὺς ναοὺς, τῶν ὁποίων ἡ ἀνέγερσις εἶχε καταστῆ δυνατὴ ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 3ου αἰῶνος, μολονότι ἀκόμη ὁ Χριστιανισμὸς ἦτο ἀπηγορευμένη θρησκεία. Καὶ ἄτομα ἀκόμη ἀνέκτησαν ἀξιώματα καὶ περιουσίας, τὰς ὁποίας εἶχον ἀπολέσει κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου διωγμοῦ. Τὰ μέτρα τοῦ Γαλλιανοῦ ἰσοδυναμοῦν σχεδὸν πρὸς ἀνοχὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Μέχρι δὲ τοῦ 303 ἀπῆλαυσαν αἱ ἐκκλησίαι πλήρους εἰρήνης. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ Χριστιανισμὸς ἐξηπλώθη εὐρύτατα, ὁ δ' ὀργανισμὸς τῆς Ἐκκλησίας ἔλαβε τὴν πλήρη του διαμόρφωσιν.

Τέλος, τὸ 303, κατεφέρθη κατὰ τῆς Ἐκκλησίας τὸ τελευταῖον πλήγμα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε σφοδρότερον ἀπὸ ὅλα τὰ προηγηθέντα αὐτοῦ καὶ διήρκεσεν ἐπὶ μίαν δεκαετίαν (303-313). 31-3-55.

ΔΙΟΚΛΗΤΙΑΝΟΣ, ἀναγορευθεὶς αὐτοκράτωρ τὸ 285, εἰς οὐδεμίαν ἔμμεσον ἢ ἄμεσον διώξιν τῆς Ἐκκλησίας προέβη κατὰ τὰ 18 πρῶτα ἔτη τῆς αὐτοκρατορίας του (285-303). Ἦδη εἰς πολλὰς πόλεις εἶχον ἀνεγερθῆ μεγαλοπρεπεῖς χριστιανικοὶ ναοί, ἕνας δὲ τοιοῦτος ἐκόσμηι καὶ τὴν Νικομήδειαν τῆς Βιθυνίας, τὴν ὁποίαν εἶχε καταστήσει καθέδραν του. Πολλοὶ Χριστιανοὶ κατεῖχον ἀνώτατα ἀξιώματα εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν αὐλήν. Ἀκόμη καὶ ἡ σύζυγος τοῦ Διοκλητιανοῦ Πρίσκα καὶ ἡ κόρη του Βαλερία διέκειντο εὐνοϊκῶς πρὸς τὸν Χριστιανισμόν. Προσωπικῶς ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ ἦτο ἀπὸ τοὺς θιασώτας τῆς ἀρχαίας θρησκείας καὶ ἐφρόνει ὅτι μόνον μὲ τὴν ἀναζωογόνησιν αὐτῆς θὰ ἀνέκτα καὶ ἡ αὐτοκρατορία τὴν παλαιὰν δύναμιν καὶ αἴγλην τῆς. Σῶφρων ὅμως, ὅπως ἦτο κατὰ γενικὴν ὁμολογίαν, δὲν ἀπεφάσιζε νὰ διατάξῃ διωγμὸν, διότι διέβλεπεν ὅτι τοιοῦτον μέτρον θὰ ἰσοδυναμῆι πρὸς ἐμφύλιον θρησκευτικὸν πόλεμον, ἀφοῦ 7 καὶ πλέον ἀπὸ τὰ 50 ἑκατομμύρια τῶν κατοίκων τῆς αὐτοκρατορίας ἦσαν Χριστιανοί. Ὁ σύζυγος ὅμως τῆς θυγατρὸς του Βαλερίας Γαλέριος, τὸν ὁποῖον ὁ Διοκλητιανὸς εἶχε προσλάβει ὡς συνάρχοντα εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ τὸν εἶχεν ἀναδείξει Καίσαρα, ἔτρεφε θανάσιμον μῖσος κατὰ τῆς νέας θρησκείας. Τὸ μῖσος αὐτὸ τὸ εἶχον ἐμπνεύσει εἰς αὐτὸν οἱ Νεοπλατωνικοὶ φιλόσοφοι, καὶ μάλιστα ὁ ἐκ Βιθυνίας Ἰεροκλῆς, ὁ ὁποῖος καὶ σύγγραμμα κατὰ τῶν Χριστιανῶν εἶχε γράψει. Αὐτὸν τουλάχιστον θεωρεῖ ὡς κύριον ὑποκινητὴν τοῦ διωγμοῦ ὁ σύγχρονός του χριστιανὸς ἀπολογητὴς Λακτάντιος.

Ἐπὶ πολὺ ὁ Διοκλητιανὸς ἀνθίστατο εἰς τὰς ἐπιμόνους προτροπὰς τοῦ Γαλερίου, ἀλλ' ἐπὶ τέλος ὑπέκυψε καὶ ἐνέδωσεν. Ὡς ἐὰν δ' ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐκστρατείαν, ἠρώτησεν ἐπαινελημένως τὰ μαντεῖα, ἐὰν ἕνας διωγμὸς κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἦτο δίκαιος καὶ ἂν θ' ἀπέβαινεν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ κράτους. Ὅπως ἦτο ἐπόμενον ἢ ἀπάντησις ὑπῆρξε καταφατικῆ.

Ὡς θλιβερὸν προανάκρουσμα τῶν μελλόντων νὰ ἐπακολου-

θήσουν, ἐξεδόθη κατὰ πρῶτον διαταγή, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖαν ὅλοι οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν στρατὸν ἀξιωματοῦχοι καὶ ὀπλίται διεδάσσοντο νὰ θύσουν εἰς τοὺς νενομισμένους θεοὺς· ὅσοι ἤρνοντο θὰ ἐξεδιῶκοντο τοῦ στρατεύματος καὶ θὰ ἔχανον τὰ ἀξιώματά των. Ἡ διαταγή ἐξετελέσθη χωρὶς αἱματοχυσίαν. Ὁ στρατὸς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀπέβαινε κατὰλληλον ὄργανον διὰ τὴν δίωξιν των Χριστιανῶν.

Ἀπὸ τῆς 23ης Φεβρουαρίου τοῦ 303 μέχρι τῆς ἀνοίξεως τοῦ 304 ἐξεδόθησαν τέσσαρα διατάγματα κατὰ τῶν Χριστιανῶν, τὸ ἐν αὐστηρότερον τοῦ ἄλλου. Δι' αὐτοῦ ἀπεσκοπεῖτο ἡ ἐξόντωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ χριστιανικοὶ ναοὶ κατεδαφίζοντο καὶ κατὰ πρῶτον κατεδαφίσθη ὁ ναὸς τῆς Νικομηδείας. Αἱ ἱεραὶ Γραφαὶ ἐκαίοντο. Οἱ δοῦλοι ἔχανον τὸ δικαίωμα ν' ἀπελευθερωθοῦν, οἱ δ' ἀπελεύθεροι καθίσταντο καὶ πάλιν δοῦλοι. Οἱ ἀνήκοντες εἰς ἀνωτέρας τάξεις ἔχανον πολιτικὰ δικαιώματα, πρόνοια καὶ ἀξιώματα. Οἱ κληρικοὶ ὅλοι ἐφυλακίζοντο καὶ διὰ βασανιστηρίων ἔπρεπε νὰ ἐξαναγκασθοῦν νὰ θυσιάσουν. Τέλος ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ διεδάσσοντο ἐπὶ ποινῇ θανάτου νὰ προσφέρουν εἰς τοὺς θεοὺς θυσίας. Ἦρχισαν λοιπὸν νὰ ρέουν κρουνοὶ χριστιανικοῦ αἵματος. Ὁ ἱστορικὸς Εὐσέβιος, ἀποκρυβεὶς εἰς Τύρον καὶ καταφυγὼν κατόπιν εἰς Θηβαῖδα τῆς Αἰγύπτου, περιγράφει τὰ μαρτύρια τῶν Χριστιανῶν τῶν χωρῶν αὐτῶν καὶ ἰδίως τῆς Αἰγύπτου, τῆς ὁποίας ὁ διοικητὴς Ἱεροκλῆς, ὁ μνημονευθεὶς ἀνωτέρω Νεοπλατωνικὸς, ἐφήρμοζε μὲ ἀπερίγραπτον σκληρότητα τὰ διατάγματα τοῦ Διοκλητιανοῦ. Εἰς μόνην τὴν μικρὰν ἐπαρχίαν τῆς Παλαιστίνης ἀναφέρονται 84 ὁμαδικὰ μαρτύρια. Εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐθανατώνοντο ἡμερησίως ἀπὸ 10 - 100 Χριστιανοί. Οἱ χρόνοι αὗτοί ἐκλήθησαν δικαίως ἡ ἐποχὴ τῶν μαρτύρων. Ἐλάχιστοι ὑπῆρξαν καὶ πάλιν οἱ πεπτωκότες. Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς «ἤθλησαν» καὶ οἱ δύο ἰδιαίτερος τιμώμενοι εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μεγαλομάρτυρες, ὁ ἐκ Καισαρείας τῆς Καπαδοκίας Γεώργιος ὁ τροπαιοφόρος καὶ χιλιάρχος καὶ ὁ ἐκ Θεσσαλονίκης Δημήτριος. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος ἤρχισαν ν' ἀνεγείρωνται ναοὶ εἰς τὴν μνήμην των.

Εἰς τὴν Δύσιν ὁ διωγμὸς δὲν διεξήχθη μὲ τόσῃν ἀγριότητι. Ἰδίως ὁ Καῖσαρ Κωνσταντῖος Χλωρός, ὁ πατὴρ τοῦ μεγάλου

Κωνσταντίνου, διοικῶν τὴν Γαλατίαν, Ἰβηρίαν καὶ Βρεττανίαν, διέκειτο εὐνοϊκῶς πρὸς τοὺς Χριστιανούς. Διὰ τὸ μὴ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μὲ τοὺς συνάρχοντάς του, ἐφήρμοσεν εἰς τὴν περιοχὴν του — καὶ μάλιστα χαλαρῶς — μόνον τὸ πρῶτον διάταγμα, τὸ ἐπιβάλλον τὴν κατεδάφισιν τῶν ναῶν καὶ τὴν καύσιν τῶν Ἱερῶν Γραφῶν.

Τὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ὁ Διοκλητιανὸς καὶ ὁ Γαλέριος ἔλαβον κατὰ τῶν Χριστιανῶν, δεικνύουν ὅτι καὶ οἱ δύο δὲν κατώρθωσαν νὰ κατανοήσουν τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας, τὴν ὁποίαν κατεπολέμουν, οὔτε νὰ συλλάβουν τὸ νόημα, οὔτε νὰ εισδύσουν εἰς τὸ πνεῦμα αὐτῆς. Ἐφρόνουν ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς θὰ ἐξηφανίζετο, ἐὰν ἀπεστέρουσαν τὸν θεὸν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς λατρείας του, τοὺς ναοὺς, καὶ ἀπὸ τοὺς ὑπηρέτας του, τοὺς ἱερεῖς. Ἀλλὰ τοῦτο θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῇ — ὅπως καὶ συνέβη — διὰ θρησκείας, οἷαι ἦσαν αἱ ἀρχαῖαι. Ὁ Χριστιανισμὸς ἦτο πίστις, κοσμοθεωρία, ἐλπίς, ἠθικὸν φρόνημα, ἀγάπη. Ὅλα δὲ αὐτὰ διὰ τῆς βίας ὄχι μόνον δὲν ἐξαφανίζονται, ἀλλ' ἐνισχύονται περισσότερον. 4-4-55.

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΙ ΑἴΡΕΤΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΑἴΡΕΤΙΚΩΝ

ΝΩ Η Ἐκκλησία ὑφίστατο τὰ πλήγματα τὰ ὁποῖα κατέφερε κατ' αὐτῆς ἡ κραταιὰ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία καὶ ἠγωνίζετο διὰ τὴν διασώσῃ τὴν ὑπαρξίν της, εὐρέθη ὑποχρεωμένη ταυτοχρόνως ν' ἀντιμετωπίσῃ ἕνα, ἐξ ἴσου ἐπικίνδυνον πρὸς τὸν ἐξωτερικόν, ἐσωτερικὸν ἐχθρόν. Ὁ ἐσωτερικὸς αὐτὸς ἐχθρὸς ἦσαν οἱ αἰρετικοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀναφανῆ ἤδη ἀπὸ τῶν ἡ-

μερῶν τῶν Ἀποστόλων.

Αἰρετικοὶ ὠνομάσθησαν ἀνέκαθεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι σχηματίζουν περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐσφαλμένας ἀντιλήψεις, καλουμένας αἰρέσεις, αἱ ὁποῖαι δὲν στηρίζονται οὔτε εἰς τὰ κηρύγματα τοῦ Ἰησοῦ, οὔτε εἰς τὰς διδασκαλίας τῶν μαθητῶν του, οὔτε εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν, ἢ ὁποία μεταδίδεται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Εἰς τὰς πεπλανημένας αὐτὰς ἰδέας τῶν προσπαθοῦν πάντοτε οἱ αἰρετικοὶ νὰ

προσελκύσουν και άλλους και αποβαίνουν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον αἵτιοι τῆς διασπάσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος. Ἡ Ἐκκλησία ἠγωνίσθη, ἀγωνίζεται καὶ θ' ἀγωνίζεται πάντοτε κατὰ τῶν αἰρέσεων, μεταχειριζομένη πρὸς τοῦτο μόνον πνευματικὰ μέσα καὶ ὄπλα καὶ φωτιζομένη ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον, παραμένον πάντοτε εἰς αὐτήν, τὴν προφυλάττει ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ τὴν καθοδηγεῖ εἰς τὴν ἀλήθειαν.

Οἱ κυριώτεροι ἀπὸ τοὺς αἰρετικούς τῶν τριῶν πρώτων αἰώνων ὑπῆρξαν οἱ Ἰουδαῖζοντες καὶ οἱ Γνωστικοί. Καὶ οἱ δύο ὑπῆρξαν ἐξ ἴσου ἐπικίνδυνοι. Ἀνεφάνησαν εἰς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποίους ἡ Ἐκκλησία ἠμύνετο διὰ τὴν ὑπαρξίν της, ὁ δ' ἐκκλησιαστικὸς ὀργανισμὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη προσλάβει τὴν πλήρη διαμόρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν του. Ἡδύναντο λοιπὸν εὐκόλως περιβεβλημένοι χριστιανικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν ἔνδυμα νὰ διαδίδουν τὰς σφαλεράς των ιδέας, ἐνῶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν δὲν ἦτο εὐκόλον οὔτε νὰ τοὺς διακρίνη οὔτε ν' ἀντικρούσῃ τὰς πλάναις των. Ἐπειτα, μὲ τὰ διδάγματα των, ἠλλοιώνετο ἡ οὐσία τοῦ Χριστιανισμοῦ· διεστρέφετο καὶ παρεμορφώετο τὸ Εὐαγγέλιον, ἡ θρησκευτικὴ καὶ ἠθικὴ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος· ὁ Χριστιανισμὸς ἐτίθετο εἰς ἴσην μοῖραν μὲ τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἢ μὲ ἄλλα θρησκευματα τῆς Ἀνατολῆς· ἀνμειγνύοντο μὲ αὐτὸν στοιχεῖα ξένα, τὰ ὁποῖα εἶχον ληφθῆ ἀπὸ φιλοσοφικὰς θεωρίας.

Καὶ ποῖοι μὲν ἦσαν οἱ Ἰουδαῖζοντες, πόθεν προήρχοντο, τί ἐπεδίωκον, πῶς ἀντιμετωπίσθησαν καὶ παρεμερίσθησαν τελικῶς, τὸ εἶδομεν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ Παύλου. Οἱ δὲ Γνωστικοὶ προήρχοντο κυρίως ἀπὸ τοὺς κύκλους τῶν ἐξ ἔθνῶν Χριστιανῶν. Ὠνόμαζον τὸν ἑαυτὸν τοὺς Γνωστικοί, διότι ἐκαυχῶντο ὅτι αὐτοὶ εἶχον ἀποκτήσει τὴν πλήρη γνῶσιν καὶ τὴν βαθυτέραν κατανόησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐνῶ τὰ λοιπὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας ἐστηρίζοντο μόνον εἰς τὴν πίστιν. Ἐνεφανίζοντο ὡς φιλόσοφοι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἐπεδίωκον νὰ δημιουργήσουν μίαν χριστιανικὴν φιλοσοφίαν. Κυρίως ὅμως οὐδὲν ἄλλο ἐπραττον, παρὰ νὰ ἀκολουθοῦν μίαν συνήθειαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Πολλοὶ δηλαδὴ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, μὴ ἱκανοποιημένοι ἀπὸ τὰ πολλὰ θρησκευματα, τὰ ὁποῖα ἐκυκλοφόρουν καὶ προσεῖλκυον ὁπαδούς, ἐξέλεγον ἀπὸ ὅλα ιδέας τῆς ἀ-

ρεσκέας των, άνεμείγνυον και μερικὰς φιλοσοφικὰς θεωρίας και τοιουτοτρόπως διεμόρφωνον παράδοξα και τερατώδη κατασκευάσματα τῆς ἰδικῆς των ἔμπνεύσεως, τὰ ὁποῖα τὰ παρουσί-αζον ὡς θρησκευτικὴν φιλοσοφίαν ἢ φιλοσοφικὴν θρησκείαν. Πολλὰ τοιαῦτα ἀλλόκοτα συγκροτήματα ἐξηφανίσθησαν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου, χωρὶς νὰ παραμείνῃ οὔτε ἴχνος ἐξ αὐτῶν. Ἡ αὐτὴ τύχη θὰ ἐπεφυλάσσετο και εἰς τὸν Χριστιανισμόν, ἐάν οἱ γνωστικοὶ ἐπετύγχανον εἰς τὰς προσπαθείας των. Ἄλλ' ἢ πλάνη ἦτο τόσοσ ἀντίθετος πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἀλήθειαν, ὥστε δὲν ἐπέτυχε νὰ ἀναμειχθῇ μετ' αὐτῆς, ἀλλ' ἐξηφανίσθη.

Κύρια διδάγματα τῶν Γνωστικῶν ἦσαν ὅτι ἐδέχοντο δύο ἀρχὰς τοῦ κόσμου και δύο θεοὺς, θεὸν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον προέρχονται ὅλα τ' ἀγαθὰ, και θεὸν τοῦ κακοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πηγάζουν ὅλα τὰ κακὰ. Ἀπὸ τοὺς δύο αὐτοὺς θεοὺς ἀπορρέουν ἄλλοι κατώτεροι — ἄλλοι μὲν ἀγαθοὶ και ἄλλοι κακοὶ — ὀνομαζόμενοι αἰῶνες. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ἀγαθοὺς αἰῶνας ἦτο και ὁ Ἰησοῦς, ὁ ὁποῖος ἦλθε νὰ λυτρώσῃ τὰς εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν ριφθείσας και δεσμευμένας εἰς τὸ δεσμοτῆριον τοῦ σώματος ψυχὰς και νὰ τὰς ὀδηγήσῃ οὕτως εἰς τὴν οὐρανίαν των πατρίδα. Ὁ ὀρατὸς κόσμος ἐδημιουργήθη ἀπὸ ἕνα ἐκ τῶν κακῶν θεῶν, ἀπὸ τὸν Δημιουργόν, τὸν Θεὸν τῆς Π. Δ. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία δὲν εἶναι ἢ τελειοποιήσις και συμπλήρωσις τῆς Ἰουδαϊκῆς, ἀλλ' ἢ ἄκρα ἀντίθεσις πρὸς αὐτήν. Τὸ κακὸν ἔχει τὴν ἕδραν του εἰς τὴν ὕλην, συνεπῶς και εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα. Τοῦτο πρέπει νὰ καταστραφῇ ἢ μετὰ ὑπεραυστηρὰν ἐγκράτειαν ἢ και μετὰ σωματικὰς καταχρήσεις. Εἶναι εὐκόλον ν' ἀντιληφθῇ κανεὶς ἂν δύναται νὰ διακρίνῃ και ἴχνος ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ναζωραίου, ὡς τὰ ἀποκρουστικὰ αὐτὰ κατασκευάσματα. Ἐξ Ἰησοῦ ὅμως εὐκόλως δύναται ν' ἀντιληφθῇ και ποῖον κίνδυνον διέτρεξεν ὁ Χριστιανισμὸς ἐξ αὐτῶν.

Διὰ νὰ διαδώσουν τὰς ἰδέας των οἱ Γνωστικοὶ, συνέθετον και ἔθετον εἰς κυκλοφορίαν παντὸς εἴδους ἔργα: ποιήματα, πραγματείας, συγγράμματα παρόμοια τὴν μορφήν πρὸς τ' Ἀποστολικά — Εὐαγγέλια, Πράξεις, Ἐπιστολάς, Ἀποκαλύψεις — εἰς τὰ ὁποῖα ἔθετον ψευδεῖς ἐπιγραφὰς, ἐμφανίζοντες αὐτὰ ὡς ἔργα τῶν Ἀποστόλων ἢ Ἀποστολικῶν ἀνδρῶν. Ὅμοίως ἐπεκαλοῦντο και

μίαν δὴθεν μυστικὴν παράδοσιν, διασωθεῖσαν μόνον εἰς αὐτούς.

Ἐναντίον τῶν Γνωστικῶν ἠγωνίσθη μὲ θάρρος καὶ δεξιότητα μία δρᾶξ ἐκκλησιαστικῶν ἀνδρῶν, ἰδίως ὁ Εἰρηναῖος, ἐπίσκοπος Λουγδούνου (Λυών), ὁ Ἰππόλυτος, πρεσβύτερος ἐν Ρώμῃ, καὶ ἐλάχιστοι ἄλλοι. Ἐναντίον ὅμως αὐτῶν ἐστρατεύθη καὶ ὅλη ἡ Ἐκκλησία. Εἰς τὴν δὴθεν μυστικὴν τῶν παράδοσιν ἀντετάχθη ἡ γνήσια παράδοσις, ἡ ὁποία διεφυλάχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἐπισκόπου εἰς ἐπίσκοπον. Εἰς τὰ ψευδεπίγραφα καὶ ἀπόκρυφα ἔργα, τὰ ὁποῖα ἔθετον εἰς κυκλοφορίαν οἱ Γνωστικοί, ἀντέταξεν ἡ Ἐκκλησία τὰ γνήσια ἔργα τῶν Ἀποστόλων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα, διαφυλαττόμενα εἰς τὰς ἐκκλησίας, κατήρτισε συλλογὴν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη κανὼν τῆς Κ. Δ. Καὶ τέλος, διὰ νὰ προφυλαχθοῦν οἱ Χριστιανοί, κατηρτίσθησαν ἀπὸ τὰς κατὰ τόπους ἐκκλησίας σύντομοι ἐκθέσεις τῆς πίστεως. Ὁμολογίαι, σύμβολα (σημεῖα διὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο οἱ γνήσιοι Χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς μὴ γνησίους) καὶ τὰ ὁποῖα, περιέχοντα τὰς κυριωτέρας διδασκαλίας τῆς πίστεως, ἤρχιζον ἀπὸ τῆ λέξιν: «Πιστεῦω».

Ἡ ἄνωτέρω μνημονευθεὶς Εἰρηναῖος εἰς τὸ κατὰ τῶν Γνωστικῶν ἔργον τοῦ ἀποδεικνύει κατ' ἀρχὰς ὅτι αἱ διδασκαλίαι τῶν αἰρετικῶν τούτων ἔχουν ληφθῆ ἀπὸ τὰς θεωρίας προχριστιανικῶν φιλοσόφων. Μετὰ ταῦτα, ἀπευθυνόμενος πρὸς αὐτούς, τοὺς λέγει: «Ἐκεῖνοι—οἱ προχριστιανικοὶ φιλόσοφοι—τῶν ὁποίων αἱ διδασκαλίαι συμπίπτουν μὲ τὰς δικὰς σας, ἐγνώρισαν τὴν ἀλήθειαν ἢ ὄχι; Ἄν τὴν ἐγνώρισαν, τότε ἦτο περιττὸν νὰ ἔλθῃ ὁ Σωτὴρ εἰς τὸν κόσμον. Διότι διατί ἦλθε; διὰ νὰ φέρῃ τὴν ἤδη γνωστὴν ἀλήθειαν εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τὴν ἐγνώριζον; Ἄν ὅμως οὗτοι δὲν ἐγνώριζον τὴν ἀλήθειαν, τότε πῶς δύνασθε σεῖς νὰ καυχᾶσθε ὅτι κατέχετε τὴν βαθυτάτην γνῶσιν ὁμοῦ μὲ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώρισαν τὴν ἀλήθειαν;»

Ἐνας ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ἱστορικοὺς ἀποκαλεῖ τὸν Γνωστικισμὸν τὴν ἰσχυροτάτην αἵρεσιν τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς. Καὶ τελικῶς ἀποφαίνεται: «Ἡ νίκη τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τοῦ Γνωστικισμοῦ ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς θείας προελεύσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀπόδειξιν οὐδόλως ὑπολειπομένην εἰς λαμπρότητα ἀπὸ τὸν θρίαμβον αὐτῆς κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας».

1. Γενική ἐπισκόπησις

Ι ΛΟΓΟΙ τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι «οἱ ἀληθινοὶ προσκυνηταὶ προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ» (Ἰωάν. Δ' 23), ἀπέβησαν καθοριστικοὶ διὰ τὸν χαρακτήρα τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Αὕτη ἦτο —καὶ θὰ εἶναι πάντοτε— καθαρῶς πνευματικὴ. Ἐν ἄλλο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῆς χριστιανικῆς λατρείας εἶναι ὅτι αἱ τελεταὶ αὐτῆς, αἱ κληθεῖσαι μυστήρια —βάπτισμα, χρῖσμα, εὐχαριστία κτλ.— εἶχον πάντοτε ἐν ἠθικὸν νόημα καὶ ἀπέρρεον ἀπ' αὐτὰς ἠθικαὶ ὑποχρεώσεις εἰς τὸν μετέχοντα αὐτῶν.

2. Τόποι λατρείας

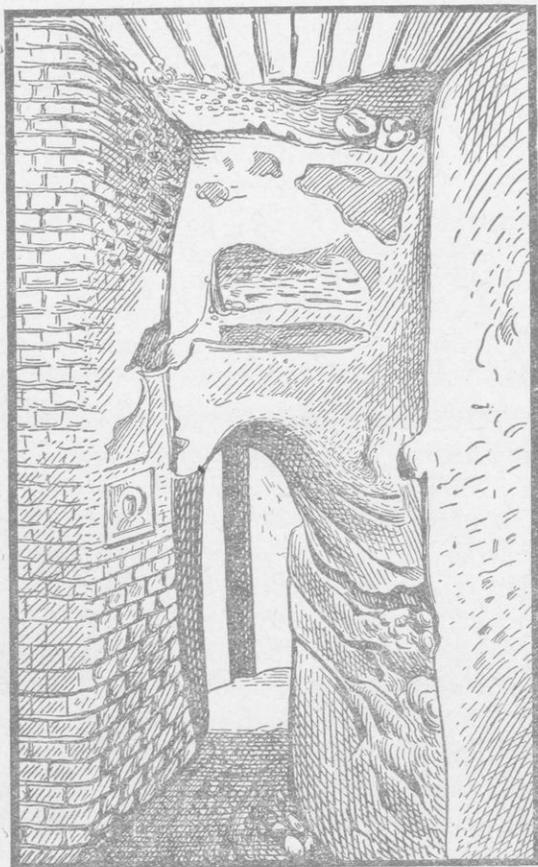

Κ ΑΤΑ ΤΟΥΣ Ἀποστολικούς χρόνους καὶ πέραν ἀκόμη, ὡς τόποι λατρείας ἐχρησιμοποιοῦντο, κατ' ἀρχὰς ἰδιωτικαὶ οἰκίαι. Ὡς μανθάνομεν ἀπὸ «πράξεις μαρτύρων» καὶ ἀνευρεθέντα μνημεῖα, ἐν καιρῷ διωγμῶν κατέφευγον οἱ Χριστιανοὶ πρὸς τέλεσιν τῆς λατρείας εἰς κοιμητήρια, νεκροταφεῖα δηλαδή, καὶ εἰς κατακόμβας (ὑπογείους στενοὺς διαδρόμους εἰς Ρώμην καὶ ἀλλαχοῦ), αἱ ὁποῖαι καὶ αὐταὶ ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς χριστιανικά νεκροταφεῖα. Ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ δευτέρου αἰῶνος ἤρχισαν νὰ κτίζονται ἰδιαίτεροι εὐκτήριοι οἴκοι ἢ ναοὶ τῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τὰ τέλη τοῦ τρίτου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος ὑπῆρχον εἰς πολλὰς πόλεις ἐπιβλητικὰ κτίρια διὰ τὴν χριστιανικὴν λατρείαν.

Εἰς τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ ναὸς τῆς Νικομηδείας, ὁ ὁποῖος κατεστράφη κατὰ διαταγὴν τοῦ Διοκλητιανοῦ.

Τὰ σχέδια, κατὰ τὰ ὁποῖα ἐκτίζοντο οἱ ναοί, ἦσαν διάφορα, ἐπεκράτησεν ὅμως γενικῶς ὁ ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς (ἐπιμήκη ὀρθογώνια κτήρια, ἀπολήγοντα εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα καὶ διηρημένα ἐσωτερικῶς διὰ κιονοστοιχιῶν).

Ἐκ φόβου μὴ περιπέσουν οἱ ἐξ ἔθνῶν Χριστιανοὶ εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀπεφεύχθη κατ' ἀρχὰς ἡ χρῆσις τῆς ζωγραφικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς εἰς τὴν λατρείαν. Ταχέως ὅμως ἤρχισε

Εἴσοδος κατακόμβης

νὰ ὑπερνικᾶται τὸ δέος τοῦτο καὶ οὕτω διεμορφώθη βαθμιαίως χριστιανικὴ τέχνη. Τὰ πρῶτα προϊόντα τῆς ἦσαν σύμβολα, τὰ ὁποῖα μὲ Ἑλληνιστικὴν τεχντροπίαν καὶ μὲ συγκινητικὸν τρόπον ἐκφράζουν τὴν πεποιθησιν τῶν Χριστιανῶν εἰς τὸν Θεόν, ὡς σωτήρα ἀπὸ τοῦ θανάτου καὶ τῆς φθορᾶς, καὶ εἰς τὴν μακαριότητα τῆς μελλοντικῆς ζωῆς. Τὰ σύμβολα αὐτὰ ἦσαν κατὰ πρῶτον ἐν χρήσει εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον τῶν Χριστιανῶν, ἐπὶ σκευ-

ῶν, ἐνδυμάτων, τοίχων, οἴκων, τάφων. Μὲ αὐτὰ εἶναι διακοσμημένοι καὶ οἱ τοῖχοι τῶν κατακομβῶν. Κατὰ μικρὸν δὲ εἰσήγοντο καὶ εἰς τοὺς τόπους τῆς λατρείας. Τοιαῦτα σύμβολα ἦσαν ὁ σταυρὸς, ἡ ναῦς (τῆς ἐκκλησίας), ἡ λύρα (τῆς προσευχῆς), ἡ

ἄγκυρα (τῆς ἐλπίδος), ὁ ἰχθύς (τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ = Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ Υἱὸς Σωτῆρ), ἡ περιστέρα (τῆς ἀθωότητος), τὸ πρόβατον, ὁ κριὸς (τοῦ θυσιασθέντος Σωτῆρος), ὁ φοῖνιξ (τὸ μυθολογούμενον πτηνὸν τῆς ἀναστάσεως) κτλ. Ἀπὸ τοῦ δευτέρου καὶ τοῦ τρίτου αἰῶνος, ἔχομεν καὶ τὰς πρώτας εἰκόνας, παριστανούσας σκηνάς ἐκ τῆς Π. καὶ τῆς Κ. Δ.

28-4-57

3. Αἱ χριστιανικαὶ τελεταὶ ἢ τὰ μυστήρια

ΛΑ ΤΑ γνωστὰ εἰς ἡμᾶς σήμερον ἑπτὰ μυστήρια, διὰ τῶν ὁποίων μεταδίδεται εἰς τοὺς πιστοὺς ἡ θεία εὐλογία, μαρτυροῦνται ἤδη ὡς τελούμενα — καθ' ἀπλούστατον βέβαια τρόπον — ἤδη ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῶν Ἀποστόλων. Κέντρον τῆς χριστιανικῆς λατρείας ἦτο ἡδη ἀπὸ τῶν Ἀποστολικῶν χρόνων ἡ θεία εὐχαριστία, θεωρούμενη ἀνέκαθεν ὡς ἀνάιμακτος ἀναπαράστασις

τῆς σταυρικῆς θυσίας τοῦ Θεανθρώπου. Ἡ «Διδαχὴ τῶν 12 Ἀποστόλων», ἔργον γραφέν περί τὰ τέλη τοῦ πρώτου αἰῶνος, καὶ ὁ Ἰουστίνος ὁ μάρτυς τὴν ὀνομάζουν ρητῶς θυσίαν. Πῶς αὕτη ἐτελεῖτο κατὰ τὴν Ἀποστολικὴν ἐποχὴν, ἔχομεν περιγραφὴν ἐν Πράξ. Β' 42 καὶ Κ' 7-11. Ἐκτενεστέραν περιγραφὴν εὐρίσκομεν εἰς τὴν «Διδαχὴν τῶν 12 Ἀποστόλων» καὶ εἰς τὴν πρώτην ἀπολογίαν τοῦ Ἰουστίνου. Κατ' αὐτὴν, ἡ τελετὴ ἤρχιζε μὲ ἀνάγνωσμα ἐκ τῆς Βίβλου, ἐπηκολούθει ὁμιλία τοῦ προεστῶτος, μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῶν κατηχομένων καὶ τῶν μετανοούντων, ἐγένετο κοινὴ καὶ γενικὴ προσευχή. Εἶπετο ὁ κοινὸς ἀσπασμός. Οἱ πιστοὶ κατόπιν προσέφερον ἄρτον καὶ οἶνον μεμειγμένον μεθ' ὕδατος εἰς τὸν ἐπίσκοπον. «Εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος καὶ εὐφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῶν διάκονοι διδόνασιν ἐκάστῳ τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσιν». Ἡ περιγραφὴ αὕτη τοῦ Ἰουστίνου πρέπει νὰ συμπληρωθῇ μὲ τὴν προσθήκην, ὅτι κατὰ τὴν εὐχαριστήριον τελετὴν ἐψάλλοντο καὶ ψαλμοὶ ἀπὸ τῆς Π. Δ. (Ψαλμ. Β', ΞΒ', ΡΜ' καὶ ἄλλοι) καὶ χριστιανικοὶ ὕμνοι, οἱ περιεχόμενοι ἤδη εἰς τὸ κατὰ

ΤΙ ΤΑ χριστιανικά ήθη ήσκησαν σπουδαίαν επίδρασιν διά τήν εξέάπλωσιν και τήν τελικήν επικράτησιν του Χριστιανισμού, περί τούτου έγινεν ήδη λόγος και προηγουμένως (σελ. 73). Όμοίως μās είναι γνωστόν ότι, καθ' όν χρόνον ό Χριστιανισμός επέάλαιε διά τήν ύπαρξίν του έναντίον τής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και τών

άλλων εύρέως διαδεδομένων εις τό Ρωμαϊκόν κράτος θρησκειών, αί όποϊαι δύναται νά θεωρηθοϋν ώς αντίπαλοι αϋτοϋ. Αί θρησκευταί, αί καλούμεναι συνήθως εις τήν ιστορίαν τών θρησκευμάτων «μυστήρια» και «μυστηρια και θρησκευταί», παρείχον και αϋται ύπόσχεσιν εις τους όπαδούς των περι άφέσεως άμαρτιών, λυτρώσεως, άναγεννήσεως κοινωνίας μετά τής Θεότητος και αιωνίας ζωής. Άλλ' ένώ αϋται ήρκοϋντο μόνον εις τās συμβολικά τελετάς των, εις τās όποιās απέδιδον μαγικήν δύναμιν, μόνον ό Χριστιανισμός ήξίωσεν από τους όπαδούς του και κατώρθωσε τελικώς νά επιβάλη ώστε αί ιδέαι αϋται νά μετατραποϋν εις πράξιν, μίαν πράξιν, ή όποία απέσπασε τόν θαυμασμόν του μη χριστιανικού κόσμου. Μόνον τά χριστιανικά αισθήματα, ή χριστιανική πράξις, ή χριστιανική ζωή, μόνον αϋτά έπρεπε νά δείξουν ότι είναι κανεις πραγματικός Χριστιανός. Προσέλαβεν οϋτως ή νέα θρησκεία μίαν ήθικήν σοβαρότητα και επέβαλεν εις τους όπαδούς της ένα ήθικόν άνθρωπισμόν. Και δέν πρέπει βέβαια νά φανταζώμεθα ότι έξηφανίσθησαν από τήν χριστιανικήν κοινωνίαν αί άνθρωπιναι άδυναμιαί, έλλείψεις και κακίαί. Εις τήν Άποστολικήν άκόμη έποχήν βλέπομεν τόν Άνανίαν και τήν Σάφειραν νά ψεύδωνται (Πράξ. Ε' 2-11). Όμοίως πληροφορούμεθα περι γογγυσμού τών Έλληνιστών πρός τους Έβραίους (Πράξ. ΣΤ' 1). Αί παρεκτροπαί όμως αϋται έτιμωροϋντο και οί παρεκτρεπόμενοι ή βαρέως άμαρτάνοντες άπεκλείοντο έπ' άρκετόν τής Χριστιανικής κοινωνίας. Εις τό σύνολόν της όμως ή Χριστιανική κοινότης ήτο έν από ήθικής άπόψεως επιβλητικόν φαινόμενον.

Ὡς διακρίνουσαι τοὺς ἀρχαίους χριστιανοὺς ἀρεταὶ ἀναφέρονται ἢ αὐστηρότης καὶ ἀγνότης τῶν ἡθῶν, ἢ ἐγκράτεια καὶ σωφροσύνη, ἢ ταπεινοφροσύνη, ἢ εἰρηνοποιὸς διάθεσις, ἢ ἀνεξικακία, ἢ διαλλακτικότης καὶ ὑποχωρητικότης καὶ πρὸ παντὸς ἢ ἀδελφικὴ ἀγάπη πρὸς πάντα ἄνθρωπον, ἢ παραμερίζουσα ὅλας τὰς δυσχερείας καὶ λύουσα ὅλα τὰ προβλήματα. Αὕτῃ ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ κυριώτερον χάρισμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ μεταδιδόμενον εἰς τοὺς πιστεύσαντας (Α΄ Κορινθ. ΙΓ΄ 1-13).

104 Ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς μιᾶς χριστιανικῆς ἀπολογίας, γραφείσης μὲ μορφήν ἐπιστολῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ δευτέρου αἰῶνος, περιγράφει ὡς ἐξῆς τὰ χριστιανικὰ ἦθη : «Οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν σάρκα, ἀλλὰ δὲν ζοῦν κατὰ σάρκα, διαμένουν εἰς τὴν γῆν, ἀλλὰ πολιτεύονται εἰς τὸν οὐρανόν, πείθονται εἰς τοὺς καθωρισμένους νόμους καὶ μὲ τὴν ζωὴν τῶν νικοῦν τοὺς νόμους. Ἄγαποῦν ὅλους καὶ διώκονται ὑπὸ ὄλων. Ἄγνοῦνται καὶ κατακρίνονται, θανατοῦνται καὶ ζωοποιοῦνται, πτωχεύουν καὶ πλουτίζουν πολλοὺς, στεροῦνται ἀπ' ὅλα καὶ ἐν τούτοις ἀπὸ ὅλα ἔχουν περίσσειαν, ἀτιμώνονται καὶ μὲ τὰς ἀτιμώσεις δοξάζονται... ἐμπαίζονται καὶ εὐλογοῦν, ὑβρίζονται καὶ τιμοῦν, ἐνῶ ἀγαθοποιοῦν, τιμωροῦνται ὡς κακοί, τιμωρούμενοι μὲ θάνατον χείρου, ὡς ἐὰν τοὺς δίδεται νέα ζωὴ... Καὶ συντόμως ὅ,τι εἶναι εἰς τὸ σῶμα ἢ ψυχὴ, τοῦτο εἶναι εἰς τὸν κόσμον οἱ Χριστιανοί».

Ὁ ἀπολογητὴς πάλιν Θεόφιλος, ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, λέγει : «Εἰς τοὺς Χριστιανοὺς ἀνευρίσκει κανεὶς σοφὴν αὐτοκυριαρχίαν, εἰς αὐτοὺς ἀσκεῖται ἢ ἐγκράτεια, φυλάττεται ἢ μονογαμία, τηρεῖται ἢ ἀγνότης, ἢ ἀδικία ἐξαφανίζεται, ἢ ἁμαρτία ἐξολοθρεύεται, ἢ δικαιοσύνη ἀσκεῖται, ὁ νόμος τηρεῖται, ἢ εὐσέβεια μαρτυρεῖται μὲ τὴν πρᾶξιν, ὁμολογεῖται ὁ Θεός, ἢ ἀλήθεια θεωρεῖται ὡς τὸ ὕψιστον. Ἡ χάρις τοὺς διαφυλάττει, ἢ εἰρήνη τοὺς προστατεύει, ὁ ἅγιος Λόγος τοὺς ὀδηγεῖ, ἢ σοφία τοὺς διδάσκει, ἢ αἰωνία ζωὴ τοὺς κατευθύνει».

Ὁ ἔθνικὸς ἰατροφιλόσοφος Γαληνὸς (περὶ τὸ 200) ἐξυμνε τὴν ἐκ μέρους τῶν Χριστιανῶν περιφρόνησιν τοῦ θανάτου, τὴν ἐγκράτειαν καὶ τὴν ἀγνότητά των, διαδηλώνει δ' ὅτι ὑπάρχουν μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοιοῦτοι, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν αὐτοκυριαρχίαν

καί τόν ζήλόν των διά τὸ ἰδεῶδες καί τὸ εὐγενές οὐδόλως ὑπολείπονται τῶν ἀληθῶν φιλοσόφων. 2-555

Σύμφωνα μὲ τὰ ἥθη διεμορφώθησαν καί τὰ χριστιανικὰ ἔθιμα. Ἡ καθημερινὴ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ καθηγιάζετο μὲ τὴν ἰδιωτικὴν ἢ κατ' οἶκον προσευχὴν. Αὕτη ἐγένετο τρίς τῆς ἡμέρας, πρωΐαν, μεσημβριάν καί ἑσπέραν. Σπουδαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς τῆς περιόδου αὐτῆς (ὅπως ὁ Τερτυλιανός, ὁ Κυπριανός καί ὁ Ὁριγένης) ἐξετάζουν ἰδιαιτέρως τὸ ζήτημα τῆς προσευχῆς καί τονίζουν τὰ εὐεργητικὰ αὐτῆς ἀποτελέσματα. Ἰδίως ἐρμηνεύουν τὸ ὑπόδειγμα, τὸ ὁποῖον ὁ Κύριος παρέδωκεν εἰς τοὺς μαθητὰς του, τὴν Κυριακὴν προσευχὴν.

Ἐνωρὶς μαρτυρεῖται ἡ συνήθεια τῆς σημειώσεως διὰ τοῦ σταυροῦ. Αὕτη ἐγένετο κυρίως πρὸ τῆς ἀναλήψεως καί τῆς ἐνάργεως κάθε ἐργασίας. Ἐνδύματα, οἰκίαι καί σκευὴ τῶν Χριστιανῶν ἐκοσμοῦντο μὲ τὰ μνημονευθέντα ἤδη σύμβολα, τὰ ὁποῖα κατόπιν εἰσῆχθησαν καί εἰς τοὺς ναοὺς. Θεάματα, ὅπως θεάτρα, ἵπποδρομῖαι, ἄρματοδρομῖαι, θηριομαχίαι καί μονομαχίαι, ἀπεφεύγοντο ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς, διὰ τὴν ἀνηθικότητα, ἢ ὁποῖα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐπεκράτει, καί τὴν ἀγριότητα, ἢ ὁποῖα ἐξεδηλώνετο εἰς αὐτά. Μερικὰ ἐπαγγέλματα (καί ἰδιαιτέρως τοῦ ἀγαλματοποιοῦ, τοῦ θεατρικοῦ ὑποκριτοῦ, τοῦ μάγου, τοῦ μάντεως κλπ.) ἦσαν ἀπηγορευμένα ὅποιος ἐγένετο δεκτός, καί ὡς κατηχούμενος ἀκόμη, ὤφειλε νὰ τὰ παραιτήσῃ.

Διὰ τοῦ χριστιανισμοῦ καθηγιάσθη ὁ οἰκογενειακὸς βίος. Ἡ γυνὴ ἀνυψώθη, ἔπαυσε νὰ εἶναι δούλη τοῦ ἀνδρὸς καί ἐθεωρεῖτο ἰσάξιον μὲ αὐτὸν πλᾶσμα. Ἦδη εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Παύλου ὑπάρχει πίναξ τῶν οἰκογενειακῶν καθηκόντων (Ἐφεσ. Δ' 22-36 καί ΣΤ' 2-9, Κολοσ. Γ' 18-23). Οἱ δεσμοὶ οὕτω μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς οἰκογενείας κατέστησαν στενότεροι. Ἡ πρὸς τοὺς δούλους συμπεριφορὰ τῶν κυρίων ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀδελφική. Ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψις περὶ ἰσότητος ὅλων τῶν ἀνθρώπων συνετέλεσεν ὥστε ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ ἐξαφανισθῇ ὁ καταισχύνων τὴν ἀνθρωπότητα θεσμὸς οὗτος.

Ὁ μαρτυρήσας ἐπὶ Τραϊανοῦ (98-117) Ἰγνάτιος, ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ἀπαιτεῖ ἢ ἐνῶσις τοῦ ἀνδρὸς καί τῆς γυναικὸς διὰ τοῦ γάμου νὰ γίνεται «μετὰ τῆς γνώμης τοῦ ἐπισκόπου»

που, ἵνα ὁ γάμος ἦ κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν». Μετὰ τὴν συμφωνίαν τοῦ γάμου ἐγένετο μετάβασις εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐπηκολούθει προσευχὴ τῆς κοινότητος, ἱερατικὴ εὐλογία καὶ κοινωνία τῶν τιμίων δώρων. Οὕτω πλέον ἢ γαμήλιος τελετὴ ἀπέβη βαθμιαίως μυστήριον. Δεύτερος γάμος ἐγένετο δεκτὸς μὲ δισταγμόν, ἀπηγορεύετο δ' εἰς τοὺς κληρικούς. Ἡ εὐρέως διαδεδομένη εἰς τοὺς ἔθνικούς ἀπάνθρωπος συνήθεια νὰ φονεύονται τὰ βρέφη ἤδη εἰς τὸν μητρικὸν κόλπον ἢ καὶ νὰ ἐκτίθενται κατεδικάζετο ἀπολύτως ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς.

Ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ εὐρήματα τῶν κατακομβῶν, ἡ χρῆσις κοσμημάτων δὲν ἀπηγορεύετο ἀπολύτως. Ἡ πολυτέλεια ὅμως καὶ ἡ σπατάλη δι' αὐτὰ ἔθεωρεῖτο ὡς ἀπάδουσα πρὸς τὴν χριστιανικὴν σοβαρότητα, ἡ δὲ ψιμυθίωσις (φτιασιδωμα) ἔθεωρεῖτο ὡς μομφὴ κατὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς ἔάν μὴ ἐπροίκισεν οὗτος τὸν ἄνθρωπον μὲ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς αὐτὸν ὠραιότητα καὶ ὡς προσπάθεια ἀνατροπῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεθείσης φυσικῆς τάξεως. Ὁμιλῶν ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς — εἰς τὸ ἔργον του «Παιδαγωγός» — διὰ τὸν στολισμὸν τοῦ σώματος, δὲν ἀπαγορεύει τόσον τὴν χρῆσιν κοσμημάτων ὅσον τὸν ἀχαλίνωτον πόθον δι' αὐτά. Ἀναγνωρίζει δ' ὡς εὐπρεπὴ ψυχαγωγίαν τὴν γυμναστικὴν, τὸ κυνήγιον, τὸ ψάρευμα.

Τὰ τυχερὰ παίγνια ἀπηγορεύοντο.

Τὴν ἐν χρήσει εἰς τοὺς ἔθνικούς καὶ σὶν τῶν νεκρῶν τὴν ἀπέκρουον οἱ Χριστιανοί, ἐπρωτίμων δὲ τὸ ἀρχαῖον καὶ εὐγενέστερον ἔθιμον τῆς ταφῆς. Τοὺς τάφους τῶν νεκρῶν τῶν ἐκόσμου μὲ εἰκόνας καὶ σύμβολα, τὰ ὅποια ἐξέφραζον τὴν βεβαίαν ἐλπίδα διὰ μίαν μακαρίαν ζωὴν πέραν τοῦ κόσμου τούτου.

Διὰ τὴν χριστιανικὴν φιλανθρωπίαν εἶναι χαρακτηριστικοὶ οἱ λόγοι τοῦ Ἰουστίνου: «Ἡμεῖς, οἱ ὅποιοι ἄλλοτε ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἠγαπᾶμεν τὸ χρηματικὸν κέρδος, τὸ διανεμόμεν τώρα μὲ πᾶν ὅ,τι ἄλλο κατέχομεν καὶ δίδομεν εἰς κάθε ἔχοντα ἀνάγκην». Ἡ περιθάλψις τῶν πτωχῶν ἦτο θαυμασίως ὀργανωμένη καὶ ἀπετέλει τὴν κυρίαν ἀσχολίαν τῶν διακόνων καὶ τῶν διακονισσῶν. Καὶ ἔρανοι ἀκόμη ἐγένοντο καὶ ἐστέλλοντο ἀπὸ τῆς μιᾶς ἐκκλησίας εἰς ἄλλην, καὶ μάλιστα, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παύλου, εἰς τὴν μητέρα ἐκκλησίαν τῶν Ἱεροσολύμων. Ὁ Κυπριανὸς συνέλεξεν εἰς διάστημα

ἐλαχίστων ἡμερῶν 100.000 σηστερτίους καὶ τοὺς ἐχρησιμοποίησε πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλωτισθέντων Χριστιανῶν ἐκ Νουμιδίας.

Ὅμοίως ἐξυμνοῦντο καὶ ἡ χριστιανικὴ φιλοξενία. Οἱ ξένοι καὶ οἱ ταξιδεύοντες Χριστιανοὶ ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὰς οἰκίας τῶν ὁμοπίστων τῶν, κατεβάλλετο δὲ φροντίς νὰ ἐξευρεθῇ δι' αὐτοὺς ἐργασία. Ἡ ἐπαιτεία ὅμως ἀπεδοκιμάζετο.

Ὡς διαμαρτυρία κατὰ τῆς ἀκολασίας τῶν χρόνων ἐκείνων πρέπει νὰ νοηθῇ καὶ τὸ φαινόμενον ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τὸν χριστιανικὸν κόσμον—ἀμφοτέρων τῶν φύλων—ζῶντες ἐντὸς τῶν πόλεων ἀφωσιῶντο εἰς τὴν μελέτην τῶν θείων, τὴν προσευχὴν, τὰς νηστείας κτλ. Ἡ Ἐκκλησία ἐτίμησεν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐκ οὐσίσως εἶχον ἐπιβάλει εἰς τὸν ἑαυτὸν τοὺς τὴν ζωὴν αὐτὴν, οὐδέποτε ὅμως διενόηθη νὰ ἐξαναγκάσῃ ὄλους τοὺς πιστοὺς νὰ ζοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Οἱ οὕτω διαβιοῦντες ὠνομάσθησαν ἀσκηταί. Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν, διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν μανίαν τῶν διωκτῶν κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν καὶ διὰ νὰ εὐρίσκωνται μακρὰν μιᾶς διεφθαρμένης κοινωνίας, ἤρχισαν ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ τρίτου αἰῶνος νὰ ἐγκαταλείπουν τὰς πόλεις καὶ νὰ καταφεύγουν εἰς ἐρήμους. Οὗτοι ἐκλήθησαν ἀναχωρηταί, ἐρημίται, μοναχοί. Ἀπ' αὐτοὺς διεκρίθησαν ὁ Παῦλος ὁ ἐκ Θηβαΐδος καὶ ὁ ὁμοίως Αἰγύπτιος Ἀντώνιος, θαυμασθέντες καὶ οἱ δύο διὰ τὴν ἀρετὴν τῶν. Οὕτως ἔλαβεν ἀρχὴν ὁ μοναχικὸς βίος, ὁ ὅποιος ἀνῆλθεν εἰς ἀκμὴν τὴν ἐπομένην περίοδον.

9-5-55
Lyd
ΔΙΑ ΤΙΝΩΝ ΜΕΣΩΝ ΑΝΤΕΔΡΑΣΕΝ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΕΧΘΡΩΝ ΤΟΥ

ΑΤΑ τὴν αἱματηρὰν περίοδον τῶν πάσης φύσεως διωγμῶν, ὀλόκληρος ὁ χριστιανικὸς κόσμος εὕρισκετο εἰς διαρκῆ συναγεμῶν. Ὅλα, πέριξ τοῦ μαρτυρικοῦ ἐκείνου κόσμου, ἐκάλυπτεν ἡ ἀπειλὴ τῶν βασάνων καὶ τοῦ μαρτυρικοῦ θανάτου. Ἄλλ' ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔχασε τὴν πίστιν τῆς, οὐδ' ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν δρόμον τοῦ χριστιανικοῦ τῆς καθήκοντος.

Εἶχε πάντοτε ἀναμμένην τὴν φλόγα τῆς πίστεως πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ ἐκ ταύτης ἦντλει τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνταμοιβῆς πλησίον

τοῦ Κυρίου καὶ τὴν πεποίθησιν τῆς νίκης τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

Εἰς ὅλους τοὺς ἔχθρους του ὁ Χριστιανισμὸς ἀντέταξε μετὰ παρρησίας καὶ θάρρους τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία διτηρήθη ἐνιαίᾳ εἰς ὅλας τὰς τότε χριστιανικὰς ἐκκλησίας.

Οὕτω διευπλώθησαν καὶ ἐκυκλοφόρησαν τὰ γνήσια συγγράμματα τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὰ ὁποῖα ἀπετέλεσαν τὸν κανόνα τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ἰδρύθησαν δὲ αἱ διάφοροι θεολογικαὶ σχολαί, αἵτινες σκοπὸν εἶχον τὴν σαφῆ διατύπωσιν καὶ διάδοσιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν, ὅπως ἀκριβῶς ἐδιδάχθησαν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων αὐτοῦ.

Σπουδαιότεραι ἐκ τῶν σχολῶν τούτων ἀνεδειχθησαν δύο : τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ τῆς Καρχηδόνας εἰς τὴν βόρειον Ἀφρικὴν. Ἡ σχολὴ τῆς Ἀλεξανδρείας ἐδίδασκε τὸ «ἐρεῦνα καὶ πιστενε», δηλ. ἡ πίστις περὶ τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν πρέπει νὰ ἐνισχύεται καὶ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῦνης τῶν διαφόρων θεολογικῶν προβλημάτων. Ἡ σχολὴ τῆς Καρχηδόνας ἐδίδασκεν ὅτι ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία στηρίζεται ἐπὶ ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας ἐδίδαξεν ὁ ἰδρυτὴς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας Ἰησοῦς Χριστός. Ἐπομένως πρέπει νὰ τὰς παραδέχεται τις ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐρεῦνης καὶ δισταγμοῦ. Διότι ὁ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐρευνήσῃ τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, τὰς ὁποίας ὀρθῶς ἐδίδαξεν ὁ Κύριος. Ἐδίδασκε δηλαδὴ ἡ σχολὴ τῆς Καρχηδόνας τὸ «πίστευε καὶ μὴ ἐρεῦνα».

ΠΑΤΕΡΕΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΠΑΝΤΕΣ οἱ λόγιοι καὶ μορφωμένοι Χριστιανοί, οἵτινες προφορικῶς καὶ διὰ συγγραμμάτων ἐδίδαξαν καὶ ἀνέπτυξαν ὀρθῶς τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ πλείστοι ἐκ τούτων ὑπέστησαν μαρτυρικὸν θάνατον, ἵνα ἀντιταχθῶν κατὰ τῶν διωγμῶν καὶ τῶν αἰρέσεων, ὠνομάσθησαν γενικῶς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Διαιροῦμεν δὲ αὐτοὺς : Α') εἰς Ἀποστολικοὺς Πατέρας, Β') εἰς Ἀπολογητὰς καὶ Γ') εἰς ἀντιαιρετικοὺς συγγραφεῖς.

Ἀποστολικοὶ Πατέρες λέγονται οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἐκεῖνοι συγγραφεῖς, οἵτινες ὑπῆρξαν μαθηταὶ τῶν Ἀποστόλων ἢ ἔζησαν καὶ ἤκμασαν ὀλίγον χρόνον μετ' αὐτούς. Σπουδαιότεροι ἐκ τούτων ὑπῆρξαν οἱ ἑξῆς :

+

1. Κλήμης ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης (92 - 101)

ΚΛΗΜΗΣ κατήγετο ἐκ Ρώμης καὶ ὑπῆρξεν ὁ τρίτος κατὰ σειράν, χειροτονηθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἐπίσκοπος Ρώμης (Λίνος, Ἀνέγκλητος ἢ Κλητὸς, Κλήμης), ὅπου διέθεσε μετὰ ζήλου ὅλον τὸν βίον αὐτοῦ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἐκ τῶν συγγραφικῶν του ἔργων διεσώθη μόνον μία ἐπιστολὴ αὐτοῦ, γραμμένη εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου. Ἀφορμὴν δὲ ἔλαβεν ἐκ τοῦ ἐξῆς γεγονότος. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κορίνθου εἶχον συμβῆ ἀνωμαλῖαι καὶ ταραχαὶ εἰς βάρος τῶν ἱερέων. Μαθὼν ταῦτα ὁ Κλήμης, ἀπέστειλε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην. Ἀφοῦ κατ' ἀρχὰς ἐκφράζει τὴν λύπην του διὰ τὸ θλιβερόν αὐτὸ κατάντημα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Κορίνθου, ἕνεκα ζηλοτυπίας καὶ φθόνου, συνιστᾷ νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ ἐγκαταλείψουν οἱ πρωταίτιοι τὴν ἀλαζονείαν καὶ τὴν αὐθάδειαν καὶ νὰ πειθαρχήσουν εἰς τοὺς ἱερεῖς, οἵτινες εἶναι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἐκκλησίας. Πρὸς τοῦτο ἐπικαλεῖται τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, ἵνα βοηθήσῃ τοὺς Κορινθίους νὰ ἐπανεύρουν τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ὁμόνοιαν. 9-5-55

10013 τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς παραθέτει τὴν ἀκόλουθον προσευχήν : « Ἀξιοῦμεν σέ, Δέσποτα, βοηθὸν γενέσθαι καὶ ἀντιλήπτορα ἡμῶν. Τοὺς ἐν θλίψει ἡμῶν σῶσον, τοὺς ταπεινοὺς ἐλέησον, τοὺς πεπτωκότας ἔγειρον, τοὺς δεομένους ἐπιφάνηθι (βοήθησε), τοὺς ἀσθενεῖς ἴασαι, τοὺς πλανωμένους τοῦ λαοῦ σου ἐπίστρεψον. Χόρτασον τοὺς πεινῶντας, λύτρωσε τοὺς δεσμίους, ξανάστησον τοὺς ἀσθενοῦντας, παρακάλεσον (παρηγόρησε) τοὺς ὀλιγοψυχοῦντας. Γνώτωσάν σε πάντα τὰ ἔθνη, ὅτι Σὺ εἶ ὁ Θεὸς ὁ μόνος καὶ Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ παῖς σου καὶ ἡμεῖς λαὸς σου καὶ πρόβατα τῆς νομῆς σου». 10X-155

ΙΓΝΑΤΙΟΣ εἶναι ὁ δεύτερος ἐπίσκοπος τῆς Ἀντιοχείας καὶ ὑπῆρξε μαθητῆς τοῦ Ἀποστόλου καὶ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου. Ὀνομάζεται δὲ Θεοφόρος διὰ τὴν μεγάλην του ἀφοσίωσιν καὶ πίστιν πρὸς τὸν Χριστόν. Κατὰ τὴν αἵματηρὰν ἐκείνην περίοδον τῶν διωγμῶν ἐποίμανε τὸ χριστιανικὸν ποίμνιόν του μὲ ἀφοσίωσιν καὶ θάρρος. Κατὰ δὲ τὸν διωγμὸν τοῦ Τραϊανοῦ συνελήφθη καὶ ὁδηγηθεὶς εἰς τὴν Ρώμην, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον τὴν 20ῃν Δεκεμβρίου τοῦ ἔτους 110 μ.Χ. Ἀξιοθαύμαστον εἶναι τὸ θάρρος του καὶ ἡ καρτερικότης, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε κατὰ τὴν πολυήμερον καὶ βασανιστικὴν πορείαν του ἀπὸ τὴν Ἀντιόχειαν εἰς τὴν Ρώμην. Διελθὼν ἐκ Σμύρνης, ἔγραψεν ἐπιστολάς πρὸς τὰς ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας (Ἐφέσου, Μαγνησίας, Τράλλεων κτλ.) πρὸς τὰς ὁποίας συμβουλεύει ὁμόνοιαν, πίστιν καὶ ἀποφυγὴν ἀπὸ τὰς αἱρέσεις, ὑπακοὴν καὶ πειθαρχίαν πρὸς τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὴν διδασκαλίαν των, οἵτινες εἶναι οἱ ἀκρόσωποι τοῦ Χριστοῦ. Ἐνῶ δὲ εὕρισκετο ἀκόμη εἰς πορείαν πρὸς τὴν Ρώμην, ἐπληροφόρηθη ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τῆς πόλεως ταύτης, διὰ μεσολαβήσεως, προσεπάθουν νὰ τὸν σώσουν ἀπὸ τὸ μαρτύριον. Τότε ὁ Ἰγνάτιος ἔγραψε πρὸς αὐτοὺς μίαν ἐπιστολήν, διὰ τῆς ὁποίας τοὺς παρακαλεῖ νὰ παύσουν τὰς ἐνεργείας των αὐτάς, διότι γνωρίζει καλῶς ὅτι συντομώτερον, διὰ τοῦ μαρτυρίου του, θὰ συναντήσῃ τὸν Χριστόν.

«Εὐχόμεαι πολὺ γρήγορα νὰ ἀντιμετωπίσω τὰ θηρία, τὰ ὁποῖα θὰ ἐξαναγκάσω νὰ μὲ κατασπαράξουν... Προτιμῶ νὰ ἀποθάνω χάριν τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ παρὰ νὰ βασιλεύσω εἰς τὰ πέρατα τῆς γῆς... Ἀφήσατέ με νὰ πάρω καθαρὸν φῶς, διότι μόνον μόλις φθάσω ἐκεῖ θὰ εἶμαι ἀληθινὸς ἄνθρωπος. Σὰς γράφω ζῶν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀποθάνω». (Ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς πρὸς Ρωμαίους).

Οὕτω ὁ Ἰγνάτιος μὲ τοιαύτας πραγματικὰς διαθέσεις, διὰ τὸν σωτήριον θάνατον, ὁδηγηθεὶς εἰς Ρώμην καὶ ριφθεὶς εἰς τὰ ἄγρια θηρία, ὑπέστη φρικτὸν θάνατον. Ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 20ῃν Δεκεμβρίου.

ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ ἐγεννήθη εἰς Σμύρνην, κατὰ τὸ ἔτος 65 μ. Χ. Εἰς νεανικὴν ἡλικίαν συνανεστρέφето μὲ τοὺς Ἀποστόλους καὶ μάλιστα μὲ τὸν Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην, τοῦ ὁποῦ ὑπῆρξε μαθητῆς, καὶ χειροτονήθη ὑπ' αὐτῶν ἐπίσκοπος Σμύρνης. Μὲ θάρρος καὶ ζῆλον εἰργάσθη ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου, χωρὶς νὰ φείδεται χρόνου καὶ κόπου, προσπαθὼν νὰ ἐπιστρέψῃ τοὺς εἰδωλολάτρας εἰς τὴν ὀρθὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ στηρίξῃ τοὺς πιστοὺς, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν διωγμῶν. Ἐγραψε πολλὰς ἐπιστολάς, τὰς ὁποίας ἀπέστειλεν εἰς διαφόρους ἐκκλησίας. Δι' αὐτῶν συμβουλευεὶ καὶ παρηγορεῖ τοὺς Χριστιανούς.

Μέχρις ἡμῶν διεσώθη μόνον μία, τὴν ὁποίαν ἀπέστειλε πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῶν Φιλίππων. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοὺς συγχαίρει, διότι ἔδειξαν συμπάθειαν πρὸς τὸν Ἰγνάτιον, ὅταν διήρχετο ἐκ τῆς πόλεως τῶν, ὅτε ἐβάδιζεν πρὸς τὸ μαρτύριον, ὡς καὶ εἰς ἄλλους μάρτυρας ἀδελφούς. Τοὺς συμβουλευεὶ ἐπίσης νὰ πράττουν τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ ἀποφεύγουν τὰς αἱρέσεις. Κατὰ τὸν διωγμὸν ἐπὶ Ἀντωνίνου Πίου (138 - 161), συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη ἐνώπιον τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Ἀσίας Κοδράτου. Οὗτος κατ' ἀρχὰς προσεπάθησε, διὰ διαφορῶν μέσων καὶ ὑποσχέσεων, νὰ πείσῃ τὸν Πολύκαρπον νὰ ἀρνηθῆ τὸν Χριστὸν καὶ νὰ θυσιάσῃ εἰς τὰ εἶδωλα. Ἀλλ' ὁ γηραιὸς Πολύκαρπος ἔχει πάρει τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀποθάνῃ χάριν τοῦ Χριστοῦ, ἀπαντήσας μετὰ θάρρους πρὸς τὸν ἀνθύπατον: «86 ἔτη δουλεύω εἰς τὸν Χριστὸν καὶ οὐδὲν μὲ ἠδίκησε· πῶς λοιπὸν δύναμαι νὰ βλασφημήσω τὸν βασιλέα καὶ σωτήρα μου; Πῦρ ἀπειλεῖς, τὸ πρὸς ὥραν καιόμενον καὶ μετ' ὀλίγον σβεννύμενον; ἄγνοεῖς γὰρ τὸ τῆς μελλούσης κρίσεως καὶ αἰωνίου κολάσεως τοῖς ἀσεβέσι τηρούμενον πῦρ; Ἀλλὰ τί βραδύνεις; φέρε ὃ βούλει». (Μαρτύριον Πολυκάρπου, ἐπιστολὴ ἐκκλησίας Σμύρνης πρὸς τὴν ἐκκλησίαν Φιλομηλίου Φρυγίας, κεφ. II).

Ἀφοῦ ἐβασανίσθη, τέλος ἐφονεύθη διὰ τοῦ ξίφους τοῦ δημίου του. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 23ην Φεβρουαρίου.

ΠΟΛΟΓΗΤΑΙ καλοῦνται οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες, οἵτινες, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν, ἀπεδείκνυον (ἀπελογοῦντο), εἴτε προφορικῶς εἴτε γραπτῶς, ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ μόνη ἀληθὴς θρησκεία καὶ ὅτι οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν ἄδικοι. Ὑπεστήριζον ὅτι οἱ Χριστιανοὶ εἶναι κατὰ πάντα νομοταγεῖς καὶ δίκαιοι, ἄδικοι εἶναι οἱ συκοφάνται καὶ οἱ διώκται αὐτῶν.

Τὰς ἀπολογίας τῶν ταύτας δὲν ἐδίσταζον νὰ κάμουν καὶ ἐνώπιον τῶν αὐτοκρατόρων. Δι' αὐτὸ πολλοί, συλλαμβανόμενοι, ὕψισταντο μαρτυρικὸν θάνατον. Τοιοῦτοι ἀπολογοῦνται ἦσαν ὁ Κοδράτος, ὁ Τατιανός, ὁ Μιλτιάδης, ὁ Ἀπολλινάριος ἐπίσκοπος Ἱεραπόλεως, ὁ Μελλίτων ὁ Σάρδεων, ὁ Ἀθηναγόρας ὁ Ἀθηναῖος, ὁ Λατίνος Μινούκιος Φηλιξ, ὁ Ἰουστίνος, ὁ Ἀριστείδης ὁ Ἀθηναῖος κ.ἄ. Σπουδαιότεροι δὲ ἦσαν οἱ ἑξῆς.

1. Ἀριστείδης ὁ Ἀθηναῖος

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ἦτο Ἀθηναῖος φιλόσοφος, ὅστις, ἀφοῦ ἐμελέτησε καὶ κατενόησε καλῶς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν, ἐγένετο Χριστιανός. Ἐκτοτε ὑπεστήριξε μετὰ θάρρους, τὰς Χριστιανικὰς ἀληθείας. Ἐγραψεν Ἀπολογία, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Ἀδριανὸν (117-138 μ. Χ.), ὅταν οὗτος ἦλθεν εἰς Ἀθήνας.

Διὰ τῆς ἀπολογίας του αὐτῆς ὁ Ἀριστείδης ἀποδεικνύει ὅτι μόνον οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν τὴν ἀληθῆ γνῶσιν περὶ Θεοῦ. Κατῶρθωσε δὲ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ πείσῃ τὸν Αὐτοκράτορα νὰ καταπαύσῃ τὸν διωγμὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Ἴδου τί γράφει εἰς τὴν Ἀπολογία του ὁ Ἀριστείδης: «Καὶ οὗτοι (οἱ χριστιανοὶ) εἰσὶν οἱ ὑπὲρ πάντα τὰ ἔθνη τῆς γῆς εὐρόντες τὴν ἀλήθειαν· γιννώσκουσι γὰρ τὸν Θεόν. Ἐχουσι τὰς ἐντολάς Αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐν ταῖς καρδίαις κεχαραγμένας καὶ ταύτας φυλάττουσι, προσδοκῶντες ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Τιμῶσι πατέρα καὶ μητέρα καὶ τοὺς πλησίον φιλοῦσι, δίκαια κρίνουσι,

ὅσα οὐ θέλουσιν αὐτοῖς γίνεσθαι ἐτέρω οὐ ποιοῦσι, τοὺς ἀδικοῦν-
τας αὐτοὺς παρακαλοῦσι (συγχωροῦσι) καὶ προσφιλεῖς αὐτοὺς ἑαυ-
τοῖς ποιοῦσι, τοὺς ἐχθροὺς εὐεργετεῖν σπουδάζουσι. Ὁ ἔχων τῷ μὴ ἔ-
χοντι ἄφθόνως ἐπιχορηγεῖ· ξένον ἐὰν ἴδωσι ὑπὸ στέγην εἰσάγουσι. Ἐ-
τοιμοί εἰσιν ὑπὲρ Χριστοῦ τὰς ψυχὰς αὐτῶν προσέσθαι» (Ἀπολογία
Ἀριστείδου, Πατρολ. Μigne, κεφ. 96).

2. Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς

ΙΟΥΣΤΙΝΟΣ ἐγεννήθη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Β' αἰ-
ῶνος εἰς Φλαυῖαν Νεάπολιν (ἀρχαία πόλις τῆς
Παλαιστίνης Συχέμ) ἐκ γονέων εἰδωλολατρῶν.
Ὅταν ἦτο ἀκόμη νέος, τὸν κατεῖχε σφοδρὰ ἐπι-
θυμία νὰ γνωρίσῃ τὰ μυστήρια τοῦ σύμπαντος
καὶ ἰδίως νὰ λάβῃ σαφῆ ἔννοιαν περὶ Θεοῦ καὶ
περὶ Θείας Προνοίας.

Ἐμελέτησε τὰ συγγράμματα τῶν διαφόρων
φιλοσόφων, κυρίως δὲ τοῦ Πλάτωνος, ἀλλὰ παρετήρησε μετὰ
λύπης ὅτι ταῦτα δὲν ἦσαν ἱκανὰ νὰ τοῦ λύσουν τὰς ἀπορίας
καὶ νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς ψυχικὰς του ἐπιθυμίας.

Μίαν ἡμέραν, ἐνῶ εὕρισκετο εἰς παραλιακὴν ὁδὸν τῆς Ἐ-
φέσου καὶ ἐσκέπετο τὰ διάφορα προβλήματα τοῦ κόσμου, ἐ-
γνωρίσθη μετὰ τινος γέροντος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐπείσθη νὰ με-
λετήσῃ τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Πράγματι, μελετήσας μετὰ προσο-
χῆς τὴν Ἀγίαν Γραφήν, εὗρεν εἰς αὐτὴν τὴν ποθουμένην λύσιν
καὶ ἱκανοποίησιν καὶ ἐγένετο Χριστιανὸς εἰς ἡλικίαν 30 ἐτῶν,
ἀποδεχθεὶς ὀλοψύχως τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας.

Ἐπεσκέφθη πολλὰς πόλεις καὶ τέλος κατέληξεν εἰς τὴν Ρώ-
μην, ὅπου ἵδρυσε σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδασκε μὲ ζῆλον τὴν
χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἀπέκτησε δὲ πολλοὺς μαθητάς.

Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων περιεσώθησαν
μέχρις ἡμῶν δύο ἀπολογίαι ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τῶν
ἐθνικῶν καὶ μία ἀπολογία κατὰ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἐνοστάσεων πε-
ρὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὑπὸ μορφήν διαλόγου, μὲ τὸν τίτλον «Διά-
λογος πρὸς Τρύφωνα».

Εἰς τὰς δύο πρώτας ἀπολογίας του, τὰς ὁποίας ἔδωκεν εἰς

τὸν αὐτοκράτορα Μάρκον Αὐρήλιον, ὁ Ἰουστίνος ὑποστηρίζει ὅτι οἱ διωγμοὶ κατὰ τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἄδικοι καὶ αἱ κατ' αὐτῶν κατηγορίαι ψευδεῖς, ἀποδεικνύει δ' ὅτι αἱ χριστιανικαὶ ἀρχαὶ εἶναι ἀνώτεροι ἀπὸ οἰανδήποτε ἀνθρωπίνην φιλοσοφίαν καὶ οἱ Χριστιανοὶ εἶναι κατὰ πάντα ἐνάρετοι καὶ νομοταγεῖς.

Εἰς τὸν «Διάλογον πρὸς Τρύφωνα», ὅστις εἶναι ἑβραϊκῆς καταγωγῆς, ἀποδεικνύει καὶ πείθει αὐτὸν ὅτι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι τελειότερα καὶ ἀνώτερα πάσης ἄλλης θρησκείας, καὶ αὐτῆς τῆς Ἑβραϊκῆς.

Οἱ φιλόσοφοι τῆς ἐποχῆς του, ἐπειδὴ τοὺς ἤλεγχε καὶ ἀπέκάλει αὐτοὺς λαιμάργους καὶ ἀπατεῶνας, τὸν κατηγορήσαν ὡς Χριστιανὸν καὶ ἐπέτυχον τὴν σύλληψίν του, κατὰ τὸν ἐπὶ Μάρκου Αὐρηλίου (161-180) διωγμὸν. Ὁ Ἰουστίνος, βασανισθεὶς ἀγρίως, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον, κατὰ τὸ ἔτος 165 μ. Χ. 165-55

Παραθέτομεν περικοπὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρει περὶ τῆς λατρείας τῆς Ἐκκλησίας καὶ περὶ τῆς εἰσόδου του εἰς τὸν Χριστιανισμὸν: «Ὁν τρόπον δὲ καὶ ἀνεθήκαμεν ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ, καινοποιηθέντες διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐξηγησόμεθα. Ὅπως μὴ, τοῦτο παραλιπόντες, δόξωμεν πονηρεῖν τί ἐν τῇ ἐξηγήσει. Ὅσοι ἂν πεισθῶσι καὶ πιστεύσωσιν ἀληθῆ ταῦτα, τὰ ὑφ' ὑμῶν διδασκόμενα καὶ λεγόμενα εἶναι, καὶ βιοῦν οὕτω δύνασθαι ὑπισχνοῦνται, εὖχεσθαι τε καὶ αἰτεῖν, νηστεύοντες, παρὰ τοῦ Θεοῦ, τῶν προημαρτημένων ἄφεσιν διδάσκονται, ἡμῶν συνευχομένων καὶ συνηστευόντων αὐτοῖς» (Ἀπολογία ἀγίου Ἰουστίνου, Πατρολ. Μigne, κεφ. 61). 165-55

Γ) ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΑΝΤΙΑΙΡΕΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

NANTION τῶν αἱρέσεων τῆς Α' περιόδου εἰργάσθησαν πολλοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς (πατέρες), οἵτινες καὶ διὰ τῶν συγγραμμάτων των καὶ διὰ τῆς προφορικῆς των διδασκαλίας ἀπέκρουσαν ἐπιτυχῶς τὰς αἱρέσεις αὐτάς καὶ ἠρμήνευσαν ὀρθῶς τὴν διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας.

Σπουδαιότεροι ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀντιαιρετικῶν συγγραφέων εἶναι οἱ ἑξῆς :

1. Ειρηναίος επίσκοπος Λουγδούνου (Λυώνος) και μάρτυς

ΕΙΡΗΝΑΙΟΣ ἦτο ἑλληνικῆς καταγωγῆς καὶ ἐγεννήθη εἰς τὴν Σμύρνην, τὸ ἔτος 140 μ. Χ. Ὅταν ἀκόμη ἦτο νέος, ἐγνώρισε τὸν ἐπίσκοπον Σμύρνης Πολύκαρπον, παρὰ τοῦ ὁποῦ ἐδιδάχθη τὸν Χριστιανισμόν. Ἐγένετο ἐπίσκοπος Λουγδούνου (Λυώνος) τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐπὶ 24 ἔτη εἰργάσθη μετὰ ζήλου διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Δὲν παρέλειπε βέβαια καὶ τὸ ἕτερον καθήκον, νὰ παρέχῃ ἐλπίδα καὶ θάρρος κατὰ τοὺς διωγμούς, εἰς τοὺς ταλαιπωρούμενους Χριστιανούς.

Ἐγραψεν ἐπίσης καὶ πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποῶν τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ φέρον τὸν τίτλον «Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως», διὰ τοῦ ὁποῦ καταπολεμῆ ὄλλας τὰς αἰρέσεις τῆς περιόδου ταύτης. γράφων: «Ὅταν δὲ ἐπιμειγῆ ὁ χαλκὸς εἰς τὸν ἄργυρον, τίς εὐκόλως δυνήσεται τοῦτον ἀκεραίως δοκιμάσαι; Ἴνα οὖν μὴ, παρὰ τὴν ἡμετέραν αἰτίαν, συναρπάζονται τινὲς ὡς πρόβατα ὑπὸ λύκων, ἀγνοοῦντες αὐτοὺς διὰ τὴν ἔξωθεν τῆς προβατείου δορᾶς ἐπιβουλήν, οὗς παρήγγελεν ἡμῖν ὁ Κύριος, ὁμοια μὲν λαλοῦντας, ἀνόμοια δὲ φρονοῦντας» (Βιβλίον Α', κεφ. 2, Πατρολογία Migne 7).

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Σεπτημίου Σεβήρου (192-211), ὁ Εἰρηναίος, συλληφθεὶς, ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον.

2. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς

Βγῆμα 23-555

ΚΛΗΜΗΣ ἐγεννήθη πιθανῶς εἰς τὰς Ἀθήνας περὶ τὸ ἔτος 150 μ.Χ. ἐκ γονέων εἰδωλολατρῶν καὶ προσῆλθεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν εἰς νεανικὴν ἡλικίαν. Λέγεται δὲ Ἀλεξανδρεὺς, διότι ἔδρασεν εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Διὰ νὰ μελετήσῃ δὲ καλύτερον τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, περιῆλθε διαφόρους χώρας, ἦτοι τὴν Ἑλλάδα, Ἰταλίαν, Συρίαν, Παλαιστίνην, καὶ τέλος κατέληξεν εἰς τὴν Αἴγυπτον. Ἐκεῖ ἐγνώρισε τὸν διευθυντὴν τῆς σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας Πάνταινον, παρὰ τοῦ

ὁποῖου ἐδιδάχθη πολλά καὶ τὸν ὁποῖον ὁ Κλήμης ἰδιαιτέρως ἐξετίμησε. Δι' αὐτὸ τὸν ἀποκαλεῖ «Σικελικὴν Μέλισσαν».

Χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος ὑπὸ τοῦ Πανταίνου, προσελήφθη ὑπ' αὐτοῦ ὡς βοηθὸς εἰς τὴν ὡς ἄνω κατηχητικὴν σχολὴν. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πανταίνου, περὶ τὸ ἔτος 200, ἔγινε προϊστάμενος αὐτῆς καὶ ἐργάσθη μέχρι τοῦ ἔτους 203.

Κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ αὐτοκράτορος Σεπτίμιου Σεβήρου, ἐγκατέλειπε τὴν Ἀλεξανδρείαν, διότι εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ὁ Χριστιανὸς δὲν πρέπει νὰ παραδίδεται ἐκουσίως εἰς τὸν θάνατον, ἀλλὰ νὰ προφυλάσσεται, ἐφ' ὅσον εἶναι δυνατόν, διότι αἱ ὑπηρεσίαι του εἶναι πολύτιμοι διὰ τοὺς Χριστιανούς. Κατὰ τὸ ἔτος 211 εὐρίσκομεν τὸν Κλήμεντα πλησίον τοῦ ἄλλοτε μαθητοῦ του Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἦτο ἐπίσκοπος εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης. Ἀπέθανε περὶ τὸ ἔτος 215 μ. Χ.

Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς ἦτο εὐρείας μορφώσεως καὶ ἔγραψε πολλὰ συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων σώζονται τὰ κάτωθι τέσσαρα :

1) Λόγος προτρεπτικὸς πρὸς Ἕλληνας. Παραβάλλει τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος μὲ τοὺς μύθους τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας.

2) Παιδαγωγός. Περιγράφει ποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ βίος ἐκάστου Χριστιανοῦ.

3) Στρωματεῖς. Καταπολεμεῖ τὰς αἱρέσεις καὶ παραθέτει λεπτομερῶς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν.

4) Τίς ὁ σωζόμενος πλούσιος. Ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀπέκλεισε πάντα πλούσιον ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ οὔτε εἶπεν ὅτι ἕκαστος πλούσιος πρέπει νὰ ἐξαφανίῃ τὸν πλοῦτον του, ἀλλὰ νὰ ἐξαφανίῃ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς του καὶ νὰ κάμνῃ καλὴν χρῆσιν τοῦ πλοῦτου.

Χ Παραθέτομεν μίαν περικοπὴν ἐκ τοῦ τελευταίου : «...Τοιοῦτον καὶ ὁ πλοῦτος ὄργανον ἐστί. Δύνασαι χρῆσθαι δικαίως αὐτῷ; πρὸς δικαιοσύνην καθυπηρετεῖ. Ἀδίκῳ τις αὐτῷ χρῆται; πάλιν ὑπηρετῆς ἀδικίας εὐρίσκειται... Ὡστε μὴ τὰ κτήματά τις ἀφανίζετω μᾶλλον ἢ τὰ πάθη τῆς ψυχῆς, τὰ μὴ συγχωροῦντα τὴν ἀμείνω χρῆσιν τῶν ὑπαρχόντων » (Πατρολ. Migne, κεφ. ΙΔ').

Περὶ πίστεως λέγει ὅτι αὕτη εἶναι ἡ παραδοχὴ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων. Γνώσις δὲ ἡ ἐπίστη-

μονική εξέτασις καὶ ἡ κατανόησις αὐτῶν. Διὰ δὲ τὴν φιλοσοφίαν λέγει ὅτι αὕτη εἶναι βοηθὸς τῆς θεολογίας.

3. Ὁριγένης

ΩΡΙΓΕΝΗΣ ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, κατὰ τὸ ἔτος περίπου 185 μ.Χ., ἐκ γονέων Χριστιανῶν. Τὰ πρῶτα τοῦ γράμματα ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν πατέρα του Λεωνίδα καὶ ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας διεκρίνετο διὰ τὴν σπανίαν εὐφυΐαν καὶ φιλομάθειάν του. Πολλάκις μάλιστα ὁ πατήρ του συνήντα δυσκολίαν νὰ ἀπαντᾷ εἰς τὰς ἀπορίας τοῦ μικροῦ Ὁριγένους.

Μετὰ ταῦτα ἐγένετο μαθητῆς τῶν διευθυντῶν τῆς Ἀλεξανδρινῆς σχολῆς Πανταίνου καὶ Κλήμεντος καὶ διεκρίθη ὡς σπουδαιότερος μαθητῆς αὐτῶν καὶ μέγιστος συγγραφεὺς ὄλων τῶν ἐποχῶν. Ὑπερέβαλε δὲ κατὰ πολὺ καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς διδασκάλους του. Δικαίως δὲ θεωρεῖται ἡ σπουδαιότερα θεολογικὴ φυσιογνωμία τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Μάλιστα εἰς ἡλικίαν 18 ἐτῶν ἐγένετο διευθυντῆς τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς τὴν ὅποιαν ἐδίδασκε θεολογίαν, φιλοσοφίαν, φιλολογίαν καὶ μαθηματικά, τῶν ὁποίων ἦτο βαθὺς γνώστης.

Κατὰ τὸν διωγμὸν ἐπὶ αὐτοκράτορος Σεπτιμίου Σεβήρου (202 μ.Χ.), ὅτε συνελήφθη ὁ πατήρ του Λεωνίδης, ὁ Ὁριγένης ἐπέδειξε σπάνιον θάρρος καὶ ἀποφασιστικότητα.

Ἦθελε νὰ συμμερισθῆ τὴν τύχην τοῦ πατρός του, ἀλλ' ἡ μήτηρ του, ἀποκρῦψασα τὰ ἐνδύματά του, τὸν ἠνάγκασε νὰ παραμείνῃ ἐντὸς τῆς οἰκίας του. Πλὴν ὅμως, ἔγραψε ἐνθαρρυντικὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν πατέρα του, διὰ τῆς ὁποίας συνιστᾷ εἰς αὐτὸν νὰ ὑπομείνῃ μὲ καρτερίαν τὸ μαρτύριον καὶ νὰ μὴ ἀρνηθῆ τὸν Χριστόν. «Ἐπεχε μὴ δι' ἡμᾶς ἄλλο τι φρονήσης» ἔγραφε.

Μετὰ τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ἐδημεύθη ἡ περιουσία των καὶ ὁ Ὁριγένης ἀπέμεινεν ὁ μόνος προστάτης τῆς οἰκογενείας του, ἄνευ πόρου ζωῆς. Ἴνα δὲ διαθρέψῃ τοὺς ἕξ ἀδελφούς του καὶ τὴν μητέρα του, ἀντέγραφε διάφορα χειρόγραφα καὶ ἐκέρδιζεν ἡμερησίως τέσσαρας ὀβολούς.

Handwritten notes in Greek:
ἐπὶ τῆς
ἐκείνου
ἐπὶ τῆς
ἐκείνου
ἐπὶ τῆς
ἐκείνου

Παρ' ὅλας αὐτάς τὰς οἰκονομικὰς δυσχερείας, δὲν ἔπαυεν ἀπὸ τοῦ νὰ διδάσκη ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀμοιβῆς εἰς τὴν Σχολὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς τὴν ὁποίαν παρέμεινε διδάσκων ἐπὶ τριάκοντα ὀλόκληρα ἔτη (202 - 232). Ἀπέκτησε δὲ τόσην φήμην, ὥστε αὕτη διεδόθη καὶ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἀλεξανδρείας, ὥστε εἰς τὰς παραδόσεις του προσήρχοντο, ὄχι μόνον Χριστιανοί, ἀλλὰ καὶ εἰδωολόγους Ἑβραῖοι καὶ ἀρχιερεῖς. Πολλοὶ δὲ ἐκ τούτων, γοητευόμενοι ἐκ τῆς διδασκαλίας του καὶ τοῦ ἠθους του, ἐγένοντο Χριστιανοί. Τὸ ἔτος 216 ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ, ἐλθὼν εἰς Καισάρειαν τῆς Παλαιστίνης, ἴδρυσεν ἐκεῖ νέαν σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδαξεν ἐπὶ 17 ὀλόκληρα ἔτη (232 - 249).

Ὁ Ὀριγένης ὑπῆρξεν ὁ πολυγραφέτερος συγγραφεὺς. Τὰ πλεῖστα ὅμως τῶν συγγραμμάτων του, διὰ τῶν ὁποίων κατεπολέμησε τὰς αἱρέσεις, ἀπώλεσθησαν.

Εἶχε τὴν ἰκανότητα νὰ ὑπαγορεύῃ ταυτοχρόνως εἰς ἑπτὰ διαφόρους ταχυγράφους διαφόρων κειμένων, χωρὶς νὰ λησμονῇ τί ὑπαγορεύει εἰς ἕνα ἕκαστον. Διὰ τὴν ἰκανότητα καὶ ἀντοχήν του ταύτην δικαίως ἀπεκάλεσαν τὸν Ὀριγένην «Ἀδαμάντινον» καὶ «Χαλκέντερον». Ἡ ἔκδοσις τῶν συγγραμμάτων του ὀφείλεται εἰς πλούσιον φίλον του, ὀνόματι Ἀμβρόσιον, ὅστις διέθετε πολλὰ χρήματα δι' αὐτὸν τὸν σκοπὸν. Οὗτος, κινούμενος ἐξ αἰσθηματος ἀγάπης καὶ θαυμασμοῦ πρὸς τὸν σοφὸν Ὀριγένην, ἀφείδως παρέσχεν εἰς αὐτὸν πᾶσαν ὑλικὴν καὶ ἠθικὴν βοήθειαν, πρὸς ὀλοκλήρωσιν τοῦ ἔργου του.

Κατὰ τὸν διωγμὸν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου (249 - 250), εἰς ἡλικίαν 65 ἐτῶν, συνελήφθη καὶ ἐφυλακίσθη. Βασανισθεὶς δέ, ναὶ μὲν ἀπεφυλακίσθη καὶ ἀφέθη ἐλεύθερος, ἀλλὰ, λόγῳ τῶν κακουχιῶν καὶ τῶν βασάνων, ἡσθένησε καὶ, τὸ ἔτος 254, ἀπέθανε, πιθανῶς εἰς τὴν Τύρον τῆς Φοινίκης, εἰς ἡλικίαν 70 ἐτῶν.

Ὁ Ὀριγένης ἀνήκει εἰς τὰς μεγάλας μορφὰς καὶ τὰς ἐξαιρετοὺς φυσιογνωμίας τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ θερμὴ πίστις του εἰς τὸν Χριστὸν, ἡ ἐξαιρετος μὀρφωσίς του καὶ ἡ ἀκλόνητος ἀγάπη του πρὸς τὴν ἀλήθειαν κατέστησαν τὸ ὄνομά του τιμῶμενον καὶ ἔνδοξον. Ἡ διδασκαλία του δὲ ἔσχε μεγίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς Θεολογίας μέχρι σήμερον.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ (κατ' αρχάς ώνομάζετο Θεόδωρος) έγεννήθη εις Νεοκαισάρειαν του Πόντου, τó έτος 210 μ. Χ., εκ γονέων πλουσίων και έθνικων. Όνομάζεται δε θαυματουργός δια τά θαύματα, τά όποια έπετέλεσεν ώς χριστιανός επίσκοπος. Εις ήλικίαν 14 έτων έχασε τον πατέρα του. Κατ' αρχάς έσπούδασε την ελληνικήν και λατινικήν φιλολογίαν, ρητορικήν και νομικά.

Ίνα δε συμπληρώση τás σπουδάς του, άπεφάσισε νά έλθη μετά του άδελφού του Άθηνόδωρου εις Βηρυττόν της Φοινίκης.

Οί δύο άδελφοί διήλθον εκ τής Καισαρείας τής Παλαιστίνης, όπου ήκουσαν τον Όριγένην διδάσκοντα. Τόσον δε έθέληχθησαν από την σοφίαν και διδασκαλίαν του, ώστε έγκατέλειψαν τó προς Βηρυττόν ταξιδιόν των και παρέμειναν εκεί, ως μαθηταί του Όριγένους, επί πέντε έτη.

Όταν έτελειώσαν τás σπουδάς των, επέστρεψαν εις την πατρίδα των και έγιναν επίσκοποι. Ό Θεόδωρος, όστις έλαβε τó όνομα Γρηγόριος, έγινε πρώτος επίσκοπος Νεοκαισαρείας του Πόντου. Εις την θέσιν αύτήν διετέλεσεν επί 30 έτη (240 - 270), έργασθεις μετά ζήλου δια την εις την χριστιανικήν πίστιν έπαναφοράν των πεπλανημένων. Λέγεται μάλιστα ότι κατά την άνοδόν του εις τó αξίωμα του επίσκόπου εϋρεν εις την πατρίδα του μόνον 17 Χριστιανούς, όταν δε άπέθανεν άφήκε 17 μόνον ειδωλολάτρας.

Ό Γρηγόριος τó μεγαλύτερον μέρος τής ζωής του κατηνάλωσεν εκτελών τά ποιμαντορικά του καθήκοντα, περιθάλπων και ενισχύων παντοιοτρόπως τó χριστιανικόν ποιμνιόν του. Δι' αυτό έλάχιστα συγγράμματα έγραψε. Τó σπουδαιότερον εκ τούτων είναι «Έκθεσις Πίστεως», τó όποιον έπεκράτησε νά λέγεται και Άποκάλυψις Γρηγορίου.

Εις τó βιβλίον τουτο εκθέτει σαφώς την περι Άγίας Τριάδος διδασκαλίαν τής Χριστιανικής Έκκλησίας. Τó βιβλίον τουτο, κατά την βιογραφίαν του, άπεκαλύφθη εις αυτόν από τον Εύαγγελιστήν Ίωάννην, κατ' έντολήν τής Θεοτόκου.

Κατὰ τὸν διωγμὸν ἐπὶ αὐτοκράτορος Δεκίου (250 μ.Χ.) ἠναγκάσθη νὰ παραλάβῃ μαζί του τὸ περισσότερον ποίμνιόν του καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ ὄρη, ἵνα προφυλάξῃ τοῦτο ἀπὸ τὰς σφαγὰς καὶ τὰς ταλαιπωρίας. Ὅταν ἐτελείωσεν ὁ διωγμὸς, ἐπανῆλθε καὶ ὤρισεν νὰ τελεῖται κατ' ἔτος ἑορτὴ πρὸς τιμὴν τῶν μαρτυρησάντων χάριν τῆς πίστεως.

Τὸ ἔτος 270 μ.Χ., ἐπὶ Αὐρηλιανοῦ, ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 17 Νοεμβρίου.

Δ') ΛΑΤΙΝΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

X X 1. Τερτυλλιανὸς

ΤΕΡΤΥΛΛΙΑΝΟΣ ἐγεννήθη εἰς τὴν Καρχηδόνα τῆς Β. Ἀφρικῆς, περὶ τὸ ἔτος 155 μ.Χ. Ὁ πατὴρ του ἦτο ἀξιωματικὸς ἐκατόνταρχος τοῦ Ρωμαϊκοῦ στρατοῦ καὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθυπάτου τῆς Ἀφρικῆς. Κατ' ἀρχὰς ἐσπούδασεν εἰς τὴν Καρχηδόνα, ὅπου ἤκμαζον τότε τὰ γράμματα. Ὑστερον μετέβη εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἐπεδόθη μὲ ζῆλον εἰς τὴν σπουδὴν τοῦ Ρωμαϊκοῦ δικαίου.

Μετὰ τὰς σπουδὰς του, ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου ἔζη, καθὼς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, βίον ἐκλυτον καὶ διεφθαρμένον. Κατ' ἀρχὰς περιεφρόνει καὶ ἐχλεύαζε τοὺς Χριστιανούς, βραδύτερον ὅμως, βλέπων καὶ θαυμάζων τὸ θάρρος καὶ τὴν φλογερὰν πίστιν, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυον οὗτοι, ὅταν ὑφίσταντο τὰ μαρτύρια καὶ ὄν ἐκ τούτων θάνατον, ἐπέισθη περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ, περὶ τὸ ἔτος 195, προσῆλθεν εἰς τοὺς κόλπους τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας, ἐπιδοθεὶς μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην καὶ διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου.

Μετὰ ταῦτα, ἐγκαταλείψας τὴν Ρώμην, ἦλθεν εἰς τὴν πατρίδα του Καρχηδόνα, ὅπου, χειροτονηθεὶς πρεσβύτερος, εἰργάσθη ἀόκνως ὡς κατηχητὴς, διαδίδων τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ στηρίζων τὸ ποίμνιόν του εἰς τὴν πίστιν τοῦ Χριστοῦ. Καίτοι δὲ ἦτο κάτοχος τῆς φιλοσοφίας, ἐν τούτοις περιεφρόνει αὐτὴν καὶ οὐδόλως τὴν μετεχειρίσθη εἰς τὴν διδασκαλίαν του. Διότι ἐνόμι-

ζεν ότι οὐδὲν κοινὸν ὑπάρχει μεταξύ τῆς Γραφῆς καὶ τῆς φιλοσοφικῆς Ἀκαδημίας, καθὼς ἔλεγε : «Τί κοινὸν μεταξύ Ἱεροσολύμων καὶ Ἀθηνῶν, μεταξύ τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας ; »

Ἐγραψε πλεῖστα συγγράμματα εἰς τὴν Λατινικὴν καί, ὅπως ὁ Ὁριγένης εἰς τὴν Ἀνατολήν, οὕτω καὶ ὁ Τερτυλλιανὸς εἰς τὴν Δύσιν, θεωρεῖται πατὴρ τῆς λατινικῆς θεολογίας. Διὰ τῶν συγγραμμάτων του αὐτῶν ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ καταπολεμεῖ τὰς αἱρέσεις. Μεταξὺ τῶν συγγραμμάτων του ἄξιον μνείας εἶναι καὶ τὸ Περί ὑπομονῆς, τοῦ ὁποῦ παραθέτομεν περικοπὴν ἐν μεταφράσει : « Ἡ ὑπομονὴ κατοχυροῖ τὴν πίστιν, φέρει τὴν εἰρήνην, βοηθεῖ τὴν ἐλεημοσύνην, διδάσκει τὴν ταπεινοφροσύνην, ἀπεδέχεται τὴν μετάνοιαν, ἐπισφραγίζει τὴν ἐξομολόγησιν, κυβερνᾷ τὸ σῶμα, ὑπηρετεῖ τὸ πνεῦμα, χαλιναγωγεῖ τὴν γλῶσσαν, συγκρατεῖ τὴν χεῖρα, δαμάζει τοὺς πειρασμούς, διώκει τὰ σκάνδαλα, τελειοῖ τὸ μαρτύριον, παραμυθεῖται τὸν πτωχόν, διδάσκει τὸν πλούσιον τὴν μετριοφροσύνην, ὑποστηρίζει τὸν ἀσθενῆ, ταπεινοῖ τὸν ἰσχυρόν, εὐφραίνει τὸν πιστόν, προσελκύει τὸν εἰδωλολάτρην, προσεγγίζει τὸν δοῦλον πρὸς τὸν δεσπότην καὶ τὸν δεσπότην πρὸς τὸν Θεόν, στολίζει τὴν γυναῖκα, ἐξευγενίζει τὸν ἄνθρωπον ».

Ὁ Τερτυλλιανὸς ἀπέθανεν εἰς βαθύτατον γῆρας, περὶ τὸ ἔτος 240 μ. Χ.

2. Κυπριανὸς ἐπίσκοπος Καρχηδόνας καὶ μάρτυς

ΤΕΡΟΣ ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς τῆς Ἀφρικανικῆς σχολῆς ἦτο καὶ ὁ Κυπριανός. Οὗτος ἐγεννήθη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τρίτου αἰῶνος, εἰς τὴν Καρχηδόνα, ὅπου καὶ ἀνετράφη, ἀπὸ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν. Κατήγετο ἀπὸ οἰκογένειαν πλουσίαν καὶ ἐθνικὴν. Ἐσπούδασε τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν καὶ ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ρήτορος, ζῶν βίον ἔκλυτον.

Κατὰ τὸ ἔτος 245 μ.Χ. προσῆλθεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν, διδαχθεὶς τὸ Εὐαγγέλιον παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου Καικιλίου. Δι' αὐτό, ὅταν ἐβαπτίσθη, ἔλαβε, πρὸς τιμὴν τούτου, τὸ ὄνομα Καικίλιος.

Ἄφοῦ διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἔζη βίον ἀσκητικὸν καὶ ἐπεδόθη μετὰ ζήλου εἰς τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Κυρίως ἐμελέτα πολὺ τὰ συγγράμματα τοῦ Τερτυλλιανοῦ, τὸν ὁποῖον καὶ ἀπεκάλει διδάσκαλον.

Ὀλίγον χρόνον μετὰ τὸ βάπτισμά του, ἐχειροτονήθη διάκονος, πρεσβύτερος καὶ ἔπειτα ἐπίσκοπος Καρχηδόνας, τὸ ἔτος 248, δράσας ἐπὶ δέκα ἔτη, κατὰ τὰ ὁποῖα διέθεσεν ἐξ ὀλοκλήρου τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ποιμνίου του. Ὅταν μάλιστα, κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 252, ἐνέσκηψε φοβερὸς λοιμὸς καὶ λιμὸς καὶ προεκάλεσε νέους διωγμοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ὁ Κυπριανὸς ἐπέδειξεν ὑποδειγματικὴν αὐταπάρνησιν. Διωργάνωσεν ὑπηρεσίας πρὸς περισυλλογὴν βοηθημάτων, περιέθαλπε τοὺς ἀσθενεῖς καὶ ἐνεταφίαζε τοὺς ἀποθνήσκοντας, ἀνεξαρτήτως θρησκευάτου, προκαλέσας τὸν θαυμασμὸν καὶ τὴν ἐκτίμησιν καὶ αὐτῶν ἀκόμη τῶν ἐθνικῶν.

Ὁ Κυπριανὸς διεκρίθη καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεύς. Εἰς ἓν ἐκ τῶν συγγραμμάτων του μὲ χαρακτηριστικὰς φράσεις περιγράφει τὰ περὶ ἐπιστροφῆς του εἰς τὸν Χριστιανισμὸν: «Ἄλλοτε ἐπλανώμην εἰς τὰ σκότος καὶ τὴν βαθεῖαν νύκτα καὶ περιεπλανώμην εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ πολυκυμάντου κόσμου, μετὰ βήματος κλονιζομένου καὶ ἀσταθοῦς. Τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος ἐξέπλυνε τὰς κηλῖδας τοῦ προτέρου μου βίου. Εἰς τὴν καρδίαν μου, ἣ ὁποία ἐκαθαρίσθη ἀπὸ τὸν ρύπον τοῦ παρελθόντος, ἐξεχύθη φῶς ἄνωθεν. Τὸ οὐράνιον πνεῦμα μὲ ἔκαμε νέον ἄνθρωπον, ὡσὰν νεογεννηθέντα». (Βιβλίον πρὸς Δονάτον, μετάφρ. Δ. Μπαλάνου).

Κατὰ τὸν ἐπὶ αὐτοκράτορος Οὐαλεριανοῦ ἐγερθέντα κατὰ τῶν Χριστιανῶν διωγμὸν (258), ὁ Κυπριανὸς, συλληφθεὶς, κατεδικάσθη εἰς θάνατον. Τὴν ἀπόφασιν ταύτην μετὰ χάρας ἐπληροφορήθη ὁ Κυπριανὸς, ἀναφωνήσας «ὄφειλω τῷ Θεῷ χάριτας» (deo gratias). Ἄπειρον πλῆθος παρηκολούθησε τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποκεφαλίσσεώς του, ἥτις ἐγένετο τὴν 14ην Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 258. Κατ' αὐτὴν ὁ λαὸς ἠπλωσε σινδόνην, ἵνα περισυλλέξῃ τὸ αἷμα τοῦ μάρτυρος.

Ἡ Ἐκκλησία μας ἑορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 2αν Ὀκτωβρίου.

παρχίας και άπετέλουν τήν λεγομένην έπαρχιακήν σύνοδον. Έκει συνεζήτουν όλα τά άφορώντα τας έπισκοπάς των ζητήματα, ήτοι τήν διοργάνωσιν, τήν διοίκησιν και έν γένει τήν καλλιέργειαν και άνάπτυξιν των χριστιανικών ίδανικών διά τοϋ κηρύγματος και των έργων άγάπης και άλληλεγγύης. Έπειδή δέ αί έπαρχιακαί σύνοδοι συνεκαλοϋντο εις τήν πρωτεύουσαν, τήν μητρόπολιν, τής έπαρχίας, πρόεδρος αυτών ήτο ο έπίσκοπος τής πρωτευούσης, όστις τιμητικώς ώνομάζετο και Μητροπολίτης.

Τοιοϋτοι μητροπολίται ήσαν τής Άλεξανδρείας, τής Άντιοχείας, τής Ρώμης και των Ίεροσολύμων.

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (313 - 867)

Η ΝΙΚΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ

Ο ΜΕΓΑΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

ΠΙ ΤΡΕΙΣ ὄλοκλήρους αἰῶνας ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της, ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία εὐρίσκετο εἰς διαρκῆ προσπάθειαν καὶ ὑπὸ φοβεροὺς διωγμούς, ὅπως καταλάβῃ τὴν ἐμπρέπουσαν θέσιν της, ἐν μέσῳ τοῦ πολιτισμένου κόσμου. Καὶ ἐπέτυχε τοῦτο, ἀφοῦ ἄφθονον χριστιανικὸν αἷμα ἐχύθη καὶ ἐπότισε τὴν γῆν.

Τώρα πλέον ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς θείας δυνάμεώς της, εἶναι ἐλευθέρα καὶ ἴσασται ὡς φαινητὸς φάρος, ἐν μέσῳ τοῦ κόσμου. Τοῦτο, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὀφείλεται εἰς τὸν Μέγαν Κωνσταντῖνον, ὅστις ἐμμέσῳ ἔθεσε τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ὑπὸ τὴν προστασίαν του.

Ὁ Κωνσταντῖνος ἦτο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίου τοῦ Χλωροῦ καὶ τῆς Ἀγίας Ἐλένης. Ἐγενήθη τὸ ἔτος 272 μ. Χ. εἰς μίαν πόλιν τῆς Σερβίας, τὴν Ναϊσὸν (σημερινὴ Νύσσα). Ἠκολούθησε τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καί, διακριθεὶς εἰς δαφόρους πολέμους, ἔγινε ἀγαπητὸς εἰς τοὺς στρατιώτας του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ὁ στρατὸς, ὅστις ἀπετελεῖτο, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπὸ Χριστιανούς, ἀνεκήρυξε τὸν Κωνσταντῖνον Αὐγουστον (αὐτοκράτορα).

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἦτο εὐνοϊκῶς διατεθειμένος πρὸς τοὺς Χριστιανούς, τρέφων ἰδιαιτέραν πρὸς αὐτοὺς συμπάθειαν, ἢ ὅποια ἠῤῥεξε διαρκῶς. Αὕτη ἠῤῥήθη ἀκόμη περισσότερον, ὅταν ἐπρόκειτο νὰ ἔλθῃ εἰς σύγκρουσιν μὲ τὸν Μαξέντιον καί, εὐρισκό-

μενος εἰς ἀμηχανίαν, εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν τὸ κάτωθι ὄραμα. Ἐνῶ μίαν ἡμέραν ἐσκέπτετο τῆν τρόπον θὰ καταβάλη τὸν ἀντίπαλόν του, αἴφνης εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν λάμποντα Σταυρὸν καὶ κάτωθεν αὐτοῦ τὰς λέξεις «Ἐν τούτῳ νίκα».

Ὁ Κωνσταντῖνος τὸ ὄραμα τοῦτο ἐθεώρησεν ὡς σημεῖον τῆς εὐνοίας τοῦ Θεοῦ καὶ διέταξεν ἀμέσως καὶ κατεσκεύασαν λάβαρον, φέρον χρυσοῦν σταυρὸν καὶ στέμμα καὶ εἰς τὸ μέσον τὰ ἀρχικά γράμματα τοῦ Χριστοῦ (Ι.Χ.). Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης τὸ λάβαρον τοῦτο προηγεῖτο εἰς ὅλας τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἤρχισε νὰ τρέφῃ εὐσέβειαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ συμπάθειαν καὶ ἀγάπην πρὸς τοὺς Χριστιανούς.

Λαβὼν δὲ περισσότερον θάρρος ἐπιτίθεται καὶ νικᾷ τὸν Μαξέντιον εἰς τὴν Μουλβίαν γέφυραν τοῦ Τιβέρεως ποταμοῦ καὶ γίνεται κύριος τῆς Ρώμης καὶ ὀλοκλήρου τοῦ δυτικοῦ τμήματος τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας. Ἐξέδωκε δέ, τὸ ἔτος 313 μ.Χ., εἰς τὰ Μεδιόλανα (σημερινὸν Μιλᾶνον), τὸ περίφημον ἐκεῖνο διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποῦ πάντες οἱ εὐρισκόμενοι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του λαοὶ ἦσαν ἐλεύθεροι ν' ἀκολουθοῦν οἵανδήποτε θρησκείαν τῆς ἀρεσκείας των.

Τοιοῦτοτρόπως, διὰ τοῦ διατάγματος τούτου ἐτέθη τέρμα εἰς τοὺς διωγμοὺς καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα, ὕστερα ἀπὸ τόσας αἱματηρὰς θυσίας, νὰ ἀσκήῃ ἐλεύθερος πλέον τὰ χριστιανικά του καθήκοντα. Ἐπανέκτησαν οὕτω οἱ Χριστιανοὶ τὰς ἐκκλησίας των καὶ τὰς ὑπὸ τῶν διωκτῶν των δημευθεῖσας περιουσίας των. Ἡ δὲ Ἐκκλησία ἀπέκτησε τὸ δικαίωμα νὰ ἐλευθερώη τοὺς δούλους. Διὰ νόμου, μετὰ ταῦτα, ὤρισε τὴν Κυριακὴν ἀργίαν καὶ κατέστησε τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁλονὲν καὶ εἰσεχώρει εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Ἀνεγίνωσκε τὴν Ἁγίαν Γραφήν, συναναστρέφοντο μετὰ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἀνέθρεψε τὰ τέκνα αὐτοῦ χριστιανικῶς.

Παραλλήλως πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον, ὅστις ἤρχισε νὰ οἰκειοποιῆται τὴν χριστιανικὴν πίστιν, εἰργάζετο μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ Ἐλένη, ἥτις ἐγένετο Χριστιανή. Αὕτη, ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἦτο πιστὸς συνεργάτης τοῦ υἱοῦ της, ἔκαμε καὶ διάφορα ἔργα ὑψίστης χριστιανικῆς ἀξίας. Ἐκτίσεν εἰς τὴν Κων-

σταντινούπολιν τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Εἰς δὲ τὰ Ἱεροσόλυμα, τὸ ἔτος 327 μ. Χ., μετὰ πολλὰς ἀνασκαφὰς εἰς τὸν τόπον, ὅπου προσέφερον τὸ αἷμά Του ὁ Χριστός, ἀνεύρε τὸν Τίμιον Σταυρὸν καὶ τὸν Τάφον τοῦ Σωτῆρος. Ἐκτίσθη δὲ ἐπὶ τοῦ Τάφου τὸν περίφημον Ναὸν τῆς Ἀναστάσεως.

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς του, ὁ Κωνσταντῖνος, ἔλθων εἰς τι προάστειον τῆς Νικομηδείας, ἐβαπτίσθη. Ἀσθενήσας δὲ, ἀπέθανε, τὴν 21ην Μαΐου τοῦ ἔτους 337, εἰς ἡλικίαν 65 ἐτῶν.

Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν Κωνσταντῖνον, διὰ τὰς μεγίστας ὑπηρεσίας του πρὸς αὐτὴν, ὠνόμασεν Ἅγιον καὶ Ἰσαπόστολον. Τὴν δὲ μνήμην αὐτοῦ καὶ τῆς μητρὸς του, τῆς ἁγίας Ἐλένης, ἑορτάζει τὴν 21ην Μαΐου.

ΔΙΔΑΧΕΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΠΟ ΤΟΥ Μ. Κωνσταντῖνου καὶ ἐντεῦθεν ὁ Χριστιανισμὸς εἶναι ἐλεύθερος καὶ πᾶσα κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασις ἐξέλιπε.

Εἰς τοῦτο συνετέλεσαν καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, οἱ πλείστοι τῶν ὁποίων ἦσαν Χριστιανοί. Οὕτω δὲ ἐξηπλώθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὰς δύο μεγάλας χώρας, εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὴν Δύσιν, αἵτινες προσέφερον ἕδαφος πρὸς καλλιέργειαν τῶν Χριστιανικῶν ἰδεῶν.

Α') ΕΞΑΠΛΩΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΑΤΟΛΗΝ

1. Εἰς Περσίαν. Ἐλεύθερος πλέον ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ ἐκτὸς τῶν ὁρίων τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 4ης ἑκατονταετηρίδος ὑπῆρχον πολλοὶ Χριστιανοὶ εἰς τὴν Περσίαν. Εἰς δὲ τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμένην Σύνοδον ἔλαβε μέρος καὶ ἀντιπρόσωπος ἐπίσκοπος τῆς Περσίας.

Ἡ Ἐκκλησία τῆς Περσίας ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀντιοχείας. Οἱ Χριστιανοὶ ὁμῶς τῆς Περσίας ἠκολούθησαν τὴν αἵρεσιν τοῦ Νεστορίου καὶ μέχρι σήμερον εἶναι Νεστοριανοί.

2. Εἰς Ἀρμενίαν. Εἰς τὴν Ἀρμενίαν τὸν Χριστιανισμὸν διέδωκεν ὁ Γρηγόριος, ὁ βραδύτερον ὀνομασθεὶς Φωτιστής. Οὗτος κατὰ τὴν μικρὰν τοῦ ἡλικίαν ἦτο ἐθνικός. Ἐγκαταλείψας τὴν

Ἄρμενίαν, ἦλθεν εἰς Καισάρειαν τῆς Καπαδοκίας, ὅπου ἐγένετο Χριστιανὸς καὶ ἔλαβεν ἑλληνικὴν μόρφωσιν. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἄρμενίαν, ἐκήρυξε τὸν Χριστιανισμὸν, προσελκύσας πολλοὺς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας καὶ αὐτὸν ἀκόμη τὸν βασιλέα τῆς Ἄρμενίας Τιριδάτην μεθ' ὅλης τῆς αὐλῆς του.

Χειροτονηθεὶς ἐπίσκοπος ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Καισαρείας Λεοντίου, εἰργάσθη μετὰ ζήλου διὰ τὴν διοργάνωσιν τῆς Ἄρμενικῆς Ἐκκλησίας. Ἀργότερα ὑπὸ τοῦ Ἄρμενίου Πατριάρχου Μεσρωπίου μετεφράσθησαν ἡ Ἁγία Γραφή καὶ τὰ συγγράμματα τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων εἰς τὴν ἄρμενικὴν γλῶσσαν. Κατὰ τὸν πέμπτον αἰῶνα ἐδέχθησαν τὴν αἵρεσιν τοῦ Νεστορίου καὶ παραμένουν μέχρι σήμερον Νεστοριανοί.

3. Εἰς Ἀβησσυνίαν. Εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν τὸν Χριστιανισμὸν διέδωκαν, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ τετάρτου αἰῶνος (330 μ.Χ.), οἱ ἐκ Τύρου καταγόμενοι ἀδελφοὶ Φρουμέντιος καὶ Αἰδέσιος.

Ὁ Φρουμέντιος ἐγένετο παιδαγωγὸς εἰς τὸν υἱὸν τοῦ αυτοκράτορος τῆς Ἀβησσυνίας Αἰζανᾶ. Ἐλθὼν δὲ εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Μ. Ἀθανασίου ἐπίσκοπος τῆς πρωτεύουσας Αὐξούμειος (Ἄσκούμ). Ἐβάπτισε τὸν Αἰζανᾶ καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον μέγα μέρος τοῦ λαοῦ προσέεικουσεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν.

Ὁ Αἰδέσιος ἔδρασε καὶ αὐτὸς κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Ἀβησσυνίαν καὶ ὕστερον ἐχειροτονήθη ἱερεὺς Τύρου.

Ἀργότερα ὑπὸ τοῦ Φρουμεντίου μετεφράσθησαν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἀβησσυνῶν ἡ Ἁγία Γραφή καὶ πολλὰ συγγράμματα Ἑλλήνων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτοι περιέπεσαν εἰς τὴν μονοφυσικὴν αἵρεσιν τοῦ Εὐτυχοῦς καὶ ὡς τοιοῦτοι παραμένουν μέχρι σήμερον.

4. Εἰς Ἀραβίαν. Εἰς τὴν βόρειον Ἀραβίαν ὁ Χριστιανισμὸς εἶχε διαδοθῆ τὸν ἕκτον αἰῶνα. Εἰς δὲ τὴν νότιον Ἀραβίαν διεδόθη ἐκ τῆς Ἀβησσυνίας, ἀλλ' ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἦτο μικρὸς.

Μετὰ ταῦτα ἀνεκόπη εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἡ πρόοδος τῆς διὰ δόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, διότι παρουσιάσθη ὁ Μωάμεθ, ὅστις ἐπέβαλε τὴν μωαμεθανικὴν θρησκείαν διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου.

ΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΝ εἰς τὰς διαφόρους βαρβαρικές φυλάς, αἵτινες κατέλαβον τὰς χώρας τῆς Δύσεως, διέδωσαν οἱ Χριστιανικοὶ λαοί, οἱ κατακτηθέντες ὑπὸ τῶν βαρβάρων. Οἱ βάρβαροι οὗτοι λαοί, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον γερμανικῆς καταγωγῆς (Βησιγότθοι, Ὅστρογότθοι, Βάνδαλοι, Λομβαρδοί, Σάξωνες καὶ Φράγκοι), ἐπέδραμον κατὰ τῆς Δύσεως κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα.

Καθὼς δὲ ἦτο ἐπόμενον, ἀπὸ τοὺς κατακτηθέντας λαοὺς παρέλαβον, ὄχι μόνον τὸν πολιτισμὸν των, ἀλλὰ καὶ τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν των. Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὸν Δ' αἰῶνα κατέλαβον τὴν Ἰσπανίαν καὶ Ἰταλίαν.

Ἐπίσης διεδόθη ὁ Χριστιανισμὸς εἰς τὴν νῆσον Ἰρλανδίαν καὶ εἰς τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἀγγλίας, τὴν Σκωτίαν.

Τὸν δὲ πέμπτον αἰῶνα ὁ πάπας Γρηγόριος ὁ Διάλογος διέδωσε τὸν Χριστιανισμὸν εἰς τοὺς Ἀγγλοσάξωνας, ἀποστείλας πρὸς τοῦτο ἐκεῖ τοὺς Βενεδικτίνους μοναχοὺς.

Αἰρεσεῖς β' περιόδου

ΑΤΑ ΤΗΝ δευτέραν περίοδον ὁ Χριστιανισμὸς ἀπηλλάγη ἐκ τῶν φοβερῶν ἐκείνων διωγμῶν. Τώρα πλέον ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἶναι ἐλευθέρα καὶ ἐπιδίδεται μὲ ὅλας τῆς τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διδασκαλίας τῆς. Αἱ διάφοροι θεολογικαὶ σχολαὶ ἐπιδίδονται καὶ τώρα εἰς τὴν συστηματικὴν καλλιέργειαν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Ἐκάστη τούτων ἐφαρμόζει

τὸ ἰδικόν τῆς σύστημα διδασκαλίας καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὰ διάφορα θεολογικὰ προβλήματα διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν δεδομένων.

Πολλοὶ ὅμως ἐκ τῶν θεολόγων δὲν ἠρμήνευον ταῦτα σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ σύμφωνα πρὸς τὴν ἰδικὴν των λογικὴν καὶ ὅπως αὐτοὶ ἠδύναντο νὰ τὰ ἐννοήσουν. Ἐκ τούτου, ὡς ἦτο ἐπόμενον, προέκυψε πολλακίς ἐσφαλμένη

έρμηνεία της δογματικής διδασκαλίας του Χριστιανισμού και κατά συνέπειαν ένεφανίσθησαν και άνεπτύχθησαν αί αίρέσεις της Β' περιόδου. Αύται διέφερον από τας αίρέσεις της Α' περιόδου. Διότι εκείναι μόν περιωρίσθησαν αποκλειστικώς εις τὸ περιεχόμενον της διδασκαλίας, οί Χριστιανοί όμως ἦσαν ἠνωμένοι λόγω τῶν διωγμῶν. Τώρα δὲ ἐκάστη αίρεσις ἐδημιούργησε φανατισμὸν εἰς τοὺς ὁπαδοὺς της, ὅστις πολλάκις ἐξετράπη εἰς ρῆξιν καὶ κατέληξεν εἰς λυπηρὰ ἀποτελέσματα, προκαλέσας ἄπειρα θύματα εἰς νεκροὺς μεταξύ τῶν Χριστιανῶν. Ὁ φανατισμὸς δὲ αὐτὸς δὲν περιωρίσθη μεταξύ τῶν ὁπαδῶν μιᾶς αίρέσεως, ἀλλὰ ἐπεξετάθη καὶ μεταξύ τοῦ ὄχλου καὶ ἔφθασε καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς αὐτοκράτορας.

Αἱ σπουδαιότεραι αίρέσεις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦσαν αἱ ἑξῆς :

1. Ἡ αίρεσις τοῦ Ἀρείου. Ὁ Ἀρειος κατήγετο ἐκ Λιβύης, γεννηθεὶς περὶ τὰ μέσα τοῦ τρίτου αἰῶνος. Ἦτο καλῶς μορφωμένος καὶ εὐσεβής. Χειροτονηθεὶς δὲ πρεσβύτερος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, διεκρίθη ὡς ρήτωρ. Κατὰ τὸ ἔτος 318 μ.Χ. περιέπεσεν εἰς αίρεσιν, ἀρνούμενος τὸ δεύτερον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ὡς θεόν. Ἔλεγεν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι θεὸς καὶ εἶναι ἄλλης οὐσίας πρὸς τὸν Πατέρα (ἄλλότριος καὶ ἄνόμιος κατὰ πάντα τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας) καὶ ὅτι εἶναι δημιουργημα τοῦ Θεοῦ, τὸ πρῶτον κτίσμα πρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου (ἦν ποτὲ ὅτε οὐκ ἦν καὶ οὐκ ἦν πρὶν γένηται).

Ἡ διδασκαλία αὕτη τοῦ Ἀρείου ἀπέκτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς καὶ συνεκλόνησε πολὺ τὴν Ἐκκλησίαν. Ταύτην δὲ κατεδίκασεν ἡ Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικῇ Σύνοδος.

2. Ἡ αίρεσις τοῦ Μακεδονίου. Ὁ Μακεδόνιος ἦτο ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως (341 μ.Χ.) καὶ ἐδίδασκεν ὅτι καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι θεός, ἀλλὰ καὶ τοῦτο, ὅπως καὶ ὁ Υἱός, εἶναι κτίσμα τοῦ θεοῦ (τὸ Ἅγιον Πνεῦμα κτίσμα πάλιν κτίσματος φησίν).

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Μακεδονίου, ὡς πολεμοῦντες τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ὠνομάσθησαν πνευματομάχοι. Τούτους κατεδίκασεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα, τὸ ἔτος 381, Β' Οἰκουμενικῇ Σύνοδος.

3. Ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀπολλιναρίου. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Λαοδικείᾳ τῆς Συρίας καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος ταύτης (361 μ. Χ.). Προσπαθῶν δὲ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ ζήτημα τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ (τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης), περιέπεσεν εἰς τὴν αἵρεσιν ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο μὲν τέλειος θεός, ἀλλ' ὄχι καὶ τέλειος ἄνθρωπος (δύο τέλεια ἐν γενέσθαι οὐ δύναται). Τὴν αἵρεσιν ταύτην ἐπίσης κατεδίκασεν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Β' Οἰκουμένη κῆ Σύνοδος.

4. Ἡ αἵρεσις τοῦ Νεστορίου. Ὁ Νεστόριος ἦτο ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως (428). Ἐδίδασκε δὲ ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἐγεννήθη ὡς θεός, ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος, καὶ μετὰ τὴν γέννησιν ἀπέκτησε τὴν θεϊαν ιδιότητα. Ἐπομένως καὶ ἡ Θεοτόκος δὲν πρέπει νὰ ὀνομάζεται Θεοτόκος, ἀλλὰ Χριστοτόκος.

Ἡ αἵρεσις αὕτη ἀπέκτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς, κυρίως εἰς τὴν Περσίαν, ὅπου ὑφίσταται καὶ μέχρι σήμερον. Ταύτην κατεδίκασεν ἡ ἐν Ἐφέσῳ Γ' Οἰκουμένη κῆ Σύνοδος.

5. Ἡ αἵρεσις τοῦ Εὐτυχοῦς. Ὁ Εὐτυχὴς ἦτο ἀρχιμανδριτῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ φοβερὸς πολέμιος τοῦ Νεστορίου καὶ τῆς αἵρέσεως αὐτοῦ. Καταπολεμῶν δὲ τὸν Νεστόριον, περιέπεσεν εἰς ἄλλην αἵρεσιν. Διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ Χριστὸς, γεννηθεὶς, ἔφερε καὶ τὰς δύο φύσεις (θεϊαν καὶ ἀνθρωπίνην), ἐδίδασκεν ὅτι ἡ θεία φύσις ἀπερρόφησε τὴν ἀνθρωπίνην. Οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν αἵρεσιν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μόνον τὴν θεϊαν φύσιν. Οἱ ὁπαδοὶ του ὀνομάσθησαν μονοφυσῖται.

Σήμερον ὑπάρχουν πολλοὶ μονοφυσῖται εἰς τὴν Συρίαν, Μεσοποταμίαν καὶ Παλαιστίνην. Ἐπίσης μονοφυσῖται εἶναι οἱ Ἀρμένιοι, οἱ Κόπται τῆς Αἰγύπτου καὶ οἱ Ἀβησσυνοί. Τὴν αἵρεσιν ταύτην κατεδίκασεν ἡ Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκουμένη κῆ Σύνοδος.

6. Ἡ αἵρεσις τοῦ Ὀνωρίου. Οὗτος ἦτο ἐπίσκοπος Ρώμης. Ἐδίδασκεν ὅτι, ἐφ' ὅσον ὁ Χριστὸς ἔχει μόνον τὴν θεϊαν φύσιν, ἔχει καὶ μίαν θέλησιν, τὴν θεϊαν, ἡ δὲ ἀνθρώπινη θέλησις ἐξηφανίσθη.

Λείψανα τῆς αἵρέσεως ταύτης τοῦ Ὀνωρίου ὑπάρχουν εἰς μαν μονὴν τοῦ ὄρους Λίβανος, τὴν καλουμένην μονὴν τοῦ Μάρωνος, ἐκ τοῦ ὀνόματος τῆς ὁποίας οἱ μοναχοὶ λέγονται Μαρωνῖται.

Ι ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ τούς ναούς των διεκόσμουον μὲ διαφόρους εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων καὶ μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας. Πολλάκις ὅμως ἔκαμον κατάχρησιν καὶ, ἀντὶ νὰ ἀποδίδουν μόνον σεβασμὸν εἰς τὰς εἰκόνας εἰς μνήμην τῶν ἁγίων, ἀπέδιδον εἰς αὐτάς καὶ λατρείαν, ἣτις ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν.

Τὴν κακὴν δὲ ταύτην συνήθειαν τῶν Χριστιανῶν ἠθέλησε νὰ διορθώσῃ ὁ αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Λέων ὁ Γ' ὁ Ἰσαυρος. Ἐνόμισεν οὗτος ὅτι δύναται νὰ ἐξαλείψῃ τὴν κακὴν ταύτην συνήθειαν τοῦ λαοῦ καὶ νὰ θεραπεύσῃ τὸ κακόν, ἂν ἀφαιρέσῃ τὰς εἰκόνας ἀπὸ τούς ναούς. Ἡ πρᾶξις ὅμως οὕτη τοῦ Λέοντος, ὅχι μόνον δὲν ἔφερε τὸ ποθοῦμενον ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ τοῦναντίον ἐξηρέθισε περισσότερο τὸν λαόν, ὅστις διηρέθη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, τῶν εἰκονοφίλων καὶ τῶν εἰκονομάχων.

Αἱ ἔριδες αὗται, λεγόμεναι εἰκονομαχικαί, ἐσυνεχίσθησαν, λόγῳ τοῦ φανατισμοῦ τοῦ λαοῦ, καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Λέοντος Ἰσαύρου (Κωνσταντίνου τοῦ Ε', Θεοφίλου κτλ.) καὶ διήρκεσαν ἐπὶ ἓνα καὶ πλέον αἰῶνα. Ἡ Ἐκκλησία ὑπέστη πολλές καταστροφάς. Κατεστράφησαν δὲ ὑπὸ τῶν εἰκονομάχων πολλοὶ ναοί, σχολεῖα, βιβλιοθήκαι. Ἀνηπάγησαν πολλά σκευὴ ἐκκλησιασίων καὶ πολλὰ λείψανα ἁγίων διεκφωμωδήθησαν.

25-551 / Τὰς ἔριδας ταύτας κατέπαυσεν ἡ Εἰρήνη ἡ Ἀθηναία, μήτηρ τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου Στ' τοῦ Πορφυρογεννήτου, συγκαλέσασα ἐν Νικαίᾳ, τὸ 787 μ.Χ., τὴν ἐβδόμην Οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ἣτις κατέκρινε τούς προκαλέσαντας τὴν ταραχὴν ταύτην τῆς Ἐκκλησίας καὶ καθώρισεν ὅτι ἡ λατρεία ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν, εἰς δὲ τὰς εἰκόνας ἀνήκει τιμητικὴ προσκύνησις.

Ἀργότερον, κατὰ τὸ 843 μ.Χ., ἡ αὐτοκράτειρα Θεοδώρα, ἐπανέφερε τὰς εἰκόνας καὶ τὴν τιμὴν αὐτῶν. Τὸ γεγονός τοῦτο, ἐορτάζεται ὑπὸ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μας τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν πρὸ τοῦ Πάσχα, ἣτις καὶ λέγεται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

ΑΤΑ ΤΗΝ πρώτην περίοδον, κατά τὴν ὁποίαν οἱ Χριστιανοὶ εὐρίσκοντο ὑπὸ διαρκῆ διωγμὸν, ἡ Ἐκκλησία, ἵνα καταπολεμῇ τοὺς διαφόρους ἐχθροὺς τῆς καὶ τὰς ἐμφανισθείσας αἰρέσεις, διέδιδε τὴν ὀρθὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀγίας Γραφῆς, διὰ τῶν διαφόρων συγγραμμάτων τῶν ἐν γένει πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

Κατὰ τὴν περίοδον ὅμως ταύτην ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἐλευθέρα. Ἡ διοργάνωσις καὶ διοικήσις αὐτῆς εἶναι τελειοτέρα. Ἴνα δὲ τακτοποιῇ διάφορα ζητήματα διοικητικῆς φύσεως ἢ δογματικοῦ περιεχομένου, τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύναντο νὰ ἐπιλύσουν αἱ ἐπαρχιακαὶ σύνοδοι, συνήρχοντο ὁμοῦ πάντες οἱ ἐπίσκοποι ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἀπεφάσιζον ἀπὸ κοινοῦ. Κυρίως τοιαύτας ἐπισκοπικὰς συνελεύσεις προεκάλεσαν αἱ διάφοροι αἰρέσεις τῆς Β' περιόδου. Λέγονται δὲ αὗται Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

Ὅθεν Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι λέγονται αἱ συγκεντρώσεις ὄλων τῶν ἐπισκόπων τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἰς ὠρισμένας πόλεις ἐξ ὄλων σχεδὸν τῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας, κατὰ τὰς ὁποίας συνεζητοῦντο τὰ ἐπίμαχα ζητήματα καὶ ἐλαμβάνοντο ἀπὸ κοινοῦ περὶ αὐτῶν ἀποφάσεις.

Τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους συνεκάλει καὶ ἔθετεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ὀ αυτοκράτωρ, ἢ ἐξ ἰδίας αὐτοῦ πρωτοβουλίας ἢ κατόπιν εἰσηγήσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ προεδρία ἐδίδοτο εἰς τὸν αὐτοκράτορα, ἂν ἦτο παρῶν. Αἱ δὲ ἀποφάσεις αὐτῶν ἦσαν ἀμετάβλητοι, διότι ἐλαμβάνοντο τῇ ἐπιστάσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καὶ ἐλέγοντο Ὅροι ἢ Τόμοι. Ἀντίγραφα τῶν ἀποφάσεων τῶν συνόδων ἀπεστέλλοντο εἰς τὰς κατὰ τόπους ἐκκλησίας, πρὸς ὑποχρεωτικὴν παραδοχὴν καὶ ἐφαρμογὴν τῶν διατάξεων. Τοιαύτας οἰκουμενικὰς συνόδους κατὰ τὴν Β' περίοδον ἔχομεν ἑπτὰ.

1. Πρώτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον συνεκάλεσεν ὁ αὐτοκράτωρ Μέγας Κωνσταντῖνος ἐξ ἰδίας αὐτοῦ πρωτοβουλίας καὶ ἦτο πρόεδρος αὐτῆς, εἰς τὴν Νι-

καιαν της Βιθυνίας, τὸ ἔτος 325 μ.Χ., ἵνα ἀποφασίσῃ περὶ διαφορῶν ζητημάτων γενικοῦ ἐνδιαφέροντος, κυρίως ὅμως ἐπὶ τῆς αἰρέσεως τοῦ Ἄρειου, ὅστις ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Υἱὸς (ὁ Χριστὸς) ἦτο κτίσμα τοῦ Θεοῦ.

Εἰς ταύτην ἔλαβον μέρος 318 πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῶν διαφορῶν ἐπαρχιῶν τῆς αὐτοκρατορίας, διακρινόμενοι διὰ τὴν ἀγιότητα τοῦ βίου καὶ διὰ τὴν ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴν τῶν παιδείαν. Κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην κατεπολέμησε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ἄρειου, διὰ σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων, ὁ ἀρχιδιάκονος τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος. Ἡ σύνοδος κατεδίκασε τὸν Ἄρειον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς αὐτοῦ ὡς αἰρετικούς καὶ ἀπεφάνθη ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς (ὁ Χριστὸς) εἶναι θεός, ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Συνέταξε δὲ καὶ τὰ πρῶτα ἑπτὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, τὸ ὁποῖον ἔχομεν σήμερον. Ἐπίσης καθώρισε καὶ τὴν χρονολογίαν τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, νὰ ἑορτάζηται τὴν πρώτην Κυριακὴν, ἧτις ἀκολουθεῖ μετὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἑαρινῆς Ἰσημερίας.

2. Δευτέρα Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν δευτέραν οἰκουμενικὴν σύνοδον συνεκάλεσεν ἐξ ἰδίας αὐτοῦ πρωτοβουλίας ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Α΄ ὁ Μέγας εἰς τὴν Κων/πολιν, τὸ ἔτος 381, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Μακεδονίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοῦ Ἀπολλιναρίου, ἐπισκόπου Λαοδικείας. Ὁ μὲν πρῶτος ἐδίδασκεν ὅτι καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα, ὁ δὲ δεύτερος ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο μὲν τέλειος θεός, ὄχι ὅμως καὶ τέλειος ἄνθρωπος.

Κατ' αὐτὴν παρέστησαν 150 πατέρες καὶ κατεδίκασεν αὐτὴ τὰς ἀνωτέρω διδασκαλίας ὡς αἰρετικές. Ἀπεφάνθη δὲ ὅτι καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα δὲν εἶναι κτίσμα, ἀλλὰ θεός. Συνεπλήρωσεν ἐπίσης τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, διὰ τῆς προσθήκης τῶν ὑπολοίπων πέντε ἄρθρων, τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

3. Τρίτη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν σύνοδον ταύτην συνεκάλεσε, κατόπιν ἀξιώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Β΄ ὁ Μικρός, τὸ ἔτος 431 μ. Χ., εἰς τὴν Ἔφεσον, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Νεστορίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη ὡς ἄνθρωπος καὶ ὄχι ὡς

θεός και μετά την γέννησιν αὐτοῦ ἠνώθη ἡ θεία φύσις μετὰ τὴν ἀνθρωπίνην.

Εἰς ταύτην παρέστησαν 200 πατέρες καί, ἀφοῦ κατεδίκαν τὸν Νεστόριον ὡς αἰρετικόν, ἀπεφάνθησαν ὅτι ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη τέλειος θεός και τέλειος ἄνθρωπος και ἡ Παρθένος Μαρία δέον νὰ ὀνομάζηται Θεοτόκος και ὄχι Χριστοτόκος, ὡς γεννήσασα θεόν.

4. Τετάρτη Οἰκουμενική Σύνοδος. Τὴν τετάρτην οἰκουμενικήν σύνοδον συνεκάλεσαν, κατόπιν ἀξιώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Πουλχερία και ὁ Μαρκιανός, ὅστις ἦτο και πρόεδρος αὐτῆς, εἰς τὴν Χαλκηδόνα, τὸ ἔτος 451 μ.Χ., ἐξ ἀφορμῆς τῆς αἵρέσεως τοῦ Εὐτυχοῦς, ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντινουπόλεως. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶχε μόνον μίαν φύσιν, τὴν θείαν, τὴν δὲ ἀνθρωπίνην φύσιν ἀπερρόφησεν ἡ θεία φύσις.

Κατ' αὐτὴν παρέστησαν 650 ἐπίσκοποι. Αὕτη κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐτυχοῦς ὡς αἰρετικὴν και ἐξέδωκε και ἄλλας ἀποφάσεις, διοικητικῆς φύσεως. Ἀπεφάνθη δὲ ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει δύο φύσεις, τὴν θείαν και τὴν ἀνθρωπίνην, ἠνωμένας, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ χωρισθῶσιν εἰς δύο οὔτε και νὰ συγχωνεύωνται εἰς μίαν.

5. Πέμπτη Οἰκουμενική Σύνοδος. Τὴν σύνοδον ταύτην συνεκάλεσεν ἐξ ἰδίας πρωτοβουλίας ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἔτος 553 μ.Χ., ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐμφανίσεως διαφόρων συγγραμμάτων θεολόγων μετὰ περιεχόμενον αἰρετικόν (Θεοδώρου ἐπισκόπου Μοψουεστίας, Θεοδωρήτου ἐπισκόπου πόλεως Κύρου, Ἰβᾶ ἐπισκόπου Ἐδέσσης Μεσοποταμίας κ. ἄ.).

Κατ' αὐτὴν παρέστησαν 165 πατέρες, οἵτινες και κατεδίκαν τὰ ἀνωτέρω αἰρετικὰ συγγράμματα.

6. Ἑκτὴ Οἰκουμενική Σύνοδος. Τὴν ἕκτην οἰκουμενικήν σύνοδον συνεκάλεσε, κατόπιν ἀξιώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνάτος, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἔτος 680 μ.Χ. Ἀφορμὴ τῆς συγκλήσεως ταύτης ἦτο ἡ αἵρεσις τοῦ μητροπολίτου τῆς Ρώμης Ὀνωρίου. Οὗτος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει μίαν θέλησιν, ὅπως και κατὰ τὴν αἵρεσιν τοῦ Εὐτυχοῦς ἔχει μίαν φύσιν.

Κατ' αὐτὴν παρέστησαν 289 πατέρες. Αὕτη κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Ὁνωρίου ὡς αἰρετικὴν, ἀπεφάνθη δὲ ὅτι ὁ Χριστὸς ἔχει δύο θελήσεις, τὴν θεῖαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις ὑποτάσσεται εἰς τὴν θεῖαν θέλησιν.

7. Ἐβδόμη Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Τὴν ἑβδόμην οἰκουμενικὴν σύνοδον συνεκάλεσε, κατόπιν ἀξιώσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἡ Εἰρήνη ἢ Ἀθηναία, ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλικου τέκνου τῆς αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου τοῦ ΣΤ' τοῦ Πορφυρογέννητου, εἰς τὴν Νίκαιαν, τὸ ἔτος 787 μ.Χ., ἐξ ἀφορμῆς τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων.

Ἔλαβον μέρος 350 πατέρες, οἵτινες ἀπεφάνθησαν ὅπως ἐπιτραπῆ ἢ ἐπαναφορὰ τῶν ἀγίων εἰκόνων εἰς τοὺς ναοὺς, ἀποδίδηται ὅμως εἰς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ τιμὴ, ἡ δὲ λατρεία νὰ ἀποδίδηται μόνον εἰς τὸν Θεόν.

Τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων ἐτακτοποιήθη ὀριστικῶς ὑπὸ τῆς Θεοδώρας, ἐπιτρόπου τοῦ ἀνηλικου τέκνου τῆς αὐτοκράτορος Μιχαήλ τοῦ Γ', τὸ ἔτος 843 μ. Χ. Αὕτη συνεκάλεσε σύνοδον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ πατριάρχου Μεθοδίου, καὶ ἀνεστήλωσεν ὀριστικῶς τὰς εἰκόνας. Τὸ γεγονός τοῦτο ἑορτάζεται τὴν πρώτην Κυριακὴν τῶν νηστειῶν τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς πρὸ τοῦ Πάσχα, ἣτις καὶ ὀνομάζεται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΑΤΑ τὴν περίοδον ταύτην ἡ διοργάνωσις καὶ δι-
οίκησις τῆς Ἐκκλησίας ἦτο καλυτέρα.

Οἱ κληρικοὶ τώρα εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, μορφωμένοι καὶ διακρίνονται διὰ τὴν ἀρετὴν των. Οὗτοι εἶχον ὡς ὄδηγόν, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους, ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις τῶν ὁποίων οὐδεὶς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ παρεκκλίνῃ ἢ νὰ μεταβάλλῃ αὐτάς. Οἱ τρεῖς βαθμοὶ τῶν κληρικῶν διετηρήθησαν, ὡς ἦσαν καὶ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον. Πλὴν ὅμως, εἰς τοὺς ἐπισκόπους προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀξιώματα (τίτλοι). Κατὰ τὴν

πρώτην περίοδον εἶδομεν ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῶν πρωτευουσῶν πόλεων, ὡς προεδρεύοντες τῶν ἐπαρχιακῶν συνόδων, ὠνομάσθησαν μητροπολίται. Μεταξὺ τῶν μητροπολιτῶν αὐτῶν διεκρίνοντο οἱ ἐπίσκοποι Ρώμης, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας (Α΄ Οἰκουμενικῆ Σύνοδος, κανὼν στ΄). Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ὅτε ἡ αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς πολλὰς διοικητικὰς περιφερείας (ἐπαρχίας), οἱ μητροπολίται οὗτοι ἀπέκτησαν μεγαλυτέραν σημασίαν. Διότι, ἔχοντες τὰς ἑδρας τῶν εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν διοικήσεων, σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν ἑξουσίαν ἐπὶ τῶν ἄλλων μητροπολιτῶν τῆς διοικήσεώς των, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ μητροπολίται τῶν ἐπαρχιῶν εἶχον ἑξουσίαν τινὰ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων τῆς ἐπαρχίας των. Εἰς τοὺς ὡς ἄνω μητροπολίτας Ρώμης, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας προσετέθησαν τώρα καὶ οἱ μητροπολίται τῆς Κωνσταντινουπόλεως, διότι αὕτη ἦτο ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ κράτους, καὶ Ἱεροσολύμων (Α΄ Οἰκουμενικῆ Σύνοδος, κανὼν ζ΄), ἐπειδὴ ἐκεῖ ἔζησε καὶ ἤρχισε τὸ κοσμοσωτήριον ἔργον τοῦ ὁ Σωτῆρ.

Οἱ μητροπολίται οὗτοι τῶν πέντε πόλεων ἀπὸ τῆς τετάρτης ἑκατονταετηρίδος ὠνομάσθησαν ἑξαρχοὶ ἢ ἀρχιεπίσκοποι. Εἶχον δὲ τὸ δικαίωμα νὰ χειροτονοῦν τοὺς μητροπολίτας, νὰ συγκαλοῦν τὰς συνόδους τῆς διοικήσεως, νὰ προεδρεύουν αὐτῶν καὶ νὰ ἀκούουν τὰ κατὰ τῶν μητροπολιτῶν παράπονα τῶν ἐπισκόπων.

Ἀπὸ τοῦ πέμπτου αἰῶνος οἱ ἀρχιεπίσκοποι οὗτοι ὠνομάσθησαν πατριάρχαι καὶ ἀπετέλουν εἰς τὴν διοίκησίν των τὴν ὑψίστην ἐκκλησιαστικὴν Ἀρχήν.

Οὕτω λοιπὸν ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία περιελάμβανε πέντε Πατριαρχεῖα: τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῶν Ἱεροσολύμων, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Ρώμης.

Ἐκαστον ἀπὸ αὐτὰ διώκει τὰς ἐκκλησίας τῆς διοικήσεώς του καὶ ὅλα μαζὶ ὀλόκληρον τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ναὶ μὲν ἦσαν ἀνεξάρτητα τὸ ἓν ἀπὸ τὸ ἄλλο, ἀλλὰ ὅλα διώκουν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποφάσεων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἵτινες δι' ὅλας τὰς χριστιανικὰς ἐκκλησίας εἶχον τὴν αὐτὴν ἰσχύν. Ἐπιπροσθέτως εἰς τοὺς πατριάρχας Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ρώμης ἀπεδόθησαν καὶ ἰδιαίτερα πρωτεῖα τιμῆς. Καὶ ὁ μὲν! πρῶ-

τος ὠνομάσθη Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, διότι ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ κράτους (Β' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, κανὼν γ'), ὁ δὲ Ρώμης ὠνομάσθη Πάπας, διότι ἡ Ρώμη ἦτο ἡ πρώτη πρωτεύουσα τοῦ κράτους.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ

ΑΤΑ ΤΗΝ περίοδον ταύτην αἱ σχέσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας ἦσαν στεναί, διότι ἀμφότεραι εἶχον τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, εἰς τὸ ὁποῖον συνηντῶντο αἱ φροντίδες των, τὸν λαόν, ὅστις ἀπετέλει μέλος καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Πολιτείας.

Ἡ Ἐκκλησία εἶχε τὴν Πολιτείαν ἰσχυρὸν βοηθὸν καὶ παραστάστην. Αὕτη προσέφερεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀμέριστον τὴν βοήθειάν της, ὡςάκις παρίστατο ἀνάγκη. Τοῦτο παρετηρήσαμεν κατὰ τὰς διαφόρους αἰρέσεις, ὁπότε οἱ ἐκάστοτε αὐτοκράτορες ἐβοήθουν τὴν Ἐκκλησίαν, συγκαλοῦντες καὶ θέτοντες ὑπὸ τὴν προστασίαν των τὰς οἰκουμενικὰς συνόδους. Εἰς πολλὰς μάλιστα εἶχον καὶ τὴν προεδρίαν, παριστάμενοι αὐτοπροσώπως (Α', Δ' Οἰκ. Συν.). Γενικῶς ὁ αὐτοκράτωρ πάντοτε συνειργάζετο μετὰ τοῦ πατριάρχου καὶ ἐθεώρει καθήκόν του νὰ φροντίζη περὶ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς εἰρήνης τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο δὲ φαίνεται καλῶς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅστις ἐξέφρασε τὴν ἐξῆς ἰδέαν εἰς τινὰς ἐπισκόπους: «Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν τῶν εἴσω τῆς Ἐκκλησίας, ἐγὼ δὲ τῶν ἔκτος· ὑπὸ Θεοῦ καθισταμένους ἐπίσκοπος ἂν εἴην».

Ἐπίσης ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος ἡ Ἐκκλησία εὐλογεῖ τὴν ἐνθρόνισιν τοῦ αὐτοκράτορος καὶ ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως δίδει εἰς αὐτὸν τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα, χωρὶς βέβαια νὰ ἐπηρεάζῃ τὴν ἐκλογὴν του.

Ὁμοίως δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία εἰς πολλὰς κρίσεις περιστάσεις προσέφερεν εἰς τὴν Πολιτείαν ἀπείρους ὑλικὰς καὶ ἠθικὰς βοηθείας, κυρίως δὲ ὅταν τὸ κράτος ἐπεδίδετο εἰς διαφόρους ἀγῶνας κατὰ τῶν βαρβάρων λαῶν, ὡς κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων, τὸ 626 μ.Χ.

ΠΑΠΑΣ ὁμως τῆς Ρώμης τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου ἠθέλησε νὰ ἐκμεταλλευθῆ πρὸς ἴδιον ὄφελος. Εἶχε τὸν ἐγωισμόν ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης εἶναι ἀνωτέρα ὄλων τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν καὶ ἐπομένως ὁ πάπας αὐτῆς εἶναι ἀνώτερος τῶν ἄλλων ἐπισκόπων καὶ πατριαρχῶν. Συνεπῶς, ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Δύσεως ὄφειλον νὰ συμφωνοῦν καὶ νὰ ὑπακούουν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης. Ὁ δὲ πάπας νομίζει ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐλέγῃ καὶ νὰ δικάζῃ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς.

Ἡ ἐπὶ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων ἀξίωσις αὕτη τοῦ πάπα ὠνομάσθη «Πρωτεῖον τοῦ Πάπα». Τὴν ἀξίωσιν των ταύτην οἱ πάπαι ἐστήριζον εἰς τὸ ὅτι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρώμης ἰδρῦθη ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὅστις, κατὰ τὴν γνώμην των, ἦτο διάδοχος τοῦ Χριστοῦ. Ἐπομένως καὶ ὁ πάπας, ὡς διάδοχος τοῦ Πέτρου, εἶναι ἀνώτερος τῶν ἄλλων.

Τοῦτο ὁ πάπας στηρίζει εἰς ἐσφαλμένην ἐρμηνείαν χωρίου τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Ὅταν ὁ Χριστὸς ἠρώτησε τοὺς μαθητάς του νὰ τοῦ εἰποῦν ποίαν ἰδέαν ἔχουν οἱ ἄνθρωποι καὶ αὐτοὶ περὶ αὐτοῦ, ὁ Πέτρος ἀπήντησε : « Κύριε, ἐγὼ πιστεύω ὅτι εἶσαι ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ». Ὁ Χριστὸς εἶπε τὰς ἐξῆς λέξεις εἰς τὸν Πέτρον : « Σὺ εἶ Πέτρος καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν καὶ πύλαι Ἰδοῦ οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς » (Ματθ. ΙΣΤ΄ 18-19). Τὸ χωρίον τοῦτο δὲν ἐρμηνεύει καλῶς ὁ πάπας.

Εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Δύσεως οἱ πάπαι κατῴρθωσαν νὰ ἐπιβάλουν τὴν ἰδέαν τοῦ «Πρωτείου» καὶ προσεπάθησαν τὰς ἀντιλήψεις αὐτάς νὰ ἐπιβάλουν καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐσκέφθησαν ἐπίσης νὰ ἰδρῦσουν ἰδιαιτέρον παπικὸν κράτος καὶ νὰ ἀποκτήσουν καὶ κοσμικὴν ἐξουσίαν. Ἴνα δὲ πραγματοποιήσουν τὴν φιλοδοξίαν των ταύτην, ἐστράφησαν πρὸς τοὺς Φράγκους. Ὅταν οἱ Λογγοβάρδοι εἶχον καταλάβει ἐν μέρος τῆς βορείου Ἰταλίας καὶ ἠπέλουν νὰ καταλάβουν τὴν Ρώμην, τότε ὁ πάπας Στέφανος ὁ 3ος ἐζήτησε τὴν βοήθειαν τοῦ Πιπίνου,

δοσις ἦτο ἀυλάρχης τοῦ Φραγκικοῦ κράτους. Ὁ Πιπίνος δέ, ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἐκθρονίσῃ τὸν βασιλέα τῶν Φράγκων καὶ νὰ καταλάβῃ αὐτὸς τὸν θρόνον καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τὸν πάπαν, ἐδέχθη νὰ βοηθήσῃ αὐτόν.

Ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Λογγοβάρδων, ἐνίκησε καὶ ἐξεδίωξεν αὐτοὺς καὶ ὡς νικητῆς κατέθεσε τὰς κλεῖδας τῶν κυριευθεισῶν πόλεων ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἁγίου Πέτρου, μὲ δωρητήριον ἔγγραφον πρὸς τὸν πάπαν.

Οὕτω ἰδρύθη τὸ λεγόμενον παπικὸν κράτος. Ἐκτοτε οἱ πάπαι, συγκεντρώσαντες πολιτικὴν ἐξουσίαν, συνεκρότησαν στρατὸν καὶ ἐπέβαλον μὲ πάντα τρόπον τὴν θέλησίν των εἰς ὅλους τοὺς ἡγεμόνας. Οὗτοι, ἀρνούμενοι πολλάκις, ἐδέχοντο τὰς ἐπιθέσεις τῶν παπῶν. Τὴν δύναμίν των αὐτὴν ἤθελον νὰ χρησιμοποιοῦσιν καὶ οὕτω νὰ ἐπιβάλουν τὴν θέλησίν των καὶ ἐπὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποῖαν ἀπετέλουν τὰ ὑπόλοιπα τέσσαρα πατριαρχεῖα, τὰ ὁποῖα ὁμως ἀπέκρουσαν πᾶσαν ἀξίωσιν τῶν παπῶν.

ΝΑΟΙ — ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΤΕΧΝΑΙ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΥ

1. Ναοί. Ἐξέλιξις τῶν ναῶν

ΑΤΑ τὴν πρώτην περίοδον εἶδομεν ὅτι οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ δὲν εἶχον οὔτε ἀρχιτεκτονικὸν σχέδιον οὔτε ἐσωτερικῶς καλλιτεχνικὴν διακόσμησιν.

Εἶδομεν ἐπίσης ὅτι ὡς ναοὶ ἐχρησίμευσαν κατ' ἀρχὰς τὰ εὐρύχωρα ὑπερφᾶ τῶν οἰκιῶν, μετὰ ταῦτα δὲ τετράγωνα οἰκοδομήματα, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀρχιτεκτονικῆς ἐμφάνισεως. Κατὰ τὴν ἐποχὴν δὲ τῶν διωγμῶν ὡς ναοὶ ἐχρησίμευον αἱ κατακόμβαι.

Ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου οἱ Χριστιανοὶ εἶναι ἐλεύθεροι. Κτιζοῦν τώρα πλέον ναοὺς εὐρυχώρους καὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ μὲ ἀρχιτεκτονικοὺς ρυθμούς, ὥστε νὰ ἀποδίδουν τὸ πραγματικὸν μεγαλεῖον τῆς ἱεράς των θέσεως.

Τὰ πρῶτα σχέδια, εὐθὺς μετὰ τὴν ἐλευθερίαν των, οἱ Χριστιανοὶ παρέλαβον ἀπὸ τὰ δημόσια οἰκοδομήματα τῶν Ρωμαίων.

ων, ἀπὸ τὰς λεγομένας βασιλικὰς στοάς, αἵτινες ἐχρησίμευον καὶ ὡς δικαστήρια. Ἐκ τῶν βασιλικῶν τούτων στοῶν προέκυψεν ὁ λεγόμενος ρυθμὸς τῆς Βασιλικῆς.

1. Ρυθμὸς Βασιλικῆς. Τὰ γνωρίσματα τοῦ ρυθμοῦ τούτου εἶναι τὰ ἑξῆς. Εἶναι ἓν ἐπίμηκες ὀρθογώνιον οἰκοδόμημα, ἐκτεινόμενον ἀπὸ δυσμὰς πρὸς ἀνατολάς. Ἐξωτερικῶς ἡ στέγη εἶναι ἐπικλινῆς, ἐσωτερικῶς δὲ εἶναι ἐπεστρωμένη με ξυλίνην ὀ-

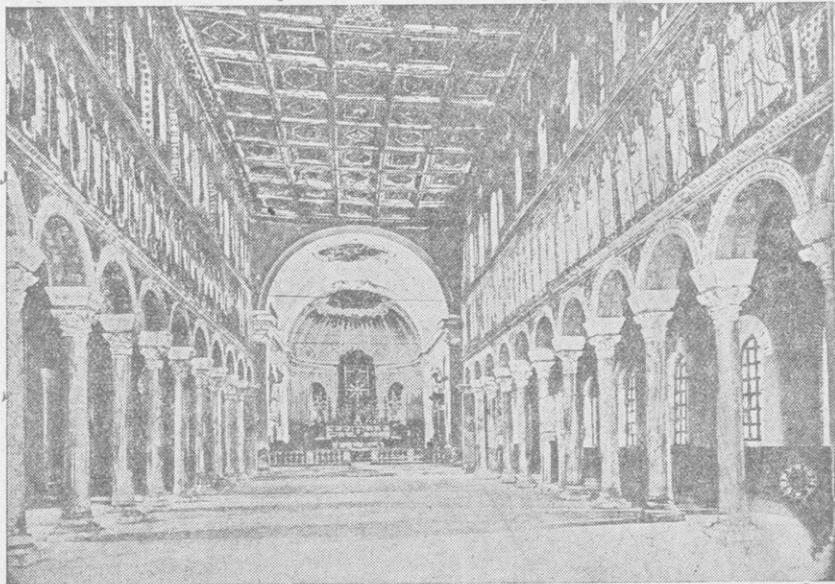

Ὁ ἐν Θεσσαλονικίᾳ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (ρυθμοῦ Βασιλικῆς)

ροφήν. Αὕτη στηρίζεται εἰς κίονας, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τοῦ ναοῦ. Ἦτοι, ἂν ἔχωμεν δύο σειρὰς κίωνων, ὁ ναὸς διαιρεῖται εἰς τρία μέρη, εἰς τὸ μεσαῖον καὶ τὰ ἑκατέρωθεν αὐτοῦ. Τὰ μέρη δὲ ταῦτα λέγονται κλίτη καὶ ἡ Βασιλικὴ λέγεται τρίκλιτος. Ἄν ἔχωμεν τέσσαρας σειρὰς κίωνων, ὁ ναὸς διαιρεῖται εἰς πέντε κλίτη καὶ λέγεται πεντάκλιτος κλπ.

Τὸ μεσαῖον κλίτος ἦτο πλατύτερον τῶν ἄλλων καὶ εἰς τὴν ὄροφῃν ἀπολήγει πρὸς τὸ μέσον τοῦ ἱεροῦ εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα ἢ κόγχην καλουμένην. Εἰς πολλοὺς ναοὺς, κυρίως εἰς τὰς τρικλίτους Βασιλικάς, ὑπῆρχον, ἀντὶ μιᾶς ἀψίδος, τρεῖς, μίᾳ δι' ἕκαστον κλίτος.

2. Βυζαντινὸς ρυθμὸς. Ὁ ρυθμὸς οὗτος ἐνεφανίσθη ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ· ὠνομάσθη δὲ Βυζαντινός, διότι ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας.

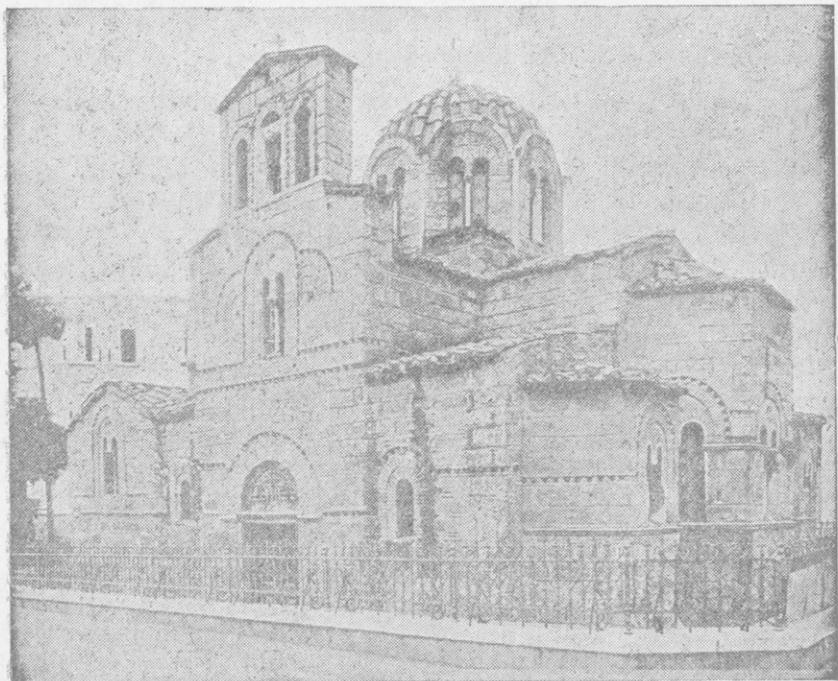

Ἐσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς (Ἅγιος Ἀπολλινάριος Ραβέννης)

Γνωρίσματα αὐτοῦ εἶναι ὁ ἡμισφαιρικός τροῦλλος, ὅστις στηρίζεται ἐπὶ τεσσάρων κίωνων, οἱ δὲ κίονες ἐνοῦνται μεταξύ των διὰ ἡμικυκλικῶν τόξων. Ἐπίσης σχηματίζονται ἐπὶ τῆς ὄροφῆς δύο ἡμικυκλικαὶ ἀψίδες. Ἡ μίᾳ ἐκτείνεται ἀπὸ δυσμᾶς πρὸς ἀνατολᾶς καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἱερόν καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τὴν βορείαν πλευρὰν τοῦ ναοῦ καὶ καταλήγει εἰς τὴν νοτίαν πλευρὰν. Καὶ αἱ δύο αὗται ἀψίδες συναντῶνται ἐπὶ τῆς ὄροφῆς τοῦ ναοῦ εἰς τὸ μέρος ἀκριβῶς ὅπου ἀρχίζει ὁ τροῦλλος. Σχηματίζουν δὲ

και ἐσωτερικῶς τοῦ ναοῦ και ἐξωτερικῶς τὸ σχῆμα τοῦ Σταυροῦ.

Τοιοῦτοι ναοὶ μὲ ρυθμοὺς Βασιλικῆς και Βυζαντινὸν ἐκτίσθησαν πολλοί. Σπουδαιότεροι ὅμως εἶναι : Ὁ ἐν Ἀντιοχείᾳ μητροπολιτικὸς ναὸς, κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὁ ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὑπὲρ πάντας δὲ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὅστις, κτι-

Ὁ ἐν Ἀθήναις ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ)

σθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου και καταστραφεὶς κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, ἐπανεκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοτοῦ Θεοῦ, ρυθμοῦ Βασιλικῆς μετὰ τρούλλου, ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ φίας Ἰουστινιανοῦ, τὸ ἔτος 537 μ.Χ., εἰς τὰ θεμέλια τοῦ πρώτου ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἀνεγερθέντος και ἔπειτα καταστρα-

φέντος ὁμωνύμου ναοῦ. Ἀρχιτέκτονες τούτου ὑπῆρξαν ὁ ἐκ Τράλλεων τῆς Μ. Ἀσίας Ἀνθέμιος καὶ ὁ ἐκ Μιλήτου τῆς Μ. Ἀσίας Ἰσίδωρος. Τὸ πλάτος του εἶναι 228 πόδες καὶ τὸ μήκος του 252 πόδες. Ὁ πελώριος τροῦλλός του στηρίζεται ἐπὶ κυκλικῆς στεφάνης, ἣτις ἐφάπτεται τῶν τεσσάρων τόξων, ἅτινα ἐνώνουν τοὺς τέσσαρας κίονας. Ἔχει οὗτος διάμετρον 108 πόδας καὶ ὕψος 169 πόδας.

Ὁ Ἰουστινιανὸς μόνος του ἐπέβλεπε τὸ ἔργον καὶ πολλὰι χιλιάδες ἐργατῶν εἰργάσθησαν συνεχῶς ἐπὶ ἕξ ὀλόκληρα ἔτη.

*Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ
(ρυθμοῦ Βασιλικῆς)*

Ἐχρησιμοποιήθησαν δὲ τὰ ἐκλεκτότερα μάρμαρα καὶ ξυλεῖα καὶ ἐδαπανήθησαν κολοσσιαῖα χρηματικά ποσά.

Ὁ τροῦλλος μὲ τὰ πολυάριθμα παράθυρα ἔχει τοιαύτην θέσιν, ὥστε, ὅταν τις, εἰσερχόμενος εἰς τὸν ναόν, ἀντικρύζη αὐτόν, νομίζει ὅτι εὐρίσκεται κάτω ἀπὸ τὸν οὐρανόν.

Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ναοῦ, ὁ Ἰουστινιανός, εἰσελθὼν μετὰ τῆς ἀκολουθίας τοῦ ἐντὸς αὐτοῦ, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀποκρύψη τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν ὑπερηφάνειάν του καὶ ἀνεφώνησε μετὰ θριαμβευτικῆς φωνῆς « Νενίκηκά σε, Σολομῶν ».

Ὁ ναὸς οὗτος τῆς Ἁγίας Σοφίας ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀποδεικνύει τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν τοῦ Ἰουστινιανοῦ καὶ τῶν ἄλλων μετέπειτα αὐτοκρατόρων καὶ τοῦ λαοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὑπῆρξε τὸ θρησκευτικὸν σύμβολον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, κάτω ἀπ' τὸ ὁποῖον τὸ ἑλληνικὸν βυζαντινὸν πνεῦμα ἐνεπνέετο καὶ ἐμεγαλοῦργησεν ἐπὶ χίλια ὀλόκληρα ἔτη, μεταδῶσαν τὸν βυζαντινὸν πολιτισμὸν εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ ἐλάμβανε τὴν θαλπωρὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος. Ὁ ἱστορικὸς Προκόπιος γράφει: «Εἰς τὸν ναὸν αὐτὸν ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου ὑψώνεται μέχρι τοῦ Θεοῦ καὶ νομίζει ὅτι κατοικεῖ ὁ Θεὸς ἐντὸς αὐτοῦ». Σήμερον ἔχει μεταβληθῆ εἰς μουσεῖον βυζαντινῆς τέχνης.

Μετὰ τοὺς δύο αὐτοὺς κυρίως ρυθμοὺς ἐνεφανίσθησαν καὶ ἄλλοι, ἀλλὰ ἦσαν παραλλαγαὶ τῆς Βασιλικῆς καὶ τοῦ βυζαντινοῦ ρυθμοῦ.

2. Χριστιανικὴ τέχνη. Διακόσμησις τῶν ναῶν

Οἱ ναοὶ τῶν Χριστιανῶν διαίρουσιν εἰς τρία μέρη, ἐκ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς. Εἰς τὸν νότον, εἰς τὸν ὅποιον παρέμενον οἱ κατηγούμενοι, εἰς τὸν κυρίως ναόν, εἰς τὸν ὅποιον παρέμενον οἱ βεβαπτισμένοι Χριστιανοί, καὶ εἰς τὸ Ἱερόν ἢ Ἁγίον Βῆμα, εἰς τὸ ὅποιον παρέμενον οἱ ἱερεῖς καὶ ἐτέλουν τὴν θείαν λειτουργίαν. Ἡ διαίρεσις αὕτη ὑπάρχει καὶ μέχρι σήμερον. Τὸ Ἱερόν Βῆμα χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ τοῦ τέμπλου.

Τοὺς ναοὺς τῶν οἱ Χριστιανοὶ διεκόσμουσαν, ὡς καὶ σήμερον, διὰ διαφόρων εικόνων. Αὗται δὲ ἦσαν ἐξωγραφισμένοι ἢ ἐπὶ ξύλων ἢ ἐπὶ τῶν τοίχων, ὅποτε τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς ζωγραφικῆς λέγεται τοιχογραφία, ἢ διὰ τέχνης τῶν μωσαϊκῶν ἢ ψηφιδωτῶν. Αἱ εἰκόνες δὲ παριστάνουν διάφορα πρόσωπα ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τὸν Χριστὸν, τὴν Θεοτόκον καὶ διαφόρους ἁγίους μάρτυρας τῆς χριστιανικῆς πίστεως ἢ καὶ διαφόρους παραστάσεις ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ. Εἰς τὰς εἰκόνας αὐτὰς οἱ Χριστιανοὶ ἔδιδον καλλιτεχνικὴν χροιάν καὶ εὐσέβειαν εἰς τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα. Ἐπὶ τοῦ τρούλλου ἐξωγράφιζον τὸν Χριστὸν καὶ ἐπὶ τῆς ἀψίδος τοῦ ἱεροῦ τὴν Θεοτόκον, προσευχομένην ὑπὲρ τῶν πιστῶν.

ΚΑΤΑ τὴν περίοδον ταύτην ἡ καλλιτεχνικὴ ἐμφάνις τῶν χριστιανικῶν ναῶν ἐπέβαλε τὴν τέλει τῆς θείας λατρείας μὲ περισσοτέραν μεγαλοπρέπειαν. Ἐντὸς τῶν ναῶν καλλιεργεῖται περισσότερον τὸ χριστιανικὸν συναίσθημα καὶ αὐξάνει τοῦτο ἐν πίστει καὶ χριστιανικῇ ζωῇ καὶ ἀγάπῃ. Ἡ λατρεία πρὸς τὸν Θεόν, ἡ τιμὴ καὶ ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς ἀγίους μάρτυρας τῆς θρησκείας τοῦ Χριστοῦ γίνεται μετὰ περισσοτέρας προσοχῆς.

Ἀναλόγως τῆς ἀναπτύξεως τῆς θείας λατρείας, ἀνεπτύχθη, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, καὶ ὁ κύκλος τῶν ἄλλων χριστιανικῶν ἑορτῶν, προστεθεὶς εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς Κυριακῆς.

Ὅλων δὲ τῶν ἑορτῶν προηγεῖται ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα, ἥτις καθωρίσθη ὑπὸ τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325) νὰ τελεῖται τὴν πρώτην Κυριακὴν μετὰ τὴν πανσέληνον τῆς ἑαρινῆς ἰσημερίας. Ταύτης προηγεῖται τεσσαρακονθήμερος νηστεία.

Μετὰ ταῦτα ὠρίσθησαν καὶ ἄλλαι ἑορταί, ὡς τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν ἁγίων μαρτύρων τῆς πίστεως, ἥτοι ἡ ἑορτὴ τῆς Γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος (25 Δεκεμβρίου), ἡ Περιτομὴ (1 Ἰανουαρίου), ἡ Βάπτισις (6 Ἰανουαρίου), ἡ Μεταμόρφωσις (6 Αὐγούστου), ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου (8 Σεπτεμβρίου), ὁ Εὐαγγελισμὸς (25 Μαρτίου), ἡ Κοίμησις (15 Αὐγούστου) κ.ἄ.

Καθωρίσθησαν ἐπίσης ὁ χρόνος τῆς νηστείας καὶ αἱ διάφοροι τροφαί, ἐκ τῶν ὁποίων ὤφειλον νὰ ἀπέχουσι οἱ Χριστιανοί. Μετὰ δὲ τὴν νηστείαν προσήρχοντο καὶ μετελάμβανον τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, ἀφοῦ προηγεῖτο ἡ ἐξομολόγησις, ἥτις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐγίνετο, οὐχὶ δημοσίως, ἀλλὰ κρυφίως καὶ ἐνώπιον ὠρισμένου κληρικοῦ.

Ἐπίσης ἀπηγγέλλετο εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, ὅπως καθώρισε τοῦτο ἡ Α' ἐν Νικαίᾳ καὶ συνεπλήρωσεν ἡ Β' ἐν Κωνσταντινουπόλει Οἰκουμενικὴ Σύνοδος. Ἀνεπτύχθη δὲ καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσική, ὀνομασθεῖσα Βυζαντινὴ. Εἰσήχθη καὶ ὁ θεσμὸς τῶν ψαλτῶν, οἵτινες ἔψαλλον ἄνευ συνοδείας μουσικῶν ὀργάνων.

Αί δὲ τελεταὶ τῶν ἑπτὰ μυστηρίων τελοῦνται μετὰ μεγαλυτέρας προσοχῆς καὶ τάξεως.

ΤΑ ΗΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Β΄ ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΕΤΑΞΥ τῶν Χριστιανῶν εἶχον, ὡς εἶδομεν, ἀναπτυχθῆ κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τὰ ἀγνότερα ἦθη, ἅτινα καὶ διετηρήθησαν ἐπὶ τρεῖς περίου αἰῶνας.

Κατὰ τὴν παροῦσαν περίοδον παρατηροῦμεν χαλάρωσιν ἐπὶ τῶν χριστιανικῶν ἠθῶν καὶ πολλοὶ Χριστιανοὶ κατ' ὄνομα εἶναι Χριστιανοὶ καὶ ὄχι εἰς τὴν πραγματικότητα. Ταῦτα συνέβησαν, διότι μετὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ πολλοὶ ἐκ τῶν χριστιανῶν αὐτοκράτορων κατεδίωξαν τὴν εἰδωλολατρείαν, κηρύξαντες τὸν Χριστιανισμὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Πολλοὶ λοιπὸν ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτραις προσήρχοντο εἰς τὸν Χριστιανισμὸν κατ' ἀνάγκην, ἵνα μὴ βλάψουν τὰ συμφέροντά των, καὶ ὄχι ἀπὸ θρησκευτικὰς πεποιθήσεις. Ἐπίσης εἰς τὴν κατάπτωσιν τῶν ἠθῶν συνετέλεσαν εἰς μὲν τὴν Ἀνατολὴν καὶ αἱ δογματικαὶ ἕριδες, εἰς δὲ τὴν Δύσιν αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν βαρβάρων φυλῶν.

Πλὴν ὅμως, ἡ δύναμις τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου καὶ ἡ μέριμνα τῆς Ἐκκλησίας κατορθώνουν νὰ ἐξουδετερώσουν τὴν δι' ὀλίγον χρόνον ἐμφανισθεῖσαν χαλάρωσιν τῶν ἠθῶν καὶ νὰ ἀνυψώσουν καὶ πάλιν τὸν ἠθικὸν βίον τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Εἰς τοῦτο συνετέλεσε, κατὰ τὸ πλεῖστον, ὁ κληρὸς, ὅστις ἦτο μορφωμένος περισσότερον ἀπὸ κάθε ἄλλην ἐποχὴν καὶ εἶχεν ἐπίγνωσιν τῆς θείας ἀποστολῆς του καὶ τοῦ καθήκοντός του, εἰς βαθμὸν μάλιστα, ὥστε νὰ ἐλέγχη καὶ αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς αὐτοκράτορας, παρεκτρεπομένους, ὡς λ.χ. ὁ Χρυσόστομος τὴν Εὐδοξίαν, ὁ Ἀμβρόσιος τὸν Θεοδόσιον κ. ἄ.

Οὕτω ἡ Ἐκκλησία διετήρει τὸν λαὸν εἰς διαρκῆ ἐπαφὴν μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον διὰ τῶν κηρυγμάτων. Παρεῖχε δὲ διὰ παντός μέσου τὰς εὐεργεσίας τῆς, ἰδρύουσα νοσοκομεῖα, γηροκομεῖα,

πτωχοκομεία και ἐν γένει πᾶν ἴδρυμα, δυνάμενον νὰ θεραπεύσῃ τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην ψυχικῆς καὶ σωματικῆς θεραπείας.

ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

ΑΤΑ τὴν πρώτην περίοδον οἱ μοναχοὶ ἔζων κατὰ μόνας (ἀσκηταί). Κατὰ τὴν παρούσαν περίοδον συγκροτοῦν τὰς λεγομένας κοινόβια καὶ μοναχικὰς κοινότητες. Πατὴρ τοῦ μοναχικοῦ βίου θεωρεῖται ὁ Μέγας Ἀντώνιος, χαρακτηρισθεὶς ὡς ἡ σπουδαιότερα ἀσκητικὴ μορφή τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

Ἐγενήθη τὸ ἔτος 250 εἰς τὴν πόλιν Κομὰ τῆς Αἰγύπτου, κειμένην πλησίον τῆς Μέμφιδος, ἐκ γονέων εὐσεβῶν καὶ πολὺ πλουσίων. Καίτοι ἀγράμματος ἐγνώριζεν ἀπὸ μνήμης πλεῖστα μέρη τῆς Ἀγίας Γραφῆς. Μετὰ τὸν θάνατον τῶν γονέων του, ἀκούσας τὴν παραβολὴν τοῦ πλουσίου νεανίσκου, διένειμε τὴν μεγάλην περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔγινε μοναχὸς πλησίον τῆς Ἐρυθρᾶς θαλάσσης, ὅπου ἔζησε βίον ἀσκητικὸν ἐπὶ εἴκοσιν ὀλόκληρα ἔτη.

Ἀπέκτησε φήμην θαυματουργοῦ καὶ ἄπειρα πλήθη ἤρχοντο πρὸς αὐτόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ τὸν θαυμάσουν, καὶ ἀφ' ἑτέρου νὰ θεραπευθοῦν ἀπ' αὐτόν. Καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖνος καὶ οἱ υἱοὶ τοῦ Κώνστας καὶ Κωνσταντῖος ἐζήτησαν συμβουλὰς ἀπὸ τὸν Ἀντώνιον («ἔγραφον ὡς πατὴρ καὶ ἠῆχοντο λαμβάνειν ἀντίγραφα παρ' αὐτοῦ»). Ὁ δὲ Ἀντώνιος ἔλεγεν εἰς τοὺς θαυμάζοντας μοναχοὺς : «Μὴ θαυμάζετε εἰ γράφει βασιλεὺς πρὸς ἡμᾶς· ἄνθρωπος γὰρ ἔστιν. Ἀλλὰ μᾶλλον θαυμάζετε ὅτι ὁ Θεὸς τὸν Νόμον ἀνθρώποις ἔγραψε καὶ διὰ τοῦ ἰδίου λελάληκεν ἡμῖν» (Βίος Μ. Ἀντωνίου κ. 81).

Ἀπέθανε τὸ ἔτος 355 μ. Χ., εἰς ἡλικίαν 105 ἐτῶν, διατηρήσας μέχρι τέλους ὄλας τὰς σωματικὰς καὶ πνευματικὰς του δυνάμεις. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 17ην Ἰανουαρίου.

Μαθητῆς τοῦ Μ. Ἀντωνίου ὑπῆρξεν ὁ Παχώμιος, ὅστις ἵδρυσε περὶ τὰ δέκα κοινόβια μοναστήρια εἰς τὴν Ταβένην τῆς ἀνω Αἰγύπτου.

Εἰς τὴν Δύσιν τὸν μοναχικὸν βίον διέδωσεν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος.

Ὁ μοναχικὸς βίος κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν συνετέλεσε μόνον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν χριστιανικῶν ἰδανικῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν διατήρησιν τῶν διαφόρων συγγραμμάτων, ἅτινα ἀντέγραφον οἱ μοναχοί.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ Β' ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ἐπιστήμη κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ἔφθασεν εἰς τὸν ὑψιστὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως τῆς. Αἱ δὲ σχολαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐκαλλιεργήθησαν ἐπιστημονικῶς αἱ χριστιανικαὶ ἀλήθειαι, ἦσαν ἡ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ ἡ τῆς Ἀντιοχείας. Πάντες σχεδὸν οἱ πατέρες καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς εἶναι ἐφωδιασμένοι ἐπαρκῶς μὲ τὰς καλλιτέρας θεολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς γνώσεις. Ἔδειξαν καὶ ἀνέπτυξαν τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Τοιοῦτοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐνεφανίσθησαν καὶ εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ εἰς τὴν Δύσιν.

Α') ΕΛΛΗΝΕΣ ΙΕΡΑΡΧΑΙ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

1. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν τὸ ἔτος 295 μ.Χ. Ἐμελέτησε τὰς Ἀγίας Γραφὰς καὶ ἐμορφώθη φιλοσοφικῶς. Κατὰ τὴν νεανικὴν του ἡλικίαν, γνωρισθεὶς μετὰ τοῦ Μ. Ἀντωνίου, ἔζησε μετ' αὐτοῦ ἀσκητικὸν βίον εἰς τὴν ἔρημον. Κατὰ τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν σύνοδον ἠκολούθησε τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας, ὡς ἀρχidiaκονος αὐτοῦ. Λόγῳ τῆς ἀρτίας του θεολογικῆς μορφώσεως καὶ τῆς θερμῆς καὶ ἀκλονήτου πίστεώς του, ἀνεδείχθη ὁ πρωταθλητῆς τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας, καταπολεμήσας ἀποτελεσματικῶς τὰς αἰρετικὰς πλάνας τοῦ Ἀρείου, διδάσκοντος ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ πρῶτον κτίσμα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἀθανάσιος ὑπεστήριξεν ὅτι καὶ ὁ Χριστὸς εἶναι θεὸς (ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ), διότι, ὡς ἔλεγεν, ἂν ὁ Χριστὸς ἦτο κτίσμα, δὲν θὰ διέφερον οἱ Χριστιανοὶ

ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτραις, οἵτινες ἐλάτρευον τὰ κτίσματα («οὐκ ἦν ποτέ, ὅτε οὐκ ἦν»). Ἡ ἄποψις τοῦ Ἀθανασίου, διατυπωθεῖσα μὲ θέρμη καὶ πίστιν, ἐγένετο δεκτὴ. Ἐπὶ τῇ βάσει δ' αὐτῆς κατεδικάσθη ὁ Ἄρειος καὶ συνετάχθησαν, ὡς εἶδομεν, τὰ πρῶτα ἐπιτὰ ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πιστεως, τὸ ὁποῖον συνεπλήρωσε κατὰ τὰ ὑπόλοιπα πέντε ἄρθρα, τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει συνεληθούσα, τὸ ἔτος 381, Β' Οἰκουμενικῆ Σύνοδος.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου Ἀλεξανδρείας ἀνεδείχθη Πατριάρχης ὁ Ἀθανάσιος, τὸ ἔτος 328, ψηφισθεὶς ὑπὸ σύμπαντος τοῦ λαοῦ. Ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἤρχισεν ἀμέσως τὸ ὑψηλὸν ἔργον του, ποιμαίνων ἀφ' ἐνὸς τὸ ποιμνιὸν του καὶ ἀφ' ἑτέρου καταπολεμῶν τὰς Ἀρειανικὰς αἵρέσεις. Οἱ Ἀρειανοί, τῶν ὁποίων ὁ Ἀθανάσιος ἦτο ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος, πολλακίς κατηγορήσαν καὶ ἐσυκοφάντησαν αὐτόν, ἀλλὰ ὅλαι αἱ κατηγορίαι, ἡ μία μετὰ τὴν ἄλλην, ἀπεδείχθησαν ψευδεῖς. Καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν ὁ Ἀθανάσιος ἀνεδείχθη «ἀληθῆς στῦλος τῆς Ἐκκλησίας». Διετέλεσεν ἐπίσκοπος ἐπὶ 46 ἔτη. Πεντάκις ἐξωρίσθη καὶ διετέλεσεν ἐν τῇ ἐξορίᾳ πλεόν τῶν 16 ἐτῶν. Ἐμεινε δὲ μὲ σταθεράν πεποίθησιν καὶ ἀκλόνητον πίστιν εἰς τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ.

Ἐγραψε πλεῖστα συγγράμματα. Διὰ τῶν περισσοτέρων ἐξ αὐτῶν καταπολεμεῖ τὴν Ἀρειανικὴν αἵρεσιν καὶ ἐδραιώνει τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Ἀθανάσιος ἀνήκει πράγματι εἰς τὰς μεγάλας μορφὰς τῆς Ἐκκλησίας, καὶ διὰ τὴν συγγραφικὴν του δρασιν καὶ διὰ τὸν ἀδάμαστον χαρακτῆρά του καὶ διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν. Ἴδου τί λέγει περὶ αὐτοῦ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός : «Ὅρον ἐπισκοπῆς εἶναι τὸν ἐκείνου βίον καὶ τρόπον, νόμον δὲ ὀρθοδοξίας τὰ ἐκείνου δόγματα» (Γρηγορ. Ναζ. εἰς Μ. Ἀθαν. 37). Ὁ δὲ ὑμνωδὸς τῆς Ἐκκλησίας λέγει περὶ τοῦ Μ. Ἀθανασίου : «Ἀθανάσιον καὶ θανάοντα ζῆν λέγω, οἱ γὰρ δίκαιοι ζῶσι καὶ τεθηθηκότες».

Ἡ Ἐκκλησία, διὰ τὰς πρὸς αὐτὴν ὑπηρεσίας του, ὠνόμασεν αὐτὸν Μέγαν καὶ ἐορτάζει τὴν μνήμην του τὴν 18 Ἰανουαρίου.

2. Ὁ Μέγας Βασίλειος, Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς

Καισάρειαν τῆς Καπαδοκίας, τὸ ἔτος 330 μ. Χ., ἐκ γονέων ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας. Ὁ πατὴρ του, ὀνομαζόμενος καὶ οὗτος Βασίλειος, κατήγετο ἐκ Πόντου καὶ ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου. Ἡ μήτηρ του ὀνομάζετο Ἐμμέλεια, κατήγετο ἐκ Καπαδοκίας καὶ ἦτο θυγάτηρ χριστιανοῦ μάρτυρος

Τὴν χριστιανικὴν μόρφωσιν τοῦ Βασιλείου ἀνέλαβον, κατ' ἀρχάς, ἢ κατὰ πάντα εὐσεβῆς καὶ ἐνάρετος μήτηρ του καὶ ἡ ἐκ πατρὸς μάμη του Μακρίνη, ἣτις ἐδιδάχθη τὸν Χριστιανισμόν ἀπὸ τὸν Γρηγόριον τὸν Θαυματουργόν. Αἱ δύο αὗται χριστιανῆς εὐσεβεῖς γυναῖκες ἐνέπνευσαν ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας εἰς τὸν Βασίλειον τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τὴν πίστιν πρὸς τὸν Χριστόν.

Τὰ πρῶτά του γράμματα τὰ ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ὑστερα ἐφοίτησεν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς πατρίδος του καὶ τοῦ Βυζαντίου, ὅπου ἐδίδασκον σπουδαῖοι ρήτορες καὶ φιλόσοφοι. Ἐκεῖ πιθανῶς ἐγνωρίσθη μὲ τὸν ρήτορα Λιβάνιον.

Ὅταν συνεπλήρωσε τὸ 21^{ον} ἔτος τῆς ἡλικίας του, μετέβη εἰς Ἀθήνας, ὅπου ἐδιδάχθη ἀπὸ διαπρεπεῖς διδασκάλους. Ἐσπούδασε δὲ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ρητορικὴν, φιλοσοφίαν,

Ὁ Ἰσραόλης Μέγας Βασίλειος

άστρονομίαν, γεωμετρίαν, Ιατρικήν κλπ. Εἰς τὰς Ἀθήνας ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ καὶ τοῦ μετέπειτα αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ τοῦ Παραβάτου. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο μεγάλων πατέρων τῆς Ἐκκλησίας Βασιλείου καὶ Γρηγορίου ἀνεπτύχθη ἱερὸς δεσμὸς φιλίας καὶ ἀγάπης, ὡς μᾶς λέγει ὁ Γρηγόριος εἰς τὸν ἐπιτάφιον λόγον του πρὸς τὸν Βασίλειον : « Εἶς ἦτο ὁ νοῦς εἰς ἀμφοτέρους... Ὁ εἷς διὰ τὸν ἄλλον ἦτο τὸ πᾶν. Εἴχομεν τὴν αὐτὴν στέγην, τὴν αὐτὴν δίαιταν καὶ εἴμεθα ἠνωμένοι, ἀποβλέποντες εἰς τὰ αὐτὰ... Εἴχομεν ἀμφοτέροι κοινὰ ἰδανικά μὲ πολὺν ζῆλον καὶ χωρὶς φθόνου, ἐπιθυμοῦντες νὰ γίνωμεν καλοὶ ρήτορες... Ἐφαίνετο ὡς νὰ εἴχομεν μίαν ψυχὴν εἰς δύο σώματα ἀμφοτέροι δὲ εἴχομεν ὡς μέλημά μας τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ ζῶμεν σύμφωνοι πρὸς τὰς ἐλπίδας τῆς μελλούσης ζωῆς, πρὸς τὰς ὁποίας, ἀποβλέποντες, κατηνύναμεν καὶ τὰς πράξεις μας καὶ τὸν βίον μας » (Γρηγ. Ναζιανζηνοῦ, ἐπιτάφιος λόγος εἰς Μ. Βασίλειον, κεφ. 15-24).

Μετὰ σπουδῆν τεσσάρων ἐτῶν, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πατρίδα του, τὸ ἔτος 356, ὅπου δι' ὀλίγον καιρὸν ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ρήτορος. Ἴνα δὲ γνωρίσῃ τοὺς μοναχοὺς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐπεσκέφθη τὰ μοναστήρια τῆς Αἰγύπτου, Παλαιστίνης, Συρίας καὶ Μεσοποταμίας. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν πατρίδα του, διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔγινε μοναχὸς εἰς τὸν Πόντον, παραμείνας εἰς τὴν ἔρημον ἐπὶ πέντε ἔτη (357-362). Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου Καισαρείας τῆς Καπαδοκίας Εὐσεβίου ἐξελέγη ἐπίσκοπος αὐτῆς.

Ἐπὶ ἑννέα ἔτη ἐποίμανε τὸ ποίμνιόν του, θεραπεύων τοῦτο διὰ τῶν κηρυγμάτων καὶ διὰ τῆς φιλανθρωπίας. Ἰδρυσε τὸ περίφημον πτωχοκομεῖον, τὸ ὁποῖον ἦτο ὀλόκληρος πόλις ἐντὸς τῆς πόλεως, ὀνομασθὲν πρὸς τιμὴν του « Βασιλείας ». Ἐκεῖ μέσα πάντες οἱ αἰσθανόμενοι τὸν ψυχικὸν καὶ σωματικὸν πόνον τῆς ζωῆς εὗρισκον πᾶσαν περίθαλψιν καὶ τὴν θαλπωρὴν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης καὶ καλωσύνης τοῦ πατρὸς Βασιλείου.

Ἀξιοθαύμαστος ὑπῆρξεν ἡ στάσις τοῦ Βασιλείου ἀπέναντι τοῦ ἀρειανίζοντος αὐτοκράτορος Οὐάλεντος καὶ τοῦ ἀπεσταλμένου αὐτοῦ Μοδέστου, ὅστις ἠπέιλησε τὸν Βασίλειον ὅτι θὰ δημεύσῃ τὴν περιουσίαν του, θὰ τὸν ἐξορίσῃ καὶ θὰ τὸν θανατώσῃ μὲ μαρτύρια. Ὁ Βασίλειος, περιφρονήσας καὶ κινδύνους

καὶ τὰ πάντα, ἀπήντησε μετὰ θάρρους : « Δὲν φοβοῦμαι δήμευσιν περιουσίας, διότι ἡ μόνη μου περιουσία εἶναι ὀλίγα παλαιὰ ἐνδύματα καὶ βιβλία. Ἐξορίαν δὲν φοβοῦμαι, διότι εἰς τὸν κόσμον αὐτὸν εἶμαι παρεπίδημος. Τὰ βασανιστήρια δὲν μὲ φοβίζουν, διότι τὸν θάνατον θεωρῶ ὡς εὐεργέτην, διότι θὰ μὲ ὀδηγήσῃ ταχύτερον πρὸς τὸν Θεόν». Ὁ Μόδεστος τότε, πλήρης ὀργῆς, τοῦ παρετήρησεν ὅτι οὐδεὶς ἄλλος ἐπίσκοπος τοῦ ὠμίλησε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον. Καὶ ὁ Βασίλειος τοῦ ἀπήντησε : « Δὲν θὰ ὠμίλησες μὲ πραγματικὸν ἐπίσκοπον ». Καὶ προσέθεσε : « Πῦρ καὶ ξίφος καὶ θηρία καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες τροφὴ μᾶλλον ἡμῖν εἰσὶν ἢ κατάπληξις. Πρὸς τοῦτο ὕβριζε, ἀπειλεῖ, ποίει πᾶν ὅ,τι οὖν ἂν βουλομένῳ σοι, τῆς ἐξουσίας ἀπόλαυε. Ἀκούετω τοῦτο καὶ βασιλεύς, ὡς ἡμᾶς γε οὐχ αἰρήσεις, οὐδὲ πείσεις συνθέσθαι τῇ ἀσεβείᾳ, κἂν ἀπειλῆς χαλεπότερα » (Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον, κεφ. 30).

Ὁ Βασίλειος ἀνεδείχθη καὶ ὡς συγγραφεὺς. Τὰ πλεῖστα τῶν συγγραμμάτων του διεσώθησαν μέχρι σήμερον.

Ἀξιόλογος εἶναι ἡ πραγματεία του πρὸς τοὺς νέους ἀναψιούς του, εἰς τοὺς ὁποίους συνιστᾷ νὰ μελετοῦν τοὺς Ἑλληνας συγγραφεῖς, ἐκ τῆς μελέτης τῶν ὁποίων θέλουσιν ὠφεληθῆ. «... Νὰ μιμῆσθε τὸν Ὀδυσσεά, ὅστις ἔφρασε τὰ ὄρατά του, διὰ νὰ μὴ σαγηνευθῆ ἀπὸ τὸ ἔσμα τῶν Σειρήνων, τὰς μελίσσας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐκμυζοῦν τὸ δηλητήριον ἀπὸ τὰ ἄνθη, καὶ τοὺς ἀνθρώπους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι, δρέποντες τὰ ἄνθη, προφυλάσσονται ἀπὸ τὰς ἀκάνθας » (Μ. Βασίλειου, Λόγος πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ Ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων).

Ἀξιοσημεῖωτος εἶναι καὶ ἡ ὁμιλία του περὶ μέθης, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιγράφει μετ' αὐστηρότητος τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὀλεθρίας αὐτῆς ἔξεως.

Ὁ Μ. Βασίλειος ἐσυντόμευσε καὶ τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου τοῦ ἀδελφοθέου καὶ συνέταξε καὶ ἰδικήν του, ἣτις χρησιμοποιεῖται 10 φορές τὸ ἔτος.

Ἐνεκα τοῦ ἀσκητικοῦ του βίου καὶ τῶν πολλῶν φροντίδων, πρὸς θεραπείαν τῶν ἀναγκῶν τοῦ ποιμνίου του, ἐκλονίσθη ἡ υγεία του καὶ ὁ Μ. Βασίλειος ἀπέθανε τὸ ἔτος 379 τὴν 1ην Ἰανουαρίου, μὴ συμπληρώσας τὸ 50ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του. Αἱ τελευταῖαι του λέξεις ἦσαν « Πάτερ, εἰς χεῖράς Σου παραθήσομαι

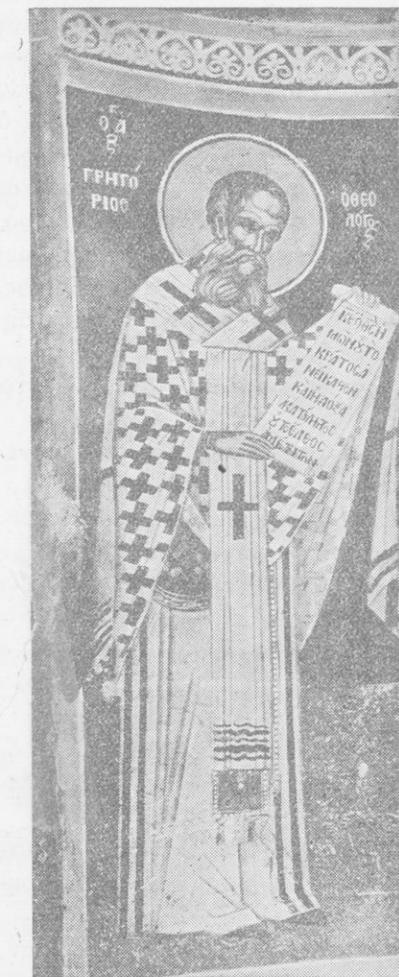
τὸ πνεῦμα μου». Τόσος δὲ κόσμος παρηκολούθησε τὴν κηδεῖαν του, ὥστε πολλοὶ ἀπέθανον ἐκ τοῦ μεγάλου συνωστισμοῦ.

Ἡ Ἐκκλησία μας τὸν Βασίλειον ὠνόμασε Μέγαν καὶ ἓνα ἐκ τῶν μεγάλων φωστῆρων αὐτῆς, τιμᾷ δὲ τὴν μνήμην του τὴν 1ην τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου.

3. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός. Ὁ Γρηγόριος ἐγεννήθη εἰς τὸ χωρίον Ἀριαντζόν, κείμενον πλησίον τῆς Ναζιανζοῦ τῆς Καπαδοκίας, τὸ ἔτος 329 μ.Χ. Ὁ πατήρ του, ὀνομαζόμενος καὶ οὗτος Γρηγόριος, ἦτο ὑπάλληλος καὶ, χάρις εἰς τὴν εὐσεβῆ Χριστιανὴν σύζυγόν του Νόναν, γρήγορα ἐγενε Χριστιανός.

Ὁ Γρηγόριος τὰ πρῶτα του γράμματα ἔμαθεν εἰς τὴν Ναζιανζόν. Μετὰ ταῦτα ἐφοίτησεν εἰς τὰς σχολὰς τῆς Καισαρείας τῆς Καπαδοκίας, ὅπου κατὰ πρῶτον ἐγνωρίσθη μετὰ τοῦ Μ. Βασιλείου, τῆς Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας.

Ὑστερον ἐσπούδασεν ἐπὶ ἕξ ἔτη εἰς Ἀθήνας (354-360), ὅπου συνηντήθη μετὰ τοῦ Μ. Βασιλείου. Λόγω τῶν ἐξαιρετικῶν ἐπιστημονικῶν του προσόντων, τοῦ προσεφέρθη εἰς

Ὁ Ἱεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος

Ἀθήνας καθηγητικὴ ἔδρα, τὴν ὁποίαν ὅμως δὲν ἀπεδέχθη.

Ἐξ Ἀθηνῶν ἐπανῆλθεν εἰς Ναζιανζόν καὶ, ἀφοῦ ἐβαπτί-

σθη, απέσπυρθη εις έρημικόν μέρος τοῦ Πόντου, πλησίον τοῦ Μ. Βασιλείου. Ἀργότερον χειροτονήθη πρεσβύτερος καί, τὸ ἔτος 372, ὁ Μ. Βασίλειος τὸν χειροτόνησεν ἐπίσκοπον τοῦ χωρίου Σάσιμα. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀρειανοφίλου αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, προσεκλήθη καί μετέβη εις Κωνσταντινούπολιν, ἵνα διδάξη τὰ ὀρθόδοξα δόγματα (379). Εἰς τοὺς ὀρθοδόξους εἶχε μείνει μόνον ὁ μικρὸς ναὸς τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας. Ἀπ' ἐκεῖ ὁ Γρηγόριος ἐξεφώνησε τοὺς περιφήμους λόγους του περὶ τῆς θεότητος τοῦ υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ κατάρθωσε νὰ προσελκύσῃ εις τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ὄχι μόνον ἀρειανούς, ἀλλὰ καὶ ἔθνικους καὶ Ἰουδαίους ἀκόμη.

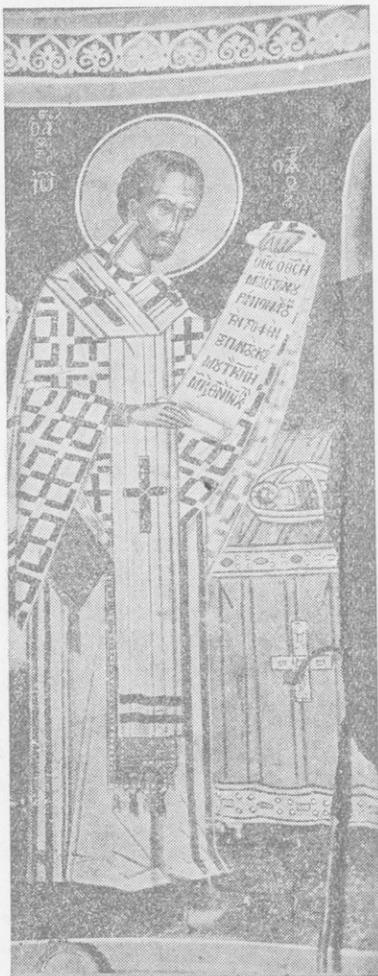
Ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ὁ Μέγας, ὅστις διεδέχθη τὸν Οὐάλεντα καὶ ἦτο φιλορθόδοξος, ἀνεβίβασε τὸν Γρηγόριον εις τὸν πατριαρχικὸν θρόνον (380). Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον χρόνον παρητήθη τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἦλθεν εις τὴν πατρίδα του, ὅπου καὶ ἀπέθανεν εις ἡλικίαν 61 ἐτῶν, τὸ ἔτος 390.

Ὁ Γρηγόριος διεκρίθη ἐπίσης καὶ ὡς σπουδαῖος ἐκκλησιαστικὸς συγγραφεὺς λόγων, ἐπιστολῶν καὶ ποιημάτων. Μεταξὺ αὐτῶν ἀξιόλογον θέσιν κατέχει καὶ ἡ περὶ ἱερωσύνης ὁμιλία του, ἐν τῇ ὁποίᾳ περιγράφει ὁποῖος πρέπει νὰ εἶναι ὁ προσερχόμενος ἵνα χειροτονηθῇ: «Καθαρθῆναι δεῖ πρῶτον καὶ εἶτα καθάραι» σοφισθῆναι καὶ οὕτω σοφίσαι· γενέσθαι φῶς καὶ φωτίσαι· ἐγγίσει θεῷ καὶ προσαγαγεῖν ἄλλους· ἁγιασθῆναι καὶ ἁγιάσαι· χειραγωγῆσαι μετὰ χειρῶν, συμβουλευῆσαι μετὰ συνέσεως» (Λόγος Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Περὶ τῶν προσερχομένων πρὸς χειροτονίαν). Ἐν συνεχείᾳ γράφει ποῖα εἶναι τὰ καθήκοντα τοῦ ἐπισκόπου: «Τὸ ἀπολωλὸς ἐκζητεῖ. Τὸ ἀσθενὲς ἐνίσχυε. Τὸ ἰσχυρὸν φύλασσε» (Λόγος Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ ΙΓ' εις χειροτονίαν Δοαρῶν).

Ἡ μνήμη τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ναζιανζηνοῦ εορτάζεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας τὴν 25ην Ἰανουαρίου.

4. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος. Ὁ Ἰωάννης ἐγεννήθη εις Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, περὶ τὸ ἔτος 345 μ. Χ. Ὁ πατὴρ του Σεκοῦνδος ἦτο ἀνώτερος ἀξιωματικὸς καὶ ἀπέθανεν ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν γέννησιν τοῦ τέκνου του. Τὴν ἀνατροφὴν τοῦ Ἰωάννου ἀνέλαβεν ἡ κατὰ πάντα εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος μήτηρ αὐτοῦ Ἀνθοῦσα, ἥτις ἦτο μόλις εἴκοσι ἐτῶν. Τοιαύτη δὲ ἦτο ἡ ἀ-

φοσίωσις αὐτῆς εἰς τὸ ὄρφανὸν τέκνον τῆς, ὥστε εἶχεν ἐγκαταλείψει τὰ ἐγκόσμια καὶ εἶχεν ἀφοσιωθῆ εἰς τὸ καθαρῶς μητρικόν τῆς καθήκον. Ὁ διδάσκαλος τοῦ Χρυσοστόμου ἔθνικὸς ῥήτωρ Λιβάνιος, ἔχων ὑπ' ὄψιν του τὰς ἀρετὰς τῆς Ἀνθούσης, μετὰ θαυμασμοῦ ἔλεγε: «Βαβαί, οἶαι παρὰ Χριστιανοῖς γυναῖκες εἰσίν!» (Λόγος Χρυσοστόμου εἰς νεωτέραν χηρεύουσαν). Τόσον πολὺ δ' ἐξετίμα ὁ Λιβάνιος τὸν μαθητὴν τοῦ Χρυσόστομον, ὥστε, ἐρωτηθεὶς ποῖον ἀφίνει διάδοχόν του, εἶπε: «Τὸν Χρυσόστομον, εἰμὴ τοῦτον οἱ Χριστιανοὶ ἐσύλλησαν».

Ὁ Ἱεράρχης Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος

καὶ ἔπειτα πρεσβύτερος. Εἰργάσθη δὲ ὡς ἱεροκῆρυξ καὶ εἰς τὴν περίθαλψιν τῶν πτωχῶν, δεδομένου ὅτι ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀντιο-

“Ὅταν ἐτελείωσε τὰς νομικὰς τοῦ σπουδὰς, ἐξήσκησεν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου. Ἡ δίψα του ὄμως πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὠδήγησε τοῦτον εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, ὅπου καὶ ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὸ ἔτος 370, εἰς ἡλικίαν εἴκοσι πέντε ἐτῶν, ἐβαπτίσθη. Ἐγκαταλείψας τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου, ἔζησε βίον ἀσκητικὸν ἐπὶ ἑννέα ἔτη. Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Ἀντιόχειαν, περὶ τὸ ἔτος 380, ἐχειροτονήθη κατ’ ἀρχὰς διάκονος

χείας εἶχε νά διαθρέψη τότε τρεῖς χιλιάδας χήρας, ἀσθενεῖς καί φυλακισμένους, παροτρύνων διὰ τῶν κηρυγμάτων του τοὺς ἐκεῖ πλουσίους νά προσφέρουν τὴν βοήθειάν των καί νά μὴ κάνουν κακὴν χρῆσιν τοῦ πλοῦτου. Ὁ Χρυσόστομος ἀπέκτησε μεγάλην φήμην, ἣτις διεδόθη καί ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Ἀντιοχείας. Ὅταν δέ, τὸ ἔτος 397, ἀπέθανεν ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Νεκτάριος, ὁ πρωθυπουργὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἀρκαδίου Εὐτρόπιος ἐκάλεσεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ὡς μόνον ἐνδεδειγμένον, τὸν Χρυσόστομον, τὸν ὁποῖον εἶχε γνωρίσει εἰς τὴν Ἀντιόχειαν. Ὁ λαὸς ὅμως τῆς Ἀντιοχείας τόσον πολὺ ἠγάπα τὸν Χρυσόστομον, ὥστε ἠμπόδιζε τὴν ἀναχώρησίν του. Τότε ὁ διοικητὴς τῆς πόλεως ἐξηναγκάσθη νά ὀδηγήσῃ κρυφίως τὸν Χρυσόστομον ἔξω τῆς πόλεως καί νά ἐπιβιάσῃ αὐτὸν ὀχήματος.

Ὅταν ἀνήλθεν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἡ πρώτη σκέψις τοῦ Χρυσοστόμου ἦτο νά τακτοποιήσῃ τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὁποῖα δὲν εὐρίσκοντο εἰς καλὴν κατάστασιν.

Διὰ τῶν κηρυγμάτων καί τῆς ρητορικῆς αὐτοῦ ἱκανότητος προσεῖλκυσε πολλοὺς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ δὲ τῶν ἔργων τῆς φιλανθρωπίας ἐθεράπευσε πᾶσαν ἀνάγκην καί ἀσθένειαν πάντων τῶν ἐνδεῶν καί τῶν ἀσθενούντων. Ἐπραττε δὲ ταῦτα πάντοτε μὲ πνεῦμα ἀγάπης καί ἀλληλεγγύης. Δὲν ἐδίσταζε συγχρόνως, ὡς δίκαιος κριτὴς, νά καυτηριάξῃ πᾶσαν παρεκτροπὴν ἐκ τῆς χριστιανικῆς ὁδοῦ, ἀπ' ὅπουδῆποτε καί ἂν προήρχετο αὕτη.

Ἐνεκα τοῦ αὐστηροῦ ὕφους, μὲ τὸ ὁποῖον ἤλεγχε τοὺς παρεκτρεπομένους, ἀπέκτησε πολλοὺς ἐχθροὺς καί ἐκ τῆς τάξεως τῶν πλουσίων καί ἀρχόντων, τῶν σπαταλῶντων ἀσκοπῶς τὸν πλοῦτον, καί ἐκ τῆς τάξεως τῶν μὴ ἐκτελούντων τὸ ἱερατικὸν των καθήκον κληρικῶν. Μέγιστον δὲ πάντων ἐχθρὸν ἀπέκτησε καί αὐτὴν ἀκόμη τὴν αὐτοκράτειραν Εὐδοξίαν, τὴν ὁποῖαν πολλάκις ἤλεγξε καί ἐκαυτηρίασε διὰ τὰς ἀσεβεῖς καί ἀμαρτωλὰς πράξεις τῆς.

Τὰ φοβερά βέλη τῶν ἐχθρῶν του ὁμοῦ συνεκεντρώθησαν καί ἐκτύπησαν θανασίμως τὸν μέγαν τοῦτον ἱεράρχην. Τὸ ἔτος 403, εἰς συγκληθεῖσαν σύνοδον, εἰς ἓν προάστειον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (Δρυῖν), ὁ Χρυσόστομος κατεδικάσθη εἰς ἐξορίαν.

Ὁ λαὸς ὁμῶς, ὅστις ἐλάτρευε τὸν ἄξιον ἱεράρχην του, διότι εἶχε πολλάκις εὐεργετηθῆ ἀπὸ αὐτόν, ἐξεγερθεὶς, ἠμπόδιζε τὴν ἐκ Κωνσταντινοπόλεως ἀπομάκρυνσιν αὐτοῦ. Ὁ μέγας ὁμῶς ποιμενάρχης Χρυσόστομος, ὀλίγον πρὸ τῆς ἐξορίας του, ἐνεθάρρυνε διὰ παρηγορητικῆς ὁμιλίας τὸν θλιβόμενον λαόν. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ ταραχῶν, παρεδόθη κρυφίως εἰς τοὺς ἀρμοδίους, οἵτινες τὸν ὠδήγησαν εἰς τὴν ἐξορίαν, μεταφέροντες αὐτόν ἀπὸ τὸ ἐν μέρος εἰς τὸ ἄλλο, ἵνα χάσῃ τὰ ἴχνη του ὁ λαός, ὅστις τὸν ἠγάπα καὶ εἰς τὴν ἐξορίαν ἀκόμη ἔτρεχε πρὸς τὸν ποιμενάρχην του. Ἐν τέλει τὸν μετέφεραν εἰς Κουκουσὸν τῆς Ἀρμενίας, εἰς τὸ πλέον ἔρημον χωρίον, ὅπου ἐστερεῖτο τῶν πάντων, καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς τροφῆς του. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ ἐρημικοῦ τούτου χωρίου οἱ ἐχθροὶ του, μανθάνοντες εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅτι ὁ ἐξόριστος Χρυσόστομος καὶ ἐκεῖ ἀκόμη περιστοιχίζεται ὑπὸ τοῦ ποιμνίου του, διέταξαν νὰ μεταφέρουν αὐτόν εἰς Πυτιοῦντα τοῦ Πόντου. Πλὴν ὁμῶς τὸ ἐξηγνημένον σῶμα τοῦ Χρυσοστόμου δὲν ἀντέσχε. Καί, εὐρισκόμενος εἰς τὸν δρόμον τῆς ἐξορίας, κατελήφθη ὑπὸ μεγάλου πυρετοῦ. Οἱ συνοδεύοντες αὐτόν στρατιῶται τὸν ὠδήγησαν εἰς παρακείμενον ναὸν καὶ τὸν ἐτοποθέτησαν ἔμπροσθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς. Ὁ Χρυσόστομος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν ἱερέα τοῦ ναοῦ καὶ ἐνεδύθη λευκὰ ἄμφια καὶ ἐκοινώνησε τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων. Μετὰ τὴν θείαν Κοινωνίαν προσηυχῆθη θερμῶς καὶ ἐτελείωσε τὴν τελευταίαν του ταύτην προσευχὴν μετὰ τὴν φράσιν, τὴν ὁποίαν συχνάκις ἐπανελάμβανε: «Δόξα τῷ Θεῷ πάντων ἔνεκεν». Ὑστερα ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ καί, ἀφοῦ ἐξήπλωσε τοὺς πόδας του, ἀπέθανε, πρὶν φθάσῃ εἰς τὸν νέον τόπον τῆς ἐξορίας του, τὴν 14 Σεπτεμβρίου τοῦ ἔτους 407.

Τριάκοντα ἔτη ἀργότερα ὁ υἱὸς τοῦ Ἀρκαδίου καὶ τῆς Εὐδοξίας Θεοδόσιος ὁ Β' μετέφερε τὸ ἅγιον λείψανον τοῦ Χρυσοστόμου, ὅπερ ἐναπετέθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων. Ἡ μνήμη του ὁμῶς ἑορτάζεται τὴν 13 Νοεμβρίου.

Ὁ Χρυσόστομος ἀνεδείχθη καὶ ὡς μέγας συγγραφεὺς. Μεταξὺ τῶν ἄλλων, ἀξιοθαύματος εἶναι καὶ ὁ λόγος του πρὸς τὸν καταδιωκόμενον τώρα πλέον πρωθυπουργὸν Εὐτρόπιον, ὅστις κατέφυγεν εἰς τὸν Χρυσόστομον, ζητῶν παρ' αὐτοῦ προστασίαν: «Οὐκ ἔλεγόν σοι συνεχῶς ὅτι δραπέτης ὁ πλοῦτος ἐστί; Σὺ δὲ ἡμῶν

οὐκ ἠνείχου (δὲν ἠνείχεσο νὰ μὲ ἀκούσης). Ποῦ νῦν οἱ πεπλασμένοι φίλοι ; ποῦ τὰ συμπόσια καὶ τὰ δεῖπνα ; ποῦ ὁ τῶν παρασίτων ἔσμός καὶ ὁ δι' ὅλης ἡμέρας ἐκχεόμενος ἄκρατος καὶ αἱ ποικίλαι τῶν μαγείρων τέχναι καὶ οἱ τῆς δυναστείας θεραπευταί, οἱ πάντα πρὸς χάριν ποιοῦντες καὶ λέγοντες ; Νῦν ἦν πάντα ἐκεῖνα καὶ ὄναρ καί, ἡμέρας γενομένης, ἠφανίσθη. Ἄνθη ἦν ἕαρινὰ καί, παρελθόντος τοῦ ἔαρος, ἅπαντα κατεμαράνθη. Σκιὰ ἦν καὶ παρέδραμε. Καπνὸς ἦν καὶ διελύθη. Πομφόλυγες ἦσαν καὶ διεροάγησαν. Ἄραχνη ἦν καὶ διεσπάσθη» (Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Λόγος πρὸς Εὐτρόπιον).

Ὁ Χρυσόστομος συνέταξε καὶ ἰδικὴν του λειτουργίαν, ἥτις εἶναι ἐν χρήσει σήμερον, συντομεύσας τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Βασιλείου.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Μ. Βασίλειος, ἀναδειχθέντες ὡς οἱ κατ' ἐξοχὴν διδάσκαλοι, δικαίως ὠνομάσθησαν Φωστῆρες τῆς Ἐκκλησίας. Οὗτοι ἔδωκαν νέαν δόξαν καὶ λαμπρότητα εἰς τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησιαστικὴν παιδείαν, διὰ τῶν συγγραμμάτων των. Διὰ δὲ τῆς προφορικῆς των διδασκαλίας καὶ τῶν ἐν γένει λόγων καὶ συγγραμμάτων των ἐπέδρασαν καὶ τότε καὶ σήμερον ἀκόμη ἐπιδροῦν ἐπὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς. Ἡ μνήμη των ἑορτάζεται τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου.

5. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἐγεννήθη εἰς τὴν Δαμασκὸν τῆς Συρίας, περίπου κατὰ τὸ ἔτος 660 μ. Χ., ἐκ γονέων Χριστιανῶν. Ὁ πατήρ του Σέργιος κατεῖχεν ἐπὶ Σαρακηνῶν τὸ ἀνώτατον ἀξίωμα τοῦ Γενικοῦ Λογοθέτου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του διωρίσθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν πρωτοσύμβουλος.

Τὸν Ἰωάννην διέκρινεν ἀληθὴς ἀγάπη καὶ ἀφοσίωσις πρὸς τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Μετ' ὀλίγον χρόνον ὁμως, διανείμας τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς, μετέβη εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ἐμόνασεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Σάββα, μέχρι τέλους τῆς ζωῆς του (750). Ἐκεῖ ἔγραψε πλεῖστα συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ «Πηγὴ γνώσεως». Εἰς τοῦτο ἀναγράφει τὴν ἱστορίαν 103 αἰρέσεων, τὰς ὁποίας καὶ καταπολεμεῖ δι' ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν ἐπιχειρημάτων, καὶ διατυπώνει, ἐκ παραλλήλου, τὴν ὀρθόδοξον διδασκαλίαν

της Ἐκκλησίας. Ἐπιτίθεται δὲ καὶ κατὰ τοῦ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου, ὅστις εἶχε δημιουργήσει τὸ ζήτημα τῶν εἰκόνων, λέγων πολλάκις: «Ὁὐ βασιλέων ἐστὶ νομοθετεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ». Ἐξ ἄλλου ὑποστηρίζει ὅτι αἱ εἰκόνες εἶναι παλαιὰ παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας. Κάμνει ὅμως διάκρισιν μεταξὺ λατρείας καὶ προσκυνήσεως. Ἡ μὲν λατρεία ἀνήκει εἰς τὸν Θεόν, ἡ δὲ προσκύνησις εἰς τὰς εἰκόνας, δι' ὧν τιμῶνται τὰ εἰκονιζόμενα πρόσωπα. Ἐπίσης λέγει ὅτι αἱ εἰκόνες ἔχουν παιδαγωγικὴν σημασίαν διὰ τοὺς ἀγραμμάτους οἷαν ἀξίαν ἔχουν τὰ βιβλία διὰ τοὺς ἐγγραμμάτους. Διὰ τοῦτο ἀποκαλεῖ αὐτάς «Βίβλους τῶν ἀγραμμάτων καὶ στήλας εἰς μνήμην τῆς νίκης τῶν διαπρεψάντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ».

Ὁ χρυσορρός Δαμασκηνὸς διεκρίθη καὶ ὡς ὑμνωδός, δημιουργήσας τοὺς ὀκτῶ λεγομένους ἤχους τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς. Συνέθεσε δὲ καὶ τὰ νεκρώσιμα ἰδιόμελα καὶ τὰς διαφόρους εὐχὰς καὶ ἀκολουθίας ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων. Ἀπέθανε τὸ ἔτος 750 καὶ ἡ μνήμη του ἐορτάζεται τὴν 4 Δεκεμβρίου. Ἡ δὲ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἀνεκήρυξε, τὸ 1890, τὸν Δαμασκηνὸν Διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας.

Β) ΕΛΛΗΝΕΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΙ

ΠΟ ΤΟΥ τέλους τοῦ 5ου αἰῶνος ἐνεφανίσθησαν πολλοὶ ὑμνωδοὶ καὶ ὑμνογράφοι. Οὗτοι ἐνεκαινίασαν νέαν περίοδον ἀκμῆς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, ἡ ὁποία εἰσήχθη εἰς τὴν λατρείαν καὶ ἔσχεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν πιστῶν. Σπουδαιότερος τούτων ἦτο ὁ Ρωμανὸς ὁ Μελωδός.

Οὗτος ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἐμεσαν τῆς Συρίας, κ γονέων Ἑβραίων. Προσηλθεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν καὶ ἤκμασε κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ἔκτου αἰῶνος. Ἐγένετο κατ' ἀρχὰς διάκονος εἰς Βηρυττὸν καὶ βραδύτερον ἐφημέριος εἰς τὸν ναὸν τῆς Θεοτόκου εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἔλαβε τὸ χάρισμα νὰ συνθέτῃ κοντάκια. Συνέθεσε περὶ τὰ χίλια, ἐξ ὧν σώζονται μόνον 80, ἀντλῶν τὰ θέματα ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

᾽Ωνομάσθη δὲ ὁ «Πίνδαρος τῆς ρυθμικῆς ποιήσεως». Ἄλλοι λέγουν ὅτι ὁ μέλλων ἱστορικός τῆς λογοτεχνίας θὰ ἐξυμνήσῃ τὸν Ρωμανὸν ὡς τὸν μέγιστον τοῦ κόσμου ἐκκλησιαστικὸν ποιητὴν.

Ἐγράψε τὸν ὕμνον τῶν Χριστουγέννων («Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίθει» κλπ.) καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ ποιήματα. Ἐπίσης εἰς τὸν Ρωμανὸν ἀποδίδεται καὶ ἡ σύνθεσις τοῦ ᾽Ακαθίστου ᾽Υμνου. Ἡ μνήμη του ἑορτάζεται τὴν 1 Σεπτεμβρίου.

Γ') ΛΑΤΙΝΟΙ ΚΛΗΡΙΚΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ι ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ Λατῖνοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς εἶναι οἱ ἑξῆς :

1. ᾽Αμβρόσιος ἐπίσκοπος Μεδιολάνων. Ὁ ᾽Αμβρόσιος ἐγεννήθη τὸ ἔτος 335 εἰς τὰ Τρέβηρα τῆς Γαλλίας ἐκ γονέων εὐγενῶν. Ὁ πατὴρ του, ὀνομαζόμενος καὶ αὐτὸς ᾽Αμβρόσιος, ἦτο Χριστιανὸς καὶ ἑπαρχὸς τῆς Γαλλίας. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, ἡ χήρα μήτηρ του, πρὸς μόρφωσιν τῶν τριῶν ὀρφανῶν τέκνων τῆς, ἤλθε καὶ ἐγκατεστάθη ὀριστικῶς εἰς τὴν Ρώμην.

Ἐκεῖ ὁ ᾽Αμβρόσιος ἐσπούδασεν ἐπιμελῶς τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ νομικά. Μετὰ τὰς σπουδὰς του, κατ' ἀρχὰς ἐξήσκησε τὸ ἐπάγγελμα τοῦ συνηγόρου καὶ ὕστερον ἀνέλαβε δημοσίαν ὑπηρεσίαν, τὸ ἔτος 373, διακριθεὶς ὡς διοικητὴς ἑνὸς τμήματος τῆς βορείου Ἰταλίας, με πρωτεύουσαν τὰ Μεδιόλανα (σημερινὸν Μιλᾶνον). Εἰς τὴν νέαν του θέσιν ὁ ᾽Αμβρόσιος, με τὸ ἐξαίρετον, ἠθὸς του καὶ τὴν ἀρτίαν του μόρφωσιν, ἐκέρδισε τὴν συμπάθειαν ὄλων.

Ὅταν, τὸ ἔτος 374, ἀπέθανεν ὁ ἐπίσκοπος Μεδιολάνων Αὐξέντιος, ὅλος ὁ κόσμος ἔστρεψε τὴν προσοχὴν του εἰς τὸν ᾽Αμβρόσιον, ὡς ἀντάξιον αὐτοῦ διάδοχον. Μίαν ἡμέραν ὀρθόδοξοι καὶ ἀρειανοὶ ἐφιλονεῖκουσαν εἰς ἕνα ναὸν ποῖος ἐκ τῶν κληρικῶν ἔπρεπε νὰ ἐκλεγῆ ἑπίσκοπος εἰς τὴν χηρεύουσαν θέσιν. Ὅταν παρουσιάσθη ὁ ᾽Αμβρόσιος, ἵνα ἀποκαταστήσῃ τὴν διασαλευθεῖσαν τάξιν, ἠκούσθη μία παιδικὴ φωνή, λέγουσα : «Ὁ

‘Αμβρόσιος πρέπει νά γίνῃ ἐπίσκοπος». Ὁ Ἀμβρόσιος κατ’ ἀρχάς ἠρνήθη, βλέπων ὅμως τὴν ἐπιμονὴν ὄλου τοῦ λαοῦ, ἐδέχθη καὶ εἰς ὀλίγον χρόνον ἐχειροτονήθη καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος Μεδιολάνων.

Εἰργάσθη μὲ πολὺν ζῆλον καὶ ἐφρόντιζε παντοιοτρόπως διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ ποιμνίου του, μὴ δισταζὼν νά θυσιάζῃ πρὸς τοῦτο πᾶν ὅ,τι ἐνόμιζεν ὅτι ἦτο ἄξιον τοιαύτης θυσίας καὶ μὴ πτοούμενος πρὸ οἰασδήποτε κατηγορίας καὶ ἀπειλῆς. Διέθεσε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἤρχετο πάντοτε βοηθὸς τῶν δυστυχῶν καὶ τῶν πενήτων («Χαίρων μετὰ χαιρόντων καὶ κλαίων μετὰ κλαιόντων»). Ὅταν κάποτε διέθεσεν ὄλα τὰ χρυσᾶ ἀφιερῶματα, ἵνα, διὰ τῆς ἀξίας των, ἐξαγοράσῃ καὶ ἀπελευθερώσῃ αἰχμαλώτους, καὶ κατηγορήθη δι’ αὐτὸ ὑπὸ τῶν ἀρειανῶν, ἀπήντησε μετὰ θάρρους : «Τὴν ζωὴν τῶν λογικῶν δημιουργημάτων θεωρῶ πολυτιμότεραν τῶν χρυσῶν σκευῶν». Εἰς δὲ τὸν αὐτοκράτορα Οὐαλεντιανόν, ὅστις ἤξιώσεν ἀπὸ τὸν Ἀμβρόσιον νά δοθῇ ναὸς εἰς τοὺς ἀρειανούς, οὗτος ἀρνήθεις ἀπήντησεν : «Εἰς τὸν Καίσαρα ἀνήκουν τὰ ἀνάκτορα καὶ εἰς τὸν ἱερέα ὁ ναὸς». Εἰς δὲ τὸν αὐτοκράτορα Θεοδοσίον, ὅστις ἔδωσε διαταγὴν καὶ ἐσφάγησαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἑπτὰ χιλιάδες ἄνθρωποι, ἀπηγόρευσε νά εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναὸν καὶ ἠρνήθη νά τὸν κοινωνήσῃ, εἰπὼν : «Στάσου, διότι εἰς ἄνδρα βέβηλον ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ ὅστις ἔχει τὰς χεῖρας αἱματωμένας δὲν ἐπιτρέπεται νά εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ νά κοινωνήσῃ τῶν Θείων Μυστηρίων, πρὶν τελέσῃ μετάνοιαν». Ὁ Θεοδοσίος ἠναγκάσθη νά κηρύξῃ δημοσίως τὴν μετάνοιαν του καὶ τότε ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου νά κοινωνήσῃ.

Ὁ Ἀμβρόσιος διεκρίθη καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ καὶ ὡς συγγραφεὺς ποικίλων συγγραμμάτων καὶ ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων. Διετέλεσε δὲ 23 ἔτη ἐπίσκοπος καὶ ἀπέθανε τὸ ἔτος 397.

2. Ἰερώνυμος. Ὁ Ἰερώνυμος ἐγεννήθη εἰς τὴν Στριδῶνα τῆς Δαλματίας, περὶ τὸ ἔτος 345 μ.Χ. Ἐσπούδασεν εἰς Ρώμην τὴν ἑλληνικὴν καὶ λατινικὴν φιλολογίαν, τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν ρητορικὴν. Οἱ γονεῖς του ἦσαν Χριστιανοί. Ὁ Ἰερώνυμος ἐδέχθη τὸ χριστιανικὸν βάπτισμα εἰς ἡλικίαν εἴκοσιν ἐτῶν. Ἐγκαταλείψας τὸν πολυτάραχον καὶ ἔκλυτον βίον τῆς Ρώμης, ἦλθε κατ’ ἀρχὰς εἰς Τρέβηρα τῆς Γαλλίας, ὅπου ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην

της έκκλησιαστικῆς φιλολογίας. Ὑστερον μετέβη εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας καὶ παρέμεινεν εἰς μίαν ἔρημον αὐτῆς ἐπὶ τρία ἔτη, ζῶν βίον ἀσκητικὸν καὶ μελετῶν τοὺς Ἑλληνας ἐκκλησιαστικοὺς πατέρας. Ἐκ τῆς ἐρήμου, ἐλθὼν πάλιν εἰς Ἀντιόχειαν, ἔχειροτονήθη πρεσβύτερος (τὸ ἔτος 378). Κληθεὶς δὲ κατὰ τὸ ἔτος 382 ἀπὸ τὸν πάπαν Δάμασιν, μετέβη ἐκεῖ, ἵνα τακτοποιήσῃ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, καὶ ἐγένετο γραμματεὺς καὶ μυστικοσύμβουλος τοῦ πάπα. Ἐκεῖ ἀνεθεώρησε τὴν λατινικὴν μετάφρασιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἔκαμεν ἀπλὴν μετάφρασιν αὐτῆς (ὀνομασθεῖσαν *vulgata* = κοινή, ἀπλῆ). Ἐκ τῆς Ρώμης ἦλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ εἰς Βηθλεέμ, ὅπου προΐστατο ἰδρυθείσης μονῆς ἀρρένων, ὅπου καὶ ἀπέθανε, τὸ ἔτος 420 μ. Χ.

Ὁ Ἱερώνυμος διεκρίθη καὶ ὡς συγγραφεὺς πλείστων ἐκκλησιαστικῶν συγγραμμάτων. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, κατὰ τὸν ἐνδέκατον αἰῶνα, ἀνεκῆρυξε τὸν Ἱερώνυμον «Διδάσκαλον τῆς Ἐκκλησίας», διότι πράγματι οὐδεὶς ὑπερέβαλεν αὐτὸν εἰς τὴν Δύσειν κατὰ τὰς γνώσεις.

3. Ὁ Ἱερὸς Αὐγουστῖνος. Ὁ Αὐγουστῖνος ἀνεδείχθη ὁ μεγαλύτερος ἐξ ὄλων τῶν Λατίνων ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων. Ἐγεννήθη τὸ ἔτος 354 εἰς Ταγάστην, κώμην τῆς Νουμιδίας εἰς Ἀφρικὴν. Ὁ πατὴρ του, ὀνομαζόμενος Πατρίκιος, ἦτο εἰδωλόλατρες, ἀλλὰ κατὰ τὸ τέλος τῆς ζωῆς του προσῆλθεν εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Τοῦτον ἐδίδαξεν ἢ κατὰ πάντα εὐσεβῆς καὶ ἐνάρετος συζυγὸς του Μόνικα.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Αὐγουστῖνος ἐσπούδασεν εἰς Καρχηδόνα, ὅπου συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του. Ἐκεῖ τὸ περιβάλλον ἦτο διεφθαρμένον καὶ, ὑποστάς τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ, ἔζη βίον ἐκλυτον. Ἐκ τῆς Καρχηδόνας μετέβη εἰς Ρώμην καὶ ἀργότερα εἰς Μεδιόλανα, ὅπου ἐξήσκει τὸ ἐπάγγελμα τοῦ διδασκάλου τῆς ρητορικῆς. Ἐμελέτησε μετὰ ταῦτα βαθύτερον τὴν Ἀγίαν Γραφὴν καὶ τὰς ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καὶ πολλάκις ἤκουσε κηρύττοντα τὸν ἐπίσκοπον Μεδιολάνων Ἀμβρόσιον.

Ὅλ' αὐτὰ συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ μετατραπῇ ἡ ψυχὴ του καὶ νὰ ἐκτιμῆσῃ τὴν ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας. Τὸ ἔτος 387 ἐβαπτίσθη Χριστιανὸς ὑπὸ τοῦ Ἀμβροσίου. Μετὰ τὸν θάνατον τῆς μητρὸς του, ὅστις τὸν ἐλύπησε πολὺ, ἦλθεν εἰς τὴν πα-

τρίδα του Ταγάστην καὶ ἐγκατεστάθη εἰς ἓν μικρὸν κτῆμα, καταγινόμενος εἰς τὴν προσευχὴν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῶν Γραφῶν. Διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς καὶ ἔζη βίον ἀσκητικόν. Τὸ ἔτος 396 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἰππῶνος, παραθαλασσίας πόλεως τῆς Νουμιδίας, ὅπου ἐχρημάτισεν ἐπίσκοπος 34 ἔτη, μέχρι τοῦ θανάτου του, κηρύσσων συχνά, πολλάκις καὶ δις τῆς ἡμέρας. Μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν 450 ὀμίλια του.

Ἡ ἀρτία μόρφωσις του καὶ ἡ εὐσέβειά του κατέστησαν τὸν Αὐγουστίνον πασίγνωστον εἰς τὴν Δύσιν. Προεκάλεσε δὲ τὸν θαυμασμὸν πάντων ἡ μεταβολὴ του ἀπὸ τὸν ἔκλυτον βίον εἰς τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Ἴδου πῶς περιγράφει ὁ ἴδιος τὴν μεταστροφὴν του εἰς τὸν Χριστιανισμόν: «Κατὰ τὸ ἔτος 386, εἰς ἡλικίαν 32 ἐτῶν, εὐρίσκετο εἰς τὴν ἐν Μεδιολάνοις οἰκίαν του καὶ ἐσκέπτετο τὰ προβλήματα περὶ κόσμου καὶ ὑπάρξεως. Αἰφνης ἐνόμισεν ὅτι ἤκουσε παιδικὴν φωνήν, ἡ ὁποία τοῦ ἔλεγε «*tolle et lege*» (= λάβε καὶ ἀνάγνωσε). Ἀμέσως ἔτρεξε καὶ ἐπῆρε τὴν Ἁγίαν Γραφήν, τὴν ὁποίαν ἐμελέτα, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ του ἔπασαν εἰς ἓν χωρίον τῆς πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου (1Γ' 13-14). Εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ ὁ Παῦλος, μεταξύ τῶν ἄλλων, συνιστᾷ ν' ἀποφεύγωμεν τὴν μέθην, τὰς σαρκικὰς ἡδονάς, τὰς ἐριδας, τὸν φθόνον καὶ νὰ ἐνδυνώμεθα τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, μὴ φροντίζοντες διὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς σαρκός. Ἐκτοτε ἔλεγεν: «Ἡ ἀνθρωπίνη καρδία δὲν εὐρίσκει τὴν γαλήνην μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν κατορθώνει νὰ ἀναπαυθῆ εἰς σέ, ὦ Θεέ». (Αὐγουστίνου ἐξομολογήσεις).

4. Γρηγόριος ὁ Διάλογος. Ὁ πάπας Γρηγόριος, ὁ ὀνομαζόμενος Διάλογος, ἐγεννήθη τὸ ἔτος 540 εἰς Ρώμην ἐξ εὐγενοῦς οἰκογενείας. Εἰς νεαρὰν ἀκόμη ἡλικίαν ἀνῆλθεν εἰς πολλὰ ἀξιώματα καὶ τέλος ἐγένετο πραιτῶρ τῆς πρωτευούσης. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του ἐγκατέλειψε καὶ ἀξιώματα καὶ τιμὰς καί, ἀφοῦ διένειμε τὴν περιουσίαν του εἰς τοὺς πτωχοὺς, ἔζη βίον ἀσκητικόν, ἰδρύσας ἐπτά μοναστήρια, ἕξ εἰς τὴν Σικελίαν καὶ ἓν εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ ἔτος 590 ἐξελέγη Πάπας, ὅποτε ἐργάσθη μετὰ ζήλου διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου, διὰ τὴν καταπολέμησιν τῶν αἱρέσεων καὶ διὰ τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου. Διέδωσε τὸν Χριστιανισμόν εἰς τοὺς Ἀγγλοσά-

ξονας, αποστειλας τὸ ἔτος 596 τὸν ἀββᾶν Αὐγουστῖνον μὲ 39 Βενεδικτίνους μοναχοὺς. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ γνωστὸν ὑπὸ τὸν τίτλον «Διάλογοι», εἰς τὸ ὁποῖον ὑπὸ μορφὴν διαλόγων περιγράφει τὸν βίον καὶ τὰ θαύματα λατίνων ἀσκητῶν.

Ὁ Γρηγόριος ἀπέθανε τὸ ἔτος 604 καὶ ἡ μνήμη του τιμᾶται ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας τὴν 12ην Μαρτίου. Εἶναι καὶ οὗτος εἰς ἐκ τῶν τεσσάρων Διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας (Ἄμβροσιος, Ἱερώνυμος, Αὐγουστῖνος καὶ πάπας Γρηγόριος).

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (867 - 1453)

ΑΠΟ ΤΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ

ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΑΤΑ ΤΗΝ περίοδον ταύτην τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων προσείλκυσε τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν, τὸ ὁποῖον διήρесе τὸν χριστιανικὸν κόσμον εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα. Εἰς τοῦτο βεβαίως τὴν εὐθύνην φέρουν οἱ πάπαι, οἵτινες εἶχον τὸν ἐγωισμόν νὰ θεωρῶνται ἀνώτεροι ὄλων τῶν ἄλων ἐπισκόπων τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

Εἶδομεν κατὰ τὴν δευτέραν περίοδον ὅτι ὁ πάπας διεκήρυττεν ὅτι, ὡς διάδοχος τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ἦτο ἀνώτερος τῶν ἄλλων ἐπισκόπων καὶ ὅτι ἐπομένως οὗτοι ἔπρεπε νὰ ζητοῦν καὶ νὰ λαμβάνουν ὁδηγίαν παρ' αὐτοῦ. Τὰς ἀξιώσεις τῶν ταύτας οἱ πάπαι προσεπάθουν νὰ ἐπιβάλουν καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τῆς αὐτοκρατορίας. Ἐνόμισαν δὲ ὅτι ἦτο κατάλληλος ἡ εὐκαιρία, ὅταν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν συνέβησαν τὰ ἐξῆς γεγονότα.

Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἦτο ὁ Μιχαὴλ ὁ Γ', πατριάρχης δὲ ὁ Ἰγνάτιος. Οὗτος, ἐλθὼν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, κατεβιβάσθη ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου καὶ ἀνεβιβάσθη εἰς αὐτὸν ὁ ἀρχιγραμματεὺς τοῦ αὐτοκράτορος καὶ κατὰ πάντα μορφωμένος Φώτιος. Εἰς διάστημα ἕξ ἡμερῶν ἔλαβε τοὺς κατωτέρους βαθμοὺς καὶ τέλος ἐχειροτονήθη εἰς Ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως. Ἴνα δὲ θεωρηθῆ νόμιμος ἡ ἐκλογή τοῦ Φωτίου, ὁ αὐτοκράτωρ συνεκάλεσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, τὸ ἔτος 861, εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, Σύνοδον, εἰς

τὴν ὁποῖαν ἐζήτησε καὶ ἀπὸ τὸν πάπαν τῆς Ρώμης νὰ ἀποστεί-
λῃ ἀντιπροσώπους. Ὁ πάπας τῆς Ρώμης Νικόλαος ὁ Α΄ ἀπέστει-
λεν ἀντιπροσώπους, μὲ ἐπιστολὰς διὰ τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν
Φώτιον, εἰς τὰς ὁποίας διεκήρυττε τὰς ἀξιώσεις του, ὅτι εἰς τὸ
δημιουργηθὲν ζήτημα ἔπρεπε νὰ ζητηθῆ ἡ γνώμη αὐτοῦ. Εἰς δὲ
τοὺς ἀντιπροσώπους του ἔδωσεν ἐντολὴν νὰ συγκεντρώσουν
πληροφορίας, διὰ νὰ στηρίξῃ ἐπ' αὐτῶν τὴν κρίσιν του. Κατὰ
τὴν σύνοδον ταύτην ἀνεγνωρίσθη ὡς κανονικὴ ἡ ἐκλογὴ τοῦ Φω-
τίου, τὴν ὁποῖαν παρεδέχθησαν καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ πάπα.
Ἄλλ' ὁ πάπας, μαθὼν τοῦτο, συνεκάλεσεν εἰς Ρώμην, τὸ ἔτος
863, ἄλλην σύνοδον, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀφώρισε τοὺς ἀντιπροσώ-
πους του καὶ καθήρεσε τὸν Φώτιον, ὡς μὴ κανονικῶς ἐκλεγέν-
τα. Ὁ Φώτιος μετὰ ταῦτα συνεκάλεσε, τὸ ἔτος 867, ἑτέραν ἐν
Κωνσταντινουπόλει σύνοδον, εἰς τὴν ὁποῖαν παρέστησαν ἀντι-
πρόσωποι πολλῶν ἐκκλησιῶν. Εἰς ταύτην κατηγγέλησαν ὅλαι
αἱ ἀδικαιολόγητοι αὐθαιρέσεις τοῦ πάπα περὶ εἰσαγωγῆς εἰς τὴν
χριστιανικὴν διδασκαλίαν νέων διδασκαλιῶν, αἵτινες δὲν στηρί-
ζονται εἰς τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Καθὼς δ' ἦτο ἐπόμενον, ἡ σύνο-
δος αὕτη ἀφώρισε τὸν πάπαν καὶ οὕτω ἐδημιουργήθη μεταξὺ
τῶν δύο Ἐκκλησιῶν διάστασις καὶ ψυχρότης, ἥτις διετηρήθη καὶ
μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Φωτίου.

Τὸ σχίσμα ἐγένετο ὀριστικόν, ὅταν ἦτο αὐτοκράτωρ ὁ Κων-
σταντῖνος ὁ Μονομάχος καὶ πατριάρχης ὁ Μιχαὴλ Κηρουλάρι-
ος, πάπας δὲ ὁ Λέων ὁ 9ος. Ὁ Κηρουλάριος ἀπέστειλεν ἐπιστο-
λὴν εἰς τὸν πάπαν, διὰ τῆς ὁποίας παρεκάλει καὶ συνίστα νὰ
τακτοποιήσουν τὰς διαφόρους ἀταξίας εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς
Δύσεως καὶ ἐξέφραζε τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν θέλησιν νὰ ἔλθουν
εἰς συνεννόησιν, ἵνα ἄρθοῦν τὰ ἐμπόδια ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἔχουν
χωρίσει τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς δύο ἀντιμαχόμενα μέρη.
Ὁ πάπας ἀπέστειλεν ἀντιπροσώπους εἰς Κωνσταντινούπολιν μὲ
ἐπιστολὴν, εἰς τὴν ὁποῖαν κατηγόρει τὸν Κηρουλάριον ὅτι ἐξε-
λέγη ἀντικανονικῶς πατριάρχης, ὅτι δῆθεν θέλει νὰ ὑποτάξῃ τὰ
πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς, ὅτι χρησιμοποιεῖ τὸν τίτλον «Οἰκου-
μενικὸς Πατριάρχης» καὶ ὅτι καταδικάζει τὰ ἔθιμα τῆς Δυτικῆς
Ἐκκλησίας. Οἱ ἀπεσταλμένοι του ἐφέρθησαν μὲ ἀνοίκειον τρό-
πον καὶ μὲ ὑπερηφάνειαν, διότι εἶχον τὴν ἀξίωσιν νὰ παραδε-

χθοῦν ὅλοι ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένοι τοῦ ἀνωτέρου αὐτῶν ἐκκλησιαστικοῦ ἄρχοντος.

Ἔνεκα τούτων ὁ Κηρουλάριος ἐθεώρησε πλαστήν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πάπα καὶ διέκοψε πᾶσαν ἐπικοινωνίαν μὲ τοὺς ἀπεσταλμένους του. Οὗτοι ἀπεθρασύνθησαν ἀκόμη περισσότερο, ὁπότε, τὴν 16ην Ἰουλίου τοῦ ἔτους 1054, εἰσῆλθον εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καί, καθ' ἣν ὥραν ἐτελεῖτο ἡ θεία λειτουργία, κατέθεσαν ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ ἐκκλησιαζομένου λαοῦ, ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Πρὸ τῆς ἀπρεποῦς ταύτης συμπεριφορᾶς τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ πάπα, ὁ Κηρουλάριος συνεκάλεσε τὴν ἐνδημοῦσαν σύνοδον τὸ αὐτὸ ἔτος (24 Ἰουλίου, ἡμέραν Κυριακὴν), ἣτις ἀνεθεμάτισε τὸ ἔγγραφο τοῦτο καὶ τοὺς συντάξαντας καὶ δεχομένους αὐτό. Τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου ταύτης ἐδέχθησαν καὶ οἱ πατριάρχαι τῶν ἄλλων Πατριαρχείων τῆς Ἀνατολῆς (Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας). Τοιοῦτοτρόπως συνεπληρώθη καὶ ἐγένετο ὀριστικὸν τὸ σχίσμα, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τοῦ Φωτίου.

ΑΠΟΠΕΙΡΑΙ ΕΝΩΣΕΩΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΙΑ ΤΗΝ ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν πολλαὶ ἀπόπειραι ἐγένοντο κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα. Πλὴν ὁμως οὐδὲν θετικὸν ἀποτέλεσμα προέκυψεν ἀπὸ αὐτάς, διότι οἱ πάπαι ἐδέχοντο μὲν τὴν ἔνωσιν, ἀλλὰ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία νὰ εἶναι πάντοτε ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πάπα.

Δύο ἀπόπειραι ἐγένοντο τὰ ἔτη 1095 καὶ 1111 ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ. Οὗτος, ὅταν οἱ Σελτζοῦκοι κατέλαβον τὴν Ἀντιόχειαν, ἵνα ἀπομακρύνῃ τὸν κίνδυνον, ἀπετάθη πρὸς τὸν πάπαν Οὐρβανόν, ζητῶν τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἀπέτυχε, διότι ὁ πάπας Οὐρβανὸς ἤθελε νὰ ἐπιβάλῃ τὰς ἀπόψεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλαι ἀπόπειραι ἐγένοντο ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Β' καὶ Μανουὴλ τοῦ Α', ὁπότε ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν (1170) ἀπεσταλμένοι, ἵνα συζητήσουν τὴν ἔνωσιν τῶν

Ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ αὐταὶ ἀπέτυχον, διότι καὶ αἱ δύο Ἐκκλησίαι ἐζήτουν νὰ ἐπιβάλουν τὰς ἀπόψεις των.

Ἡ σπουδαιότερα ὄλων ἀπόπειρα ἐγένετο ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰωάννου τοῦ Η΄. Οὗτος, βλέπων ὅτι οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι εἶχον καταλάβει τὸ μέγιστον μέρος τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἐλπίζων εἰς βοήθειαν τοῦ Πάπα, ἐπανελάβε τὴν ἀπόπειραν πρὸς ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ἀποταθεὶς πρὸς τὸν πάπαν Μαρτίνον τὸν Ε΄, ὅστις καὶ ἐδέχθη μὲ προθυμίαν. Ὑπὸ δὲ τοῦ πάπα Εὐγενίου τοῦ Δ΄ συνεκλήθη σύνοδος, τὸ ἔτος 1438, εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἰταλίας Φερράραν. Εἰς τὴν σύνοδον ταύτην μετέσχον ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Η΄ καὶ πολλοὶ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου, ὡς καὶ ὁ πατριάρχης Ἰωσήφ μὲ πολλοὺς ἐπίσκοπους. Εἰς βάρος αὐτῶν ὁ Πάπας μετεχειρίσθη πολλοὺς ἐξαναγκασμούς. Κατὰ τὴν συζήτησιν προεβλήθησαν διάφοροι νέαι διδασκαλίαι τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὡς τὸ filioque, τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα κ.ἄ., τὰς ὁποίας οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἀπέκρουον, ἀποδεικνύοντες ὅτι αὐταὶ δὲν ὑπάρχοντι εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Πλὴν ὁμοῦς ὁ Πάπας οὐδεμίαν σημασίαν ἔδιδεν εἰς αὐτούς. Οὗτοι ἐπεθύμουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν Σύνοδον καὶ νὰ φύγουν. Ἴνα ὁ Πάπας καταστήσῃ περισσότερον δύσκολον τὴν φυγὴν αὐτῶν καὶ τοὺς ἐξαναγκάσῃ νὰ ὑποχωρήσουν εἰς τὰς ἀξιώσεις του, μετέθεσε τὴν Σύνοδον εἰς τὴν Φλωρεντίαν (Ἰανουάριος - Φεβρουάριος 1439), διότι ἡ Φλωρεντία ἦτο μακρότερον τῆς Ἀνατολῆς. Οὕτω λοιπόν, ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας εὕρισκόμενοι οἱ Ἀνατολικοὶ ἀντιπρόσωποι, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑπογράψουν τὴν ἔνωσιν μὲ κυριαρχίαν τοῦ Πάπα.

Πρῶτος ἐδέχθη ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η΄, εἰς τὸν ὁποῖον ὁ Πάπας εἶχεν ὑποσχεθῆ ὑποστήριξιν καὶ βοήθειαν. Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἰωσήφ εἶχεν ἀποθάνει ἓνα μῆνα πρὸ τῆς ὑπογραφῆς. Ἐλάχιστοι δὲ ἠρνήθησαν τὴν ὑπογραφὴν, μετὰ τῶν ὁποίων διεκρίθη ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου Μάρκος ὁ Εὐγενικός.

Τὴν ἀπόφασιν ὁμοῦς τῆς Συνόδου τῆς Φλωρεντίας καὶ τὴν ἀναγκαστικὴν ὑπογραφὴν τῆς ἐνώσεως δὲν ἐδέχθησαν τὰ Πατριαρχεῖα Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας. Ταῦτα,

διὰ συνόδου, συγκληθείσης εἰς Ἱεροσόλυμα, τὸ ἔτος 1443, ἀπεκλήρυσαν τὴν ἔνωσιν. Τὸ ἔτος 1450, ὁ Κωνσταντῖνος ΙΑ΄ ὁ Παλαιολόγος, συγκαλέσας σύνοδον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀπεκλήρυσεν τὴν ψευδοσύνοδον τῆς Φλωρεντίας καὶ κατεδίκασεν τὴν ἔνωσιν. Τρία ἔτη ἀργότερον, τὸ 1453, κατελήφθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ἔκτοτε μέχρι σήμερον διατηρεῖται τὸ σχίσμα τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

ΠΟΙΑΙ ΕΙΝΑΙ ΑΙ ΝΕΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΙ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΕΤΑ ΤΟΝ ὀριστικὸν πλέον χωρισμὸν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, οἱ πάπαι εἰσήγαγον νέας διδασκαλίας εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Αὗται δὲ ἦσαν αἱ ἑξῆς :

1. Ἡ διδασκαλία περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ (filioque). Ἐνῶ τὸ ὀρθόν, ὅπως ὀρίσθη ὑπὸ τῆς Β΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, εἶναι ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνεῖται.

2. Ἡ διδασκαλία περὶ ἀξιομισθίας. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, πᾶς ἄνθρωπος ἀμαρτάνων τιμωρεῖται, δι' ἐπιβολῆς εἰς αὐτὸν διαφόρων ποινῶν (ἐπιτιμιῶν). Ἀλλὰ ὁ Πάπας καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ δύνανται νὰ ἐλαττώσουν τὰς τιμωρίας αὐτάς, δίδοντες εἰς τοὺς τιμωρημένους ἀγαθὰς πράξεις, αἵτινες περισσεύουν ἤδηθεν ἀπὸ τὸν Σωτῆρα καὶ τοὺς ἁγίους. Ἡ ὀρθὴ ὅμως διδασκαλία τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι ὅτι πᾶς ἀμαρτάνων συγχωρεῖται διὰ τῆς προσωπικῆς του μετανοίας.

3. Ἡ διδασκαλία περὶ τοῦ καθαρτηρίου πυρός. Κατὰ τὴν διδασκαλίαν ταύτην, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἀνθρώπων, οἵτινες ἐξωμολογήθησαν καὶ ἐξετέλεσαν τὰς ἐπιβληθείσας εἰς αὐτοὺς ποινάς, συγχωροῦνται. Αἱ ψυχαὶ ὅμως ἐκείνων οἵτινες ἐξωμολογήθησαν μὲν, ἀλλά, λόγῳ τοῦ ἐπελθόντος θανάτου, δὲν ἐπρόλαβον νὰ ἐκπληρώσουν τὰς ὑποχρεώσεις των, μεταβαίνουν

εἰς τὸ λεγόμενον Καθαρτήριον Ἰϋρ καὶ καθαρίζονται. Ἡ ὀρθή ὁμως διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅτι, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ σώματος, αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων εἶναι ἀθάνατοι καὶ θά κριθοῦν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν δευτέραν Αὐτοῦ παρουσίαν, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἐν τῇ ζωῇ πράξεων των.

ΔΙΑΔΟΣΙΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΟΝ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶναι καὶ ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς κάτωθι λαούς.

1 Εἰς τοὺς Σλάβους. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν ὁ Χριστιανισμὸς διεδόθη καὶ εἰς τοὺς σλαβικοὺς λαούς, τόσοις εἰς τοὺς εἰσβαλόντας καὶ κατοικήσαντας εἰς τὴν Πελοπόννησον ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἐγκατασταθέντας εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας χώρας.

Διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν εἰσβαλόντων εἰς τὴν Πελοπόννησον Σλάβων συνετέλεσαν ἀφ' ἐνός μὲν οἱ πρῶτοι κάτοικοι αὐτῆς, οἵτινες ἦσαν Χριστιανοί, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἡ ἀρχαιοτέρα διοργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας, λείψανα τῆς ὁποίας διετηρήθησαν καὶ μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν Σλάβων, ἀποτελέσαντα τὰς βάσεις τῆς νέας διοργανώσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ παλαιὰ διοργάνωσις τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὴν Πελοπόννησον εἶχε μόνον τὴν Μητρόπολιν τῆς Κορίνθου, ἐνῶ ἡ νέα διοργάνωσις ἔχει πολλὰς Μητροπόλεις, ὡς αἱ τῶν Πατρῶν, τοῦ Ἄργους, τῆς Μονεμβασίας κ. ἄ.

Τῶν Νοτιοσλάβων (Σέρβων, Κροατῶν, Σλαβόνων, Δαλματῶν κτλ.), οἵτινες κατῴκουν πρὸς βορρᾶν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ὁ ἐκχριστιανισμὸς εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῆς προηγουμένης περιόδου. Διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Σέρβους καὶ Κροάτας ἐφρόντισε κατ' ἀρχὰς ὁ αὐτοκράτωρ Ἡράκλειος (611 - 641), ἐνῶ διὰ τὸν ἐκχριστιανισμὸν τῶν δυτικῶν Σλάβων (Μοραβῶν, Βοημῶν καὶ Πολωνῶν) ἐφρόντισαν ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Φώτιος καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ Γ', ἀποστείλαντες ἐκε τοὺς δύο ἀδελφοὺς Κύριλλον καὶ Μεθόδιον, συνοδευομένους ἀπὸ κληρικοῦς, μοναχοῦς, τεχνίτας καὶ ἐμπόρους.

Οἱ δύο οὗτοι ἀδελφοί, καταγόμενοι ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ γνωρίζοντες τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν, ἐπενόησαν τὴν σλαβικὴν γραφὴν (ἀλφάβητον), τῆς ὁποίας τὰ περισσότερα γράμματα ἔληφθησαν ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Μετέφρασαν δὲ εἰς τὴν σλαβικὴν γλῶσσαν τὴν Ἁγίαν Γραφὴν καὶ διάφορα ἄλλα ἐκκλησιαστικά βιβλία τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, χρήσιμα νὰ στηρίξουν αὐτοὺς εἰς τὴν Χριστιανικὴν πίστιν.

Οἱ σλαβικοὶ ἐκεῖνοι λαοὶ εἶναι σήμερον οἱ Νοτιοσλάβοι (Κροάται, Σλαβῶνοι, Δαλματοί), οἱ Ρουμάνοι καὶ οἱ Πολωνοί.

2. Εἰς τοὺς Βουλγάρους. Κατ' ἀρχάς, τὰς βάσεις τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Βουλγάρων ἔθεσαν, κατὰ τὸν δὸν αἰῶνα, Ἕλληνες Χριστιανοί, κληρικοὶ καὶ μοναχοὶ αἰχμάλωτοι, οἵτινες εἶχον παραμείνει εἰς τὰς χώρας αὐτὰς πρὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν Σλάβων. Ὅριστικῶς ὁμως οἱ Βούλγαροι ἔγιναν Χριστιανοὶ κατὰ τὸν 9ον αἰῶνα. Κατ' ἀρχάς ἐβαπτίσθη χριστιανὸς ὑπὸ ἀπεσταλμένου τοῦ πατριάρχου Φωτίου ὁ ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βόγορις, λαβὼν τὸ ὄνομα Μιχαήλ. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Μιχαήλ ὁ Γ' δι' ἀπεσταλμένου του ἐγένετο ἀνάδοχος αὐτοῦ. Οὕτω ἡ Βουλγαρία ἀπετέλεσεν ἰδιαιτέραν ἐκκλησιαστικὴν ὀργάνωσιν, μὲ ἐξάρτησιν ὁμως ἐκ τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Πρῶτος ὁ Πατριάρχης Ἰγνάτιος ἀπέστειλεν εἰς αὐτοὺς ἀρχιεπίσκοπον (869).

3. Εἰς τοὺς Ρώσους. Τὰ πρῶτα σπέρματα τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τοὺς Ρώσους (οἱ ὅποιοι εἶναι οἱ βόρειοι Σλάβοι) μετέδωκαν ἔμποροι Ρῶσοι, οἵτινες ἤρχοντο εἰς τὰς Ἑλληνικὰς ἀποικίας τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὡς καὶ οἱ Ρῶσοι μισθοφόροι στρατιῶται, οἱ ὅποιοι ὑπηρετοῦν εἰς τὸν Βυζαντινὸν στρατόν. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἔλαβον γνῶσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὸν μετέφερον εἰς τὴν πατρίδα των.

Κατὰ τὸ ἔτος 957 μ.Χ., ἡ χήρα σύζυγος τοῦ Ρώσου ἡγεμόνος Ἰγῶρ Ὀλγα ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐβαπτίσθη, ὀνομασθεῖσα Ἑλένη. Βραδύτερον ὁ ἔγγονος αὐτῆς Βλαδίμηρος ἠσπάσθη τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἀνεκήρυξεν αὐτὸν ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους. Βαπτισθεὶς δέ, ἔλαβε τὸ ὄνομα Βασίλειος. Οὗτος, τὸ ἔτος 989, ἐνυμφεύθη τὴν πριγκίπισσαν Ἄνναν, ἀδελφὴν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους Βα-

σιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου. Ὁ Βλαδίμηρος εἰργάσθη πράγματι μετὰ ζήλου διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸ κράτος του καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας Ἰσαπόστολος καὶ κατετάγη μεταξὺ τῶν ἁγίων.

Τὸ ἔργον του συνέχισεν ἀργότερα ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἰαροσλάβος (1054), ἰδρύσας ναοὺς, μοναστήρια καὶ σχολεῖα καὶ εἰσαγαγὼν ἐκκλησιαστικὰ βιβλία, μεταφρασμένα εἰς τὴν Ρωσικὴν γλῶσσαν.

Οὕτω ὠργανώθη ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Πατριαρχείου Κων/πόλεως. Οἱ μητροπολίται ἐξελέγοντο καὶ ἐχειροτονοῦντο κατ' ἀρχὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ κατόπιν ἀπεστέλλοντο εἰς Ρωσίαν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἦσαν Ἕλληνες.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΚΑΙ ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΙΣ ΤΗΝ Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἐπικρατεῖ, κατὰ τὴν τρίτην περίοδον καὶ μετὰ τὸ σχίσμα, τὸ ἴδιον σύστημα διοικήσεως. Τώρα τὰ Πατριαρχεῖα εἶναι τέσσαρα: Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ πατριάρχαι εἶχον ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τῶν τοῦς μητροπολίτας, οἱ δὲ μητροπολίται τοὺς ἐπισκόπους. Πάντες οἱ μητροπολίται εἰς τὰς περιφερείας τῶν ἦσαν μὲν ἀνεξάρτητοι, ἀλλὰ διοικητικῶς ὑπῆγοντο εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ὁποῖον εἶδομεν ὅτι ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος εἶχε λάβει τὸν τίτλον «Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον». Ὁ Πατριάρχης εἶχε τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς, συμφώνως πρὸς τὸν 28ον κανόνα τῆς Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου καὶ ἔφερε τὸν τίτλον Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, προσηγορεύετο δὲ Παναγιώτατος. Ἡ προσαγόρευσις αὕτη διατηρεῖται μέχρι σήμερον. Οὗτος παρεσκεύαζε καὶ διένειμε τὸ Ἅγιον Μύρον καὶ εἰς τὰς ἄλλας Ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας. Οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι προσηγορεύοντο Θεοφιλέστατοι.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εὐρίσκεται εἰς μεγαλυτέραν ἀκμὴν, διότι ἔχει ἐπεκταθῆ ἡ δικαιοδοσία του καὶ λόγῳ αὐξήσεως τῶν ὀρίων τοῦ κράτους καὶ λόγῳ τῆς ἐκχριστιανίσεως τῶν πρὸς βορρᾶν σλα-

βικῶν λαῶν, οἵτινες ἐκκλησιαστικῶς ὑπήγοντο ὑπὸ τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ Πατριαρχεῖον περιελάμβανε τὰς περιοχὰς τῆς Ρωσίας, Μολδοβλαχίας, Βουλγαρίας, Ἑλλάδος, Μακεδονίας, Θράκης, Κρήτης, νήσων Αἰγαίου, Σερβίας, Μαυροβουνίου, Δαλματίας καὶ Κροατίας. Τὰ λοιπὰ Πατριαρχεῖα, τῶν Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας, εὐρίσκοντο εἰς παρακμήν, διότι εἶχον ὑποταχθῆ εἰς τοὺς Ἄραβας. Δὲν ἔπαυσαν ὅμως καὶ αὐτὰ νὰ ζητοῦν καὶ νὰ πράττουν τὰς ἐντολάς καὶ ὁδηγίας τοῦ ἀκμάζοντος Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως. Πολλάκις δέ, εἰς παρουσιαζομένας ἀνάγκας, ἐζήτουν καὶ τὴν βοήθειαν αὐτοῦ.

Τὰ διάφορα ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα ἐρρυθμίζοντο ὑπὸ τῶν Συνόδων, πατριαρχικῶν, τοπικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν. Πολλάκις, εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις καὶ ἀνάγκας, ὁ Πατριάρχης συνεκάλει εἰς σύνοδον, εἰς τὴν ἔδραν του, πάντας τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὸ Πατριαρχεῖον μητροπολίτας. Αἱ τοιαῦται Σύνοδοι ὀνομάζοντο ἐν δημοσίᾳ. Τὰς Συνόδους αὐτάς συνεκάλει ἐκτάκτως ὁ Πατριάρχης, ὡσάκις παρουσιάζοντο ζητήματα, τὰ ὅποια δὲν ἠδύνατο νὰ ἀναβάλη διὰ τὴν ἐνιαύσιον πατριαρχικὴν σύνοδον. Ἡ ἐνιαύσιος ὀνομαζομένη Σύνοδος συνεκαλεῖτο ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ἅπαξ τοῦ ἔτους, μετεἶχον δ' εἰς αὐτὴν οἱ μητροπολίται ἐκεῖνοι, οἵτινες δὲν εἶχον ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἄλλου ἐπισκόπων. Γενικῶς ἡ διοίκησις τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας γίνεται καὶ τώρα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποφάσεων καὶ κανόνων τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ τῶν αὐτοκρατορικῶν διαταγμάτων, ἅτινα εἶχον σχέσιν μὲ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα.

Ὅλαι αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων καὶ αἱ αὐτοκρατορικαὶ διατάξεις ἀπετέλουν τὸ λεγόμενον κανονικὸν δίκαιον. Ὄταν τὸν 9ον αἰῶνα ἤρχισεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων, ἤρχισε καὶ ἡ μόρφωσις τοῦ κλήρου. Πάντες οἱ βουλόμενοι ἠδύνατο νὰ γίνουν κληρικοί, ἀρκεῖ νὰ εἶχον τὰ ὀριζόμενα ὑπὸ τῶν κανόνων προσόντα. Οἱ μητροπολίται ἐκλέγονται ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ἐκ καταλόγου τριῶν ὑποψηφίων, τοὺς ὁποίους εἶχε προτείνει ἡ Πατριαρχικὴ Σύνοδος καὶ ἐκ τῶν ὁποίων ὁ Πατριάρχης ἐξέλεγε τὸν ἕνα. Οἱ ἐπίσκο-

ποι εκλέγονται υπό των μητροπολιτών, λαμβανόμενοι ἢ ἐκ τοῦ κατωτέρου κλήρου ἢ καί ἐκ τῆς τάξεως τῶν λαϊκῶν. Πάντες ὁμοῦς ἐλέγοντο ἐπίσκοποι, ἄν καί ἔφερον οὐς ὡς ἄνω τίτλους.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΥΣ

Ι ΣΧΕΣΕΙΣ τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ κράτους ἦσαν καί κατὰ τὴν τρίτην περίοδον αἱ αὐταὶ ὡς καί κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον. Μερικοὶ ὁμοῦς αὐτοκράτορες πολλάκις ἐπενέβαινον εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά ζητήματα κατὰ τρόπον αὐθαίρετον καί αὐταρχικόν. Ἡ συνεργασία ὁμοῦς καί ἡ συνεννόησις δὲν ἔπαυσε, διότι τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς Πολιτείας συναντῶνται εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς εὐημερίας τοῦ Χριστιανικοῦ κόσμου, ὅστις ἀπετέλει τὴν Ἐκκλησίαν καί τὸ Κράτος.

ΤΕΧΝΗ - ΛΑΤΡΕΙΑ - ἩΘΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ - ΜΟΝΑΧΙΚΟΣ ΒΙΟΣ

ΑΙ ΚΑΤΑ τὴν τρίτην περίοδον ὁ χριστιανικὸς κόσμος οὐδόλως ὑπελείφθη τῆς προηγουμένης περιόδου, εἰς ἔργα λατρείας καί τέχνης, εἰς ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς χριστιανικῆς ζωῆς.

1. Τέχνη. Καί κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν εὐρίσκεται ἐν χρήσει ὁ Βυζαντινὸς ρυθμὸς. Ἡ δὲ διακόσμησις τῶν ναῶν γίνεται ἐπιμελεστέρα καί αἱ προσπάθειαι τῶν τεχνιτῶν (ζωγράφων κλπ.) περιορίζονται εἰς τὸ νὰ παρουσιάζωνται αἱ εἰκόνες δηλοῦσαι ἀυστηρότητα ἤθους, σεμνότητα καί εὐγένειαν ψυχικὴν, ἵνα οὕτω παρουσιάζεται ὡς εἶχε καί εἰς τὴν παγματικότητα τὸ εἰκονιζόμενον πρόσωπον τοῦ ἁγίου.

2. Θεία λατρεία. Ἡ θεία λατρεία παραμένει σχεδὸν οἷα ἦτο καί κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, εἰς κατάστασιν στασιμότητος. Διότι ἀφ' ἐνὸς μὲν αὕτη εἶχεν ἀναπτυχθῆ κατὰ τὴν προηγουμένην περίοδον, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐμεσολάβησαν πολλαὶ ταραχαί. Πλὴν ὁμοῦς, ὅπου παρουσιάζεται εὐκαιρία, συνεχίζει τὴν ἀναπτυξίν τῆς. Προσετέθησαν καί ἄλλαι ἑορταὶ παλαιότερων ἀ-

γίων και μαρτύρων και έορταί νέων μαρτύρων. Έάν ποτέ συνέβαινε νά πράττη ό λαός καταχρήσεις, οί πατέρες και διδάσκαλοι τής Έκκλησίας τόν ώδήγουν εις τήν εϋθειαν όδόν. Πρός τιμήν τών άγιών κατά τήν περίοδον ταύτην, έξεφωνούντο και λόγοι έγκωμιαστικοί. Εισήχθη και ή έορτή τών τριών Έεραρχών (Χρυσοστόμου, Μ. Βασιλείου και Γρηγορίου Ναζιανζηνού) κατά τά μέσα τοϋ 11ου αιώνος. Κατά δέ τās άρχάς τοϋ δεκάτου αιώνος εισήχθη και ή έορτή τών Εισοδίων τής Θεοτόκου. Έπίσης καθωρίσθησαν και αί νηστείαί τών Χριστουγέννων, πρό τοϋ Πάσχα και τής Κοιμήσεως τής Θεοτόκου.

3. Ήθη τών Χριστιανών. Τά ήθη ύπελείποντο τής προηγούμενης περιόδου. Τοϋτο όφείλεται εις τήν χαλάρωσιν τής διδασκαλίας έκ μέρους τής Έκκλησίας, εις τās διαφόρους έξωτερικές έπιδρομάς και εις τά κακά παραδείγματα τών άρχόντων, και αύτών άκόμη τών αυτοκρατόρων. Πολλοί έτήρουν μόνον τούς έξωτερικούς τύπους τής λατρείας, ένϋ ήγνόουν τήν ούσίαν τής θρησκείας. Πολλοί έκ τών άρχόντων, και έξ αύτών άκόμη τών αυτοκρατόρων, ένϋ ήσαν άκριβέστατοι εις τά θρησκευτικά των καθήκοντα και παρηκολούθουν μακροτάτας άκολουθίας και έψαλλον μάλιστα και οί ίδιοι και κατεγίνοντο εις τά θεολογικά ζητήματα, έκ παραλλήλου δέν έδίσταζον νά διαπράττουν και τά πλέον άπάνθρωπα έγκλήματα, περιπίπτοντες πολλάκις εις θρησκευτικήν άδιαφορίαν. Καθώς λοιπόν ήτο έπόμενον, τά παραδείγματα αύτών έπέδρασαν επί τοϋ λαοϋ.

4. Μοναχικός βίος. Κατά τήν περίοδον αύτήν, παρατηρείται μεγάλος ένθουσιασμός ύπέρ τοϋ μοναχικοϋ βίου. Πολλοί, και έκ τοϋ άπλοϊκοϋ λαοϋ και έξ αύτών τών άνωτέρων τάξεων τής κοινωνίας και έξ αύτοϋ άκόμη τοϋ βασιλικοϋ γένους, κατέφευγον εις τά μοναστήρια και έγένοντο μοναχοί. Οϋτοι είχον αύστηρά ήθη και ήσαν πεπρoικισμένοι με ίσχυράν θέλησιν, δέν έδίσταζον δέ νά άντιτάσωνται κατά παντός είδους άύθαιρεσίας. Είς τούς μοναχούς δύναται τις νά είπη ότι όφείλεται κατά μέγα μέρος ή διατήρησις τής Όρθοδοξίας. Συνετέλεσαν έπίσης πολύ οί μοναχοί εις τήν άνάπτυξιν τών γραμμάτων, τών τεχνών και τών έπιστημών.

Τά μοναστήρια ήσαν τά σχολεία, εις τά όποια έφοίτων και

έμορφώνοντο οί κληρικοί. Πολλά τοιαύτα μοναστήρια ιδρύθησαν και περίε τής Κωνσταντινουπόλεως, ώς ήτο ή μονή του Στουδίτου, και εις άλλα μέρι, λ.χ. ή μονή του 'Αγίου 'Ιωάννου εις τήν Πάτμον, εις τό όρος Σινά, εις δέ τήν Πελοπόννησον ή ιστορική μονή του Μεγάλου Σπηλαιου, ιδρυθεΐσα επί αυτοκράτορος Βασιλείου του Μακεδόνας. Πλείστα μοναστήρια ιδρύθησαν εις τό όρος "Αθως τής Χαλκιδικής, όπερ δι' αυτό ώνομάσθη και "Αγιον "Ορος. Τοϋτο είχε καταστή κέντρον του μοναχικού βίου.

Τά μοναστήρια διακρίνονται εις Ιδιόρρυθμα και εις κοινόβια. Εις τά ιδιόρρυθμα έκαστος μοναχός διητάτο εις τό κελλον του και έλάμβανε πρός τοϋτο τά έξοδα τής διατροφής και συντηρήσεώς του. Εις τά κοινόβια τά πάντα ήσαν κοινά και έτρωγον πάντες εις τήν ίδίαν τράπεζαν. 'Η διοικήσις τών μοναστηρίων άνετίθετο εις τόν ήγούμενον έκάστης μονής, όστις εξέλεγετο υπό τών μοναχών και ήτο Ισόβιος. Τά μοναστήρια υπήγοντο εις τήν δικαιοδοσίαν τών μητροπολιτών και έπισκόπων, εις τήν περιφέρειαν τών όποίων εύρίσκοντο. Πολλά όμως μοναστήρια υπήγοντο άπ' εύθείας εις τό Πατριαρχείον Κωνσταντινουπόλεως και δι' αυτό ώνομάζοντο πατριαρχικά σταυροπηγία. Εις ταϋτα έμνημόνευον τό όνομα του Πατριάρχου.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ Γ' ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΙΣ ΤΟ κεφάλαιον τής παιδείας άνεπτύχθη και κατ' αύτήν τήν περίοδον άξιόλογος δράσις. Πάντες σχεδόν οί λόγιοι, μεταξύ τών όποίων ήσαν και πολλοί αυτοκράτορες, ειργάσθησαν μετά ζήλου διά τήν έν γένει άνάπτυξιν τών έπιστημών και τών θεολογικών γραμμάτων. 'Ινα έπιτύχουν τοϋτο, ειχον πάντοτε ύπ' όψει και έμελέτων τά συγγράμματα τών πατέρων τής 'Εκκλησίας τής Β' περιόδου. 'Επί τών ήδη γνωστών θεολογικών ζητημάτων και οί λόγιοι τής έποχής ταύτης διετύπωνον τάς γνώμας και σκέψεις των συστηματικώς και με έπιστημονικήν άκρίβειαν. Πλείστοι θεολόγοι με έπιστημονικόν κύρος άνεδείχθησαν και κατά τήν περίοδον ταύτην. Σπουδαιότεροι δέ ήσαν οί έξης :

1. Φώτιος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Φώτιος ὑπῆρξεν ὁ σπουδαιότατος ἐκκλησιαστικὸς πατὴρ τῆς ἐποχῆς ταύτης. Οὗτος, διὰ τῆς ἐν γένει ἐπιστημονικῆς καὶ θεολογικῆς του δράσεως, ἐγκαινιάζει νέαν περίοδον ἀκμῆς τῶν θεολογικῶν γραμμάτων.

Ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ ἔτος 820. Ἐσπούδασε θεολογίαν, φιλολογίαν, φιλοσοφίαν, νομικὴν, ἰατρικὴν καὶ μαθηματικά. Ἔνεκα τῶν σπανίων αὐτοῦ προσόντων, ἐγένετο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἀνελθὼν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐντὸς ἐλαχίστων ἡμερῶν, καὶ εἰργάσθη διὰ τὴν ἐξύψωσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου. Διετέλεσε καθηγητὴς εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινοπόλει ἀνωτέραν σχολὴν καὶ ἠγωνίσθη ἐναντίον τῶν αἰρέσεων καὶ ἐναντίον τῶν προσπαθειῶν τοῦ πάπα ὅπως ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικὴν. Τὸ σπουδαιότατον ἐκ τῶν συγγραμμάτων του εἶναι τὸ λεγόμενον ἢ «Μυριόβιβλός». Εἰς τοῦτο παρέχει πληροφορίας καὶ περιλήψεις περὶ 280 συγγραμμάτων τῆς χριστιανικῆς καὶ μὴ χριστιανικῆς φιλολογίας. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο τοῦ Φωτίου ἔχει μεγίστην ἀξίαν, διότι ἐκεῖ εὐρίσκει τις πᾶν ὅ,τι θέλει διὰ τὰ ἀναφερόμενα βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων πολλὰ δὲν σφάζονται πλέον, ἀπολεσθέντα.

2. Εὐθύμιος Ζυγαβηνός. Οὗτος ἔζησεν ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου Κομνηνοῦ (1081-1118), κατ' ἐντολὴν τοῦ ὁποίου ἔγραψε δογματικὸν σύγγραμμα, μὲ τὸν τίτλον «Δογματικὴ Πανοπλία». Εἰς τοῦτο καταπολεμεῖ τὰς αἰρέσεις καὶ τὴν εἰδωλολατρείαν. Ἐγραψεν ἐπίσης ἐρμηνείας τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης.

3. Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ὁ Εὐστάθιος ἐγεννήθη εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐγένετο μοναχὸς καὶ κατ' ἀρχὰς διάκονος τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐχηρμάτισε διδάσκαλος τῆς ρητορικῆς καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1175 ἀνεδείχθη ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Ἐγραψε πολλὰ θεολογικὰ συγγράμματα, διὰ τῶν ὁποίων συμβουλεύει τοὺς μοναχοὺς νὰ εἶναι πρότυπα ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ βίου, τὰ δὲ μοναστήρια νὰ εἶναι κέντρα τῶν γραμμάτων. Ἐγραψεν ἐπίσης σχόλια διὰ τοὺς ποιητὰς Ὅμηρον καὶ Πίνδαρον.

4. Ἀδελφοὶ Μιχαὴλ καὶ Νικήτας Χωνιάται. Οὗτοι ὀνομάζονται Χωνιάται, διότι κατήγοντο ἐκ τῆς πόλεως τῆς Μ. Ἀσίας Χῶναι.

Ὁ Μιχαὴλ ἐσπούδασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καί, λόγῳ τῶν πνευματικῶν καὶ ἠθικῶν του προσόντων, προσελήφθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πατριαρχείου. Τὸ ἔτος 1182 ἐγένετο μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Ὅταν οἱ Φράγκοι κατέλαβον τὰς Ἀθήνας (1204), ὁ Μιχαὴλ ἐγκατέλειψεν αὐτάς καὶ ἦλθεν εἰς τὴν νῆσον Κέω, εἰς τὴν μονὴν τοῦ Προδρόμου, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του. Ἐγραψε πολλὰ διδακτικὰ βιβλία ἐκκλησιαστικοῦ περιεχομένου ὡς καὶ ὁμιλίας, αἱ ὅποια εἶχον βάσιν περικοπὰς τῆς Ἀγίας Γραφῆς.

Ὁ Νικήτας ἐσπούδασε καὶ αὐτὸς εἰς Κωνσταντινούπολιν καί, ἐκτιμηθεὶς διὰ τὰ ἐν γένει προσόντα του, ἀνήλθεν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου (πρωθυπουργοῦ). Ὅταν κατελήφθη ἡ Κωνσταντινούπολις ὑπὸ τῶν Λατίνων σταυροφόρων, ἠκολούθησε τὸν αὐτοκράτορα Θεόδωρον Λάσκαριν εἰς Νίκαιαν, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (1206). Ἐκ τῶν θεολογικῶν του συγγραμμάτων τὸ σπουδαιότερον εἶναι τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Θησαυρὸς τῆς Ὁρθοδοξίας». Τοῦτο ἀποτελεῖται ἀπὸ 27 βιβλία καὶ εἶναι, τρόπον τινά, ἀπολογία τῆς ὀρθοδόξου πίστεως. Δι' αὐτοῦ ὁ Νικήτας Χωνιάτης καταπολεμεῖ καὶ τὰς διαφόρους αἵρέσεις.

5. Μάρκος ὁ Εὐγενικός. Οὗτος ἐγεννήθη, τὸ 1400, εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου καὶ ἐμορφώθη. Εἰς ἡλικίαν 25 ἐτῶν ἠσπάζθη τὸν μοναχικὸν βίον, εἰς τὸν ὅποιον καὶ ἤθελε νὰ μείνῃ. Ἀλλὰ δι' ἀνωτέρας βουλῆς, τὸ ἔτος 1438, ἐγένετο μητροπολίτης Ἐφέσου, ἀκριβῶς τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ ἀναχωρήσουν οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διὰ τὴν σύνοδον τῆς Φερράρας. Κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην ὁ Μάρκος μετὰ θάρρους κατεπολέμησε τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τοῦ Πάπα. Ὑπῆρξε δὲ καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς μερίδος ἐκείνης, ἥτις δὲν ὑπέγραψε τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Ἐγραψε πολλὰ συγγράμματα. Εἰς ταῦτα ἀναφέρει τὰς ἠθικὰς ἀσθενείας τοῦ ἀνθρώπου καὶ καταπολεμεῖ τὰς διαφόρους καινοτομίας καὶ αὐθαιρεσίας τῆς παπικῆς (δυτικῆς) Ἐκκλησίας.

ΑΤΑ ΤΟΝ ένδέκατον αιώνα, οί Σελτζοϋκοί Τουρκοί μεταξύ τών άλλων μερών κατέλαβον και τήν Παλαιστίνη. Ουτοι κατ' άρχάς κατεπίεζον τούς έντοπίους Χριστιανούς και ύστερον πάντας τούς έρχομένους εις τούς 'Αγίους Τόπους προσκυνητάς, τούς όποιους έλήστευον, έκακοποίησαν και πολλάκις έφόνευον. Ταυτα άντιληφθείς προσωπικώς ό έξ 'Αμιένης καταγόμενος μοναχός Πέτρος, όστις ειχεν έλθει ώς προσκυνητής εις τούς 'Αγίους Τόπους, παρουσιάσθη εις τόν πάπαν Ούρβανόν τόν Β' και άνέφερε λεπτομερώς τά γινόμενα υπό τών Τουρκων.

Ό Πάπας συνεκάλεσεν άμέσως σύνοδον εις τήν πόλιν Κλερμόν τής Γαλλίας (1095), κατά τήν όποιαν παρέστησαν πολλοί έπίσκοποι και ήγεμόνες τής Δύσεως. Ένώπιον άπειρου πλήθους, συγκεντρωθέντος εις τό ύπαιθρον, ώμίλησεν ό Πάπας και προέτρεψε τοϋτο νά αναλάβη ίερόν πόλεμον, πρός άπελευθέρωσιν τών 'Αγίων Τόπων. Συγχρόνως δέ ύπεσχέθη άφεισιν άμαρτιών και κατάκτησιν τών χωρών και τών θησαυρών τών άπίστων.

'Αναφωνούντες «deus lo volt» (ό Θεός τό θέλει), πλειστοί ένεγράφησαν, ίνα μετάσχουν τής έκστρατειας ταύτης. Έπειδή δ' έφερον εις τόν δεξιόν βραχίονα ή ύπισθεν έπί τών ώμων έρυθρόν σταυρόν, ώνομάσθησαν σταυροφόροι, αί δέ έκστρατεία αυτών σταυροφορίαί. Με τάς έπιχειρήσεις αυτάς οί Πάπαι δέν άπέβλεπον μόνον εις τήν άπελευθέρωσιν τών 'Αγίων Τόπων· διέβλεπον εις αυτάς τήν κατάλληλον εύκαιρίαν δια νά ύποτάξουν τήν 'Ανατολικήν Έκκλησίαν.

Τοιαυται σταυροφορίαί άπό τοϋ 1099 μέχρι τό 1270 έγένοντο όκτώ. Δέν περιώρισθησαν δμως μόνον εις τόν σκοπόν τής άπελευθέρωσεως τών 'Αγίων Τόπων, αλλά παρεξέκλιναν τούτου, διότι καθ' όδόν πολυάριθμα σίφη σταυροφόρων έπεδίδοντο εις λεηλασίας και άρπαγάς. Πολλάκις συμπεριεφέρθησαν με βαρβαρικόν και βάνουσον τρόπον πρός τούς Χριστιανούς τής 'Ανατολικής Έκκλησίας.

'Από τής πρώτης στιγμής, άπό τής όποιας ήλευθερώθη ή

Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων, ὁ Πάπας ἐξεδίωξε τὸν Ἑλληνα Πατριάρχη καὶ ἐγκατέστησε Λατῖνον.

Κατὰ δὲ τὴν τετάρτην Σταυροφορίαν (1204) κατέλαβον με δόλιον καὶ βίαιον τρόπον τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἀμέσως ἐξεδιώχθη ὁ Ἑλλην Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνήλθεν ἕτερος, Λατῖνος καὶ ἔμπιστος τοῦ Πάπα. Ἡ ἐν γένει συμπεριφορὰ τῶν σταυροφόρων πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπῆρξε βάναισος καὶ ληστρική, χειροτέρα τῆς συμπεριφορᾶς, τὴν ὁποίαν ἐπεδείκνυον οἱ Τοῦρκοι πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς. Προέβησαν εἰς λεηλασίας καὶ ἀρπαγὰς καὶ ἔγιναν πρόξενοι πλείστων ἐγκλημάτων καὶ φόνων, χωρὶς νὰ σεβασθοῦν οὔτε ὅτι ἦσαν καὶ οὗτοι Χριστιανοὶ οὔτε ἡλικίαν γερόντων καὶ νηπίων οὔτε τὸν Βυζαντινὸν πολιτισμὸν.

Τὸ γεγονός τοῦτο παραμένει εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς ἓνα ἀνεξίτηλον στίγμα βαρβαρότητος καὶ ἐμπαθείας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατολικὴν καὶ συνετέλεσεν ὥστε νὰ διαλυθῇ ὀριστικῶς πᾶσα τυχὸν σκέψις πρὸς συζήτησιν διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ 57 ἔτη ἐξεδιώχθησαν ἐκ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας οἱ κατακτηταὶ τοῦ Πάπα καὶ οὕτω πάλιν ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἀπέκτησε τὴν προτέραν τῆς ἀξίαν.

ΑΚΜΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΠΙΣΜΟΥ

1. Ἀκμὴ τοῦ παπισμοῦ

ΕΤΑ τὸν χωρισμὸν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, ὁ Πάπας κατάρθωσε νὰ ἀποκτήσῃ εἰς τὴν Δύσιν μεγίστην δύναμιν θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν. Ἡθελεν Ἐκκλησία καὶ Πολιτεία νὰ εἶναι ὑποτεταγμένα εἰς αὐτόν.

Πολιτικὴν ἐξουσίαν ἀπέκτησεν ὁ Πάπας ἐπὶ βασιλέως τῶν Φράγκων Πιπίνου, ὅστις ἐδῶρσεν εἰς αὐτὸν τὴν Ρώμην. Ὁ δὲ Κάρολος ὁ Μέγας ἀνεγνώρισε τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τοῦ πάπα, ἐνῶ ὁ πάπας εἰς ἀντάλλαγμα τὸν ἔστεψε Ρωμαῖον αὐτοκράτορα.

Ἐπειδὴ ὁ Πάπας διεκήρυττεν ὅτι εἶναι ἐκπρόσωπος τοῦ

Χριστοῦ καὶ ἐπομένως εἶχε λάβει παρ' αὐτοῦ ἀπόλυτον ἐξουσίαν, πρέπει ὅλοι οἱ ἡγεμόνες νὰ διορίζωνται ἀπὸ αὐτὸν καὶ νὰ ὑποτάσσωνται εἰς αὐτόν. Ἐὰν δὲ ἡγεμῶν τις ἀντετάσσετο εἰς τὰς ἀξιώσεις τοῦ Πάπα, οὗτος ἀφώριζεν ἀμέσως αὐτόν καὶ ἀπηγόρευε τὴν τέλεσιν πάσης ἱεροτελεστίας εἰς ὅλην τὴν ὑπὸ τὸν ἡγεμόνα τοῦτον περιφέρειαν.

Ἡ περίοδος αὐτὴ ἦτο περίοδος ἀκμῆς τῆς ἐξουσίας τοῦ Πάπα. Αὕτη ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς της ἐπὶ Πάπα Ἰννοκεντίου τοῦ 3ου (1178-1216) καὶ διετηρήθη εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ μέχρι τοῦ 13ου αἰῶνος.

2. Πτώσις (ἢ παρακμῆ) τοῦ παπισμοῦ

ΕΩΤΕΡΑ ὅμως γεγονότα, ἐπισυμβάντα ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς, ἐσήμαναν τὴν ἔναρξιν τῆς παρακμῆς τοῦ παπισμοῦ. Οἱ διάφοροι ἡγεμόνες τῆς Δύσεως κατάρθωσαν μετὰ τὸν στρατόν των νὰ ἐκμηδενίσουν τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ καὶ νὰ γίνουν πλέον ἀνεξάρτητοι. Ἄλλ' οἱ πάπαι, ἀντιληφθέντες ὅτι χάνουν τὴν δυνάμιν των, καταβάλλουν κάθε μέσον καὶ κάθε τρόπον νὰ διατηρήσουν αὐτήν. Ἐν δὲ ἐκ τῶν ἐγκληματικῶν καὶ βαρβαρικῶν αὐτῶν μέσων ἦτο καὶ ἡ Ἰερά Ἐξέτασις.

Αὕτη ἦτο δικαστήριον, ἀποτελούμενον ἐκ μοναχῶν τῆς ἐμπιστοσύνης τοῦ Πάπα, τὸ ὁποῖον ἐδίκαζε τοὺς αἰρετικούς. Ἄλλὰ καὶ πᾶς ὅστις ἦτο ἀντίθετος τοῦ Πάπα συναλαμβάνετο καὶ ὠδηγεῖτο εἰς τὸ δικαστήριον τοῦτο, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου, μετὰ πολλὰ βασανιστήρια, ἐξηναγκάζετο νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἦτο αἰρετικός, καίτοι ἦτο ἀθῶος, ὁπότε, καταδικαζόμενος εἰς θάνατον, ἐξετελεῖτο. Ἡ συνήθης τιμωρία τῶν καταδικαζομένων ὑπὸ τῆς Ἰερᾶς Ἐξετάσεως ἦτο ὁ θάνατος ἐπὶ τῆς πυρᾶς. Χιλιάδες ὑπῆρξαν τὰ ἀθῶα θύματα τῆς βαρβαρότητος ταύτης τῶν παπῶν. Τὰ δικαστήρια ταῦτα διετηρήθησαν εἰς τὴν Ἰσπανίαν μέχρι τοῦ ἔτους 1808, ὁπότε τὰ κατήργησεν ὁ Μέγας Ναπολέων.

Καίτοι οἱ πάπαι μετεχειρίσθησαν τοιαῦτα βάρβαρα καὶ ἀπάνθρωπα μέσα, διὰ νὰ διατηρήσουν τὴν ἐξουσίαν των, ἐνζητού-

τοῖς δὲν τὸ κατῶρθωσαν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ Ὁραῖος διέταξε τὸν στρατηγὸν τοῦ Νογάρετον νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οὗτος ἐνίκησε τὸν στρατὸν τοῦ πάπα Βονιφατίου Η΄, ὅστις καὶ ἀπέθανεν ἀπὸ τὴν ταραχὴν του. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Βονιφατίου, ὁ Φίλιππος ἀνεβίβασε δι' ἐκλογῆς εἰς τὸν παπικὸν θρόνον τὸν Κλήμεντα τὸν Β΄. Ἐκτοτε οἱ πάπαι περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Παιδεία. Λατρεία. Ἡθὴ τῶν Χριστιανῶν. Μοναχικὸς βίος

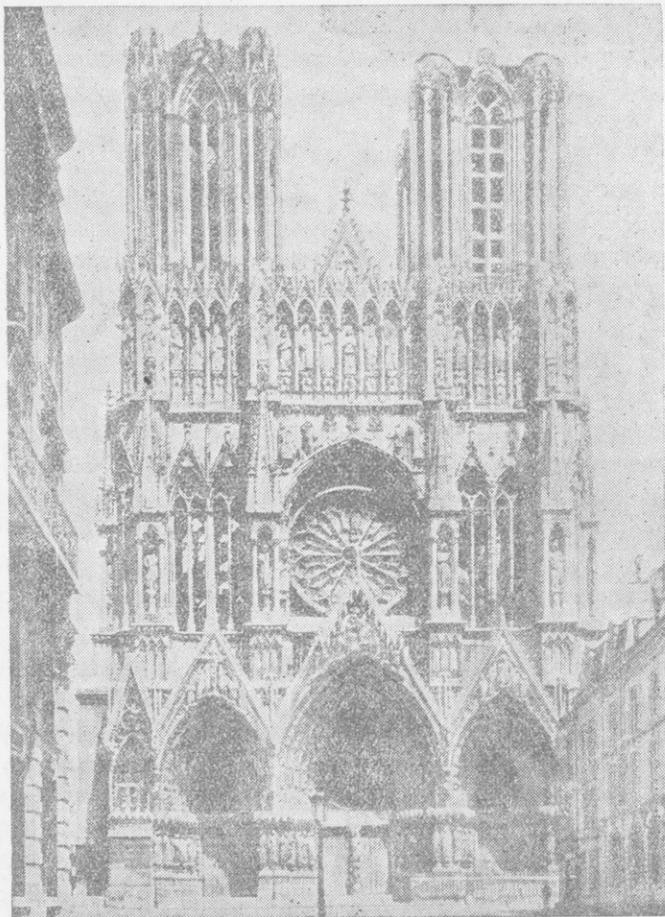

ΔΥΤΙΚΗ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, διοικεῖται ἀπὸ τὸν Πάπα. Οὗτος ἐγένετο ὁ ἀνώτατος διοικητικὸς ἄρχων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀνυπερβύετο εἰς τὴν ἐκλογὴν τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν μητροπολιτῶν. Οὗτοι, μετὰ τὴν ἐκλογὴν των, ἔδιδον εἰς τὸν Πάπαν ὄρκον ὑποτέλειας. Ὁ Πάπας ἐπίσης ἐπενέβαινε καὶ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν μητροπολιτῶν, ἐλέγχων αὐτοὺς δι' ἐκτάκτων καὶ μονίμων ἀπεσταλμένων. Ὁ Πάπας ἦτο ὁ ἀνώτατος ἐκκλησιαστικὸς νομοθέτης καὶ ἀνώτατος ἐκκλησιαστικὸς δικαστὴς καὶ μόνον αὐτὸς εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ κατατάξῃ τινὰ μεταξὺ τῶν ἁγίων.

Ἐξ ὅλων αὐτῶν τῶν συγκεντρωμένων ἐξουσιῶν τοῦ Πάπα προέκυψεν ἡ ἰδέα ὅτι μόνος αὐτὸς εἶναι ἀλάθητος, ἐνῶ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἀλάθητοι εἶναι μόνον αἱ Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι.

1. Λατρεία. Ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὁποῖον τελεῖται ἡ θεία λατρεία εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, συντέλεσεν ὥστε νὰ ἐξυψωθῇ ὁ κληρὸς ἀπέναντι τῶν λαϊκῶν κατὰ τὸν τρόπον ἐγωιστικόν. Ἐν πρώτοις μετεφράσθη ἡ Ἁγία Γραφή εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, τὴν ὁποῖαν πολλακίς δὲν ἐγνώριζον, ὄχι μόνον οἱ ὑπὸ τὴν δυτικὴν Ἐκκλησίαν λαοί, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ κληρικοί. Τὰ μυστήρια (βάπτισμα, θεία εὐχαριστία, μύρον κλπ.) ἐτελοῦντο κατὰ διάφορον τρόπον ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ ναοὶ των γίνονται μεγαλοπρεπέστεροι, ρυθμοῦ

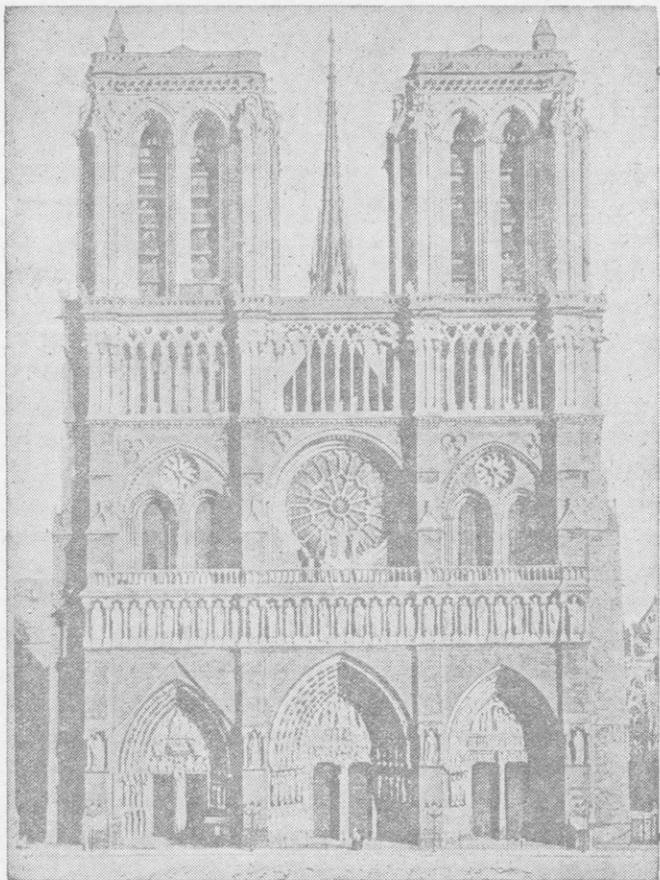
γοθικοῦ ρωμαϊκοῦ. Αἱ ἑορταὶ ἠϋξήθησαν, καθὼς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἁγίων, διότι ὁ Πάπας εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἁγιοποιῆ ὅποιον ἤθελε.

*Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοθικοῦ ρυθμοῦ
(Ὁ καθεδρικοὸς ναὸς τῆς πόλεως Ρέμς τῆς Γαλλίας)*

2. Τὰ ἤθη. Λόγῳ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν διαφόρων βαρβάρων λαῶν εἰς τὴν Δύσιν, ἐπεκράτει ἐκεῖ τὸ δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου.

Καθὼς δὲ ἦτο ἐπόμενον, ἐπεκράτει καὶ ἀγριότης τῶν ἠθῶν. Εἰς ἐποχὴν πείνης μάλιστα ἔφθασαν εἰς σημεῖον ὥστε νὰ φονεύσουν ἄνθρώπους, διὰ νὰ τραφοῦν.

*Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοθικοῦ ρυθμοῦ 13ου αἰῶνος
(Ὁ καθεδρικός ναὸς τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων)*

Ἐπειδὴ εἰς τὴν λατρείαν ἐχρησιμοποιεῖτο ἡ λατινικὴ γλῶσσα, ὅλοι οἱ λαοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ ἐννοοῦν τὰς τελοῦμενας ἱεροτελεστίας. Οὕτω λοιπὸν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξέλιπε πᾶν θρη-

σκευτικὸν ἐνδιαφέρον καὶ ὁ λαός, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἤρχισε νὰ ἀδιαφορῇ διὰ τὰς πράξεις του, ἂν αὐταὶ ἦσαν ἠθικαὶ ἢ ἀνῆθικοι. Τοῦτο δὲ διότι ἐγνώριζεν ὅτι, οἰοδήποτε κακὸν καὶ ἂν ἔπραττεν, ἠδύνατο διὰ τῶν ἀξιομισθίων νὰ ἐξαγοράσῃ τὰς ἐπιβαλλομένας εἰς αὐτὸν ποινὰς καὶ τιμωρίας καὶ οὕτω νὰ ἀποκαταστήσῃ ἠθικῶς τὸν ἑαυτὸν του.

3. Παιδεία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἀνεπτύχθη ἡ λεγομένη «σχολαστικὴ θεολογία», ἣτις κυρίως ἤκμασε κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα. Αὕτη προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὰ διάφορα θεολογικὰ προβλήματα διὰ τῆς λογικῆς, ἐνῶ ἡ «μυστικὴ θεολογία» διδάσκει ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται μὲ τὴν σκέψιν του μόνον νὰ πλησιάσῃ τὸν Θεὸν καὶ νὰ ἐνωθῇ μετ' Αὐτοῦ.

4. Μοναχικὸς βίος. Εἰς τὴν Δύσιν συνεστήθησαν τὰ λεγόμενα μοναχικὰ τάγματα. Ἐκ τούτων σπουδαιότερα ἦσαν τὸ τάγμα τῶν Δομινικανῶν, τοῦ ὁποίου ἰδρυτῆς καὶ ἀρχηγός ἦτο ὁ Ἰσπανὸς Δομίνκος (1170), καὶ τὸ τάγμα τῶν Φραγκισκανῶν, τοῦ ὁποιοῦ ἰδρυτῆς καὶ ἀρχηγός ἦτο ὁ ἐξ Ἰταλίας Φραγκίσκος (1182). Σκοπὸς τῶν μοναχικῶν τούτων ταγμάτων ἦτο ἡ μόρφωσις καὶ ἡ διδασκαλία τῆς μετανοίας.

ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1453-1949)

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΚΩΝ/ΠΟΛΕΩΣ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΠΟΙΑ ΗΤΟ Η ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΥΠΟ ΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ

Α ΗΤΟ σήμερα πολύ διαφορετική ή κατάσταση της 'Ανατολικής 'Εκκλησίας, εάν μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως υπό των Τούρκων, άφ' ης ή 'Ανατολική 'Εκκλησία έχασε πλέον την άκμήν της, καθότι ό Χριστιανισμός έστερήθη της έλευθερίας του, ή Θεία Πρόνοια δέν επενέβαινε καί πάλιν, διά ν' άποτρέψη την καταστροφήν του λαμπρού εκείνου έργου του Χριστού, των 'Αποστόλων καί τόσων χιλιάδων Χριστιανών μαρτύρων, οίτινες δι' αυτό προσέφερον τό τίμιον αίμά των.

Ό κατακτητής της Κωνσταντινουπόλεως Μωάμεθ ό 2ος, όστις έγνώριζε καλώς μέ ποίον φανατισμόν ήγωνίζοντο οί 'Ελληνες Χριστιανοί υπέρ των Ιδανικών της πίστεως καί της έλευθερίας, εύθύς έξ άρχής άντελήφθη ότι δέν ήτο δι' αυτόν δυνατόν νά διοικήση τόν κατακτηθέντα χριστιανικόν κόσμον, επιβάλλων διά της βίας την Μωαμεθανικήν θρησκείαν. Διότι έγνώριζε καλώς ότι οί Χριστιανοί μέ κανένα τρόπον καί μέ ούδεμίαν άπειλήν θά ήρνούντο τόν Χριστόν καί την πρός αυτόν πίστιν των. Θά προετίμων νά θυσιάσουν την ζωήν των παρά την θρησκείαν των. Έσκέφθη λοιπόν ότι όρθόν ήτο νά άφήση τους Χριστιανούς νά άσκοϋν έλευθέρως τά χριστιανικά των καθήκοντα, ίνα κατ'

αὐτὸν τὸν τρόπον δύναται νὰ διοικῆ ἀποτελεσματικῶς τὰς κατακτηθεῖσας χώρας. Ἀμέσως λοιπὸν μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξέδωκε διαταγὴν (τὸ λεγόμενον βεράτιον, ὅπερ σημαίνει οἰονδήποτε ἔγγραφον ἐπικυρωτικὸν ἀξιώματος ἐκ μέρους τοῦ ὑπερτάτου ἄρχοντος· βλ. Ἱστορίαν Παπαρρηγοπούλου σελ. 46) νὰ ἀποκτήσουν οἱ Χριστιανοὶ ἐκκλησιαστικὸν ἀρχηγόν, Πατριάρχην.

Οἱ Χριστιανοὶ τότε ἐξέλεξαν ὡς Πατριάρχην τὸν κατὰ πάντα ἄξιον καὶ μορφωμένον Γεώργιον Σχολάριον, ὅστις μετὰ τὴν χειροτονίαν του ὠνομάσθη Γεννάδιος. Τὴν ἐκλογὴν του ἐπέκύρωσεν ὁ Μωάμεθ, ὅστις τὸν ἐδέχθη εἰς τὰ ἀνάκτορά του μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ἐδώρησεν εἰς αὐτὸν ἵππον λευκὸν καὶ χρυσὴν ράβδον, ὡς σύμβολον τῆς χριστιανικῆς ἐξουσίας. Διὰ διατάγματος κατέστησε τὸν Σχολάριον ἀρχηγὸν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔδωκε τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἀσκοῦν ἐλευθέρως τὰ χριστιανικά των καθήκοντα καὶ νὰ διατηροῦν τοὺς ναοὺς των, τὰ μοναστήρια καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας.

Οὕτω ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὰ ἔτη ἐκεῖνα τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς δοκιμασίας, ἐνθυμουμένη πάντοτε τὸ λαμπρὸν παρελθόν, προσπαθεῖ νὰ θερμαίνῃ διὰ τῆς πίστεως τὰς πληγωμένας ψυχὰς τῶν πιστῶν τῆς καὶ νὰ υποθάλη συγχρόνως τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἀνατεῖλουν εὐτυχέστεραι ἡμέραι.

Ἡ εὐνοϊκὴ ὁμως αὐτὴ κατάστασις δὲν διτηρήθη ἐπὶ πολλὸν χρόνον καὶ οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ καταπιέζουν καὶ νὰ βασανίζουν τοὺς Χριστιανοὺς καὶ μὲ πάντα τρόπον προσεπάθουν νὰ ἐξαναγκάζουν αὐτοὺς ἢ νὰ ἐκπατρίζωνται ἢ νὰ ὑφίστανται μαρτυρικὸν θάνατον.

Πολλοὶ μάρτυρες ὑπάρχουν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ὀνομασθέντες νεομάρτυρες, ὡς ἡ ὁσία Φιλοθέη, μαρτυρήσασα εἰς Ἀθήνας, ὁ Θεόδωρος ὁ Βυζάντιος, μαρτυρήσας εἰς Μυτιλήνην τῆς νήσου Λέσβου, ὅπου καὶ σώζεται ὀλόκληρον τὸ λείψανόν του, ὁ Γεώργιος Χιοπολίτης, μαρτυρήσας εἰς τὴν νήσον Χίον, ὁ Κοσμάς ὁ Αἰτωλός, μαρτυρήσας εἰς Βόρειον Ἡπειρον, καὶ ἄλλοι πολλοί, ὑποστάντες μαρτυρικὸν θάνατον κατὰ διαφόρους καιροὺς.

ΙΔΟΜΕΝ ἔστι ὁ Σουλτάνος ἔδωσε προνόμια ἐλευθερίας εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπομένως τὰ τέσσαρα Πατριαρχεῖα (Κωνσταντινουπόλεως, Ἱεροσολύμων, Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας) διετήρησαν τὴν ἐλευθερίαν των. Καὶ ὁ μὲν Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εὐρισκόμενος εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ πρῶην Βυζαντινοῦ κράτους, διετήρησε καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ πρωτεῖον τῆς τιμῆς, τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου, τὰ δὲ λοιπὰ Πατριαρχεῖα ἐλάμβανον παρ' αὐτοῦ ὁδηγίας.

Ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως διώκει κατ' ἀρχάς τὴν Ἐκκλησίαν μὲ Σύνοδον, ἡ ὁποία ἀποτελεῖτο ἀπὸ κληρικούς καὶ λαϊκούς μὲ ἐκκλησιαστικά ἀξιώματα καὶ εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχεν ὁ διερμηνεὺς μεταξὺ τοῦ Πατριαρχείου καὶ τοῦ Σουλτάνου, ὅστις ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου (Πρωθυπουργοῦ).

Διὰ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὁ Σουλτάνος ἤρχετο εἰς συνεννόησιν κα μὲ τὰ ἄλλα Πατριαρχεῖα.

Κατὰ τὸ ἔτος 1856 ὁ Σουλτάνος, ἵνα κολακεύσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ ἔχῃ πάντοτε αὐτοὺς ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν του πιστοῦς, πρὸς ἀπομάκρυνσιν παντὸς ἀντιπερισπασμοῦ εἰς τὴν διοίκησιν του, ἐξέδωκε τὸ Χάτι Χουμαγιούμ, νόμον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδίδοντο καὶ πολιτικά προνόμια εἰς τοὺς Ἕλληνας. Μετὰ τὸν νόμον αὐτὸν τὴν Ἐκκλησίαν διοικοῦν δύο σώματα. Τὸ μὲν ἔν λέγεται Σύνοδος καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ 12 ἀρχιερεῖς, τὸ δὲ ἄλλο λέγεται Μικτὸν Συμβούλιον κα ἀποτελεῖται ἀπὸ τέσσαρας κληρικούς τῆς Συνόδου καὶ ἀπὸ ὀκτῶ λαϊκούς. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον διαχειρίζεται τὰ ἐκκλησιαστικά ζητήματα, τὸ δὲ δεῦτερον τὰς μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν πολιτικὰς ὑποθέσεις.

Σήμερον ἐξέλιπον οἱ λόγοι τῆς ὑπάρξεως τοῦ μικτοῦ συμβουλίου, διότι οἱ ἑναπομείναντες εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν ἔδραν τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, Χριστιανοὶ εἶναι ἐλάχιστοι.

ΚΑΤΑ ΤΗΝ τετάρτην περίοδον ἡ λατρεία καὶ τὰ ἤθη τῶν Χριστιανῶν ὑπέστησαν σημαντικὴν μεταβολήν. Οὕτω :

1. **Λατρεία.** Ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων ἡ λατρεία τῶν Χριστιανῶν ἔχασε τὴν λαμπρότητα καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς προηγουμένης περιόδου. Ἐκ τῶν μεγαλοπρεπῶν ναῶν τῶν Χριστιανῶν ἄλλοι μὲν κατεστράφησαν καὶ ἄλλοι μετεβλήθησαν εἰς τζαμιά. Αἱ χαρακτηριστικαὶ κωδωνοκρουσαὶ ἀπηγορεύθησαν καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν, ὡς ἦτο ἐπόμενον, κατηργήθησαν ἢ ἠχρηστεύθησαν. Οἱ Χριστιανοὶ ἐκαλοῦντο διὰ σημάτων εἰς τοὺς ἐναπομείναντας καὶ κατεστραμμένους ναοὺς. Αἱ ἐρρταὶ ἔχασαν τὴν πανηγυρικὴν τῶν μεγαλοπρέπειαν καὶ αἱ τιμαὶ τῶν μαρτύρων ἐγίνοντο χωρὶς τελετάς, ἀπαγορευομένης τῆς περιφορᾶς τῶν ἀγίων τῶν λειψάνων.

Ἡ κατάστασις αὕτη διετηρήθη μέχρι τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁπότε ἡ Ἐκκλησία ἐπανέκτησε τὴν προηγουμένην ζωὴν τῆς εἰς τὰ μέρη, τὰ ὅποια ἠλευθεροῦντο ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

2. **Ἡ θη τῶν Χριστιανῶν.** Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ χριστιανικὰ ἤθη λαμβάνουν αὐστηροτέραν μορφήν. Ὁ χριστιανικὸς κόσμος, εὐρισκόμενος ὑπὸ τὴν ξένην δουλείαν, ἐνοστάλγει τὴν ἐπανάκτησιν τῆς ἐλευθερίας του. Τὴν πρὸς τοῦτο δ' ἐλπίδα, εἰς τὰς δυσκόλους ἐκείνας στιγμάς, ἐστήριζεν εἰς τὴν δύναμιν καὶ προστασίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐνεκα λοιπὸν τούτου οἱ Χριστιανοὶ ἦσαν περισσότερον προσκεκολλημένοι εἰς τὴν θρησκείαν καὶ ἐτέλουν τὰ θρησκευτικὰ τῶν καθήκοντα λεπτομερῶς καὶ ἀνελλιπῶς. Ὁ δεσμὸς τῆς χριστιανικῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἀγάπης ἐγινε στενώτερος καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐφηρμόζετο μὲ ἀκρίβειαν, ἐκαλλιεργήθη δὲ μετὰ τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου τὸ πνεῦμα τῆς κοινωνικῆς προνοίας.

3. **Μοναχικὸς βίος.** Τὰ μοναστήρια, καίτοι ἀπεγυμνώθησαν, ἐν τούτοις προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸν ὑπόδουλον χριστιανικὸν κόσμον. Κατέστησαν κέντρα, εἰς τὰ ὅποια τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα διετηρήθη ἀμείωτον. Ἐκεῖ ἐκαλλιεργήθησαν

τά γράμματα εἰς χρόνους διωγμῶν καὶ ἐκεῖ εὗρισκον ἀσφάλειαν καὶ προστασίαν αἱ καταδιωκόμεναι χριστιανικαὶ ψυχαί. Ἐκεῖ ἐπίσης, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἐκαλλιιεργήθη καὶ ἡ ἰδέα τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐναντίον τῶν κατακτητῶν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ πρόοδος ἐσταμάτησε κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, διότι τὰ σχολεῖα ἔκλεισαν καὶ οἱ διδάσκαλοι ἐξεδιώχθησαν. Πολλοὶ λόγιοι καὶ διανοούμενοι, ἵνα ἀποφύγουν τὸ βῆρος τῆς δουλείας, ἐγκατέλειπον τὴν ὑπόδουλον πατρίδα τῶν καὶ κατέφευγον εἰς τὴν ἐλευθέραν Δύσιν. Ἐκεῖ ὅμως δὲν ἔμενον ἀδρανεῖς καὶ ἀδιάφοροι πρὸς τὴν ὑπόδουλον πατρίδα τῶν. Εἰργάσθησαν καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν ἀναβίωσιν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, διὰ τῆς διδασκαλίας τῶν καὶ τῶν συγγραμμάτων τῶν. Ἐκ παραλλήλου δὲ ὑπέθαλψαν καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ξένων λογίων πρὸς τὸ στενάζον Ἑλληνικὸν ἔθνος. Πάντες ὅμως οὗτοι ἔζησαν εἰς τὸν ξένον τόπον μὲ τὸν πόνον τῆς ὑποδούλου πατρίδος καὶ ἐκαλλιέργησαν τὸν πόθον καὶ τὴν νοσταλγίαν τῆς ἀπελευθερώσεώς της.

Τὰ μοναστήρια καὶ οἱ νάρθηκες τῶν ναῶν ἐγένοντο τὰ μυστικὰ κέντρα τῆς διδασκαλίας τῶν ὀλίγων γραμμάτων καὶ ἐκεῖ μέσα ἐλειτούργουν τὰ κρυφά, λεγόμενα, σχολεῖα. Διδάσκαλοι ἦσαν οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ μοναχοί, οἵτινες, ἀψηφῶντες πάντα κίνδυνον, ἐδίδασκον εἰς τὰ σκλαβωμένα Ἑλληνόπουλα τὰ ὀλίγα κολυβογράμματα καὶ ἐνέπνεον εἰς αὐτὰ τὴν πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν λαμπρὰν ἰδέαν τῆς ἐλευθερίας.

Παρὰ τὴν ἀγρίαν τρομοκρατίαν τῶν κατακτητῶν, παρὰ τοῦς κινδύνους, τοὺς ὁποίους συνήντα κάθε χριστιανικὴ ψυχὴ εἰς τὸν δρόμον τῆς δουλείας της, ἐν τούτοις ὑπῆρξαν πολλοὶ Χριστιανοί, ἄνδρες μὲ ἀρτιωτάτην μόρφωσιν, οἵτινες μὲ πολλοὺς κόπους καὶ κινδύνους κατῴρθωσαν, διδάσκοντες καὶ κηρύττοντες, νὰ κρατήσουν τὸν ὑπόδουλον χριστιανικὸν κόσμον εἰς τὸ ὕψος τῆς ἔθνικῆς καὶ χριστιανικῆς του ἀποστολῆς. Εἰς πολλὰ δὲ μέρη, ἅμα τῇ ἀπελευθερώσει αὐτῶν, ἀμέσως ἤρχισε μὲ ἐνδιαφέρον ἡ

καλλιέργεια τῶν γραμμάτων. Πολλοὶ θεολογικοὶ σχολαὶ καὶ πᾶνεπιστήμια ἰδρύθησαν κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα καὶ πολλὰ συγγράμματα διέδωκαν τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην.

Τοιαῦται σχολαὶ ἦσαν ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τῆς Χάλκης εἰς Κωνσταντινούπολιν (1844), ἡ Θεολογικὴ Σχολὴ τοῦ Σταυροῦ εἰς Ἱεροσόλυμα (1853), τὸ θεολογικὸν τμήμα εἰς τὴν Ἴονιον Ἀκαδημίαν καὶ ἡ ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ ΣΤ' συσταθεῖσα Ἱερατικὴ Σχολὴ (1839). Ἐπίσης τοιαῦται σχολαὶ ἰδρύθησαν εἰς Βελιγράδιον, εἰς Βουκουρέστιον, εἰς Ρωσίαν (θεολογικαὶ ἀκαδημίαι) καὶ εἰς Ἀθήνας τὸ Πανεπιστήμιον.

Σπουδαιότεροι ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες καὶ θεολόγοι τῆς περιόδου ταύτης ἦσαν οἱ ἑξῆς :

1. Κύριλλος Β. Λούκαρης, πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ Λούκαρης ὑπῆρξεν εἷς ἐκ τῶν μεγάλων Ἑλλήνων ἱεραρχῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν. Ἐγεννήθη εἰς Ἡρακλεῖον (Χάνδακα) Κρήτης τὴν 13ην Νοεμβρίου 1572 ἐξ ἐπιφανοῦς οἰκογενείας. Ἐδιδάχθη τὰ πρῶτά του γράμματα ὑπὸ τοῦ Μελετίου Βλαστοῦ. Μετὰ ταῦτα μετέβη εἰς Βενετίαν τῆς Ἰταλίας, ὅπου ἐπὶ τετραετίαν ἐδιδάχθη τὴν ἑλληνικὴν, λατινικὴν καὶ Ἰταλικὴν γλῶσσαν καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀπεστάλη εἰς Πατάβιον, ὅπου ἐσπούδασεν εἰς τὸ ἐκεῖ πανεπιστήμιον φιλοσοφίαν καὶ ἐπεδόθη συγχρόνως εἰς τὴν μελέτην τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῶν θεολογικῶν συγγραμμάτων. Περαιτώσας τὰς σπουδὰς του, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀνατολήν, κατὰ τὸ ἔτος 1593, ἵνα ἐργασθῆ ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως τοῦ ὑποδοῦλου Ἑλληνισμοῦ. Ἦτο δὲ καὶ ζηλωτὴς τῆς Ὁρθοδοξίας.

Τοῦτον προσέλαβε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Πηγᾶς, χειροτονήσας αὐτὸν διάκονον καὶ ὕστερον πρεσβύτερον, εἰς ἡλικίαν 21 ἔτους. Μετὰ ταῦτα ὁ Κύριλλος ἀπεστάλη εἰς Πολωνίαν καὶ νοτιοδυτικὴν Ρωσίαν, ὅπου διεξήγετο σφοδρὸς ἀγὼν μεταξύ Ὁρθοδόξου καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας, καὶ εἰργάσθη ἐν Βίλνα ὡς διδάσκαλος καὶ διευθυντὴς τῆς ἐκεῖ ἰδρυθείσης σχολῆς. Ἐκεῖθεν, κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ Μελετίου Πηγᾶ, μετέβη εἰς Λεντόπολιν (Λβῶφ), ὅπου ἵδρυσε σχολὴν καὶ τυπογραφεῖον καὶ κατέστη ἀντίπαλος τῶν ἐκεῖ Ἰησουϊτῶν.

Μετά τὸν θάνατον τοῦ Μελετίου Πηγᾶ (13 Νοεμβρίου 1601), ὁ Κύριλλος διεδέχθη αὐτὸν εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον τῆς Ἀλεξανδρείας. Τὸ 1612 ἐξελέγη ἐπιτηρητὴς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, ἀλλὰ, ἔνεκα ἀντιδράσεώς τινος, ἦλθεν εἰς Βλαχίαν, ὅπου εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς Ὁρθοδοξίας, διὰ συγγραφῶν καὶ κηρυγμάτων. Τὸ ἔτος 1620 ἐξελέγη πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ Κύριλλος ἐκυβέρνησεν ἐν μέσῳ δυσκόλων καὶ χαλεπῶν περιστάσεων, διότι οἱ Ἰησουῖται καὶ οἱ προτεστάνται προσεπάθουν νὰ ἐπικρατήσουν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἰδρυσεν εἰς τὸν Πατριαρχεῖον Κωνσταντινουπόλεως τυπογραφεῖον καὶ ἑλληνικὰς σχολὰς καὶ προήγαγε τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου. Πολλάκις ἐσυκοφαντήθη ἀπὸ τοὺς Ἰησουῖτας καὶ πολλάκις κατήλθεν ἐκ τοῦ θρόνου, ἀλλ' ἐν τέλει κατώρθωνε νὰ νικᾷ τὰς συκοφαντίας τῶν ἀντιπάλων του. Τέλος, συκοφαντηθεὶς ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Βεζύρη Βαϊράμ Πασᾶ, ὅτι παρασκευάζει ἐπανάστασιν τῶν Ἑλλήνων, συνελήφθη καὶ ἐνεκλείσθη εἰς τὸ φρούριον τοῦ Βοσπόρου. Τὴν 27ην Ἰουνίου τοῦ ἔτους 1638 οἱ γενίτσαροι, ἐπιβιβάσαντες αὐτὸν εἰς ἄκατον, τὸν ἐστραγγάλισαν, καθ' ἣν ὥραν προσήυχετο γονυπετής, καὶ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν. Ἀλιεῖς δὲ εὐρόντες τὸ πτώμα τοῦ ἱερομάρτυρος τὸ ἔθαψαν.

2. Μητροφάνης Κριτόπουλος, πατριάρχης Ἀλεξανδρείας. Ἐγεννήθη εἰς Βέρροϊαν τὸ ἔτος 1589 ἐκ διακεκριμένης οἰκογενείας. Εἰς ἡλικίαν 12 ἐτῶν ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Βερροίας μὲ τὸν τίτλον τοῦ π ρ ω τ ο α πο σ τ ο λ α ρ ί ο υ καὶ, χειροτονηθεὶς ἀργότερον διάκονος, μετέβη εἰς Ἁγιον Ὄρος (1615). Ἐκεῖ ἐγνώρισεν αὐτὸν ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Κύριλλος Λούκαρης, ὅστις τὸν παρέλαβε μαζί του εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Ἀπὸ ἐκεῖ μετέβη καὶ ἐσπούδασεν εἰς Ἀγγλίαν καὶ Ὁξωνίαν. Ὁταν μετὰ ταῦτα ὁ Λούκαρης ἐγένετο πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ἔλαβεν ὡς βοηθὸν του κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν τὸν Μητροφάνην, ὀνομάσας αὐτὸν Μέγαν Ἀρχιμανδρίτην τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.

Μετά τὸν θάνατον τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας Γερασίμου, ὁ Μητροφάνης ἐξελέγη πατριάρχης (1636). Ἀπέθανεν ἐν Βλαχίᾳ τὸ 1639.

Ὁ Μητροφάνης ὑπῆρξε καὶ συγγραφεὺς καὶ διὰ τῶν πολυαριθμῶν βιβλίων του εἶχεν ιδρύσει εἰς Ἀλεξάνδρειαν πλουσιωτάτην βιβλιοθήκην τῆς ἐποχῆς του. Ἐν ἐκ τῶν σπουδαιότερων συγγραμμάτων του εἶναι ἡ «Ὁμολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας».

3. Ἡλίας Μηνιάτης. Ἐγεννήθη εἰς Ληξούριον τῆς Κεφαλληνίας, τὸ ἔτος 1669. Εἰς ἡλικίαν 10 ἐτῶν ἐστάλη ὡς μαθητῆς εἰς τὴν Βενετίαν, ὅπου ἐδιδάχθη τὴν ἑλληνικὴν, λατινικὴν καὶ ἰταλικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν σχολὴν ταύτην τόσον διεκρίθη ὥστε, ὅταν ἀπεφοίτησε, διωρίσθη καθηγητῆς τῶν ἑλληνικῶν μαθημάτων. Ἐπὶ τριετίαν ἐδίδαξεν ἐπιτυχῶς καὶ συγχρόνως ἐκήρυττε καὶ τὸν θεῖον λόγον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, ὅπου ἐχειροτονήθη διάκονος.

Ἐλθὼν εἰς τὴν πατρίδα του Κεφαλληνίαν, διωρίσθη καθηγητῆς καὶ ἐδίδαξεν ἐπὶ ἑπταετίαν τὰ Ἑλληνικά καὶ τὴν φιλοσοφίαν, κηρύττων συγχρόνως καὶ εἰς τοὺς ναοὺς. Ἐκ Κεφαλληνίας μετέβη εἰς Ζάκυνθον, ὅπου ἐδίδαξεν ἐπὶ τρία ἔτη, καὶ ἐν συνεχείᾳ μετέβη εἰς Κέρκυραν, ἵνα διδάξῃ τοὺς ἀνεψιοὺς τοῦ ἐκεῖ Βενετοῦ στρατηγοῦ. Ἐκ Κερκύρας μετέβη καὶ πάλιν εἰς Βενετίαν, ὡς καθηγητῆς εἰς τὸ ἐκεῖ φροντιστήριον καὶ μετὰ ἕν ἔτος ἦλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὡς σύμβουλος τοῦ πρέσβεως τῆς Βενετίας.

Εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθαυμάσθησαν αἱ διδασκαλίαι του καὶ ἡ ρητορικὴ του τέχνη, δι' ὃ καὶ ἐξελέγη διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς καὶ ἱεροκῆρυξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας, παραμείνας εἰς τὴν τιμητικὴν ταύτην θέσιν ἐπὶ ἕξ ἔτη, ὁπότε, παραιτηθεὶς, μετέβη καὶ πάλιν εἰς Κεφαλληνίαν καὶ Κέρκυραν.

Μετὰ ταῦτα ὁ Ἡλίας Μηνιάτης ἐγένετο ἱεροκῆρυξ Ἄργους καὶ Ναυπλίου καί, τὸ ἔτος 1711, ἀρχιεπίσκοπος Κερνίκης καὶ Καλαβρύτων. Φλεγόμενος ὁμως ἀπὸ τὸν πόθον νὰ ἀναδειχθῇ ἄξιος εἰς τὸ νέον ἀρχιεπισκοπικόν του ἀξίωμα, ὑπεβλήθη εἰς πολλοὺς κόπους καὶ ἀγῶνας, ἐξ αἰτίας τῶν ὁποίων ἐκλονίσθη ἡ υγεία του καὶ ἀπέθανεν εἰς Παλαιὰς Πάτρας, τὴν 1ην Αὐγούστου τοῦ ἔτους 1714. Ὁ νεκρὸς του, μεταφερθεὶς ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς Ληξούριον, ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Ὁ Μηνιάτης ἔγραψε πολλὰς ὁμιλίας ὑπὸ τὸν τίτλον «Διδαχαί». Ἐπίσης συνέγραψε καὶ τὸ θεολογικὸν σύγγραμμα

« Πέτρα Σκανδάλου ». Είς τοῦτο περιγράφει σαφῶς τὴν ἀρχὴν τῆς αἰτίας τοῦ σχίσματος τῶν δύο ἐκκλησιῶν.

Παραθέτομεν περικοπὴν ἐκ τοῦ χαρακτηρισμοῦ τοῦ Ἑλλιά Μηνιάτη ὑπὸ τοῦ πατρὸς του : « Ἦτο φαιδρὸς καὶ χαίρεις εἰς τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἐφανέρωνε καὶ ἐξώθεν τὴν ὀξύτητα τοῦ νοῦς του, τὸ πρᾶον καὶ ἄδολον τῆς καρδίας του καὶ τὸ κόσμιον τῶν ἡθῶν του. Ἦτο θεοσεβέστατος, εὐπροσήγορος εἰς τὰς συναναστροφάς, εἰλικρινέστατος εἰς τὴν φιλίαν, πεπλουτισμένος μὲ ἀληθινὴν εὐσέβειαν καὶ χριστιανικὴν ἀγάπην καὶ ἦτο ἐκ φύσεως εὐγλωττος, ἡ σπουδὴ ὅμως τῆς φιλοσοφίας, τῆς θεολογίας καὶ τῆς μαθηματικῆς τὸν ἐκράτησαν τέλειον ρήτορα καὶ ἄκρον διδάσκαλον ».

4. Νικηφόρος Θεοτόκης. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Κέρκυραν, τὸ ἔτος 1736. Τὰ πρῶτά του γράμματα ἔμαθεν εἰς Κέρκυραν καὶ ὕστερον ἐσπούδασεν εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Βονωνίας καὶ Παταβίου φιλοσοφίαν καὶ μαθηματικά καὶ κατέγινεν εἰς θεολογικὰς μελέτας, ἀνεδειχθεὶς εἷς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων θεολόγων τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Τὸ ἔτος 1762, ἐλθὼν εἰς Κέρκυραν, ἐχειροτονήθη ἱερομόναχος, μετονομασθεὶς Νικηφόρος, καὶ ἐκήρυττεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τὸν θεῖον λόγον, ἡ δὲ φήμη του διεδόθη εἰς ὀλόκληρον τὸν Ἑλληνισμόν. Μετὰ ταῦτα ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Σαμουὴλ καὶ ἐγένετο ἱεροκῆρυξ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μετέβη εἰς Ἰάσιον, ὡς διευθυντῆς τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς Σχολῆς καὶ τὴν 6ην Αὐγούστου 1789 ἐχειροτονήθη ἀρχιεπίσκοπος Σλοβενίου καὶ Χερσῶνος. Ἐκεῖ διωργάνωσε τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἴδρυσε πολλὰ σχολεῖα. Κατὰ τὸ ἔτος 1795, παραιτηθεὶς, μετέβη εἰς Μόσχαν, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (1805).

Ἡ Ἐκκλησία ὀφείλει πολλὰ εἰς τὸν Θεοτόκην, διότι διὰ τῆς διδασκαλίας του κατῴρθωσε νὰ προσελκύσῃ πολλοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ Τατάρους. Μεταξὺ τῶν ἄλλων συγγραμμάτων του συγκαταλέγονται καὶ διάφοροι ὁμιλῖαι του ἐπὶ τῶν περικοπῶν τῶν Εὐαγγελίων, ὑπὸ τὸν τίτλον « Κυριακοδρομία ».

5. Μελέτιος, μητροπολίτης Ἀθηνῶν. Ἐγεννήθη εἰς Ἰωάννινα, τὸ ἔτος 1661. Μετὰ τὰ πρῶτα του γράμματα, ἄτινα ἔμαθεν εἰς τὴν πατρίδα του, ἤλθεν εἰς Πατάβιον καὶ ἐσπούδασεν

ιατρικὴν καὶ φιλοσοφίαν. Ἀποπερατώσας τὰς σπουδὰς του, ἦλθεν εἰς Ἰωάννινα καὶ διωρίσθη σχολάρχης εἰς μίαν ἐκ τῶν πέντε ἐκεῖ ἰδρυθεισῶν σχολῶν. Εἰς ἡλικίαν 31 ἐτῶν ἐχειροτονήθη μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτης. Τὸ ἔτος 1701 ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς ἑξαρχος εἰς Πελοπόννησον. Ἐκ τῆς Πελοποννήσου μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Ἀθηνῶν (1703), ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ θανάτου του (1714). Ἐγραψεν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ῥητορικὴν καὶ διαφόρους διδαχὰς ποικίλου ἠθικοῦ περιεχομένου.

6. Εὐγένιος Βούλγαρης. Ἐγενήθη εἰς τὴν Κέρκυραν τὸ ἔτος 1716. Τὰ πρῶτὰ του γράμματα ἔμαθεν εἰς τὴν πατρίδα του. Ὑστερον μετέβη εἰς Πατάβιον, ὅπου ἐσπούδασε φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν. Ἐπιστρέψας μετὰ τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν πατρίδα του ἐχειροτονήθη, τὸ 1738, διάκονος, ὀνομασθεὶς Εὐγένιος (τὸ πρῶτον του ὄνομα ἦτο Ἐλευθέριος). Διετέλεσε σχολάρχης εἰς τὰς σχολὰς Ἰωαννίνων καὶ Κοζάνης καὶ εἰς τὴν Ἀθωνιάδα Σχολὴν καὶ ἡ φήμη του διεδόθη εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ ταῦτα, κληθεὶς ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, προσελήφθη ὡς διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς Σχολῆς. Κληθεὶς ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Μ. Αἰκατερίνης, μετέβη εἰς Πετρούπολιν καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ μετάφρασιν κώδικος νόμων, τιμηθεὶς ἐκεῖ διὰ τὴν σοφίαν καὶ πολυμαθειάν του. Ἐλθὼν εἰς Μόσχαν, ἐχειροτονήθη ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Μόσχας ἱερεὺς καὶ μετὰ ταῦτα ἐπίσκοπος Σλοβενίου καὶ Χερσῶνος. Τὸ ἔτος 1802, λόγῳ γήρατος, ἀπεσύρθη εἰς τὴν μονὴν Ἁγίου Ἀλεξάνδρου, ἐν Νέφσκη, ὅπου παρέμεινε μέχρι βαθέος γήρατος. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 90 ἐτῶν (1806).

Ὁ Εὐγένιος Βούλγαρης ἦτο εἷς ἐκ τῶν πολυμαθεστέρων καὶ πολυγραφωτέρων Ἑλλήνων λογίων. Διὰ τῆς διδασκαλίας του καὶ τῶν συγγραμμάτων του συνετέλεσεν εἰς τὴν διάδοσιν τῆς παιδείας καὶ τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας. Ἐγνώριζε τὴν ἑλληνικὴν, λατινικὴν, ἰταλικὴν, γερμανικὴν, γαλλικὴν, ἑβραϊκὴν καὶ ρωσικὴν γλῶσσαν καὶ διεκρίθη διὰ τὴν ῥητορικὴν του ἰκανότητα. Θεωρεῖται εἷς ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων προμάχων τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐγραψε πλεῖστα ἀξιόλογα συγγράμματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σπουδαιότερα εἶναι : « Ἡ Ὁρθόδοξος Ὁμολογία »,

«Στοιχεῖα Μεταφυσικῆς», «Περὶ τῶν μετὰ τὸ σχίσμα ἁγίων ἐκκλησιῶν» κ. ἄ.

ΤΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

ΕΤΑ ΤΗΝ κατάληψιν τῆς Παλαιστίνης, Συρίας, Αιγύπτου καὶ ἀργότερον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὰ Πατριαρχεῖα Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας ἔχασαν βέβαια τὴν προηγουμένην των αἴγλην καὶ τιμὴν, πλὴν ὅμως δὲν ἔχασαν τὸν προορισμὸν καὶ τὴν ἀποστολὴν των κατὰ τὰς παρούσας κρίσιμους στιγμὰς ἔναντι τοῦ ὑποδούλου χριστιανικοῦ κόσμου. Εὐρίσκοντο εἰς συχνὴν ἐπαφὴν καὶ συνεργασίαν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, παρὰ τοῦ ὁποῖου ἐλάμβανον ὁδηγίας.

1. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων. Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν ἔπαυσε νὰ ἐκπέμπῃ ἀκτίνας πίστεως καὶ φωτός. Διότι εὐρίσκετο εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο, εἰς τὸ ὁποῖον ἐγεννήθη, ἐδίδαξεν, ἐσταυρώθη καὶ ἀνέστη ὁ Κύριος καὶ εἰς τὸν τάφον Του εἶχεν ἀνεγερθῆ ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τῆς Ἀναστάσεως. Ἄπειρα πλῆθη προσκυνητῶν συρρέουν μὲ εὐλάβειαν, ἵνα συμμετάσχουν τῆς ἑορτῆ τοῦ Πάσχα, τῆς μεγαλυτέρας ἑορτῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Τὸ Πατριαρχεῖον διοικεῖται ἀπὸ Ἑλλήνας, ἡ δὲ περιφέρειά του ἀποτελεῖται ἀπὸ δέκα ἐννέα ἐπισκοπὰς.

Σήμερον τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων εὐρίσκεται, ἀπὸ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ διοικῆται ὑπὸ Ἑλληνοῦ Πατριάρχου.

2. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας. Τοῦτο δὲν εἶχε τὴν τύχην τοῦ Πατριαρχείου τῶν Ἱεροσολύμων, διότι ὁ Πάπας, διὰ τῶν προπαγανδιστικῶν του ἐνεργειῶν, προσεπάθησε νὰ προσελκύσῃ τοὺς Ὀρθοδόξους εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἰδρύσας ἐκεῖ καὶ Πατριαρχεῖον τῶν Οὐνιτῶν. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἀραβοφῶνων Ὀρθοδόξων ἔγιναν Οὐνῖται καὶ τὸ Ὀρθόδοξον Πατριαρχεῖον διέτρεξε κίνδυνον νὰ ἐξαφανισθῆ. Τοῦτο ἀντελήφθη τὸ Οἰ-

κουμηνικόν Πατριαρχεῖον καὶ ἐξέλεγεν εἰς αὐτὸ Ὁρθοδόξους Πατριάρχας, οἵτινες διὰ τῆς πολλαπλῆς τῶν δράσεως κατάρθωσαν νὰ συγκρατήσουν τὸν Ὁρθόδοξον Χριστιανισμόν καὶ νὰ ἀνακόψουν τὴν δρᾶσιν τοῦ Οὐνιτικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀντιοχείας περιλαμβάνει 16 μητροπόλεις.

3. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας. Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ἀλεξανδρείας προώδευσε περισσότερο τῶν ἄλλων, διότι ἔτυχε τῆς προστασίας τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδοβλαχίας καὶ τῆς Ρωσίας καὶ ἀπέκτησε μεγαλυτέραν ἰσχύν. Περιλαμβάνει ὀκτῶ ἐπαρχίας, μὲ ἰσαρίθμους ἐπισκόπους. Ὁ ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας φέρει καὶ τὸν τίτλον τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, Λιβύης, Πενταπόλεως, Αἰθιοπίας καὶ πάσης γῆς Αἰγύπτου.

Ἐκεῖ αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες συντηροῦσι τὸν Πατριαρχικόν Θρόνον καὶ διατηροῦσι καὶ διάφορα κοινωφελῆ ἰδρύματα, ὡς λ.χ. τὴν Ἑλληνικὴν Φιλόπτωχον Ἑταιρείαν (1894), τὴν Φιλόπτωχον Ἀδελφότητα τῶν Ἑλληνίδων Κυριῶν (1905), τὸ νοσοκομεῖον τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος (1817 καὶ 1882), τὸ Μπενάκειον Ὁρφανοτροφεῖον (1908) κ.ἄ.

ΑΓΤΟΚΕΦΑΛΟΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

ΛΙΓΟΝ κατ' ὀλίγον, μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων, τὸ Οἴκουμηνικὸν Πατριαρχεῖον ἔχασε τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιῶν, αἵτινες ἦσαν εἰς χώρας ἐλευθέρas.

Πρῶτη κατέστη ἀνεξάρτητος ἡ Ἐκκλησία τῆς Ρωσίας. Εἰς τὴν Μόσχαν, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ ἔτους 1589 εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ρωσίας, ὁ μητροπολίτης διοικεῖ ἐλεύθερα τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν τῆς Ρωσίας. Τὸ ἔτος 1722 ὁ Μέγας Πέτρος συνεκρότησε τὴν Σύνοδον τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη διοικεῖ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἔχει τὴν ἔδραν τῆς εἰς τὴν νέαν πρωτεύουσαν τῆς Ρωσίας, τὴν Πετρούπολιν.

Ὑπὸ τὴν νέαν ταύτην διοίκησιν ἡ Ρωσικὴ Ἐκκλησία προώδευσε πολὺ εἰς τὰ θεολογικὰ γράμματα. Ἰδρυσε διαφόρους

σχολάς και ειργάσθη διά τήν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς διαφόρους λαοὺς τῆς Σιβηρίας, Ἰαπωνίας, Κορέας κλπ.

Σήμερον, ὑπὸ τὸ νέον κομμουνιστικὸν καθεστῶς, εἶναι ἄγνωστος ἡ θέσις καὶ ἡ δρᾶσις τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπίσης κατέστησαν ἀνεξάρτητοι κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ἡ Ἐκκλησία τῆς Αὐστρίας, κατὰ τὸν 19ον δὲ αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἑλλάδος, τῆς Ρουμανίας καὶ τῆς Σερβίας.

ΤΟ ΣΧΙΣΜΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ὁ 1868, ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἤγειρε τὴν ἀξίωσιν ὅπως εἰς τὴν νέαν ἀνεξάρτητον Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν περιληφθοῦν καὶ πάντες οἱ Βούλγαροι, οἵτινες κατῴκουν εἰς χώρας εὐρισκομένας ἀκόμη ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων καὶ ὑπαγομένας εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Εἶχον μάλιστα τὴν ἀξίωσιν νὰ διορίσουν Βουλγάρους ἐπισκόπους εἰς τὰς ὑποδούλους χώρας, εἰς τὰς ὁποίας ὑπῆρχον Βούλγαροι, εἰς δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἰδικὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχηγῶν (ἐξαρχῶν), ὅστις θὰ ἦτο περιβεβλημένος μὲ τὴν ἐξουσίαν νὰ διοικῆ καὶ τοὺς ὑποδούλους καὶ τοὺς ἐλευθέρους Βουλγάρους. Τοῦτο ὅμως ἦτο παράλογον, διότι οἱ ὑπόδουλοι εἰς τοὺς Τούρκους Βούλγαροι διέμενον εἰς ἑλληνικὰς πόλεις, αἵτινες εἶχον ὀρθόδοξους ἐπισκόπους. Τὸ Πατριαρχεῖον ἐδέχθη μὲν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ νὰ εἶναι αὕτη περιωρισμένη ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους.

Ἐπειδὴ οἱ Βούλγαροι ἐπέμειναν καὶ ἐδημιούργησαν ταραχὰς εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν, ὁ τότε Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἄνθιμος ὁ β' συνεκάλεσε τοπικὴν Σύνοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν κατεδίκασε τὴν Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν ὡς σχισμαστικὴν. Ἀπὸ τότε διεκόπησαν αἱ σχέσεις Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, μέχρι τοῦ τέλους τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, κατὰ τὸν ὁποῖον, ἀφοῦ ἐτακτοποιήθησαν αἱ ἐθνολογικαὶ διαφοραὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων, ἦρθη καὶ τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα.

1. Σύστασις

ΤΑΝ, μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, ἡλευθερώθη ἐν τμήμα τῆς Ἑλληνικῆς γῆς καὶ οὐτὼ ἐδημιουργήθη καὶ πάλιν ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν κράτος, ἡ Ἐκκλησία εἰς αὐτὸ ἦτο ἐλεύθερα καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικῶν Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀκόμη τότε ἦτο ὑπόδουλον εἰς τοὺς Τούρκους. Τὴν γνώμην περὶ αὐτοκεφάλου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας πρῶτος εἶχεν ἐκφράσει

ὁ Ἀδαμάντιος Κοραΐς.

Κατ' ἀρχὰς τὴν διοίκησιν εἶχον οἱ ἐπίσκοποι τῶν διαφόρων Ἑλληνικῶν πόλεων. Κατὰ τὸ ἔτος 1828, ὁ πρῶτος κυβερνήτης τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ κράτους Ἰωάννης Καποδίστριας, μετὰ τῶν ἄλλων ἔργων του, ἐπεχείρησε νὰ τακτοποιήσῃ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Δὲν ἐπραγματοποίησεν ὅμως τὰ σχέδιά του, διότι ἐν τῷ μεταξύ ἐδολοφονήθη, τὴν 9ην Ὀκτωβρίου 1831.

Τὸ ἐγκαταλειφθὲν ὅμως ἔργον τοῦ Καποδιστρίου ἔφερεν εἰς πέρας ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος Ὀθων (1833). Οὗτος συνέστησε μίαν ἐπιτροπὴν ἀπὸ ἀνδρας πεπαιδευμένους καὶ συνετοὺς, ἵνα ἐξετάσουν λεπτομερῶς τὰ πράγματα καὶ ἐξεύρουν κατάλληλον τρόπον τακτοποιήσεως αὐτῶν. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη συνέταξεν ἐν σχέδιον (καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας), εἰς τὸ ὁποῖον καθωρίζετο λεπτομερῶς ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ ἴδρυσις αὐτοκεφάλου καὶ ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ τρόπος τῆς διοικήσεως αὐτῆς.

Μετὰ ταῦτα συνεκλήθησαν ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὴν τότε πρωτεύουσαν, τὴν πόλιν Ναύπλιον, καὶ δι' ἀποφάσεως ἐπεκύρωσαν τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τότε ἰδρύθη ἡ ἀνεξάρτητος καὶ αὐτοκέφαλος Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Αἱ κύριαι δὲ διατάξεις τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς Ἐκκλησίας εἶναι αἱ ἑξῆς: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, κεφαλὴν γνωρίζουσα τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, κατὰ τὸ διοικητικὸν αὐτῆς μέρος ἔχει ἀρχηγὸν τὸν Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι αὐτοκέφαλος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ πάσης

ἄλλης ἐξουσίας, φυλαττομένης ἀπαραχαράκτου τῆς δογματικῆς ἐνότητος, κατὰ τὰ παρὰ πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν ἀνεκάλυπτον προσβευόμενα».

2. Διοικήσεις

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ τῆς Ἐκκλησίας ἀνήκεν εἰς τὴν λεγομένην Ἱερὰν Σύνοδον. Αὕτη ἀπετελεῖτο ἀπὸ πέντε ἀρχιερεῖς, ἐκλεγομένους κατ' ἔτος ἐξ ἐκείνων, οἵτινες εἶχον περισσότερα ἔτη ἱερωσύνης εἰς τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου (πρεσβεῖα ἀρχιερωσύνης). Εἰς τὰς συνεδριάσεις ὁμῶς τῆς Ἱερᾶς ταύτης Συνόδου παρευρίσκετο πάντοτε καὶ εἷς πολιτικός ὑπάλληλος, ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Κράτους, ὅστις ἐλέγετο Βασιλικὸς Ἐπίτροπος. Διὰ τὰ ἔχουν δὲ ἰσχὺν αἱ ἀποφάσεις τῆς Συνόδου, ἔπρεπεν ἀπαιτητικῶς νὰ ὑπογράψῃ αὐτάς καὶ ὁ Βασιλικὸς Ἐπίτροπος.

Τὴν Ἱδρυσιν τῆς αὐτοκεφάλου ἐν Ἑλλάδι Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας δὲν τὴν ἐγνωστοποίησαν ἀμέσως εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, παρὰ μόνον μετὰ 17 ἔτη. Ὁ Πατριάρχης, μαθὼν τὰ ἐπιτελεσθέντα, ἐδέχθη ταῦτα καὶ ἀνεγνώρισε τὴν αὐτοκέφαλον Ἐκκλησίαν, δι' ἐκδόσεως σχετικῆς ἀποφάσεως, Πατριαρχικοῦ Συνοδικικοῦ Τόμου καλουμένης, ἣτις καθώριζε καὶ τὸν τρόπον τῆς διοικήσεως αὐτῆς.

Κατὰ τὸ ἔτος 1852, ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐψήφισε νέον καταστατικὸν χάρτην, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀνεγνωρίζοντο ὀρισμέναι εἰσηγήσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Οὕτως ἡ Ἑλληνικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπανασυνεδέθη μετὰ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ, μεταξὺ τῶν ἄλλων, λαμβάνει ἀπ' αὐτὸ τὸ Ἅγιον Μύρον, τιμῆς ἕνεκεν. Τὸν νέον αὐτὸν καταστατικὸν χάρτην ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐτροποποίησεν ὡς ἐξῆς :

Ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἐποπτεύουσα ἀρχὴ εἶναι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος. Ταύτην ἀποτελοῦν πάντες οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος, συνέρχεται δὲ αὕτη ἀνά τρία ἔτη εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἑλλάδος, τὰς Ἀθήνας. Πρόεδρος αὐτῆς εἶναι ὁ ἐκάστοτε Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ὅστις φέρει τὸν τίτλον «Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος».

Τὴν τρέχουσαν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἔχει ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Αὕτη ἀποτελεῖται ἀπὸ δώδεκα ἀρχιερεῖς, ἐκλεγομένους κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας των, καὶ ἀπὸ τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος, ὅστις εἶναι πρόεδρος αὐτῆς. Ἔδρα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου εἶναι πάντοτε αἱ Ἀθῆναι.

Ἡ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΔΟΥΛΕΙΑΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ
ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. Κατὰ τὴν δουλείαν

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ χρόνους τῆς Τουρκικῆς δουλείας, ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία διετηρήθη ὡς στοργικὴ μήτηρ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ καταδυναστευομένου Ἑλληνισμοῦ. Μὲ κεφαλὴν καὶ ὄδηγόν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, γίνεται πρωτοπόρος ἐν μέσῳ χαλεπῶν περιστάσεων καὶ ἀγωνίζεται καὶ προσφέρει τὰ πάντα, ἵνα διατηρηθῇ ἀμόλυντος ἡ χριστιανικὴ ψυχὴ ἀπὸ τὴν βίαν τοῦ Ἰσλαμισμού. Ἐνθαρρύνει τοὺς ὑποδούλους πιστοὺς τῆς καὶ τονώνει τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ τὴν ἐθνικὴν ἰδεολογίαν.

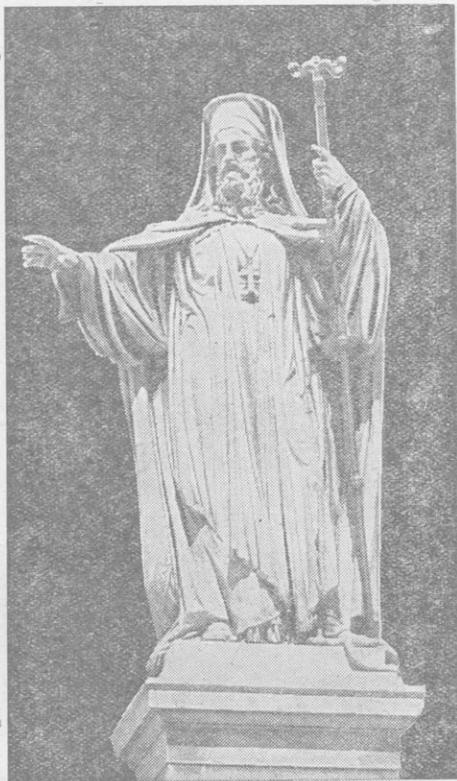
Οἱ χριστιανικοὶ ναοὶ καὶ τὰ μοναστήρια γίνονται φιλόξενα καὶ στοργικὰ ἄσυλα εἰς τοὺς καταδιωκομένους πιστοὺς καὶ φωτεινὰ διδασκῆρια εἰς τὴν ἀπειλουμένην νὰ βυθισθῇ εἰς τὸ σκότος νεότητα. Ἐκεῖ μέσα, εἰς τὸ «κρυφὸ σχολεῖο» καὶ εἰς τὸ σκοτεινὸ τοῦ «κελλί» ἡ ψυχὴ τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας φωτίζεται μὲ τὴν φλόγα τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἐκ παραλλήλου δὲ καλλιεργεῖται καὶ ἡ ἰδέα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Γένους. Ὁ πτωχὸς καὶ ρακένδυτος «παππᾶς» ἐκεῖ μέσα γίνεται ὁ λειτουργὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ὁ ἐμπνευστὴς τῶν ἰδανικῶν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὁ κλῆρος, κατὰ τοὺς πικροὺς χρόνους τῆς μακρᾶς δουλείας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐσήκωσε τὸ μεγαλύτερον βᾶρος τῶν βασάνων καὶ τῶν διώξεων. Πολλοὶ ἱερεῖς, ἐμπνεόμενοι ἀπὸ αἰσθήματα πατριωτικοῦ παλμοῦ, ὑπῆρξαν πρωτοπόροι καὶ ἡγῆ-

τορες εις διαφόρους επαναστατικούς αγώνας. Πολλοί εξ αυτών εξωρίσθησαν, πολλοί έταλαιπωρήθησαν, πολλοί έφυλακίσθησαν και πολλοί υπέστησαν φρικτόν μαρτυρικόν θάνατον.

2. Κατα τήν επανάστασιν

“Όταν εξερράγη ή Έλληνική επανάστασις του 1821, ό κληρως, με τήν φλόγα του πατριωτισμου εις τά στήθη, περιέρχεται τά διάφορα μέρη και ένθαρρύνει και εύλογεί τους υποδούλους αδελφούς. Παντοϋ ή Έκκλησία του Χριστου, δια των αντιπροσώπων της, εύαγγελίζεται τήν ανάστασιν του γένους. “Ο Παλαιών Πατρών Γερμανός εις τήν “Αγίαν Λαύραν ύψώνει τό παραπέτασμα της ώρας πύλης του μικροϋ ναου ως λάβαρον του ιεροϋ έθνικοϋ μας αγώνος. “Ο Γρηγόριος Δικαίος (Παπαφλέσσας) έρχεται εις τήν Πελοπόννησον και έμψυχώνει με ένθουσιασμόν και με πίστιν τους αποφασισμένους αδελφούς και εις τό τέλος, εις τό άθάνατο Μανιάκι, ποτίζει με τό αίμα του τό μόλις φυόμενον δένδρον της έλευθερίας. “Ο έθνομάρτυς Πατριάρχης Γρηγόριος ό Ε΄, εις τήν Κων/πολιν, άποδεικνύει, με τον φρικτόν άπαγχονισμόν του, τον προορισμόν και τό χριστιανικόν

“Ο έθνομάρτυς Γρηγόριος ό Ε΄
(άνδριάς πρό του Πανεπιστημίου Αθηνών)

καθήκον και την ύψιστην ἔθνικὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἑλληνος ἐκκλησιαστικοῦ ποιμενάρχου. Τοῦτον ἠκολούθησαν εἰς τὸ μαρτύριον, ἀπαγχονισθέντες κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καὶ οἱ μητροπολίται Ἐφέσου, Νικομηδείας καὶ Ἀγγιάλου. Ὁ μητροπολίτης Ἀδριανουπόλεως ἀπεκεφαλίσθη μὲ ἄλλους κληρικούς. Ὁ μητροπολίτης Σαλώνων (Ἀμφίσσης), κρατῶν τὸν Σταυρόν, ἐνθαρρύνει τὴν ἐπανάστασιν καὶ πίπτει χάριν αὐτῆς. Τέλος ὁ ἥρως ἐκεῖνος μοναχὸς Ἄθανάσιος Διάκος, σουβλισθεὶς, ὑπέστη τὸν μαρτυρικώτατον θάνατον εἰς τὴν Λαμίαν. Ἡ θυσία τῶσων μαρτύρων κληρικῶν ἐχάρισεν εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀμόλυντον.

Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΗΣΙΑΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΕΩΣ

ΕΝ ΕΣΤΑΜΑΤΗΣΕ βέβαια τὴν δρᾶσιν τῆς μέχρι σήμερον ἡ Ἐκκλησία. Συνεχίζει τὸ ἔργον τῆς μέχρι σήμερον ὑπὸ διαφόρους μορφὰς τῆς κοινωνικῆς τῆς προνοίας.

Κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς ἀγῶνας, ἡ Ἐκκλησία μας, διὰ τῶν πλουσίων μοναστηρίων τῆς καὶ διὰ τῶν ἐμψυχωμένων μοναχῶν τῆς, παρέχει πάσης φύσεως βοήθειαν εἰς τοὺς ἐργαζομένους τὴν ἰδέαν τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ὑποδούλων ἀκόμη Ἑλλήνων Χριστιανῶν ἀδελφῶν.

Κατὰ τοὺς Βορειοηπειρωτικοὺς ἀγῶνας τῆς φυλῆς μας, ὁ κληρὸς τῆς Ἠπείρου ἐν γένει, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἐμπνευσμένον ἱεράρχην Ἰωαννίνων καὶ νῦν Ἀρχιεπίσκοπον Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σπυρίδωνα, πρωτοστατεῖ, ἵνα ἐλευθερωθοῦν οἱ ὑπὸ τοὺς Ἀλβανοὺς ὑπόδουλοι Ἑλληνες ἀδελφοὶ τῆς Βορείου Ἠπείρου.

Τὸ 1922, εἰς τὸ δρᾶμα ἐκεῖνο τῆς Μικρασιατικῆς καταστροφῆς μας, ὁ κληρὸς καὶ ἄλλην μίαν ἀκόμη φοράν ἀποδεικνύεται ἔθνικὸς ποδηγέτης καὶ πνευματικὸς συμπαραστάτης, ἰστάμενος παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ σφαγιαζομένου χριστιανικοῦ ποιμνίου του, καὶ προσφέρεται ἐκουσίως ὡς θυσία εἰς τὸν βωμὸν τοῦ ἔθνικοῦ καθήκοντος. Οὕτω ὁ μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσό-

στομος ἐσφαγιάσθη τὸ 1922 ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, παραμείνας, ὡς καλὸς ποιμὴν, πλησίον τοῦ ἐναπομείναντος ἐκεῖ ποιμνίου του. Τὴν ἰδίαν τύχην εἶχον καὶ οἱ μητροπολίται Κυδωνιῶν Γρηγόριος καὶ Μοσχονησιῶν Ἀμβρόσιος, μαρτυρήσαντες

Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σπυρίδων

τὸ ἔτος 1922, ἐνθαρρύνοντες καὶ παραμυθοῦντες τοὺς σφαγιαζομένους ἀδελφούς.

Κατὰ τοὺς ἐνδόξους ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνοἰταλικοῦ πολέμου καὶ πάλιν ἡ Ἐκκλησία μας δὲν ὑστέρησεν εἰς ἠθικὴν προσ-

φοράν, πρὸς τόνωσιν τοῦ θρησκευτικοῦ καὶ ἔθνικοῦ φρονήματος τῶν μαχομένων ὑπὲρ πίστεως καὶ Πατρίδος. Διὰ τῶν ἐμπνευσμένων κληρικῶν τῆς παραστέκει μέχρι τέλους εἰς τὰ ἀπρόσιτα καὶ χιονοσκεπῆ βουνὰ τῆς Ἡπείρου καὶ ἐνθαρρύνει τοὺς

Ὁ ἐθνομάρτυς Χρυσόστομος Σιφονίδης

μαχομένους ὑπὲρ θρησκείας καὶ ἐλευθερίας πιστοῦς τῆς. Ἐκ παραλλήλου εἰς τὰ μετόπισθεν δὲν παραλείπει νὰ ἐκδηλώνη τὴν δρασίμ τῆς εἰς ἔργα προνοίας καὶ ἀλληλεγγύης.

Κατὰ τὴν ἐπάρατον ἐκείνην Γερμανικὴν κατοχὴν (1941-

1944), πολλάκις ἡ Ἐκκλησία μας, δι' ἐμψυχωμένων καὶ ἐμπνευσμένων κληρικῶν, ἱεραρχῶν, καὶ ἱερέων, ὥρθωσε τὸ ἀνάστημά της καὶ ἐκαυτηρίασε τὰς θηριώδεις καὶ ἐγκληματικὰς πράξεις τῶν βαρβάρων κατακτητῶν, Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ὠδηγήθησαν ἄλλοι εἰς μαρτυρικὰ στρατόπεδα καὶ ἄλλοι πρὸ τῶν ἐκτελεστικῶν ἀποσπασμάτων. Διὰ τῶν διαφόρων ἱεροτελεστιῶν καὶ λειτουργιῶν της ἐτόνωσε ποικιλοτρόπως τὸ θρησκευτικὸν καὶ ἔθνικόν αἴσθημα τοῦ ὑπερηφάνου καὶ ὑπὸ κατοχὴν διαβιοῦντος Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐπρωτοστάτησεν εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνοριακῶν συσσιτίων, εἰς τὰ ὁποῖα πλήθη Ἑλληνικοῦ λαοῦ πεινασμένα κατεπράυναν τὴν πεῖνάν των. Καὶ ἐν γένει διὰ τῶν χριστιανικῶν της ὀργανώσεων ἐτέθη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πασχούσης Ἑλληνικῆς ψυχῆς.

Ἐπίσης κατὰ τὰ ἔτη τοῦ κομμουνιστικοῦ κινήματος (1944 - 1949) καὶ πάλιν ὁ κλῆρος προσέφερε τὴν μεγαλυτέραν εἰς ἀναλογία ἠθυσίαν τοῦ αἵματος, ὑπομένων τὰ πάντα μὲ χριστιανικὴν καρτερικότητα, χάριν τοῦ Εὐαγγελίου, τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἀγάπης. Τετρακόσιοι καὶ πλέον ἱερεῖς ἐκ τοῦ ἐγγάμου κλήρου ἐσφαγιάσθησαν κατὰ τὸν πλέον ἀπάνθρωπον τρόπον, ἐπειδὴ ἠρνήθησαν νὰ ὑπηρετήσουν τοὺς σκοτεινοὺς σκοποὺς τῶν ἐχθρῶν τῆς θρησκείας, ἐμμένοντες εἰς τὰς χριστιανικὰς των πεποιθήσεις. Ἀρκετὸν εἶναι τὸ παράδειγμα τοῦ ἱερέως Σκρέτα, ὅστις ἐσταυρώθη ἐπὶ δένδρου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Μ. Παρασκευῆς. Ὑπὲρ τῶν νέων αὐτῶν μαρτύρων τῆς πίστεως ἡ Ἐκκλησία μας ἐτέλεσε πανελλήνιον μνημόσυνον.

Καὶ σήμερον ἀκόμη (1949) ἡ Ἐκκλησία μας, εἰς τὴν φωνὴν τοῦ γυμνητεύοντος συμμοριοπλήκτου ἀδελφοῦ, ἔσπευσε νὰ ἐκτελέσῃ ἀκόμη μίαν φορὰν τὸ καθήκόν της. Διέθεσεν ὄλα τὰ πολύτιμα ἀφιερῶματα τῶν ναῶν ὑπὲρ ἀποκαταστάσεως εἰς τὰς ἐστίας των τῶν καταστραφέντων αὐτῶν ἀδελφῶν μας. Διὰ δὲ τοῦ στόματος τοῦ Ποιμενάρχου της Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σπυρίδωνος ἐξεφώνησε τὸ ἀδελφικὸν κήρυγμα τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἀγάπης καὶ τὴν 27ην Νοεμβρίου 1949 περισυνέλεξε καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, διὰ τῶν μαθητῶν τῶν κατηχητικῶν της σχολείων, τὸ δέμα τοῦ ἐπαναπατρισμοῦ τῶν συμμοριοπλήκτων ἀδελφῶν.

Ὅμοίως ἔχει διοργανώσει σήμερον, καλύτερον πάσης ἄλλης ἐποχῆς, καὶ τὴν Ἀποστολικὴν Διακονίαν. Αὕτη, στηριζομένη ἐπὶ νέων διοικητικῶν βάσεων, δρᾷ εἰς ὅλους τοὺς χριστιανικοὺς τομεῖς, εἰς τὸ κήρυγμα, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πρόνοιαν, εἰς τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὴν διάδοσιν τῶν χριστιανικῶν ἀρχῶν, διὰ τοῦ προφορικοῦ λόγου καὶ διὰ τῆς ἐκδόσεως πολυαριθμῶν χριστιανικῶν περιοδικῶν καὶ βιβλίων.

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΝ

ΤΑΝ ΜΕΤΑ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἀπέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του, ἡ πρώτη φροντίς καὶ μέριμνα τῶν κυβερνητῶν αὐτοῦ ἦτο νὰ ἀναζωογονήσουν τὴν παιδείαν ἐν γένει, ἡ ὁποία, λόγῳ τῆς μακρᾶς δουλείας, εἶχε περιέλθει εἰς πραγματικὸν μαρασμόν. Εἰς τοῦτο ἐβοήθησαν πολὺ καὶ οἱ ἐκπατρισθέντες καὶ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν Δύσιν Ἕλληνες λόγιοι καὶ ἐπιχειρηματῆαι. Ἐκ τούτων πολλοὶ λόγιοι, μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους, ἤλθον εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ προσέφερον τὴν προσωπικὴν των συνδρομήν, διὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν αὐτοῦ. Ἄλλοι πάλιν διέθεσαν μεγάλα χρηματικὰ ποσὰ διὰ τὴν ἀνέγερσιν διαφόρων σχολῶν. Οὕτω ἰδρύθησαν παντὸς εἶδους ἐκπαιδευτήρια καὶ ἱερατικαὶ σχολαί, εἰς τὰς ὁποίας εἰσῆχθη καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν θρησκευτικῶν. Ὁ πρῶτος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος Ἰωάννης Καποδίστριας ἵδρυσε τὴν ἱερατικὴν σχολὴν εἰς τὸ μοναστήριον τοῦ Πόρου, ὡς καὶ τὸ σημερινὸν Πανεπιστήμιον, τὸ ὁποῖον ὠνομάσθη «Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον» καὶ εἰς τὸ ὁποῖον στεγάζεται ἡ Θεολογικὴ Σχολή. Ἐπίσης ἀπὸ εἰσφορᾶς τῶν ἀδελφῶν Ριζάρη ἰδρύθη, τὸ 1843, εἰς Ἀθήνας ἡ Ριζάρειος λεγομένη Ἱερατικὴ Σχολή, εἰς τὴν ὁποίαν προπαρασκευάζονται καὶ μορφώνονται ὑποψήφιοι κληρικοί.

Πλεῖστοι θεολόγοι ἐνεφανίσθησαν καὶ ἐδίδαξαν κατὰ καιροὺς τὸν ἐλεύθερον πλέον Ἑλληνισμόν καὶ τὴν νεολαίαν καὶ ὡς καθηγηταὶ καὶ ὡς κληρικοὶ ἱεροκήρυκες. Σπουδαιότεροι ἐκ τῶν

θεολόγων, οἵτινες προήγαγον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην, ἦσαν οἱ ἑξῆς :

1. Θεόκλητος Φαρμακίδης. Οὗτος ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1784 εἰς ἓν χωρίον, κείμενον πλησίον τῆς Λαρίσης (Θεσσαλίας). Κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν ἐσπούδαζεν εἰς Γοτίγγην, ὁπότε, ἐγκαταλείψας τὰς σπουδὰς του, ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ προσέφρε τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τὸ μαχόμενον ἔθνος. Τὸ ἔτος 1823 εἰργάσθη εἰς Κέρκυραν ὡς καθηγητὴς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Ἀκολούθως κατέλαβε διάφορα ἀξιώματα. Ἐγένετο ἔφορος τῶν ἐν Αἰγίνῃ σχολῶν, γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (1833) καὶ τὸ ἔτος 1837 καθηγητὴς τῆς θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, διακριθεὶς διὰ τὰς θεολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς του γνώσεις. Εἰργάσθη ἐπίσης πολὺ καὶ διὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς ἐλευθέρου Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέθανε τὸ 1862.

2. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος. Οὗτος κατήγετο ἐκ Τσαριταίνης τῆς Θεσσαλίας. Εἰργάσθη ὡς θεολόγος καὶ ἱεροκήρυξ. Τὸ ἔτος 1819, ἐγκαταλείψας τὴν Ἑλλάδα, ἵνα διαφύγῃ τὸν ἄμεσον κίνδυνον τῆς σφαγῆς, μετέβη εἰς Ῥωσίαν, ὁπόθεν ἐπέστρεψεν ὅταν πλέον ἢ Ἑλλάς ἦτο ἐλευθέρη. Ἀπέθανε τὸ ἔτος 1875 εἰς Ἀθήνας καὶ ἐτάφη εἰς τὴν ἱεράν μονὴν Πετράκη.

Καὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς θεολόγοι, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, εἰργάσθησαν πρὸς ἐξύψωσιν τῶν θεολογικῶν γραμμάτων. Πλεῖστοι ἐκ τούτων διετέλεσαν καὶ καθηγηταὶ τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, τῶν ὁποίων παραθέτομεν τὰ ὀνόματα : Κ. Κοντογόνης, Ἀλέξανδρος Λυκοῦργος, Ε. Ζολώτας, Α. Δ. Κυριακός, Νικηφόρος Καλογεράς, Νικόλ. Δαμαλάς, Φιλάρετος Βαφειδης, συγγράψας ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ὁ πρῶν Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ὁ πολυγραφώτατος Χρῖστος Ἀνδρουτσος, ὅστις διὰ τῶν σπουδαιοτάτων συγγραμμάτων του συνετέλεσεν εἰς τὴν θεμελίωσιν τῶν ἠθικῶν καὶ δογματικῶν ἀληθειῶν τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας, ὁ Κωνσταντῖνος Δυοβουνιώτης κ.ἄ. Ἐκ τῶν ζώντων δὲ πλεῖστοι διαπρεπεῖς θεολόγοι, καὶ εἰς τὰ δύο Πανεπιστήμια, Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, διδάσκοντες, προάγουσιν σήμερον τὴν θεολογικὴν ἐπιστήμην.

ΙΣ ΤΑ τῆς λατρείας τῶν Χριστιανῶν τῆς Αὐτοκεφάλου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ ἦθη αὐτῶν σημειοῦνται κατὰ τὴν τετάρτην περίοδον αἱ ἑξῆς ἐξελίξεις :

1. *Λατρεία.* Μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν, ἡ λατρεία ἐπανευρίσκει ἐν Ἑλλάδι τὴν θέσιν τῆς. Ἐπισκευάζονται οἱ κατεστραμμένοι ναοὶ καὶ κτίζονται νέοι μὲ εἰσφοράς πλουσίων Ἑλλήνων, εἰς ρυθμοὺς Βασιλικῆς καὶ Βυζαντινοῦ. Ἐσωτερικῶς διακοσμοῦνται μὲ πολυτελεῖς εἰκόνας ἀγίων ἀρίστης τέχνης καὶ μὲ διάφορα ἄλλα πολύτιμα ἀντικείμενα, κανδήλας, πολυελαίους κ. ἄ. Ἐπὶ Ἀρχιεπισκόπου Θεοκλήτου εἰσήχθη καὶ ἡ βυζαντινὴ μουσικὴ εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν. Πρὸς διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς ἰδρύθη εἰς τὸ Ὠδεῖον Ἀθηνῶν ἰδιαιτέρα ἔδρα, ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ μουσικοῦ διδασκάλου Κωνσταντίνου Ψάχου, ἀποσταλέντος πρὸς τοῦτο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Αἱ λιτανεῦσεις τῶν ἀγίων λειψάνων τῶν μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας γίνονται μὲ ἰδιάζουσαν τιμὴν καὶ μεγαλοπρέπειαν καὶ λαμβάνει μέρος ὁ κλῆρος καὶ ὁ λαὸς μὲ εὐλάβειαν καὶ θρησκευτικὴν κατάνυξιν.

Ἐπίσης ἐκαλλιεργήθη μετὰ ζήλου καὶ τὸ κήρυγμα τοῦ θεοῦ λόγου. Κατὰ τὸ 1906 ὑπῆρχον πλέον τῶν 20 ἱεροκηρύκων καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα.

2. Τὰ ἦθη. Ἐπίσης ἐκαλυτέρευσαν καὶ τὰ ἦθη. Ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος τῶν ἐκκλησιῶν ἀκούεται τακτικὰ τὸ χριστιανικὸν κήρυγμα καὶ εἰς τὰς αἰθούσας τῶν χριστιανικῶν ὀργανώσεων διδάσκεται ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια καὶ πᾶσα κοινωφελὴς διδασκαλία. Εἰς τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα χιλιάδες παιδικαὶ ψυχαὶ τροφοδοτοῦνται μὲ τὰ ἠθικὰ διδάγματα τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν, ἡ δὲ ἀλληλεγγύη καὶ ἡ ἀγάπη ἐπίσης δὲν ὑστεροῦν. Εἰς ἐκάστην μητρόπολιν πολλοὶ ἔνδεοι εὐρίσκουν ἀνακούφισιν, βοηθούμενοι ἀπὸ τὰ λειτουργοῦντα φιλόπτωχα ταμεῖα. Πλεῖστα δὲ συγγράμματα καὶ περιοδικὰ ἐξεδόθησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς πρὸς θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν μόρφωσιν τῶν Χριστιανῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΠΑΠΙΚΗ ΕΚΚΛΗΣΙΑ

ΤΟ ΚΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΠΑ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ

Σ ΙΔΟΜΕΝ, ἡ πολιτικὴ ἰσχύς τοῦ Πάπα ἤρχισε νὰ χάνεται ἀπὸ τὰς χεῖράς του. Ὁ Πάπας προσεπάθησε νὰ διατηρήσῃ τὴν ἐξουσίαν του, χρησιμοποιοῦντας κατ' ἀρχὰς τὰ διάφορα τάγματα τῶν Ἰησουϊτῶν. Καὶ ὅταν αὐτὰ ἀπέτυχον εἰς τὰς προσπάθειάς των καὶ διελύθησαν, μετεχειρίσθη ἐκβιαστικὰ μέτρα. Οὕτω, κατὰ τὸ ἔτος 1545, συνεκλήθη ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεφασίσθη ἡ τελεία ὑποταγὴ πάντων εἰς τὸν Πάπαν. Ἀπηγορεύθη μάλιστα ἡ ἐλευθέρᾳ ἔρευνα τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Διὰ τῶν βιαιῶν τούτων μέτρων τοῦ Πάπα πρῶτον ἀπεμακρύνθησαν οἱ προτεστάνται. Τὸ ἔτος 1870, ὁ πάπας Πίος ὁ 9ος, συγκαλέσας σύνοδον εἰς τὸ Βατικανόν, ἐψήφισε τὸ « Ἀλάθητον τοῦ Πάπα », δηλ. ὅτι οὗτος εἰς ὅλας τὰς πράξεις καὶ ἐνεργείας του ἔχει τὴν θεῖαν δύναμιν νὰ μὴ ὑποπίπτῃ εἰς σφάλματα.

Ἡ πολιτικὴ ἐξουσία του δὲν διήρκεσε πολὺ. Διότι, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος (1870), ὁ τελευταῖος βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας Βίκτωρ Ἐμμανουὴλ κατέστησε τὴν Ρώμην πρωτεύουσαν καὶ περιώρισε τὸν Πάπαν εἰς τὸν Βατικανὸν λόφον. Τὸ 1929, τὸ Βατικανὸν ἀνεγνωρίσθη ὡς ἐλεύθερον Κράτος τοῦ Πάπα, τὸ ὁποῖον ἔχει κεχωρισμένην διοίκησιν. Ἔχει ἰδικούς του δικαστάς, ὑπαλλήλους, νομίματα καὶ γραμματόσημα ἀκόμη. Ἔχει δὲ καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀντιπροσωπεύεται διὰ πρεσβευτῶν.

Ἀλλὰ ἡ ψήφισις τῆς συνόδου τοῦ Βατικανοῦ περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ δυσαρεστηθοῦν πολλοὶ θεολόγοι, κληρικοὶ καὶ λαϊκοί, οἵτινες δὲν ἐδέχθησαν τὴν ἀπόφα-

σιν ταύτην καὶ ἀπεσχίσθησαν, ἰδρύσαντες τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Παλαιοκαθολικῶν. Οὗτοι δὲν ἀναγνωρίζουν τὸ πρωτεῖον τοῦ Πάπα καὶ πολλὰς παραλόγους ἀξιώσεις αὐτοῦ. Εὐρίσκονται εἰς Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Ὀλλανδίαν, Αὐστρίαν καὶ Μεξικόν.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΑΠΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ Δ' ΠΕΡΙΟΔΟΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ κατὰ τὴν Δ' περίοδον δὲν μετεβλήθη. Ὅλαι αἱ ἐξουσίαι εὐρίσκοντο, ὡς καὶ πρότερον, εἰς χεῖρας τοῦ Πάπα. Οὐδεὶς δύναται νὰ φέρῃ ἀντίρρησην. Πᾶς ὅστις θὰ ἐξεδήλωνε τοιαύτην διάθεσιν ὑφίστατο τὸν διὰ τῆς πυρᾶς μαρτυρικὸν θάνατον.

1. Παιδεία. Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν, ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία οὐδεμίαν πρόοδον παρουσιάζει εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς παιδείας, διότι δὲν ὑπάρχει οὐδεμία πρωτοβουλία εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τῶν διαφόρων θεολογικῶν προβλημάτων. Ὑπῆρχε δὲ ἐκ παραλλήλου ἀπόλυτος λογοκρισία εἰς τὰ ἐκδιδόμενα βιβλία καὶ ἐν γένει εἰς πᾶν ἔντυπον, τὸ ὁποῖον ἐπρόκειτο νὰ κυκλοφορήσῃ.

2. Λατρεία. Ἡ λατρεία παρουσιάζει πρόοδον. Κτίζονται μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ μὲ τὸν νέον ρυθμὸν τῆς Ἀναγεννήσεως, ὡς οἱ ναοὶ τοῦ ἁγίου Πέτρου καὶ τοῦ ἁγίου Παύλου εἰς Ρώμην, τοῦ ἁγίου Στεφάνου εἰς Βιέννην κ.ἄ. Ἐπίσης ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ ζωγραφικὴ καὶ ἡ διακοσμητικὴ. Ἄριστοι καλλιτέχναι ζωγράφοι (ὡς ὁ Ραφαήλ, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος κ. ἄ.) κοσμοῦν διὰ καλλιτεχνικῶν εἰκόνων τὸ ἐσωτερικὸν τῶν ναῶν. Τέλος εἰσήχθη εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἡ μουσικὴ (ἁρμόνιον).

3. Ἡθῆ. Ἐπειδὴ ὁ Πάπας εἶχεν ἀπαγορεύσει τὴν μετάφρασιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἰς ἄλλην γλῶσσαν, πλὴν τῆς Λατινικῆς, οἱ ὑπ' αὐτὸν λαοὶ ἠγνόουν τὸ περιεχόμενον αὐτῆς καὶ ἐτήρουν μόνον τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους τῆς λατρείας, ἀδιαφοροῦντες διὰ τὴν οὐσίαν. Δύναται ὁμως νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰργάσθη διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώριζον ἀκόμη τὴν ἀλήθειαν τοῦ Εὐαγγελίου. Πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτὸν διωργάνωσεν ἱεραποστολικά τάγματα, τὰ ὁ-

ποῖα περιήλθον τὴν Ἀσίαν, τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἄλλας χώρας καὶ προσείλκυσαν πολλοὺς εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΔΥΣΙΝ

Ι ΛΑΟΙ τῆς Δύσεως δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὴν ἄδικον καὶ καταπιεστικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πάπα. Ὁ παπικὸς κληρὸς εἶχε παρεκκλίνει τοῦ προορισμοῦ του καὶ ἐνδιεφέρετο μόνον διὰ τὸ ἀτομικὸν του συμφέρον. Ἔνεκα τούτου ἀπεφάσισαν ὅπως μεταρρυθμίσουν τὴν ἤδη ὑπάρχουσαν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν. Κύρια δὲ σημεῖα τῆς μεταρρυθμίσεως ἦσαν ἡ ἐπαναφορὰ εἰς τὰ παλαιὰ ἤθη καὶ εἰς τὴν πραγματικὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Πάπαι βεβαίως ἀντέδρασαν καὶ πολλοὺς κατεδίκασαν εἰς τὸν διὰ τῆς πυρᾶς θάνατον. Πλὴν ὅμως ἡ ἀφορμὴ εἶχε δοθῆ καὶ νέοι ἄνδρες παρουσιάζονται. Εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ Λούθηρος καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν ὁ Σβίγγλιος καὶ ὁ Καλβῖνος.

1. Λούθηρος. Οὗτος γεννήθη εἰς τὸ Ἀϊσλέβεν τῆς Σαξονίας, τὸ ἔτος 1483. Κατ' ἀρχὰς ἐγένετο μοναχὸς τῶν Αὐγουστιανῶν ταγματῶν καὶ ὕστερον ἐχειροτονήθη ἱερεὺς. Ἔσπουδάσε φιλοσοφίαν καὶ ἠσχολήθη πολὺ μὲ τὴν μελέτην τῶν Ἁγίων Γραφῶν. Λόγω τῶν ἐξαιρετικῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν του προσόντων, προσελήφθη ὡς καθηγητῆς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βυτεμβέργης, ὅπου εἰργάσθη μετὰ ζήλου ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου.

Ὅτε ἦλθεν εἰς Βυτεμβέργην ἀντιπρόσωπος τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ 10ου, ἵνα διανείμῃ εἰς τοὺς ἐκεῖ Χριστιανοὺς συγχωροχάρτια, πρὸς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν των, ἀπεφάσισε νὰ ἀντιταχθῆ κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τοῦ Πάπα. Τὴν παραμονὴν τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων (1517), ἐτοιχοκόλλησεν εἰς τὴν θύραν τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τὰς ἰδέας του εἰς 95 ἄρθρα. Διὰ τούτων κατεπολέμη τὰς ὑπερβασίας τοῦ Πάπα καὶ ἐκάλεε τοὺς Χριστιανοὺς καὶ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Δύσεως νὰ ἐλευθερωθοῦν ἀπὸ αὐτόν. Μαθῶν ταῦτα ὁ Πάπας, ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ρώμην τὸν Λούθηρον, ἵνα ἀπολογηθῆ. Οὗτος ὅμως περιεφρόνησε τὸν Πάπαν καὶ δὲν ὑπήκουσε, δι' ὃ καὶ ὁ Πάπας τοῦ ἀπέστειλεν

ἀφορισμόν. Λαβών τοῦτον ὁ Λούθηρος τὸν ἔκαυσεν ἐνώπιον τοῦ πλήθους τῶν ὁπαδῶν του, τονίσας ὅτι οὐδεμίαν ἰσχὺν ἔχει ἀφορισμός, προερχόμενος ἀπὸ τὸν Πάπαν, ὅστις δὲν φυλάττει τὰς διατάξεις τῶν κανόνων καὶ δὲν ἐκτελεῖ τὸ καθήκον του, σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου. Ὁ Λούθηρος, διὰ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης, εἰσήγαγε καὶ νέαν διδασκαλίαν. Κατήργησεν, ἐν πρώτοις, τὸ πρωτεῖον καὶ τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα καὶ πολλὰς ἄλλας παραβάσεις αὐτοῦ. Ἐδίδασκεν ὅτι πηγὴ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μόνον ἡ Ἁγία Γραφή, ἡ ὁποία πρέπει νὰ μεταφράζεται εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Χριστιανῶν, τὴν ὁποίαν ὁμιλοῦν. Ἐκαστος Χριστιανὸς δύναται μόνος του νὰ μελετᾷ τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ νὰ ἐξηγῇ αὐτὴν ὅπως δύναται, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψίν του. Οἱ κληρικοὶ ἐπομένως εἶναι ἀπλοῖ ὑπάλληλοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἔχουν μόνον δύο βαθμούς, τὸν βαθμὸν τοῦ διακόνου καὶ τοῦ πρεσβυτέρου. Παρεσύρθη ὁμοῦ καὶ ἀπέρριψε πολλὰς ὀρθὰς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, ὡς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ἥτις, κατὰ τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, εἶναι ἰσότιμος πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους καὶ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Παραδέχεται μόνον τὰ δύο μυστήρια, τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, διότι μόνον αὐτὰ, λέγει, μεταδίδουν τὴν Θεῖαν Χάριν, τὰ δὲ ἄλλα εἶναι ἀπλαῖ τελεταί. Δὲν παραδέχεται τὰς ἑορτὰς τῶν ἁγίων, παρὰ μόνον τὴν Κυριακὴν καὶ τὰς δεσποτικὰς ἑορτὰς (Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος, Βάπτισιν, Ἀνάστασιν, Ἀνάληψιν κ.τ.λ.).

2. Σβίγγλιος. Τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν διεδδοντο αἱ μεταρρυθμιστικαὶ ἰδέαι εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν ἰδίαν ἐποχὴν διεδίδοντο αὐταὶ καὶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν ὑπὸ τοῦ Σβιγγλίου. Οὗτος ἦτο ἱερεὺς τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Ζυρίχης, ἔλαβε δὲ ἀφορμὴν, ὅτε μετέβη εἰς Ἑλβετίαν ἀντιπρόσωπος τοῦ Πάπα, ἵνα διανείμῃ τὰ συγχωροχάρτια αὐτοῦ (1519). Ἦρχισε λοιπὸν νὰ κηρύττῃ καὶ οὗτος τὴν ἀνάγκην τῆς μεταρρυθμίσεως τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ λαὸς διηρέθη εἰς δύο καὶ ἠγέρθη σφοδρὸς ἐμφύλιος πόλεμος, κατὰ τὸν ὅποιον ἐφονεύθη ὁ Σβίγγλιος, τὸ ἔτος 1531. Τὸ ἔργον του ὁμοῦ συνέχισε καὶ τὸ ἔφερεν εἰς πέρας ὁ Καλβῖνος.

3. Καλβίνοι. Ούτος ἐγενήθη εἰς τὴν βόρειον Γαλίαν καὶ νέος ἀκόμη ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τῶν κηρυγμάτων τοῦ Λουθήρου. Ἐπειδὴ διέτρεχεν κίνδυνον εἰς τὴν Γαλίαν, λόγῳ τῶν μεταρρυθμιστικῶν τοῦ Ἰδεῶν, κατέφυγεν εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου εὔρεν εὐνοϊκωτέρας συνθήκας, διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς διδασκαλίας του, ἣτις ὠνομάσθη Καλβινισμός. Ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος, πρὸ τῆς γεννήσεώς του, εἶναι προωρισμένος ἀπὸ τὸν Θεὸν νὰ σωθῆ ἢ νὰ καταδικασθῆ. Κατήργησε τὸν κληρὸν καὶ τὴν διοίκησιν τῆς Ἐκκλησίας ἀνέθεσεν εἰς τοὺς γέροντας τῆς κοινότητος (εἰς τοὺς πρεσβυτέρους), διὰ τοῦτο δὲ ἡ Καλβινικὴ Ἐκκλησία ὀνομάζεται πρεσβυτεριανή. Ἀπηγόρευσε τὰς διασκεδάσεις καὶ τὰ τυχερὰ παιγνίδια καὶ κατήργησε τὰ διάφορα κέντρα διασκεδάσεως. Εἶχε σπουδάσει νομικὰ καὶ εἶχε μελετήσει τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Πράγματι ἐπέφερε τὴν δέουσαν μεταρρύθμισιν τῆς Ἐκκλησίας εἰς Ἑλβετίαν.

ΔΙΑΜΑΡΤΥΡΟΜΕΝΑ Ἡ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

Κ ΤΩΝ Χριστιανῶν τῆς Δύσεως, κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς μεταρρυθμιστικῆς κινήσεως τοῦ Λουθήρου, ἄλλοι μὲν ἠκολούθησαν αὐτόν, ἄλλοι δὲ ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Πάπαν. Οὕτω λοιπόν, καθὼς ἦτο ἐπόμενον, ὁ χριστιανικὸς κόσμος τῆς Δύσεως διηρέθη εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα, μὲ φανατικὸν μῖσος. Μετὰ τοῦ λαοῦ ἐπίσης ἔλαβον μέρος καὶ οἱ ἡγεμόνες, ἄλλοι μὲ τὸ μέρος τοῦ Πάπα, ὡς ὁ Κάρολος Ε', καὶ ἄλλοι ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως.

Τὸ ἔτος 1572, συνεννοηθέντες οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως, συνεκρότησαν συνέδριον εἰς τὸ Σπάιερ τῆς Γερμανίας, εἰς τὸ ὁποῖον ὑπερίσχυσεν ὁ Κάρολος μὲ τοὺς ὁπαδούς του, καὶ ἀπεκήρυξαν τὴν μεταρρύθμισιν. Οἱ ὁπαδοὶ ὅμως τοῦ Λουθήρου δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἀπόφασιν ταύτην καὶ διεμαρτυρήθησαν, δι' αὐτὸ καὶ ὠνομάσθησαν Διαμαρτυρόμενοι ἢ Προτεστάνται. Ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως ἔλαβον μέρος καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Μεταξὺ τῶν δύο παρατάξεων ἠγέρθη ἄγριος ἐμφύλιος πόλεμος καὶ ἄφθονον χριστιανικὸν αἷμα ἐπότισε τὴν γῆν. Ἡ

μεταρρύθμισις ὁμοῦς ἐπεκράτησε, κατ' ἀρχὰς μὲν εἰς Γερμανίαν καὶ Ἑλβετίαν, μετὰ ταῦτα δὲ καὶ εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου τὴν εἰσήγαγεν ὁ βασιλεὺς αὐτῆς Φραγκίσκος ὁ Α΄. Ἄλλ' εἰς τὴν Γαλλίαν ἐπεκράτησε μετὰ πολλοὺς σκληροὺς καὶ αἱματηροὺς ἀγῶνας. Ἀρκεῖ νὰ ἀναφέρῃ τις ὅτι κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου ἐσφάγησαν 70 χιλιάδες ὄπαδοι τῆς μεταρρυθμίσεως. Μετὰ τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν οἱ διαμαρτυρούμενοι ἀφέθησαν ἐλεύθεροι (1789). Εἰς τὴν Μ. Βρετανίαν ἐπεκράτησεν ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς διωγμοὺς, κυρίως ἐπὶ τῆς βασιλίσσης Ἑλισάβετ (1558), ὅποτε καὶ συνετάχθησαν τὰ 39 ἄρθρα τῆς πίστεως τῆς Ἀγγλικῆς Ἐκκλησίας. Αὕτη διετήρησε καὶ τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς ἱερωσύνης (ἐπισκόπου, πρεσβυτέρου καὶ διακόνου), καθὼς ἐπίσης καὶ πολλὰς ἀρχαίας τελετὰς καὶ παραδόσεις. Ὀνομάζεται δὲ αὕτη σήμερον Ἐπισκοπικὴ ἢ Ἐπισκοπιανὴ Ἐκκλησία. Ἐκ τῆς Ἀγγλίας ὁ Προτεσταντισμὸς διεδόθη εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς ἄλλα μέρη.

ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΣΤΑΝΤΙΚΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΕΠΙ ΤΗΣ διοικήσεως τῆς παιδείας, περὶ τῆς λατρείας καὶ περὶ τῶν ἠθῶν τῶν Χριστιανῶν τῆς Προτεσταντικῆς Ἐκκλησίας θὰ ἠδύνατό τις νὰ σημειώσῃ τὰ ἑξῆς :

1. Διοίκησις. Ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία σήμερον διοικεῖται ἀπὸ μικτὰς ἐπιτροπὰς κληρικῶν καὶ λαϊκῶν, οἱ ὅποιοι διορίζονται ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας, εἰς δὲ τὴν Ἑλβετίαν ἀπὸ τὰς κοινότητας. Οὗτοι ἔργον ἔχουν νὰ διευθύνουν τὰ γενικώτερα ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας. Τὰς δὲ ἐπὶ μέρους ἐκκλησίας τῶν πόλεων διευθύνουν οἱ πρεσβύτεροι (εἰς τὴν Ἀγγλίαν οἱ ἐπίσκοποι), μὲ τὰ συμβούλια, τὰ ἀποτελούμενα ἀπὸ λαϊκοῦς. Ἡ πολιτεία ἀσκεῖ ἀπλῶς ἐποπτεῖαν.

2. Παιδεία. Ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία ἀνέπτυξεν ἀξιόλογον παιδείαν. Πολλοὶ θεολογικοὶ σχολαὶ ἰδρύθησαν εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ πλεῖστοι θεολόγοι ἀνεδειχθησαν κατὰ καιροὺς, τὸ δὲ κήρυγμα γίνεται ἀπὸ μορφωμένους κληρικοῦς.

3. Λατρεία. Οί ναοί των εἶναι, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, γοθτικοῦ ρυθμοῦ. Ἐσωτερικῶς ἔχουν μόνον τὸν Σταυρὸν καὶ διάφορα ρητὰ τῆς Γραφῆς, ἄνευ εἰκόνων τῶν ἁγίων καὶ μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀναγινώσκεται ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἀναπτύσσονται αἱ περικοπαὶ αὐτῆς ὑπὸ τῶν ἱεροκηρῦκων.

4. Ἡθῆ τῶν Χριστιανῶν. Διὰ τοῦ κηρύγματος ἀνεπτύχθη, τρόπον τινά, θρησκευτικὴ ζωὴ. Πολλὰ φιλανθρωπικὰ καταστήματα ἀνακουφίζουν τοὺς πάσχοντας. Ἰδρῦθησαν διάφοροι χριστιανικαὶ ἑταιρεῖαι, αἵτινες συγκροτοῦν ἱεραποστολάς πρὸς προσηλυτισμὸν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν διαφόρων ἀγρίων ἀκόμη καὶ ἀπολιτίστων λαῶν.

Αἱ προτεσταντικαὶ ἐκκλησίαι εἰς τὴν Δύσιν καὶ τὴν Ἀμερικὴν περιλαμβάνουν περίπου 200 ἑκατομμύρια Χριστιανούς.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΤΑΣ ΑΛΛΑΣ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία εὕρισκεται εἰς τὰς ἐξῆς σχέσεις πρὸς τὰς ἄλλας, ἤτοι πρὸς τὴν Παπικὴν, τὴν Προτεσταντικὴν καὶ τὴν Παλαιοκαθολικὴν :

1. Πρὸς τὴν Παπικὴν. Μετὰ τὸ σχίσμα ὁ Πάπας δὲν ἔπαυσεν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐργάζεται νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν Δυτικὴν. Διὰ τὸν σκοπὸν αὐτὸν ἀπέστειλεν ἱεραποστόλους εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἵνα προσηλυτίσουν τοὺς Ὀρθόδοξους, ἰδρύσας μάλιστα εἰς τὴν Συρίαν καὶ Οὐνιτικὸν Πατριαρχεῖον. Ἡ Ἀνατολικὴ ὁμῶς Ἐκκλησία ἀπήντα εἰς τὸν Πάπαν οὐχὶ βέβαια μὲ τὸν ἴδιον τρόπον, ἀλλ' ὑπομιμνήσκουσα εἰς αὐτὸν ὅτι αἱ πράξεις του εἶναι παράνομοι καὶ ἔξω ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐαγγελίου. Μέχρι σήμερον πλεῖστοι διαπρεπεῖς θεολόγοι ἐργάσθησαν διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Ἐκκλησιῶν, πλὴν ὁμῶς μέχρι σήμερον οὐδεμίαν πρόδοδος ἐσημειώθη.

2. Πρὸς τὴν Προτεσταντικὴν. Ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία, μετὰ τὴν ἐπικράτησίν της, ἦλθεν εἰς συνεννόησιν μὲ τὴν Ὀρθόδοξον πρὸς ἔνωσίν των (1569). Πολλοὶ διαπρεπεῖς θεολόγοι προτεστάνται ἐξεδήλωσαν τὴν ἐπιθυμίαν, ἵνα ἔλθουν εἰς

ελικρινεῖς σχέσεις πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Εἰς ἐκ τούτων ἦτο καὶ ὁ βοηθὸς τοῦ Λουθήρου Φίλιππος Μελάγγθων, ὅστις πρῶτος συνέταξε τὴν ὁμολογίαν πίστεως, τὴν ὀνομασθεῖσαν *A u g u s t a i a n* ὁμολογίαν. Διὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης, οἱ διαμαρτυρούμενοι προσπαθοῦν νὰ δεῖξουν ὅτι οἱ μεταρρυθμισταὶ δὲν εἶναι κακόδοξοι αἰρετικοὶ καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν γνησίαν παράδοσιν τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ παρόμοιον τρόπον καὶ πλεῖστοι ἄλλοι θεολόγοι προτεστάνται ἔγραψαν εἰς τὸν Πατριάρχην, προτείναντες τὴν ἔνωσιν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Τοῦτο ὅμως δὲν κατέστη δυνατόν, διότι, ναὶ μὲν ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία κατήργησε τὰς καινοτομίας τοῦ Πάπα, ἀλλὰ συγχρόνως κατήργησε καὶ ὠρισμένας βασικὰς καὶ ἀληθεῖς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας διατηρεῖ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία (κατάργησις Ἱερᾶς Παραδόσεως καὶ ὠρισμένων Μυστηρίων).

Ἐπίσης ἡ προτεσταντικὴ Ἐκκλησία μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφήν. Ἡ Ὁρθόδοξος δὲν παραδέχεται τοῦτο, διότι πιστεύει ὅτι διὰ τῆς μεταφράσεως παραφθείρονται αἱ ἔννοιαι τοῦ Εὐαγγελίου, ἡ δὲ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου ἀνάγνωσις τῆς Ἀγίας Γραφῆς βοηθεῖ εἰς τὴν ἀκριβῆ καὶ ἀλάνθαστον κατανόησιν τῶν διδαγμάτων τοῦ Εὐαγγελίου.

Πλὴν ὅμως κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν διατηροῦνται φιλικαὶ σχέσεις μεταξύ τῶν δύο Ἐκκλησιῶν.

3. Πρὸς τὴν Ἀγγλικανικὴν. Εἶδομεν ὅτι ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία δὲν ἠκολούθησεν ὅλα τὰ παραδείγματα τῆς μεταρρυθμίσεως. Διετήρησε τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τελεῖ τὰς διὰ φόρους ἱεροτελεστίας καθ' ὅμοιον σχεδὸν τρόπον πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον. Ἔχει εἰκόνας, κανδήλας καὶ ψάλλον ὕμνους πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων. Ταῦτα ἐδημιούργησαν προϋποθέσεις δυνατότητος ἐνώσεως τῶν δύο Ἐκκλησιῶν. Τοιαύτη κίνησις ἤρχισε κατὰ τὸ ἔτος 1842. Τὸ ἔτος 1862 συνεστήθη ἑταιρεία ἀπὸ Ἀγγλικανοὺς ἐπισκόπους καὶ θεολόγους, ἥτις ἀπεδοκίμασε τὸν προσηλυτισμὸν μεταξύ τῶν ὀρθοδόξων. Κατὰ τὸ ἔτος 1874 συνεστήθη ἡ ἑταιρεία τῆς Ἀγγλικανικῆς καὶ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἥτις λειτουργεῖ μέχρι σήμερον καὶ τῆς ὁποίας μετέχουν πολλοὶ ἐπιφανεῖς θεολόγοι, συνεργαζόμενοι μὲ πνεῦμα φιλικόν. Εἰς

τὰ συγκροτούμενα δὲ συνέδρια, εἰς τὰ ὁποῖα καλεῖται καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐκφράζεται ἡ εὐχὴ τῆς ἐνώσεως αὐτῶν.

4. Πρὸς τὴν Παλαιοκαθολικὴν. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἐσχματίσθη ἀπὸ ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἀναγνωρίζουν τὸ ἀλάθητον τοῦ Πάπα. Ἰδρυσαν ἰδικὰς τῶν ἐκκλησίας εἰς Γερμανίαν, Ἐλβετίαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας καὶ ἔχουν ἰδικούς τῶν ἐπισκόπους, πρὸς μὀρφωσιν δὲ τοῦ κλήρου Ἰδρυσαν καὶ τὴν Θεολογικὴν Σχολὴν τῆς Βέρνης. Πλησιάζουν περισσότερο πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καὶ ἐπιθυμοῦν τὴν μετ' αὐτῆς ἔνωσιν.

ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΠΡΟΣ ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ὡς ἀυτοκέφαλος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1852, ὡς ἐξῆς :

Ἄφ' ἧς ἐποχῆς ἀνεκηρύχθη αὐτοκέφαλος ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, δὲν εὐρίσκετο εἰς ἀμεσον σχέσιν πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, διότι δὲν ἀνεγνωρίσθη ἀμέσως ὑπ' αὐτοῦ. Κατὰ τὸ ἔτος 1850 (30 Μαΐου), ἀφοῦ συνῆλθεν ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, ἀπεφάσισεν ὅπως ἀρμοδίως γίνῃ γνωστὴ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον ἡ σφύστασις αὐτῆς. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, συγκαλέσαν ἐπίσημον συνέλευσιν, τὴν 29 Ἰουνίου 1850, εἰς τὴν ὁποῖαν παρέστησαν πέντε πρῶην πατριάρχαι, δεκατρεῖς μητροπολίται τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ ἄλλοι κληρικοί καὶ βαθμοῦχοι τοῦ Πατριαρχείου, ἐξέδωκε τὸν Συνοδικὸν Τόμον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος, ἀνεκηρύσσεται αὐτοκέφαλος καὶ ὅστις, κοινοποιηθεὶς, ἐγένετο δεκτός. Ἡ Κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος ἐσπευσεν ἀμέσως νὰ καταρτίσῃ τὴν Σύνοδον, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου. Ὁ βασιλεὺς Ὁθων, ἀφοῦ ἐδέχθη τὴν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐπισκόπου Ἀττικῆς Νεοφύτου Ἱερὰν Σύνοδον, μετὰ τῶν ἄλλων ἐδήλωσε τὴν ἐπανάληψιν τῶν κανονικῶν σχέσεων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας μετὰ τῶν λοιπῶν ὁμοδόξων Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐξέφρασε τὴν χαρὰν του

διότι ἡ ἀναγνώρισις τῆς αὐτοκεφάλου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐγένετο κανονικῶς. Διὰ τὸ γεγονός τοῦτο, κατόπιν προτάσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ὠρίσθη ὅπως τὴν 20 Αὐγούστου τελεσθῆ ἡ δοξολογία εἰς ὄλους τοὺς ναοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναγνωσθῆ ὁ Συνοδικὸς Τόμος.

Ἐκτοτε δὲν διεκόπησαν αἱ μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ἥτις διατηρεῖ τὴν πρὸς αὐτὸ τιμὴν καὶ ἀναγνωρίζει εἰς αὐτὸ τὸ πρωτεῖον μετὰ τῶν ἄλλων πατριαρχείων. Διότι, εὕρισκόμενον τοῦτο εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους, ἐστάθη πρωτοπόρον εἰς τὴν ἐδραίωσιν τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν.

Εἰς ἔνδειξιν τῆς πρὸς αὐτὸ τιμῆς, ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία λαμβάνει τὸ Ἅγιον Μῦρον ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Εἶχε μάλιστα ἀποφασισθῆ εἰς Ἅγιον Ὄρος ἐκ μέρους ὄλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν νὰ συγκληθῆ Ἡ Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, μὲ κέντρον τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, πρὸς τακτοποίησιν διαφόρων ζητημάτων, διοικητικῆς κυρίως φύσεως. Πλὴν ὅμως ἐμεσολάβησεν ὁ τελευταῖος παγκόσμιος πόλεμος, ὅστις ἐματαίωσεν τὴν σύγκλησιν αὐτῆς.

Α. πορεία
B. πορεία
Γ. πορεία
Δ. πορεία

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ *

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σελις

1. Όρισμός τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	9
2. Πηγαί τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	10
3. Διαίρεισις τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	10
4. Ποία εἶναι ἡ ἀξία τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας	11

ΠΡΩΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (33-313)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

Ἡ Ἀποστολικὴ Ἐποχὴ

5. Τὰ γεγονότα ἀπὸ τῆς Σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς	12
6. Ἡ ἐπιφοίτησις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἡ ἴδρυσις τῆς πρώτης Ἐκκλησίας	15
7. Τὰ πρώτα θαύματα τῶν Ἀποστόλων καὶ οἱ πρώτοι διωγμοὶ ἐκ μέρους τῶν Ἰουδαίων. Θαρραλέοι λόγοι τοῦ Παύλου καὶ ἡ συνετὴ συμβουλὴ τοῦ ραββίνου Γαμαλιήλ	19
8. Ὁ βίος τῶν πρώτων Χριστιανῶν	21
9. Ἡ ἐκλογὴ τῶν ἑπτὰ διακόνων	24
10. Στέφανος ὁ πρωτομάρτυς	26
11. Ὁ διάκονος Φίλιππος	30
12. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος	33
13. Παῦλος ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν	
1. Αἱ πηγαί	39
2. Ἡ ζωὴ τοῦ Παύλου μέχρι τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκλήθη ἀπὸ τὸν Ἰησοῦν νὰ κηρύξῃ τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὰ ἔθνη	39
3. Ἡ διὰ θαύματος μεταστροφή τοῦ Παύλου ἀπὸ διώκτου εἰς ἐνθουσιώδη κήρυκα τοῦ Εὐαγγελίου	41

* Ἡ ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ 5 — 21 ἔλη τῶν πρώτων κεφαλαίων (σελ. 12 — 100) ἐλήφθη ἐκ τοῦ τυχόντος πρώτου βραβείου βιβλίου τῶν Σ. Λαγοπάτη - Π. Πάτρα. Ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἡ ὑπόλοιπος ἔλη ἐλήφθη ἐκ τοῦ διὰ τοῦ αὐτοῦ βραβείου τιμηθέντος βιβλίου τοῦ Α. Μακρῆ.

	Σελίς
4. Τὸ σύστημα τῆς ἐνεργείας του	45
5. Τ' ἀποτελέσματα τῆς δράσεώς του	47
6. Αἱ πορεῖαι τοῦ Ἀποστόλου Παύλου πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα πορεία	51
7. Ἡ τρίτη πορεία	56
8. Ἡ τετάρτη πορεία. Ὁ μαρτυρικός θάνατος	59
14. Ἡ δράσις τῶν ἄλλων Ἀποστόλων	
1. Ὁ Ἀπόστολος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης	60
2. Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας	62
3. Οἱ Ἀπόστολοι Ματθαῖος, Φίλιππος, Θωμᾶς, Βαρθολομαῖος, Σίμων ὁ ζηλωτὴς καὶ Ματθίας	63
4. Οἱ ἀδελφόφθοι Ἰάκωβος καὶ Ἰούδας	63
5. Οἱ Εὐαγγελισταὶ Μάρκος καὶ Λουκᾶς	64
15. Ἡ δράσις τῶν Χριστιανῶν γυναικῶν κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους	65

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Οἱ χρόνοι τῶν διωγμῶν. Ἡ ἡρωϊκὴ ἐποχὴ τῆς Ἐκκλησίας

16. Ἡ ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας	69
17. Εὐνοϊκαὶ περιπτώσεις διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ	
1. Ἡ Ρωμαϊκὴ κοσμοκρατορία	71
2. Ἡ ἐξάπλωσις καὶ ἐπικράτησις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης	71
3. Ἡ παρακμὴ τῶν ἀρχαίων θρησκειῶν	72
4. Ἡ ἠθικὴ κατάπτωσις	72
5. Ἡ κοινωνικὴ ἐξαθλίωσις	73
6. Ἡ χριστιανικὴ ἀλήθεια καὶ ἡ ἠθικὴ ἀνωτερότης τῶν πρώτων Χριστιανῶν	73
18. Ἐμπόδια διὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ	
Α') Τὰ αἷτια τῶν διωγμῶν	75
Β') Σύστημα κατὰ τὸ ὅποιον διεξήχθησαν οἱ διωγμοί. Αἱ δύο περίοδοι αὐτῶν	78
Γ') Εἰκόνας ἀπὸ τὴν πρώτην περίοδον τῶν διωγμῶν	
1. Ὁ διωγμὸς τοῦ Νέρωνος	79
2. Μάρτυρες καὶ μαρτυρολογία	80
Δ') Ἡ δευτέρα περίοδος τῶν διωγμῶν	
1. Ὁ διωγμὸς τοῦ Δεκίου καὶ τοῦ Οὐαλεριανοῦ	82
2. Ὁ διωγμὸς τοῦ Διοκλητιανοῦ	85
19. Πνευματικοὶ ἀγῶνες τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν αἰρετικῶν	87
20. Ἡ λατρεία τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν	
1. Γενικὴ ἐπισκόπησις	91
2. Τόποι λατρείας	91

	Σελίς
3. Αί χριστιανικάί τελεταί ἢ τὰ μυστήρια	93
4. Ἑορταί	94
5. Χριστιανικά ἤθη καὶ ἔθιμα	95
21. Διὰ τίνων μέσων ἀντέδρασεν ὁ Χριστιανισμὸς κατὰ τῶν ἐχθρῶν του	99
22. Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας	
Α') Ἀποστολικοὶ πατέρες	
1. Κλήμης ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης	101
2. Ἰγνατίος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας καὶ μάρτυς	102
3. Πολύκαρπος ἐπίσκοπος Σμύρνης καὶ μάρτυς	103
Β') Ἀπολογηταί	
1. Ἀρσιτέδης ὁ Ἀθηναῖος	104
2. Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς	105
Γ') Ἑλληνες ἐκκλησιαστικοὶ ἀντιαιρετικοὶ συγγραφεῖς	
1. Εἰρηναῖος ἐπίσκοπος Λουγδούνου (Λυῶνος) καὶ μάρτυς	107
2. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς	107
3. Ὠριγένης	109
4. Γρηγόριος ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας καὶ θαυματουργός	111
Δ') Λατίνοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	
1. Τερτυλλιανός	112
2. Κυριανός ἐπίσκοπος Καρχηδόνας καὶ μάρτυς	113
23. Διοργανώσεις καὶ διοικήσεις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Α' περίοδον	115

ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (313-867)

Ἡ νίκη τοῦ Χριστιανισμοῦ

24. Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος	117
25. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν Β' περίοδον	
Α') Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Ἀνατολήν	119
Β') Ἐξάπλωσις τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν	121
26. Αἰρέσεις Β' περιόδου	121
27. Εἰκονομαχικαὶ ἔριδες	124
28. Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι	125
29. Διοικήσεις τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Β' περίοδον	128
30. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας	130
31. Αὐθαιρέσαι τοῦ Πάπα	131
32. Ναοί. Χριστιανικὰ τέχνηα Β' περιόδου	
1. Ναοί. Ἐξέλιξις τῶν ναῶν	132
2. Χριστιανικὴ τέχνη. Διακόσμησις τῶν ναῶν	137
33. Ἡ λατρεία τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον	138

	Σελίς
34. Τά ἤθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Β' περίοδον, ...	139
35. Μοναχικός βίος'	140
36. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία Β' περιόδου	
Α') Ἑλληνες ἱεράρχαι καὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	
1. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος	141
2. Ὁ Μέγας Βασίλειος	142
3. Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός	146
4. Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	147
5. Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός	151
Β') Ἑλληνες ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνογράφοι	152
Γ') Λατίνοι κληρικοὶ ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς	
1. Ἀμβρόσιος ἐπίσκοπος Μεδιολάνων	153
2. Ἰερώνυμος	154
3. Ὁ Ἰερὸς Ἀύγουστίνος	155
4. Γρηγόριος ὁ Διάλογος	156

ΤΡΙΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (867-1453)

Ἀπὸ τοῦ σχίσματος μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως

37. Τὸ σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας	158
38. Ἀπόπειρα ἐνώσεως Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας	160
39. Ποῖαι εἶναι αἱ νέαι διδασκαλαὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας	162
40. Διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν Γ' περίοδον	163
41. Διοικήσις καὶ ὀργανώσις τῆς Ἐκκλησίας	165
42. Σχέσεις Ἐκκλησίας καὶ Κράτους	167
43. Τέχνη. Λατρεία. Ἡθὴ τῶν Χριστιανῶν. Μοναχικός βίος	167
44. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία Γ' περιόδου	
1. Φώτιος πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως	170
2. Εὐθύμιος Ζυγοβηνός	170
3. Εὐστάθιος ἐπίσκοπος Θεσσαλονίκης	170
4. Ἀδελφοὶ Μιχαὴλ καὶ Νικήτας Χωνιάται	171
5. Μᾶρκος ὁ Ἐγγενικός	171
45. Σταυροφορίαι	172
46. Ἀκμὴ καὶ κατὰπτωσις τοῦ παπισμοῦ	
1. Ἀκμὴ τοῦ παπισμοῦ	173
2. Πτώσις (ἢ παρακμὴ) τοῦ παπισμοῦ	174
47. Διοικήσις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας (Παιδεία. Λατρεία. Ἡθὴ τῶν Χριστιανῶν. Μοναχικός βίος)	175

ΤΕΤΑΡΤΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1453-1949)

'Από τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

'Η ὀρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἐκκλησία

	Σελίς
48. Ποία ἦτο ἡ θέσις τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὑπὸ τοὺς Τούρκους	179
49. Διοικήσις τῆς Ἐκκλησίας	181
50. Λατρεία καὶ ἤθη τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Δ' περίοδον . . .	182
51. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία κατὰ τὴν Δ' περίοδον	
1. Κύριλλος Β. Δούκαρης	184
2. Μητροφάνης Κριτόπουλος	185
3. Ἡλίας Μηνιάτης	186
4. Νικηφόρος Θεοτόκης	187
5. Μελέτιος μητροπολίτης Ἀθηνῶν	187
6. Εὐγένιος Βούλγαρης	188
52. Τὰ Πατριαρχεῖα Ἱεροσολύμων, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας	
1. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων	189
2. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιοχείας	189
3. Τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας	190
53. Αὐτοκέφαλοι Ὀρθόδοξοι Ἐκκλησίαι	190
54. Τὸ σχίσμα τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας	191
55. Σύστασις καὶ διοικήσις τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος	
1. Σύστασις	192
2. Διοικήσις	193
56. Ἡ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία κατὰ τὴν δουλείαν καὶ κατὰ τὴν ἐ- πανάστασταν ἐν Ἑλλάδι	
1. Κατὰ τὴν δουλείαν	194
2. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν	195
57. Ἡ δρᾶσις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώ- σεως	196
58. Ἐκκλησιαστικὴ παιδεία μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν	
1. Θεόκλητος Φαρμακίδης	201
2. Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος	201
59. Λατρεία καὶ ἤθη τῶν Χριστιανῶν τῆς αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας	202

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

'Η παπικὴ Ἐκκλησία

60. Τὸ κράτος τοῦ Πάπα μέχρι σήμερον	203
61. Διοικήσις τῆς παπικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Δ' περίοδον . . .	204
62. Θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Δύσιν	
1. Δούθηρος	205

	Σελις
2. Σβίγγλιος	206
3. Καλβίνος	207
63. Διαμαρτυρόμεναι ἢ προτεσταντικαὶ Ἐκκλησίαι	207
64. Διοίκησις τῶν προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν	208
65. Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὰς ἄλλας	209
66. Σχέσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸ Οἰ- κουμενικὸν Πατριαρχεῖον	211

Ἐπεύθυνος ἐπὶ τῆς διορθώσεως τῶν τυπογραφικῶν δοκιμῶν τοῦ βιβλίου
ὁ θεολόγος Λ. ΚΑΡΑΣΜΑΝΗΣ (ἀπόφασις Ἐπιτροπῆς Παιδείας 3311/11-1-51)

ΕΙΚΟΝΕΣ

	Σελίς
1. Ἰησοῦς Χριστός, ὁ καλὸς ποιμὴν τοῦ Χριστιανικοῦ ποιμίνου	8
2. « Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην »	29
3. Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἐν Ρώμῃ, ὡς ἔχει σήμερον	37
4. Σαοὺλ, Σαοὺλ! Τί με διόφκεις;	42
5. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμιλεῖ εἰς τὸν Ἄρειον Πάγον τῶν Ἀθηνῶν	55
6. Εἰσοδος κατακόμβης	92
7. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκη ναὸς τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων (ρυθμοῦ Βασιλικῆς)	133
8. Ἐσωτερικὸν ναοῦ ρυθμοῦ Βασιλικῆς (Ἁγιος Ἀπολλινάριος Ραβέννης)	134
9. Ὁ ἐν Ἀθήναις ναὸς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων (Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ)	135
10. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπως ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ	136
11. Ὁ Ἱεράρχης Μέγας Βασίλειος	143
12. Ὁ Ἱεράρχης Γρηγόριος ὁ Θεολόγος	146
13. Ὁ Ἱεράρχης Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος	148
14. Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοθτικοῦ ρυθμοῦ. (Ὁ καθεδρικός ναὸς τῆς πόλεως Ρέμς τῆς Γαλλίας)	176
15. Ναὸς τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας γοθτικοῦ ρυθμοῦ 13ου αἰῶνος. (Ὁ καθεδρικός ναὸς τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων)	177
16. Ὁ ἐθνομάρτυς Γρηγόριος ὁ Ε΄	195
17. Ὁ Μακαριώτατος Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος Σπυρίδων	197
18. Ὁ ἐθνομάρτυς Χρυσόστομος Σμύρνης	198

* Ἐν τῇ ἐπιπέδῳ τοῦ κειμένου τοῦ βιβλίου προσαρτᾶται τρίπτυχος ἑγχρωμος χάρτης, ἐμφανίζων τὴν διαδρομὴν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου κατὰ τὰς τέσσαρας πορείας αὐτοῦ.

Ἡ ἐπιμέλεια τῆς ἐν γένει καλλιτεχνικῆς ἐμφανίσεως τοῦ βιβλίου ὀφείλεται εἰς τὸν ζωγράφον Α. ΤΑΣΣΟΝ

26	90
50	50
146	45
	191

Stoupa

Stoupa

La prairie, la forêt

le chemin

les voyageurs et les choses

Le chant de l'été

les collines, le fantôme du village

le chant le voyageur la forêt

W. W. R. R.

(1911)

Μοναστήρι
Αγίου

2000

φύλλα

~~Μοναστήρι~~
~~Αγίου~~

Μοναστήρι
Αγίου

Μοναστήρι

Αγίου

Μοναστήρι

Αγίου

basilicaine

basilicaine

de saint-bouguier

